

Munich Personal RePEc Archive

Research and Science Today No.3

Anamaria Elena Gheorghe and Andrada Ligia Manole and Alin Andronache and Cătălin Cristescu and Cătălin Viorel Luca and Pompiliu Nicolae Constantin and Dumitru Cătălin Rogojanu and Constantin Luca and Andeea Emilia Duță and Flavius Cristian Mărcău and Mihaela Andreea Ciorei and Ștefan Claudiu Marin and Gabriela Mihalache and Cristina Lițoiu (MurăriIța) and Elena Cigăreanu and Mihai Purcaru and Dan Bușe and Valentin Papuc

Constantin Brancusi University of Targu-Jiu, Romania

1. March 2012

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/41931/>

MPRA Paper No. 41931, posted 14. October 2012 20:39 UTC

Universitatea “Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu
Liga studenților din Universitatea Constantin Brâncuși

RESEARCH AND SCIENCE TODAY

~Revistă științifică studențească~

Numărul 3

Martie 2012

Târgu-Jiu 2012

Copertă: Batcu Alexandru

Tehnoredactare: Mărcău Flavius-Cristian
Ciorei Mihaela Andreea

Director: Mărcău Flavius-Cristian

Contact:

Mail: flaviusmarcau@yahoo.com

Tel: +40766665670

Comitetul științific:

Prof. univ. dr. Adrian Gorun

Prof. univ. dr. Niculescu George

Prof. univ. dr. Moise Bojincă

Prof. univ. dr. Popescu Luminița

Prof. univ. dr. Cruceru Mihai

Prof. univ. dr. Gămăneci Gheorghe

Prof. univ. dr. Ghimiși Ștefan Sorinel

Prof. univ. dr. Bică Monica Delia

Prof. univ. dr. Babucea Ana Gabriela

C.S II Duță Paul

Conf. univ. dr. Tomescu-Dumitrescu
Cornelia

Conf. univ. dr. Neamțu Liviu

C.S III Viorela Manolache

Lect. univ. dr. Rujan Cristinel

Lect. univ. dr. Trocan Laura Magdalena

Lect. univ. dr. Gavrilescu Alin

Lect. univ. dr. Gherghe Roxana

Lect. univ. dr. Plăstoi Camelia

Lect. univ. dr. Diaconu Ana Maria

Ș.I. dr. Ciofu Cristian Florin

Asist. univ. Zamfir Bogdan

Prep. univ. Holt Alina Georgiana

EDITURA ACADEMICA BRÂNCUȘI
ADRESA: Bd-ul Republicii, nr. 1
Târgu Jiu, Gorj
Tel: 0253/218222

COPYRIGHT:

- Sunt autorizate orice reproduceri fără perceperea taxelor aferente cu condiția precizării sursei.
- Responsabilitatea asupra conținutului lucrării revine în totalitate autorilor.

ISSN: 2247 – 4455

ISSN-L: 2247 – 4455

CUPRINS

POLITICA EXTERNĂ A RUSIEI FAȚĂ DE REPUBLICILE DIN ASIA CENTRALĂ ÎN TIMPUL PREȘEDINȚIEI LUI VLADIMIR PUTIN.....	6
Anamaria Elena GHEORGHE	
TOWARDS THE RUSSO-OTTOMAN PEACE (1810-1812): A DIFFICULT BEGINNING OF DIPLOMATIC CAREER FOR THE BRITISH AMBASSADOR STRATFORD CANNING	20
Andrada Ligia MANOLE	
LOGICA SANȚIUNILOR INTERNAȚIONALE. CAZUL SANȚIUNILOR ECONOMICE IMPUSE REPUBLICII FEDERALE IUGOSLAVIA ÎN PERIOADA 1992-1996.....	31
Alin ANDRONACHE	
CONTRIBUȚII LA CRONOLOGIA DAVAE-LOR DACICE DE PE VALEA SIRETULUI (I)	51
Cătălin CRISTESCU	
ÎMPROPRIETĂRIREA ÎNSURĂȚEILOR PE MOȘIILE STATULUI ÎN FOSTELE JUDEȚE BOTOȘANI ȘI DOROHOI (1864-1914).....	65
Cătălin-Viorel LUCA	
NAȚIONALISM ȘI SPORT ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ	74
Pompiliu-Nicolae CONSTANTIN	
TOWARDS A „DEMOCRATIC HISTORY” OF THE COMMUNIST PAST. MEMORY AND REMEMBRANCE OF SUFFERING IN THE ROMANIAN GULAG	83
Dumitru-Cătălin ROGOJANU	
DIN ACTIVITATEA EPISCOPULUI ROMANO-CATOLIC ANTONIO DE STEFANO ÎN MOLDOVA (1848 - 1859).....	90
Constantin LUCA	
PARADIGMELE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ȘI DIMENSIUNEA RELIGIOASĂ A CIVILIZAȚIEI.....	101
Andeea Emilia DUȚĂ	
FUNDAMENTELE IDEOLOGICE ALE SECURITĂȚII EUROPENE	115
Flavius-Cristian MĂRCĂU si Mihaela Andreea CIOREI	

DESCENTRALIZAREA ȘI DECONCENTRAREA: PROCESE DE ACTUALITATE ÎN TEORIA ȘI PRACTICA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE	129
Ștefan - Claudiu MARIN	
SUBMINAREA RETORICII DIDACTICE ȘI PROTESTUL DADAIST ÎN ENGLEZEȘTE FĂRĂ PROFESOR DE EUGEN IONESCU	140
Gabriela MIHALACHE	
BIOGRAFIA MISTIFICĂRII COTIDIANULUI ÎN POEZIA LUI LEONID DIMOV	151
Cristina LIȚOIU (MURĂRIȚA)	
MALCOLM BRADBURY AND THE CONDITION OF THE POSTMODERN CRITICISM	163
Elena CIGĂREANU	
ASPECTE PRIVIND CONSOLIDAREA STÂLPILOR DIN ZIDĂRIE CU MATERIALE COMPOZITE CPAF	172
Mihai PURCARU	
ANALIZA CALITĂȚII APEI UZATE EVACUATE DIN PERIMETRUL CARIERELOR DE LIGNIT JILȚ NORD ȘI JILȚ SUD	182
Dan BUȘE	
RECUPERAREA PACIENȚILOR CU DISFUNȚII VENTILATORII OBSTRUCTIVE	188
Valentin PAPUC	

POLITICA EXTERNĂ A RUSIEI FAȚĂ DE REPUBLICILE DIN ASIA CENTRALĂ ÎN TIMPUL PREȘEDINȚIEI LUI VLADIMIR PUTIN

GHEORGHE Anamaria Elena*

ABSTRACT: *THIS ARTICLE EXAMINES THE FOREIGN POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION TOWARDS THE CENTRAL ASIAN REPUBLICS DURING VADIMIR PUTIN'S TERM IN OFFICE. AFTER A FEW YEARS OF NEGLECT, IN THE MID 1990S RUSSIA'S INFLUENCE OVER CENTRAL ASIA STARTS TO REAFIRM. INTERNAL AND EXTERNAL FACTORS SHAPE THE FOREIGN POLICY OF MOSCOW TOWARDS THIS REGION. ONE OF THE MOST IMPORTANT ELEMENTS WAS THE ACCUTE FELLING OF LOSS OF INFLUENCE OVER THE FORMER SOVIET TERRITORIES FELT WITHIN RUSSIA DURING THE FIRST YEARS OF BORIS YELTSIN'S PRESIDENCY. PUTIN'S POLICY SHIFT WAS THE RESULT OF THE MIXTURE OF ALL THESE FACTORS. THE "NEAR ABROAD" BECAME A NECESSITY FOR RUSSIA, IN ITS DESIRE TO REGAIN THE STATUS OF SUPER-POWER. BUT, THE GROWING INTERESTS OF US IN CENTRAL ASIA AFTER 9.11 INTERSECTED WITH THOSE OF RUSSIA. SO, THE QUESTION WHICH EMERGES IS „CAN WE TALK ABOUT COOPERATION OR COMPETITION OVER CENTRAL ASIA DURING VLADIMIR PUTIN'S PRESIDENCY?”.*

KEY WORDS: *FOREIGN POLICY, RUSIAN FEDERATION, CENTRAL ASIA, VLADIMIR PUTIN*

Introducere

Această lucrare își propune să explice politica externă a Federației Ruse față de republicile Asiei Centrale, în timpul președenției lui Vladimir Putin. Intervalul analizat începe odată cu numirea sa ca președinte interimar, pe 31 decembrie 1999, ca urmare a demisiei lui Boris Elțin și se încheie odată cu investirea în funcție a noului președinte al Federației Ruse, Dmitri Medvedev. Din perioada menționată anterior, accentul este pus pe relațiile dintre cele cinci republici central-asiatice și Rusia, după septembrie 2001. Acest moment are un rol important deoarece, pentru prima dată, Statele Unite intervin în mod direct în Asia Centrală, implicându-se în soluționarea problemelor cu care această regiune se confruntă. Noul rol atribuit de SUA Asiei Centrale în politica sa externă și de securitate națională, a făcut ca și Moscova să își schimbe abordarea față de statele din regiune.

*Doctorand, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București

Ipoteza de la care am pornit este aceea conform căreia creșterea gradului de implicare al Statelor Unite ale Americii în Asia Centrală a dus la concentrarea eforturilor Rusiei de a-și reafirma influența asupra regiunii. Cu cât importanța Asiei Centrale în politica SUA a crescut, cu atât Kremlinul și-a coordonat eforturile pentru a contracara o posibilă creștere a influenței SUA în regiune.

Întrebările de cercetare în jurul cărora a fost alcătuită prezenta lucrare sunt: *Care sunt principalele interese ale Federației Ruse în Asia Centrală?*, *Care a fost politica Rusiei față de regiunea central-asiatică în primii ani de la preluarea puterii de către Vladimir Putin?* și *Ce implicații a avut schimbarea intervenită în politica externă rusă după septembrie 2001 pentru republicile Asiei Centrale?*.

Răspunsul la aceste întrebări este esențial, în condițiile în care, Asia Centrală face parte dintr-o zonă de instabilitate pe tabla de șah eurasiatică – Balcanii Eurasiei, regiune pivotală, cu importante mize geopolitice, strategice și economice, atât pentru marile puteri vecine, în special Rusia și China, cât și pentru SUA, unica super-putere după încheierea războiului rece.¹

De la Uniune la dezinteres și retur

Dezintegrarea URSS a aruncat Federația Rusia, succesoarea Uniunii Sovietice, într-o puternică criză economică, politică și de identitate. Pierderea statutului de super-putere, care s-a adăugat la aceste probleme, a reprezentat o motivație pentru schimbarea de politică externă pe care o va opera Vladimir Putin. Această reorientare a politicii externe ruse a fost rezultatul eșecului democratizării din primii ani de la colapsul Uniunii și totodată, a fost expresia nemulțumirilor acumulate în rândurile clasei politice post-sovietice în perioada președinției lui Boris Yelțin.

În ciuda faptului că Kîrgîstan, Kazahstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan (cele cinci republici central-asiatice) au devenit state membre ale Comunității Statelor Independente (CSI) încă din decembrie 1991, o dată cu celelalte țări fondatoare ale organizației, importanța pe care Rusia a atribuit-o acestei regiuni a fost semnificativ redusă față de cea atribuită fostelor republici sovietice din Europa de Est.

Pentru Rusia de la începutul anilor '90, principala preocupare în plan extern era de a nu permite extinderea influenței Occidentului la granița de vest a Federației și în Caucaz.

¹ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah* (București: Univers Enciclopedic, 2000), 139 – 140.

Interesul relativ scăzut manifestat de statele vestice față de zona central-asiatică a făcut ca și rolul acestei regiuni în politica externă a Rusiei să fie unul minimal. Dacă putem vorbi despre o competiție asupra Europei de Est în acea perioadă, nu același lucru se poate spune și despre Asia Centrală. Problemele interne cu care se confruntau cele cinci republici și dependența lor economică de fosta metropolă făceau ca un control crescut asupra regiunii, din partea Moscovei, să nu fie necesar. Chiar contrar dorinței Kazahstanului, Kîrgîstanului, Tadjikistanului, Turkmenistanului și Uzbekistanului de a-și afirma independența proaspăt obținută, între acestea și Rusia existau legături puternice, atât la nivelul elitei politice, economice și intelectuale, precum și o semnificativă moștenire istorică, care mențineau aceste state pe orbita Moscovei. Din aceste motive, sub-complexul de securitate central-asiatic a fost, în general, neglijat de Rusia în prima jumătate a anilor '90. Abia începând din această perioadă, odată cu precipitarea evenimentelor în Afganistan, Moscova începe să manifeste un interes crescut față de regiune. Granițele externe ale Asiei Centrale erau păzite de trupe rusești încă din 1991, dar, în acest nou context regional, securitatea Asiei Centrale începea să capete noi valențe pentru politica externă și de securitate a Rusiei.²

Putin și noul concept de politică externă

Spre sfârșitul anilor '90 Asia Centrală devine o zonă vitală pentru interesul național al Rusiei, atât din punct de vedere economic, cât și strategic. De aici și teama de a nu o pierde în favoarea vestului. Rusia nu mai avea suficiente resurse pentru a domina regiunea, iar republicile central-asiatice au făcut tot posibilul pentru a-și afirma independența. Pentru a-și păstra influența Rusia a mizat pe cultura comună a elitelor, pe legăturile economice tradiționale și pe dependența de echipamentele militare rusești. De asemenea a trebuit să minimalizeze influența altor state, în special a celor vestice.³

Principalele interese ale Moscovei în Asia Centrală sunt de ordin strategic, de securitate și economic. Regiunea se confruntă cu numeroase probleme: corupția este un fenomen generalizat; tensiuni etnice, tribale și religioase; subdezvoltare economică; insatisfacție în rândul populației; și o guvernare puternic centralizată care își menține puterea prin represiune. Toate aceste probleme au permis dezvoltarea rețelilor de trafic de stupefiante, de persoane, de arme și a rețelilor teroriste. De asemenea, trebuie luate în

² Bertil Nygren, *The Rebuilding of Greater Russia. Putin's Foreign Policy towards the CIS Countries* (Londra: Routledge, 2008), 162.

³ Nikolai Sokov, *20th Century Tools for 21st Century Challenges. The Limits of Russian Influence in Central Asia and South Caucasus*, (Monterrey Institute of International Studies, 2004), 1.

considerare apropierea geografică a celor cinci republici de Afganistan și pericolul reprezentat de răspândirea fundamentalismului islamic și a grupărilor teroriste.⁴

În aceste condiții, instabilitatea regiunii a fost văzută ca o directă amenințare la adresa securității naționale a Rusiei. Problema terorismului începea să capete contur în politica Moscovei, iar o dată cu numirea lui Vladimir Putin în funcția de prim-ministru, aceasta avea să devină una dintre principalele teme din relațiile Rusiei cu republicile Asiei Centrale. Incursiunile extremiștilor islamici din Afganistan și a grupărilor ce au refuzat dezarmarea din Tadjikistan în Kîrgîstan din iulie-august 1999 au oferit Moscovei posibilitatea să își reafirme rolul de „manager al securității”,⁵ în Asia Centrală. Trupele de gherilă conduse de Juma Namangani, unul din liderii Mișcării Islamice din Uzbekistan (IMU), au luat ostatici patru geologiști japonezi și mai mulți kîrgîzi. În schimbul încetării ostilităților cereau ca Kîrgîstan să primească valurile de refugiați, iar în schimbul eliberării ostaticilor cereau Uzbekistanului eliberarea extremiștilor din închisori.⁶ În octombrie, Ministrul Apărării kîrgîz a anunțat că trupele de gherilă au fost împinse în Tadjikistan, de unde, în noiembrie, guvernul tadjik le-a permis retragerea în Afganistan. La începutul anului 2000, Kîrgîstan și-a întărit granițele pentru a evita întoarcerea trupelor de gherilă, însă acestea au invadat din nou statul în luna august. Kîrgîstanul a primit sprijin militar din partea Uzbekistanului, astfel insurgenții fiind învinși spre sfârșitul lunii octombrie.⁷ Rolul tot mai important acordat problemei terorismului în relațiile dintre Moscova și statele central-asiatice este demonstrat și de vizitele efectuate de Vladimir Putin în Tadjikistan și Uzbekistan la sfârșitul anului 1999.⁸

Totodată, problemele de securitate ale celor cinci republici, au atras atenția Statelor Unite, care își oferă sprijinul pentru stabilizarea regiunii. Această apropiere în relațiile dintre SUA și statele central-asiatice a făcut ca Rusia să fie circumspectă cu privire la consecințele pe termen lung pe care o apropiere de vest a republicilor le-ar avea. Astfel,

⁴ Jacquelyn K. Davis, Michael J. Sweeney, *Central Asia in U.S. Strategy and Operational Planning: Where do we go from here*, (Washington DC, Institute for Foreign Policy Analysis, 2004), 6.

⁵ Bertil Nygren, op. cit., 163.

⁶ La începutul anului 1999, în Tașkent, Uzbekistan, au avut loc o serie de explozii, ce au fost revendicate de Mișcarea Islamică din Uzbekistan. Suspecții au fost arestați și judecați, dar procesele au durat până în anul 2000. O parte dintre aceștia au fost condamnați la moarte; printre ei se numărau și cei doi lideri ai IMU – Juma Namangani și Tohir Yuldashev, condamnați în absență.

⁷ Jim Nichol, *Central Asia: Regional Development and Implications for U.S. Interests*, (Washington: Congressional Research Service Report for Congress, 2005), 6.

⁸ Lena Jonson, *Vladimir Putin and Central Asia. The Shaping of Russian Foreign Policy*, (Londra: I. B. Tauris & Co. Ltd., 2006), 65.

doctrina militară „făcută publică în aprilie 2000, afirma că o amenințare majoră la securitatea Rusiei erau politicile hegemonice ale Washingtonului și potențiala „extindere a blocurilor și alianțelor militare” de-a lungul granițelor Rusiei.”⁹. De altfel, atât noua doctrină militară, precum și Conceptul de Securitate Națională și Conceptul de Politică Externă, adoptate în 2000 tratau și problema terorismului: „doctrina militară a acordat terorismului o mai mare importanță printre potențialii factori destabilizatori ce ar putea afecta situația politico-militară, decât o făcuse predecesora sa din 1993: ”activitățile de extremism naționalist, religios, separatism și mișcările, organizațiile și structurile teroriste; expansiunea crimei organizate, a terorismului, și a traficului de arme și droguri; și structura multinațională a acestor activități”. Conceptul Național de Securitate considera terorismul ca ”o amenințare serioasă la adresa securității naționale a Federației Ruse”. Conceptul de Politică externă menționa cooperarea militară și de securitate pentru lupta împotriva terorismului internațional și a extremismului ca o sarcină prioritară pentru politica rusă, în cadrul CSI”.¹⁰ Acesta din urmă stabilește ca principii generale „crearea unor condiții externe favorabile dezvoltării stabile a Rusiei și formarea unei centuri de bună-vecinătate de-a lungul granițelor Rusiei și promovarea eliminării tensiunilor și conflictelor în regiunile adiacente Federației Ruse sau prevenirea acestora.” Un alt obiectiv se referă la unipolaritatea sistemului internațional. Dominației Statelor Unite trebuie să i se opună un mecanism colectiv de soluționare a problemelor cheie și un sistem bazat pe integrarea la nivel regional și sub-regional.¹¹

Este foarte important modul în care Rusia răspunde la problema terorismului. Fără a avea suficiente resurse pentru a acționa în mod direct, Kremlinul, preferă acțiunea multilaterală prin intermediul organizațiilor dominate de Rusia. Astfel, Comunitatea Statelor Independente, Tratatul de Securitate Colectivă și Organizația de Cooperare Shanghai sunt instrumente ale politicii externe ruse prin intermediul cărora Moscova urmărește să își reafirme influența asupra fostului spațiu sovietic central-asiatic. Acest obiectiv se încadrează în tabloul general al noii politici ruse. Sub conducerea președintelui Vladimir Putin, Kremlinul a stabilit noi obiective în politica externă. „Acestea includ refacerea „prezenței globale” a Rusiei, promovarea și proiectarea identității de mare putere a Rusiei, subminarea Statelor Unite ca unică superputere, restrângându-le marja de

⁹ Janusz Bugajski, *Pacea rece. Noul imperialism al Rusiei*, (București: Editura Casa Radio, 2005), 30 – 31.

¹⁰ Lena Jonson, op. cit., 66.

¹¹ Bertil Nygren, op. cit., 20.

manevră, crearea de alianțe cu țări care erau circumspecte cu privire la influența SUA, exploatarea conflictelor între Washington și aliații europeni și folosirea resurselor strategice pentru a obține influență economică și politică în fostul imperiu rusesc.”¹² Noua politică externă relevă importanța vecinătății imediate ca sferă de influență rusescă. Controlul asupra acestei zone era o modalitate de reafirmare a statutului de mare putere al Rusiei.

Accentul pus pe lupta împotriva terorismului ca principală modalitate de creștere a stabilității și a securității este demonstrat de introducerea acestei teme printre obiectivele CSI. La summit-ul de la începutul anului 2000 s-a hotărât pregătirea unui program anti-terorist al CIS, de asemenea, a fost luată în discuție și ideea înființării unui centru pentru combaterea terorismului. Pe 20 – 21 iunie 2000 a fost adoptat *Programul pentru lupta împotriva terorismului internațional și a altor forme de extremism* și s-a decis înființarea Centrului Anti-terorist al CSI, al cărui prim scop era analizarea și schimbul de informații și coordonarea, în acest sens, a instituțiilor competente din statele membre ale comunității.¹³

Un rol mai important în lupta împotriva terorismului l-a avut Tratatul de Securitate Colectivă. TSC a fost semnat în 1992 de nouă țări dintre membrele CSI, dar în 1999, doar șase și-au reafirmat participarea, printre care Kazahstan, Kîrghîstan, Tadjikistan. Putin s-a folosit de problema terorismului pentru a întări alianța. La summit-ul de la Minsk din mai 2000 s-a hotărât creșterea cooperării între statele semnatare, ca reacție la amploarea pe care fenomenul extremist și terorismul o luau. Această idee reiese și din declarația președintelui rus: „a fost pus în practică un mecanism care să transforme acest tratat într-un instrument viabil, capabil să răspundă la schimbările internaționale, nu doar în prezent, ci și în viitor”.¹⁴

Organizația de Cooperarea Shanghai a fost un alt instrument folosit de Rusia în politica sa față de Asia Centrală. OCS a rezultat în urma reorganizării Shanghai Five, organizație înființată în 1996 de Rusia, China, Kazahstan, Tadjikistan și Kîrghîstan, având ca scop soluționarea problemelor legate de delimitarea frontierelor. În iulie 2000 Shanghai Five devine Shanghai Forum. Această schimbare a fost operată pentru a marca începutul unei noi etape în relațiile dintre cele cinci state, precum și deschiderea organizației către de alte țări, după cum a afirmat și Președintele rus, Vladimir Putin: „Shanghai Forum nu este

¹² Janusz Bugajski, op. cit., 41.

¹³ Lena Jonson, op. cit., 67.

¹⁴ Bertil Nygren, op. cit., 33 – 34.

un club privat, este o organizație deschisă, ce încurajează și alte state din regiune să coopereze cu ea.”¹⁵ În acest sens, este importantă prezența la summit-ul de la Dușanbe a Președintelui Uzbekistanului, Islam Karimov, ca observator, dar și ca reprezentant al unui potențial nou stat membru al organizației. Un an mai târziu, la summit-ul din iunie 2001, Uzbekistan participa ca stat membru al organizației. Anul 2001 are o importanță deosebită deoarece în prima parte a anului statele membre ale Shanghai Forum semnează un nou tratat prin care se angajează să lupte împotriva terorismului, a separatismului și a extremismului. Totodată, în vara aceluiași an „ia naștere OCS (deși, încă nu în mod formal) [... Putin declarând că] sloganul „securitate prin cooperare,, acoperă însăși esența organizației. În august [...] agențiile de securitatea a celor cinci state s-au întâlnit la Bishkek pentru a discuta implementarea unui acord pentru crearea unui centru comun de luptă împotriva terorismului.”¹⁶

11 septembrie și noul „mare joc” în Asia Centrală

Politica față de republicile Asiei Centrale promovată de Vladimir Putin are în centru problema securității acestora, ca potențială amenințare la adresa securității naționale a Federației Ruse. Principalii factori de instabilitate au fost considerați terorismul și extremismul religios. După atentatele din 11 septembrie 2001 din Statele Unite, obiectivele Kremlinului și ale Washingtonului cu privire la combaterea terorismului internațional se intersectează. Acest moment aduce o nouă schimbare în politica externă rusă.

Dacă Asia Centrală cotinuă să fie considerată o continuare a Rusiei, în care orice intervenție externă trebuie minimalizată, din 2001 atitudinea Moscovei față de Washington se schimbă. Putin promovează cooperarea cu Statele Unite pentru a obține avantaje pe termen lung. „Având drept scop alterarea distribuției globale a puterii în avantajul Rusiei, președenția Putin afișează o politică neagresivă, în cadrul căreia se dorește cooperarea cu Statele Unite și integrarea în instituțiile economice internaționale pentru a se obține resurse și piețe, care să contribuie la reconstrucția și modernizarea economiei rusești. Această atitudine induce Vestului un fals sentiment de securitate și o iluzie de parteneriat permanent, în timp ce Moscova așteaptă liniștită să-și reconstruiască statutul de mare

¹⁵ Apud Marat Mamadshoyev, „The Shaghai G - 5 Becomes the Shanghai Forum”, Eurasia Insight, 7 iulie 2000.

¹⁶ Bertil Nygren, op. cit., p. 42.

putere. Strategia este menită să „micșoreze costurile legate de o răsturnare a ordinii existente”, în care Statele Unite sunt puterea dominantă.”¹⁷

După atentatele din 11 septembrie, Rusia s-a arătat solidară cu SUA și a susținut războiul împotriva terorismului. Moscova spera că în acest fel îi va fi recunoscută importanța în fostul spațiu sovietic. Liderii de la Kremlin au crezut că era momentul oportun ca Rusia să se afirme ca factor de stabilitate în Asia Centrală. Decizia Statelor Unite de a se implica direct în stabilizarea regiunii și ușurința cu care republicile central-asiatice au întors spatele Rusiei și s-au apropiat de SUA, punând la dispoziția acestora fostele baze militare sovietice, a pus Moscova într-o situație dificilă. În aceste condiții Putin a hotărât să nu considere prezența militară americană un atac direct la adresa Rusiei și a continuat cooperarea cu Statele Unite. Această decizie a fost rezultatul unui calcul economic favorabil Rusiei. Putin a considerat că prezența militară americană în Asia Centrală ar putea să „aducă beneficii Rusiei pe termen scurt, prin procurarea unei asistențe economice pentru regiunile instabile, și prin scutirea Moscovei de orice costuri substanțiale. Între timp, Rusia și-ar fi menținut prezența militară și influența politică, acționând ca partener al SUA.”¹⁸ Pe 24 septembrie, Vladimir Putin anunță că Rusia va accepta trupele americane în Asia Centrală pe durata operațiunilor militare din Afganistan și că Rusia „(a) va furniza informații referitoare la infrastructură și la locațiile teroriștilor și ale taberelor acestora; (b) își va deschide spațiul aerian pentru zborurile avioanelor cu încărcătură umanitară spre Afganistan; (c) își dă acordul ca statele Asiei Centrale să își deschidă spațiul aerian și bazele aeriene pentru Statele Unite și aliații acestora; (d) va fi pregătită să participe la căutări internaționale și operațiuni de salvare; și (e) va mări sprijinul material de arme și tehnologie militară către Alianța Nordului și guvernul Președintelui Rabbani.”¹⁹

Chiar dacă și-a oferit sprijinul în războiul împotriva terorismului Rusia și-a păstrat aceeași politică față de statele din Asia Centrală. Acceptarea prezenței SUA nu trebuia să însemne și diminuarea influenței rusești. Într-o primă etapă, implicarea directă a Statelor Unite în Asia Centrală a dat impresia că rolul Rusiei în regiune va scădea considerabil. Din contră, aceasta a dus la concentrarea eforturilor Kremlinului pentru a-și păstra influența. În

¹⁷ Janusz Bugajski, op. cit., 43.

¹⁸ ibid, 294.

¹⁹ Lena Jonson, op. cit., 85.

acest sens sunt promovate relațiile bilaterale, dar este continuat și procesul de integrare în organizațiile regionale dominate de Rusia.

În ceea ce privește relațiile bilaterale, Moscova a acționat concomitent pe mai multe nivele: și-a dezvoltat bune relații cu liderii din regiune, și-a impus prezența și forța militară și a dezvoltat relațiile economice.

Sprijinirea liderilor autoritari ai regiunii face ca Rusia să fie considerată un partener de încredere, care nu încearcă să intervină în politica internă și nici nu condiționează ajutorul oferit cu reformarea politică și economică. În acest sens un caz extrem este Turkmenistanul, unde comunității ruse îi sunt încălcate în mod frecvent drepturile. Cu toate acestea, în loc să sprijine diaspora rusă din Turkmenistan, Kremlinul a preferat să strângă relațiile cu președintele Niazov. Sprijinul pe care Rusia îl oferă liderilor central-asiatici ajută la păstrarea stabilității pe termen scurt și la evitarea unor crize politice. Instabilitatea politică în oricare dintre aceste state ar avea repercursiuni puternice asupra stabilității la nivel regional.²⁰

Rusia își menține influența și prin programele de asistență militară pe care le are cu aceste state: pregătirea trupelor, antrenamente comune, vânzarea de echipamente militare la preț redus. Un alt atu al Rusiei a fost superioritatea sa din punct de vedere militar față de republici. Sub pretextul luptei împotriva terorismului a trimis trupe în regiune. Acest lucru este dovedit de numeroasele acorduri bilaterale sau multilaterale în care Rusia s-a implicat. Din 2002 trupe rusești s-au stabilit în baza militară de la Kant, din Kîrghîstan. În 2004 a încheiat un acord cu Tadjikistan prin care s-a hotărât stabilirea unei baze militare, cooperarea pentru securizarea granițelor și trimiterea de aparatură militară în statul tadjik. La semnarea acordului Putin a declarat că prezența militară rusă va reprezenta o garanție pentru investitorii ruși și va fi un factor de stabilitate pentru întreaga regiune.²¹ Iar în 2005 a încheiat un tratat de cooperare militară cu Uzbekistan, care prevede ca „în caz de agresiune a uneia dintre părți de către un stat terț, aceasta va fi considerată ca un act de agresiune împotriva ambelor state”.²² Totodată acordul permite și folosirea reciprocă a bazelor militare. Karimov a declarat că „prin semnarea acestui acord ... am arătat încă o

²⁰ Ariel Cohen, “Competition over Eurasia: Are the U.S. and Russia on a Collision Course?”, Heritage Lecture, nr.901.

²¹ Arun Sahgal, „Growing Russian Influence in Central Asia”, Eurasia Insight, 8 noiembrie 2004.

²² Erich Marquardt, Yevgeny Bendersky, “Uzbekistan's New Foreign Policy Strategy”, Eurasia Insight, 12 iunie 2005.

dată cu cine ne vom construi viitorul [...] Rusia este cel mai de încredere partener și aliat al nostru.”²³.

Dezvoltarea relațiilor economice este o altă modalitate folosită de Moscova pentru a se apropia de statele central-asiatice. Rusia este cea mai puternică țară din fosta Uniune Sovietică, dar în loc să sprijine dezvoltarea economică a regiunii, ea controlează economia prin dominația asupra rutelor de export. Moscova s-a împotrivit construirii de noi conducte care să îi ocolească teritoriul.²⁴ Totuși între Rusia și Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan există o puternică interdependență economică. Cele trei state depind de conductele rusești pentru a exporta petrolul și gazele naturale, iar Rusia, principalul partener economic al acestora, se folosește de resursele importate pentru a-și mări exportul spre Europa, pe care nu l-ar putea susține doar din producția internă. Acest lucru este dovedit și de atitudinea pe care Gazprom a avut-o față de cererea Turkmenistanului de a renegocia prețul gazului natural. După o rezistență de trei luni în fața insistențelor guvernului turkmen, brusc, Gazprom a acceptat creșterea prețului de la 65 la 100 de dolari pe mia de metri cubi.²⁵

Așa cum am menționat anterior, deși părea că pierde teren în fața Statelor Unite, Rusia a continuat procesul de integrare al celor trei organizații: CSI, TSC și OCS. În ultimele luni ale anului 2001 au avut loc mai multe întâlniri atât între semnatarii TSC, cât și în cadrul CSI. Pe parcursul următorilor ani, liderul de la Kremlin a reafirmat poziția prioritară a CSI în politica Rusiei și a promovat ideea acțiunii comune a statelor membre în lupta împotriva terorismului. Un pas important în această direcție a fost făcut în mai 2002, la ceremonia de aniversare a 10 ani de la înființarea TSC, când statele membre adoptă o declarație comună prin care anunță reorganizarea alianței și recunoașterea acesteia ca organizație regională. „Declarația comună [...] prezenta TSC ca un mecanism de coordonare a politicilor externe și de securitate ale statelor membre, precum și a relațiilor acestora cu exteriorul și accentua faptul că relațiile politico-militare dintre statele membre ar trebui să aibă prioritate în fața relațiilor cu state non-membre.”²⁶ Pe 7 octombrie 2002 a fost semnată cartea Organizației Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC). Pe parcursul următorilor ani au avut loc mai multe exerciții militare, nu doar în cele trei republici central-asiatice membre ale OTSC, ci și în Uzbekistan (2002). O victorie importantă pentru

²³ Sarah Shenker, *Struggle for influence in Central Asia*, BBC News, 28 noiembrie 2005, la <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4467736.stm>

²⁴ Nikolai Sokov, op.cit., 2-4.

²⁵ M. K. Bhadrakumar, „Russian energy: Europe’s pride, US’s envy”, in *Asia Times Online*, 14 octombrie 2006.

²⁶ Lena Jonson, op.cit., 93 – 94.

Rusia a fost reprezentată de intrarea Uzbekistanului în OTSC. Din vara lui 2006 acest stat este membru al organizației.²⁷

Reafirmarea influenței Rusiei

Un rol important în reafirmarea influenței Rusiei asupra Asiei Centrale l-au jucat și evenimentele din 2005. Revoluția lalelelor din Kîrghîstan – ce a dus la demisia președintelui Akaiev – și demonstrațiile din Andijon, Uzbekistan, – soldate cu rănirea sau moartea a numeroși civili, după ce armata a deschis focul asupra protestatarilor, din ordinul președintelui – au dus la tensionarea relațiilor dintre SUA și statele din regiune. Critica adusă de administrația de la Washington modului în care Karimov a reacționat la manifestațiile din Andijon au făcut ca în rândul clasei conducătoare central-asiatice să prindă contur ideea că SUA sprijină mișcările revoluționare pentru răsturnarea actualelor regimuri. Profitând de tensionarea relațiilor dintre SUA și Uzbekistan, Rusia, sprijinită de China, a propus în cadrul întâlnirii OCS din 5 iulie 2005 elaborarea unei declarații comune a statelor membre prin care să ceară Statelor Unite să stabilească un calendar al retragerii trupelor sale din Asia Centrală. Toate statele membre au semnat declarația. Totodată a fost emisă și o declarație ruso-chineză „cu privire la „Ordinea mondială în secolul al XXI-lea,, în care cele două mari puteri evidențiau principiile respectării mutuale a suveranității, integrității teritoriale, a neagresiunii și non-interferenței. Asemenea declarații vizează campaniile SUA din Afganistan și Iraq precum și eforturile acestora de promovare a democrației, în fostele republici sovietice, eforturi pe care Rusia și China le văd ca destabilizatoare.”²⁸ La scurt timp după această întâlnire, pe 29 iulie, administrația de la Tașkent a cerut SUA să elibereze baza militară de la Karshi-Khanabad, în termen de 180 de zile.

Din 2005 influența Rusiei în Asia Centrală a crescut în mod impresionant. Lideri care până nu de mult preferau să își afirme independența față de Rusia, apropiindu-se de SUA, s-au îndreptat acum spre Moscova. Frica generată de evenimentele din Kîrghîstan și Uzbekistan și suspiciunea că Statele Unite ajută la erodarea puterii actualilor lideri au consolidat puterea Rusiei în Asia Centrală. Totuși reorientarea spre Rusia nu ar fi fost posibilă fără dinamismul economiei ruse datorat sectorul energetic. În 2003 Moscova a

²⁷ Bertil Nygren, op. cit., 35 – 36.

²⁸ Ariel Cohen, „The Dragon Looks West: China and The Shanghai Cooperation Organization”, Heritage Lecture, nr. 961, 7 septembrie 2006.

obținut exclusivitatea exportului de gaze naturale din Turkmenistan pentru o perioadă de 25 de ani. În 2004 a început construcția a două hidrocentrale în Tadjikistan și a unui combinat de aluminiu. În 2005 a încheiat mai multe acorduri cu Kazahstan pentru extracția de gaze și petrol, și o înțelegere pentru producția și transportul gazelor naturale în și prin Uzbekistan.²⁹

Pe parcursul următorilor ani influența Rusiei asupra Asiei Centrale a devenit tot mai vizibilă. Moartea președintelui turkmen Saparmurad Niazov, în decembrie 2006, și numirea în funcția de președinte a lui Gurbangulî Berdîmuhamedov au dus la o oarecare deschidere a Turkmenistanului. Această renunțare la izolaționism are la bază cooperarea economică, în special cu Rusia. Din 2007, în Tadjikistan, OTSC preia controlul asupra problemelor legate de securitate, ca urmare a încheierii misiunii ONU (UNTOP). Chiar și noua conducere a Kîrghîstanului preferă să își dezvolte relațiile cu Rusia, dovadă fiind cerearea de evacuare a bazei aeriene de la Manas de către trupele americane. Această decizie a fost luată în urma unei întâlniri dintre președintele Bakiyev și omologul său rus, Medvedev, în februarie 2009. Hotărârea luată de autoritățile kîrghîze pare să confirme declarația făcută de Vladimir Putin în octombrie 2003, la câteva zile de la semnarea acordului de utilizare a bazei din Kant: spre deosebire de baza din Manas, baza aeriană de la Kant este una permanentă.³⁰

Concluzii

După o perioadă de total dezinteres din partea Rusiei față de regiunea central-asiatică, începând cu jumătatea anilor '90, Moscova încearcă să își afirme tot mai pregnant influența asupra regiunii. Venirea la putere în Rusia a lui Vladimir Putin accelerează acest proces. Pe parcursul anilor 2000 și 2001, Kremlinul își concentrează politica externă asupra vecinătății imediate, zonă limitrofă a Federației Ruse, în care Asia Centrală ocupă un loc important. Această regiune are un deosebit rol economic, cât și strategic pentru fosta metropolă. Considerabilele resurse de hidrocarburi ale acestei zone au fost foarte importante pentru cartea energetică jucată de Putin, ca modalitate de reafirmare a rolului Rusiei în comunitatea internațională. Totodată, Asia Centrală a funcționat și ca zonă

²⁹ Pavel K. Baev, *Russia's Counterrevolutionary Offensive in Central Asia*, (Oslo: Center for Strategic and International Studies, 2005), 4.

³⁰ Bertil Nygren, *op. cit.*, 35.

tampon între federație și zonele de instabilitate de pe continentul asiatic, în special din Afganistan.

Prezența militară a Statelor Unite în Asia Centrală ca urmare a declanșării războiului împotriva terorismului a dus la concentrarea eforturilor Moscovei de a-și afirma influența asupra regiunii. Dacă până în 2005 pare că Rusia pierde controlul asupra regiunii, după revoluția urmată de răsturnarea de regim din Kîrgîstan, de teama de contagiune, celelalte republici se reorientează spre Rusia. Teama liderilor central-asiatici de a nu se repeta situația din Kîrgîstan a reprezentat un factor important în această reapropiere de Moscova. Dacă SUA au criticat regimurile autoritare și au făcut presiuni pentru respectarea drepturilor omului și democratizare în general, Rusia și-a susținut foștii aliați, nu doar la nivel declarativ, ci și economic, prin oferirea de ajutoare și împrumuturi financiare. Liderii central-asiatici aveau nevoie de Rusia pentru a-și menține puterea, iar Rusia avea nevoie să își păstreze influența asupra fostului spațiu sovietic, ca parte a unei strategii de reafirmare a rolului său în plan internațional.

BIBLIOGRAFIE

Studii de specialitate:

1. **BAEV, Pavel K.**; Russia's Counterrevolutionary Offensive in Central Asia; Oslo: Center for Strategic and International Studies, 2005.
2. **BRZEZINSKI, Zbigniew**; Marea tablă de șah; București: Univers Enciclopedic, 2000.
3. **BUGAJSKI, Janusz**; Pacea rece. Noul imperialism al Rusiei, București: Editura Casa Radio, 2005.
4. **DAVIS, K. Jacquelyn, SWEENEY, J. Michael**; Central Asia in U.S. Strategy and Operational Planning: Where do we go from here; Washington: Institute for Foreign Policy Analysis, 2004.
5. **JONSON, Lena**; Vladimir Putin and Central Asia. The Shaping of Russian Foreign Policy; Londra: I. B. Tauris & Co. Ltd., 2006.
6. **NICHOL, Jim**; Central Asia: Regional Development and Implications for U.S. Interests; Washington: CRS Report for Congress, 2005.
7. **NYGREN, Bertil**; The Rebuilding of Greater Russia. Putin's Foreign Policy towards the CIS Countries; Londra: Routledge, 2008.
8. **SOKOV, Nikolai**; 20th Century Tools for 21st Century Challenges. The Limits of Russian Influence in Central Asia and South Caucasus; Monterrey Institute of International Studies, 2004.

Articole:

1. **BHADRAKUMAR, M. K.**, „Russian energy: Europe's pride, US's envy”, in Asia Times Online, 14 octombrie 2006.
2. **COHEN, Ariel**, “Competition over Eurasia: Are the U.S. and Russia on a Collision Course?”, in Heritage Lecture, nr. 901, 24 octombrie 2005.
3. **COHEN, Ariel**, „The Dragon Looks West: China and The Shanghai Cooperation Organization”, in Heritage Lecture, nr. 961, 7 septembrie 2006.
4. **MAMADSHOYEV, Marat**, „The Shaghai G - 5 Becomes the Shanghai Forum”, Eurasia Insight, 7 iulie 2000.
5. **MARQUARDT, Erich, BENDERSKY, Yevgeny**, “Uzbekistan's New Foreign Policy Strategy”, in Eurasia Insight, 12. 06. 2005.
6. **SAHGAL, Arun**, „Growing Russian Influence in Central Asia”, in Eurasia Insight, 8 noiembrie 2004.
7. **SHENKER, Sarah**, „Struggle for influence in Central Asia”, BBC News, 28 noiembrie 2005, la <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4467736.stm>

TOWARDS THE RUSSO-OTTOMAN PEACE (1810-1812): A DIFFICULT BEGINNING OF DIPLOMATIC CAREER FOR THE BRITISH AMBASSADOR STRATFORD CANNING

MANOLE Andrada Ligia*

ABSTRACT

THESE FEW LINES ARE A SMALL PART OF OUR RESEARCH CONCERNING STRATFORD CANNING'S ACTIVITY IN CONSTANTINOPLE AND HIS IMPRESSIONS OF THE OTTOMAN EMPIRE, INCLUDING THE ROMANIAN PRINCIPALITIES. THE BEGINNING OF STRATFORD CANNING'S CAREER IN CONSTANTINOPLE GIVES US AN IMPORTANT EXAMPLE OF AMBITION AND SENSE OF DUTY WITHIN THE DIPLOMATIC WORK OF THE NINETEENTH CENTURY. THE WILLING INVOLVEMENT OF THE YOUNG AND INEXPERIENCED AMBASSADOR IN THE NEGOTIATIONS THAT LED TO THE PEACE OF 1812 SUSTAINS THE EXAMPLE. ALTHOUGH SPECIALISTS IN NINETEENTH CENTURY BRITISH AND EASTERN DIPLOMACY MEASURE ON DIFFERENT SCALES THE IMPORTANCE OF HIS INVOLVEMENT DURING THE RUSSO-OTTOMAN NEGOTIATIONS, HIS EFFORTS CANNOT BE DENIED.

KEYWORDS: STRATFORD CANNING, DIPLOMACY, OTTOMAN EMPIRE, RUSSIAN EMPIRE, TREATY OF BUCHAREST.

1. Introduction

The Russo-Turkish war (1806-1812) coincided with the opportunity of developing a successful career in diplomacy for the young Stratford Canning de Redcliffe. The purpose of these lines is not that of building a general presentation of the Russo-Turkish war, nor that of presenting the tragic loss of Bessarabia by the Romanians (which has already well been done by other Romanian and Moldavian historians¹), but to emphasize

*PhD Candidate, "Alexandru Ioan Cuza" University, Iași

¹ For example, Ion Nistor, Războiul ruso-turc din 1806-1812 și pierderea Basarabiei (Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1938); Paul Cernovodeanu, Basarabia, drama unei provincii românești în context politic

Stratford Canning's involvement in the diplomatic negotiations that led to the peace of 1812. We are interested in how he managed to attract the ottomans on his side while the French pressure was very hard to deal with, and at the same time, we follow his involvement in the Russo-Turkish conflict and the mediation between the two belligerents. Moreover, the sources allow us to get an insight into the way he perceived the ottoman space. Thus, the official documents, but also the fragments of the ambassador's memoirs and private papers are very important for our purposes.

As far as the historiography is concerned, we have to mention Stanley Lane Poole's book², who emphasizes the great role of Stratford Canning in the negotiations that led to the peace. His two volumes concerning Stratford Canning's life are an important source for us because it contains vast quotations of the memoirs, as well as of the official and the private papers of the ambassador. On the other hand, Allan Cunningham, in his few lines about the 1812 peace, within his book *Anglo-Ottoman Encounters in the Age of Revolution: collected essays*, expressed his belief that Stratford's contribution was useful for the peace but not quite decisive³. We shall try to get a closer look into Stratford's efforts during the years 1811-1812 in order to express an opinion on the matter. As far as the official documents are concerned, very useful for our research are the papers edited by Paul Cernovodeanu⁴.

2. The first contact with the Ottoman Empire

When Stratford Canning first set foot in Constantinople in 1808 it was due to his cousin, George Canning, who was placed at the head of the Foreign Affairs Department. George Canning had sent his younger cousin to be the secretary of Robert Adair, the British ambassador to the Ottoman Empire in those days. When the diplomatic duties sent Adair away one year later, Stratford received a letter from his cousin on the 30th of July 1809 announcing him that he would be the British plenipotentiary minister to

internațional 1812-1920 (Albatros, București, 1993); Ion Șișcanu, Raptul Basarabiei 1940, (Ago, Chișinău, 1993); Armand Goșu, Între Napoleon și Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea (Academia Română, București, 2008).

² Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888).

³ Allan Cunningham, *Anglo-Ottoman encounters in the Age of Revolution: collected essays*, vol. 1 (edited by Edward Ingram, London, 1993), 150.

⁴ *Rapoarte Consulare și Diplomatice Engleze privind Principatele Dunărene (1800-1812)*, edited by Paul Cernovodeanu (Istros, Brăila, 2007).

Constantinople⁵. Thus he was left in charge of the old duties of Robert Adair who now had to deal with more important affairs in Vienna. Little did he know then that this was going to be just the first of his five appointments as ambassador to Constantinople.

Stratford's first impressions of the Ottoman Empire approach various aspects which, on the whole, offer us a wide outlook on the Ottoman world seen through the eyes of a young man who lived and was educated on British land. His depiction of the Ottomans at the beginning of the nineteenth century concerns the landscape, the administration, the military force and the sultan. Those first years in Constantinople were the beginning of a long process of knowledge concerning the Ottoman Empire for Stratford, the ambassador of whom Winston Churchill would say many years later that gain „a wider knowledge of Turkey than any other Englishman of his day”⁶. The space is not enough here for us to offer all of the ambassador's descriptions, but just a few lines.

He wrote his first impressions about the Ottoman Empire to his cousin George Canning on the 27th of April 1809: “Very false notions are entertained in England of the Turkish nation. You know much better than I do the mighty resources and native wealth which this enormous empire possesses. [...] But the government is radically bad, and its members, who are all alive to its defects, have neither the wisdom nor the courage to reform it. The few who have courage equal to the task know not how to reconcile reformation with the prejudices of the people. And without this nothing can be effected. Destruction will not come upon this empire neither from the north or from the south; it is rotten at the heart; the seat of corruption is in the government itself. Conscious of their weakness, and slaves to the Janissaries, of whom they have not discretion to make a proper use, the ministers have lately introduced at home the same system of deceit that they have so long employed in their intercourse with foreign powers.”⁷

Stratford insists in his memoirs, as we can see from Poole's vast quotations, on the weakness of the Ottoman Empire and of the sultan: “Russia, France, Austria, and even Persia had by turns contracted the area and drained the resources of the empire. From the corrupt monotony of his seraglio the Sultan had to send forth his firmans, his emissaries, his bands of irregular soldiery, or, it might be, his naval armaments, against an invading

⁵ Stanley Lane Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 46, 47.

⁶ Leo Gerald Byrne, *The Great Ambassador* (Ohio State University Press, 1964), 9.

⁷ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 51.

enemy, a rebellious chief, or an armed insurrection. Several great families, several unsubdued tribes, and here and there an over-powerful pasha had succeeded in braving and circumscribing the imperial authority. The Mamluks still prevailed in Egypt. The most important part of Syria was under the sway of a Christian Emir. Ali Pasha of Janina exercised royal power in the provinces bordering on Greece, and Greece itself, excited by Russia, was preparing to burst the fetters which had so long bound her to the Ottoman throne. Serbia, Montenegro, and the Danubian Principalities were all more or less in league with Russia”⁸.

But what he truly enjoyed was the landscape and the historical background of the area: “No month of May or June, during my repeated detentions in Turkey, ever closed without a pilgrimage on my part to those sequestered labyrinths, where Flora seemed to have scattered her whole lapful of blossoms, and where the long rich grass supplied a welcome feast to endless lines of horses, tethered at suitable distances and neighing joyfully to each other. There was also on the Asiatic side of the Bosphorus a shrine of natural beauty [...] towards the end of July I asked and obtained a short leave of absence. My object was to make a tour in Asia Minor and to visit several places of ancient celebrity in that region. It took me several weeks to accomplish this purpose.”⁹ But he was very disappointed of the fact that “a stagnant industry and general misrule were the monuments which time had left of Ottoman domination in the second capital of the Roman Empire and throughout those extensive regions which had been the successive seats of civilization, ever varying, generally advancing, from the earliest periods of social settlement and historical tradition.”¹⁰

However, during these years he was attracted neither to Constantinople, nor to the office of diplomat: “My heart was not there. I had no predilection for diplomacy. My tastes, my hopes, my prospects were at home, in my native land, in its gigantic metropolis, the seat of enlightened legislation, of civilizing power, and of honorable contention for the greatest result of thought and the noblest prizes of ambition [...] I was neither blind to the

⁸ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 50.

⁹ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 60.

¹⁰ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 49.

beauties of nature nor deaf to the voice of ages; but all these appeals to my attention, however forcible, however seductive, possessed in my view but a passing interest.”¹¹

3. Becoming a British diplomat in Constantinople

The fact that Stratford remained in Constantinople even after his cousin's resignation from the Foreign Office was again due to George Canning. He wrote to Stratford on the 9th of October 1809 and persuaded him to remain: “I may or may not have it in my power at some future time, to take you by the hand again. If not, you have a profession in which you may be useful to your country and do credit to your friends and yourself, and you must not lightly abandon it”¹². And that is how Stratford remained for two years more in Constantinople. But, as Stratford wrote in one of the letters he sent to his sister, remaining in Constantinople was a very unhappy duty¹³.

Stratford's main concerns were the French military successes. In a time when the French Empire controlled almost the entire Europe and Russia seemed to be still on Napoleon's side, Stratford's attempt to defeat the Eastern French policy by attracting both Turkey and Russia on the British side seemed bold. Stratford had to stop Napoleon's plans of offering Turkey either to Russia or to Austria in exchange of military support. This objective had been established by George Canning. Robert Adair tried, without success, to fulfill it. Now Robert Adair had to try his luck in Vienna and his mission in Constantinople was left in Stratford's hands. But the new head of the Foreign Office, Wellesley, had no interest in the activity of the young ambassador and sent no word of political instructions to him. From the summer of 1810 to the spring of 1812 Wellesley and his under-secretary sent only sixteen dispatches to the young ambassador and not one of them contained instructions concerning the difficult negotiations which Stratford was then conducting at the Porte¹⁴. Allan Cunningham also agrees with Stanley Lane-Poole on the matter that Stratford was left alone by the Foreign Office at a very critical moment¹⁵.

¹¹ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 69.

¹² Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 79.

¹³ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 80.

¹⁴ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 128.

¹⁵ Allan Cunningham, *Anglo-Ottoman encounters in the Age of Revolution: collected essays*, vol. 1 (edited by Edward Ingram, London, 1993), 146.

The two years were exhausting, and during them Stratford's diplomatic style took shape. Cunningham says he "acquired his irascible mien at this time, partly as policy, partly because of his constant frustration. His letters home were sufficient to allow his mother to envisage him storming and raging and she cautioned him against exploding among foreigners and strangers. Stratford cultivated a pose of lofty severity, which gave his face the look of a well-kept grave. But this was not done for the sake of the Ottomans for the simple reason that he hardly saw any- it was impossible, he decided, to have them to dinner or other social occasions. Like Adair, he worked through dragomans and, as the sociology of oriental diplomacy did not really interest him, he saw no purpose in standing at a dragoman's elbow while he jabbered in Ottoman Turkish.[...] Why, then, the grim countenance, except as a measure of self-control? It was adopted for a wider, more important audience than Ottoman officials: it was to remind his own staff, his fellow countrymen in the East, the whole European colony that he was the British ambassador and, no small thing, a Canning."¹⁶

He had the chance to see how far the ottoman authority went and if it was firm or not in 1811 during an argument between a Turkish minister and a Persian official. Although at first the Turks threatened him with beheading, when he threatened back with Persian revenge, they decided to spare him. This was a true scale for measuring his risk in solving a problem that the British sailors had with some French pirates on Ottoman territory. On the 3rd of November 1811 he "seized the hint and called upon the commander of our force in the Archipelago to take the law in his own hands. Captain Hope [...] entered the port of Napoli di Romania, and demanded the restitution of the prizes detained piratical by a French privateer under the guns of that fortress. The privateer captain ran his prizes ashore, and burned them; several shots were fired by our corvette; the fortress was mute, and it remained to be seen how the lesson would be taken at Constantinople. In due time I was invited to the Porte, and a formal complaint was addressed to me. Justifying the act of our officer, I threw its responsibility on the French who had defied, and on the Turks who had not vindicated the rights of their neutrality."¹⁷ After a few tense dispatches the Turks forgot about the incident and Stratford's boldness remained without bad consequences concerning the British ambassador.

¹⁶ Allan Cunningham, *Anglo-Ottoman encounters in the Age of Revolution: collected essays*, vol. 1 (edited by Edward Ingram, London, 1993), 147.

¹⁷ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 100.

But there was another reason, except Turkish weakness, that influenced the Divan to reconcile with the young minister. Stratford had started unofficially to correspond with St. Petersburg and the Turks were acquainted with the situation. Now he was formally invited to write direct to the plenipotentiaries at Bucharest. He accepted on condition that the piracy firmans were first granted. The firmans which had been promised for more than a year were finally issued and he was able to turn his whole energies to the negotiation for peace¹⁸.

Stratford had sent reports to the Foreign Office concerning the Russo-Ottoman war and the difficult situation that the Turks were confronting facing the Russian demands in 1811 as well as the efforts of the French ambassador to convince the belligerents to keep the war going even in march 1812¹⁹. As we said before, no instructions came from London, and the young ambassador took the matter into his own hands. Thus, he willingly accepted to cooperate with the Ottomans and sent letters to the Duc of Sierra Capriola, the ex-Neapolitan minister and Canning's correspondent in St. Petersburg, and to Andrei Italinski, former Russian ambassador to Constantinople who was now in charge of the Russian negotiations with the Ottoman officials sent to Bucharest. Stratford asked in return for unreserved confidence. He recommended moderation to Russia unless the Porte would throw itself into the arms of France and he explained that the Ottomans saw any concessions in Asia as a threat to their independence and security. While Stratford was trying to reconcile the belligerents, Latour-Maubourg, the French ambassador to Constantinople, kept trying to prevent a Russo-Ottoman agreement as the historian F. Ismail also emphasizes.²⁰ Stratford wrote in his memoirs about those days the following: "Having no encouragement, not even an instruction from home, I was obliged to fight the battle in my own way. The difficulty was to possess the Porte's confidence and at the same time to maintain our rights against French aggression and Ottoman perverseness. I had to dispose the Turkish ministers to a peace with Russia on the basis of territorial concession, to nourish in their minds a perpetual mistrust of France, and, without committing my Government to make them look solely to England for counsel and support. My principal

¹⁸ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 102.

¹⁹ *Rapoarte Consulare și Diplomatice Engleze privind Principatele Dunărene (1800-1812)*, edited by Paul Cernovodeanu (Istros, Brăila, 2007), 354, 387.

²⁰ F. Ismail, *The making of the treaty of Bucharest, 1811-1812*, in "Middle Eastern Studies", vol. 15, no. 2 (May, 1979), 173, 174.

allies in the struggle were the confidential correspondence with Petersburg and the successes of our great commander in Spain. It was only by assuming a tone of self-reliance and determination that I could hope to make up for want of years, experience, and authority”²¹.

F. Ismail reminds the fact that when it came to winning the Ottomans` trust, although the Swedish agent Horn was sent to Bucharest with the special purpose of facilitating the Russo-Ottoman agreement in order to induce the Ottomans to form an alliance with Russia and Sweden, Sultan Mahmud wrote: “none of the infidels, apart from the Englishman [Stratford Canning] are reliable. Each is seeking to further his own interests.”²² Indeed, it seems that Stratford had won the Porte’s confidence in those days. The Sultan himself sent a message to Stratford in February 1812 announcing him of the recognition of the “perfect friendship which England professes for my Sublime Porte”.²³ But a couple of months later the Ottoman Government was afraid to be completely open and to show its belief in Stratford’s good intentions, at least not until Stratford accepted to show them the original letters he had received from Russia, and this affected the young ambassador as we can see from a letter he sent to the head dragoman: “I have just received your letter in which you tell me that the Reis Effendi will not appoint a meeting with me until I send him the originals of the letters I have received from Russia and that till we meet he will not inform me of the state of the negotiations at Bucharest. You will observe to his Excellency in answer that there is something so extraordinary and so little like confidence in his message that I am unable to comprehend the meaning of it. I wrote to Russia at the request of the Porte. My letters have had the fullest success. Not only has the Russian Government modified its proposals, but it has also accepted my interference and authorized its minister to continue his correspondence with me. I have every hope therefore of being useful to the Porte at the present crisis. I desire to be so. But without reciprocal confidence it is impossible for me to act to any good purpose.”²⁴ However, Stratford’s negotiations with the Russians were going well; so well that, when England and Russia were still formally at

²¹ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 153.

²² F. Ismail, *The making of the treaty of Bucharest, 1811-1812*, in “*Middle Eastern Studies*”, vol. 15, no. 2 (May, 1979), 177.

²³ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 163.

²⁴ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 172.

war, Stratford was informed that “by the express order of the Emperor” [Czar Alexander] Italinski was ordered to proceed to Constantinople to arrange an alliance with the Porte in concert with the British ambassador²⁵. But, of course, the Porte was not that willing to throw herself in any war alliance for the moment. So this matter remained to be solved for later when Stratford was no longer an ambassador to Constantinople.

The Romanian historian Armand Goșu, just like Allan Cunningham, does not emphasize the importance of the role played by Stratford in the Peace agreement. For him the most important moment of Stratford’s diplomatic interference in the negotiations was reached during the first days of May 1812 when Stratford sent a secret agent to Bucharest, the Scottish Thomas Gordon, with a new letter for Italinski in which the Austrian plans of a military agreement with the Porte were revealed²⁶.

In June 1812 Stratford was able to inform the Foreign Office, which was now led by Castlereagh, that a “Definitive Treaty of Peace between Russia and the Porte was signed on the 28th ultimo at Bucharest” and to explain that his efforts were not in vain in the midst of all the French and Austrian intrigues to prevent the Peace²⁷. In his memoirs Stratford wrote later: “At length I had the satisfaction of learning that the definitive treaty was signed. It stands in history as the Treaty of Bucharest, and in that city it was signed on 28th May, 1812. It had still to be invested with the ratifications of each belligerent. And until that indispensable formality should be executed, I could not feel entirely at ease. The Russians would have to restore a part of their conquests; the Turks would have to give up a portion of the Territory which they had hoped to recover; their enemies would remain in possession of the left bank of the Danube and its delta and mouth. Then there was the Russian proposal of an alliance, and the Porte’s reluctance to lose ground on the Asiatic frontier”²⁸.

Recognition from his contemporaries came. Castlereagh, unlike Wellesley, recognized the young ambassador’s merits. How could he have not when Czar Alexander himself instructed Nesselrode to convey to Castlereagh his recognition of the efficient

²⁵ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 171.

²⁶ Armand Goșu, *Între Napoleon și Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea* (Academia Română, București, 2008), 266.

²⁷ *Rapoarte Consulare și Diplomatice Engleze privind Principatele Dunărene (1800-1812)*, edited by Paul Cernovodeanu (Istros, Brăila, 2007), 417-422.

²⁸ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 174.

manner in which “M. de Canning” contributed to accelerate the Peace agreement with Turkey, “cet evenement si important par les consequences qu’il devait avoir”²⁹. The Czar sent also a present for Stratford: a snuff-box with his own portrait set in diamonds. The Duke of Wellington wrote later about “the great statesman who at that period conducted the foreign affairs of Great Britain” and induced the Porte to make peace with Russia, as referred to Wellesley. But Wellington was wrong and those contemporaries, not only the Sultan or Czar Alexander, but also the simple embassy secretaries like David Morrier contradict this view. David Morrier wrote in 1869: “Now this great service was effected by Stratford Canning, then plenipotentiary at Constantinople, without one word of instruction or even of notice, and still less of encouragement, from the Foreign Office, then fast asleep under the Marquis of Wellesley”³⁰. The success Stratford obtained in 1812 certainly assured him some confidence in his own abilities, but he was not blinded by that moment. He still wanted to return home and later he wrote in his memoirs: “My satisfaction was that of a traveler who had fallen among thieves and after much rough handling had escaped providentially with his clothes on his back.”³¹

As a conclusion we could say that despite the contradictions among historians, Stratford’s efforts should not be underestimated. He turned out to be an example of great initiative and determination within the diplomatic world even from his first appointment to Constantinople, especially if we take into consideration his young age and the fact that he acted without instructions. And we hope the lines above served to emphasize properly our view on the matter.

²⁹ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 175.

³⁰ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 176.

³¹ Stanley Lane-Poole, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1 (Longmans, Green and Co., London, 1888), 182-183.

BIBLIOGRAPHY

1. **Byrne, Leo Gerald**, *The Great Ambassador*, Ohio State University Press, 1964.
2. **Cernovodeanu, Paul**, *Basarabia, drama unei provincii românești în context politic internațional 1812-1920* Albatros, București, 1993
3. **Cunningham, Allan**, *Anglo-Ottoman encounters in the Age of Revolution: collected essays*, vol. 1, edited by Edward Ingram, London, 1993.
4. **Goșu, Armand**, *Între Napoleon și Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea*, Academia Română, București, 2008.
5. **F. Ismail**, *The making of the treaty of Bucharest, 1811-1812*, in “Middle Eastern Studies”, vol. 15, no. 2, May, 1979.
6. **Lane-Poole, Stanley**, *The life of the Right Honourable Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe from his Memoires and Private and Official Papers*, vol. 1, Longmans, Green and Co., London, 1888.
7. **Nistor, Ion**, *Războiul ruso-turc din 1806-1812 și pierderea Basarabiei* (Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1938.
8. *Rapoarte Consulare și Diplomatie Engleze privind Principatele Dunărene (1800-1812)*, edited by Paul Cernovodeanu, Istros, Brăila, 2007.

LOGICA SANȚIUNILOR INTERNAȚIONALE. CAZUL SANȚIUNILOR ECONOMICE IMPUSE REPUBLICII FEDERALE IUGOSLAVIA ÎN PERIOADA 1992-1996¹

ANDRONACHE Alin*²

ABSTRACT

ALTHOUGH IN RELATION WITH OTHER ASPECTS OF INTERNATIONAL INTERVENTION IN THE WAR THAT TOOK PLACE IN THE FORMER YUGOSLAVIA BETWEEN 1991 AND 1995 THERE WERE MAJOR DIFFERENCES IN VISION BETWEEN THE PRINCIPAL INTERNATIONAL ACTORS INVOLVED (MAINLY, THE UNITED NATIONS, THE EUROPEAN UNION AND THE UNITED STATES) – WHICH OFTEN TURNED INTO SOURCES OF DISSENSION –, REGARDING THE ISSUE OF SANCTIONS THERE WAS, IN GENERAL, A SURPRISING CONSENSUS. THUS, THE ECONOMIC AND COMERCIAL SANCTIONS IMPOSED UPON THE FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA WERE SEEN, OVER THE COURSE OF THREE AND A HALF YEARS, AS AN IMPORTANT FOREIGN POLICY INSTRUMENT FOR ACHIEVING A NEGOTIATED PEACE. IN THIS CONTEXT, THIS ARTICLE WILL TRY TO DETERMINE THE RELATION BETWEEN THE OBJECTIVES, THE RESULTS AND THE IMPLICATIONS OF THE SANCTIONS POLICY THAT WAS PURSUED IN THE FORMER YUGOSLAVIA BY THE INTERNATIONAL COMMUNITY.

KEYWORDS: SANCTIONS, THE FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA, UNITED NATIONS, CONFLICT RESOLUTION, POST COLD WAR ERA

În lumina violărilor frecvente ale acordurilor de încetare a focului precum și a continuării luptelor armate pe teritoriul federației iugoslave și, nu în ultimul rând, apreciind că perpetuarea acestei situații reprezenta „o amenințarea la adresa păcii și securității internaționale”, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat, la 30 mai 1992, rezoluția 757, prin care erau instituite sancțiuni internaționale de ordin economic asupra Republicii Federale Iugoslavia (Serbiei și Muntenegrului). Rezoluția stipula, *inter alia*, adoptarea unui embargo comercial, care consta în interzicerea tuturor importurilor și a exporturilor din sau

¹ Articolul prezintă rezultatele cercetării susținută financiar din fonduri social europene gestionate de Autoritatea de Management pentru Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane [grant POSDRU/107/1.5/S/78342].

² Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România.

către aceste două țări, un embargo aerian, prin care erau interzise toate zborurile spre sau provenind din cele două republici menționate, precum și înghețarea tuturor bunurilor și conturilor bancare din străinătate ale Serbiei și Muntenegrului³. Aceste restricții au fost întărite ulterior prin rezoluția 787, adoptată la 16 noiembrie 1992, ce prevedea obligativitatea statelor limitrofe R.F. Iugoslavia de a interzice tranzitul spre această țară a unor mărfuri ca: petrol brut, produse petroliere, produse chimice, motoare, etc.⁴ și rezoluția 820 din 17 aprilie 1993 ce a stabilit un embargo total, interzicând complet tranzitul oricăror mărfuri spre și din R.F. Iugoslavia⁵.

Baza legală pentru impunerea unui regim de sancțiuni împotriva Republicii Federale Iugoslavia era dată de articolul 41 din Carta ONU sub care: „Consiliul de Securitate poate hotărâ ce măsuri, care nu implică folosirea forței armate, trebuie luate spre a se da urmare hotărârilor sale și poate cere Membrilor Națiunilor Unite să aplice aceste măsuri. Ele pot să cuprindă întreruperea totală sau parțială a relațiilor economice și a comunicațiilor feroviare, maritime, aeriene, poștale, telegrafice, prin radio și a altor mijloace de comunicație, precum și ruperea relațiilor diplomatice”⁶.

Motivele pentru care comunitatea internațională a văzut în impunerea unui embargo o soluție viabilă la problema iugoslavă sunt multiple. În primul rând, trebuie avut în vedere noul context internațional al începutului anilor '90, în care încheierea Războiului Rece a părut să creeze oportunitatea pentru un grad de cooperare internațională mult mai ridicat⁷. În ceea ce privește Națiunile Unite, această cooperare a crescut așteptările că organizația mondială va putea acționa în adevăratul spirit al Cartei Națiunilor Unite și că utilizarea frecventă a dreptului de veto, care paralizase Consiliul de Securitate în timpul Războiului Rece, avea să fie abandonată. Acest lucru viza și utilizarea sancțiunilor economice multilaterale care erau, în fapt, măsuri colective de impunere și pentru care obținerea

³ United Nations, Security Council, Resolution 757 of 30 May, 1992, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/011/16/IMG/NR001116.pdf?OpenElement>

⁴ United Nations, Security Council, Resolution 787 of 16 November, 1992, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/723/03/IMG/N9272303.pdf?OpenElement>

⁵ United Nations, Security Council, Resolution 820 of 17 April, 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/222/97/IMG/N9322297.pdf?OpenElement>

⁶ United Nations, Charter of the United Nations. Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression. <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>

⁷ Gary Clyde Hufbauer, Barbara Oegg, *The European Union as an Emerging Sender of Economic Sanctions* (Washington DC: Institute for International Economics, 2003), 551-552.

solidarității internaționale devenise mult mai facilă⁸. Faptul că, pe parcursul anilor '90, sancțiunile au fost instituite, în cea mai mare parte, împotriva unor state ce nu constituiau aliați importanți ai superputerilor rivale, reprezentate în Consiliul de Securitate, a făcut această cooperare fezabilă⁹, ilustrativ în acest sens fiind faptul că, în acest interval, sancțiuni au fost instituite, pe lângă cele dictate împotriva R.F. Iugoslavia, în Iraq (1990), Libia (1992), Somalia (1992), Liberia (1992), părți din Cambodgia (1992), Haiti (1993), părți din Angola (1993, 1997, 1998), Ruanda (1994), Sudan (1996), Sierra Leone (1997, 2000), Afghanistan (1999), Etiopia și Eritrea (2000)¹⁰.

Dincolo de faptul că sancțiunile constituiau o metodă pașnică de rezolvare a problemelor pe plan internațional, existau și anumite considerente de ordin practic care făceau din sancțiuni o soluție atractivă, în special pentru statele cu statut de membru permanent în Consiliul de Securitate. În esență, impunerea sancțiunilor este considerată a fi o metodă rapidă și necostisitoare, care are rolul de a transmite un triplu mesaj: țării asupra căreia sunt îndreptate i se comunica faptul că emitentul nu iartă acțiunile țării țintă; aliaților le transmite ideea că vorbele vor fi sprijinite de acțiuni; iar pe plan domestic afirmă că emitentul va acționa în vederea apărării intereselor vitale ale națiunii¹¹.

O explicație suplimentară pentru impunerea sancțiunilor împotriva R.F. Iugoslavia și, în general, pentru proliferarea utilizării lor în această perioadă, este legată de faptul că, așa cum observa un oficial american, citat de „The New York Times”, exista „o mare presiune de a face ceva” (...), într-o eră în care remarcăm o preocupare deosebită față de pierderea de vieți omenești¹². În aceleși timp, însă, opinia publică occidentală manifesta, de regulă, o reticență majoră față de folosirea forței iar, în acest context, sancțiunile apăreau ca o soluție de mijloc între decuplarea totală față de evenimente și intervenția în forță¹³. Cu

⁸ Milica Delević, “Economic sanctions as a foreign policy tool”, The International Journal of Peace Studies, vol. 3, nr. 1 (ianuarie 1998). http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/Delvic.htm

⁹ David Cortright, George A. Lopez, Linda Gerber-Stellingwerf, “Sanctions”, în Thomas George Weiss, Sam Daws, The Oxford handbook on the United Nations (Oxford Handbooks Online, 2007), 350.

¹⁰ David Cortright, George A. Lopez, “Learning from the Sanctions Decade”, Global Dialogue, vol. 2, nr. 3 (2000). <http://www.worlddialogue.org/content.php?id=90>

¹¹ Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott, Institute for International Economics (SUA), Economic Sanctions Reconsidered: History and current policy, ediția a II-a, (Peterson Institute, 1990), 11.

¹² Citat în Steven Greenhouse, “U.S. View of Sanctions: Turn Up Heat Half Way”, The New York Times, 3 iulie, 1994. <http://www.nytimes.com/1994/07/03/world/us-view-of-sanctions-turn-up-heat-half-way.html?src=pm>

¹³ David Cortright, George A. Lopez, op. cit., 2000; Susan L. Woodward, Balkan tragedy: chaos and dissolution after the Cold War (Brookings Institution Press, 1995), 290.

alte cuvinte, sancțiunile ofereau liderilor naționali posibilitatea „de a face ceva” dar fără a-și asuma angajamente militare de mare risc. Costul politic domestic scăzut combinat cu riscul scăzut în privința pierderii credibilității în caz de eșec făceau din soluția sancțiunilor una deosebit de atractivă în comparație, mai ales, cu soluțiile de forță¹⁴.

În cazul fostei Iugoslavii, adițional acestor considerente, impunerea sancțiunilor multilaterale poate fi motivată și explicată și prin prisma anumitor factori ce țineau de contextul geopolitic al regiunii. În primul rând, trebuie avută în vedere cooperarea pe care Federația Rusă – membru permanent în Consiliul de Securitate – a arătat-o în privința politicii sancțiunilor. În ciuda legăturilor sale tradiționale cu Serbia, Moscova putea vedea paralele negative între conflictele etnice din Bosnia și propriile dificultăți domestice, astfel încât a devenit mult mai înclinată să sprijine măsuri non-militare puternice pentru soluționarea crizei¹⁵ în detrimentul unei intervenții militare. În plus, opțiunea comunității internaționale pentru sancțiuni în defavoarea soluției armate poate fi explicată și prin importanță geopolitică redusă pe care o prezenta spațiul iugoslav. Lipsa resurselor naturale, precum și pierderea avantajelor geostrategice de care se bucurase în perioada Războiului Rece – țară socialistă independentă de Moscova, văzută de către Occident ca un posibil model pentru eventuala desprindere a altor state est-europene de sub influența Moscovei, și, nu în ultimul rând, „zonă tampon”, timp de mai mult de patruzeci de ani, între statele NATO și cele ale Pactului de la Varșovia – făceau ca federația iugoslavă să nu mai prezinte un interes strategic crucial pentru marile puteri ale lumii¹⁶.

¹⁴ Thomas G. Weiss și alții, “Economic Sanctions and their Humanitarian Impacts: An overview”, în Thomas G. Weiss și alții, *Political Gain and Economic Pain. Humanitarian impacts of economic sanctions* (Lanham, Rowman and Littlefield, 1997), 15. O poziție similară este adoptată și de către Gary Clyde Hufbauer, vezi Gary Hufbauer, “The Futility of Sanctions”, *The Wall Street Journal*, 3 iunie, 1994 precum și de Stephen John Stedman, vezi Stephen John Stedman, “The Former Yugoslavia”, în Richard Haass, *Economic sanctions and American diplomacy* (Council on Foreign Relations 1998), 193.

¹⁵ [James Addison Baker](#), [Thomas M. DeFrank](#), *The politics of diplomacy: revolution, war, and peace, 1989-1992* (G.P. Putnam’s Sons, 1995), 647 apud. John Stremlau, *Sharpening International Sanctions: Toward a Stronger Role for the United Nations. A Report to the Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict* (Carnegie Corporation of New York, noiembrie 1996). <http://carnegie.org/fileadmin/Media/Publications/PDF/Sharpening%20International%20Sanctions%20Toward%20a%20Stronger%20Role%20for%20the%20United%20Nations.pdf>

James Addison Baker III a ocupat funcția de Secretar de Stat al SUA în perioada 1989-1992.

¹⁶ Ola Tunander, Pavel Baev, Victoria Ingrid Einagel, *International Peace Research Institute, Geopolitics in post-Wall Europe: security, territory and identity* (SAGE, 1997), 240.

În acest context și în ciuda ratei de succes reduse pe care o prezenta istoria sancțiunilor¹⁷, acestea au părut să reprezinte, cel puțin în fazele incipiente, o soluție facilă, dacă nu firească, la problema iugoslavă. Modul în care acestea și-au atins obiectivele în cazul fostei Iugoslavii constituie, însă, o problemă asupra căreia istoricii și analiștii politici sunt divizați¹⁸.

În general, sancțiunile reprezintă un instrument utilizat în diplomația internațională, menit să constrângă guvernele vizate în a adopta o anumită linie politică. În cele mai multe cazuri, utilizarea sancțiunilor presupune dorința țării/organizației emitente de a interveni în procesul decizional al unui alt stat suveran, dar într-o mod măsurat, care să suplimenteze abordarea diplomatică, fără introducerea imediată a forței militare¹⁹. Obiectivul principal al embargoului economic și comercial dictat împotriva R.F. Iugoslavia începând cu luna mai a anului 1992, poate fi circumscris acestei definiții. Cu toate acestea, realitatea a arătat că sancțiunile nu au fost implementate de la bun început într-o manieră coerentă, strategică²⁰. Logica aplicării sancțiunilor a fost contradictorie, pentru unii și, în special, în viziunea administrației americane, sancțiunile fiind menite să-l pedepsească pe Milošević și să conducă la răsturnarea sa²¹, în timp ce pentru alți actori, statele europene și mediatorii

¹⁷ Un studiu exhaustiv asupra problemei sancțiunilor relevă faptul că acestea și-au atins obiectivele în doar o treime dintre cazuri, Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott, op. cit., 1990. Lucrarea reprezintă o analiză a 116 cazuri de sancțiuni economice, pornind de la blocada economică impusă Germaniei în timpul Primului Război Mondial și încheind cu sancțiunile impuse împotriva Irakului în 1990.

În ceea ce privește sancțiunile impuse de către ONU în anii '90 (12 cazuri), George A. Lopez și David Cortright consideră că rata de succes a acestora a fost de 36 la sută, vezi George A. Lopez, David Cortright, *The sanctions decade: assessing UN strategies in the 1990s* (Lynne Rienner Publishers, 2000).

Pentru perioada anilor '90, Gary Clyde Hufbauer, în cea de-a treia ediție a lucrării sale *Economic Sanctions Reconsidered*, prezintă un rezultat similar, cu o rată a succesului de 1 din 3, vezi Gary Clyde Hufbauer și alții, Peterson Institute for International Economics, *Economic Sanctions Reconsidered*, ediția a III-a, 2008, 127. http://www.piie.com/publications/chapters_preview/4075/01ie4075.pdf

¹⁸ În privința sancțiunilor impuse împotriva R.F. Iugoslavia, Stephen John Stedman consideră că evaluările relative la eficiența sancțiunilor variază în funcție de data publicării. Astfel, înainte de încheierea Acordurilor de la Dayton, aprecierile sunt preponderent negative, în timp ce, după Dayton, acestea sunt preponderent pozitive, Stephen John Stedman, op. cit., 178.

¹⁹ Gary Clyde Hufbauer și alții, op. cit., 2008, 3.

²⁰ Stephen John Stedman, op. cit., 178. Așa cum evidențiază și Susan Woodward, doar odată cu adoptarea rezoluției 820 a Consiliului de Securitate se poate vorbi de o politică a sancțiunilor care includea o exprimare clară a scopurilor urmărite și a schimbărilor de comportament politic așteptate, toate coordonate cu alte activități ca parte a unei politici de ansamblu. Până în acel moment, deși obiectivele puteau fi presupuse, singura certitudine a sancțiunilor era obiectivul lor necunoscut, Susan L. Woodward, "Yugoslavia: Divide and fail", *Bulletin of Atomic Scientists*, Educational Foundation for Nuclear Science, vol. 49, nr. 9 (noiembrie 1993).

²¹ Warren Zimmermann, ultimul ambasador american în Iugoslavia, în perioada 1989-1992, considera că impunerea sancțiunilor împotriva Serbiei urmărea să îl „saddamizeze” pe Milošević. În opinia acestuia, sancțiunile aveau puterea de a „umili un dictator, făcând clar faptul că acesta nu era potrivit pentru a face față

internaționali, sancțiunile reprezentau un instrument de negociere destinat să-l convingă pe liderul sârb să-și modifice politicile și să sprijine un acord negociat la războiul din Bosnia²². Succesul aplicării sancțiunilor față de R.F. Iugoslavia este legat, de regulă, de acest din urmă raționament. Astfel, se consideră că, deși ajutate de dificultățile economice preexistente, sancțiunile au reușit să determine abandonarea de către președintele Milošević a politicii sale pan-sârbești precum și diminuarea sprijinului acordat de către acesta sârbilor bosniaci²³ conducând, în cele din urmă, la acceptarea păcii negociate de la Dayton²⁴.

Cu toate acestea, în privința contribuției pe care acestea le-au avut în a pune capăt conflictelor, sancțiunile s-au dovedit a fi mai puțin eficiente. Ilustrativ în acest sens, este faptul că, între august 1994, când Belgradul a impus propriile sancțiuni împotriva sârbilor bosniaci, și august 1995, procesul de pace s-a aflat într-un impas. Acest lucru nu s-a schimbat decât odată cu utilizarea forței aeriene de către NATO și a deciziei SUA de a se implica decisiv în procesul de pace, lucru reflectat în negocierile de la Dayton și în planul la care s-a căzut de acord aici și care a pus, în final, capăt războiului din Bosnia²⁵.

Nici în ceea ce privește dorința de a crea un electorat mai critic față de regimul Milošević, regimul sancțiunilor nu a reușit să-și atingă obiectivele. În principiu, sancțiunile

lunii civilizate”. De asemenea, ambasadorul american preciza faptul că americanii doreau ca sancțiunile să acționeze ca un instrument de negociere în relația cu Milošević și, nu în ultimul rând, să ofere un mijloc de „ajuta poporul sârb să se întoarcă împotriva liderului lor”, Warren Zimmermann, *Origins of a catastrophe: Yugoslavia and its destroyers - America's last ambassador tells what happened and why* (Times Books, 1996), 213-214.

²² Vezi poziția exprimată de David Owen, unul dintre mediatorii internaționali în criza din Iugoslavia, în *David Owen, Balkan Odyssey* (Harcourt Brace, 1995), 124-125.

²³ La 4 august 1994, ca urmare a refuzului sârbilor bosniaci de a accepta Planul Grupului de Contact, Republica Federală Iugoslavia a anunțat închiderea granițelor sale cu Bosnia-Herțegovina controlată de către sârbii bosniaci și impunerea propriului embargo asupra sârbilor din Bosnia.

²⁴ Raportul Mesei Rotunde de la Copenhaga privind sancțiunile ONU în cazul R.F. Iugoslavia, desfășurată în 24 și 25 iunie 1996 la Copenhaga, considera că sancțiunile impuse R.F. Iugoslavia și sârbilor bosniaci „au fost remarcabil de eficiente. Acestea au modificat comportamentul părții sârbe față de conflict și au fost probabil cel mai important motiv pentru schimbarea de către guvernul de la Belgrad a politicilor sale și acceptarea unei păci negociate la Dayton, SUA, în noiembrie 1995”, United Nations, Security Council, S/1996/776, Letter dated 24 September 1996 from the Chairman of the Security Council Committee established pursuant to Resolution 724 (1991) concerning Yugoslavia addressed to the President of the Security Council, Annex. Report of the Copenhagen Round Table on United Nations Sanctions in the Case of the Former Yugoslavia, held at Copenhagen on 24 and 25 June 1996, 24 septembrie 1996, 3. <http://www.un.org/Docs/sc/committees/sanctions/s96776.pdf>

²⁵ Milica Delević, op. cit.; Stephen John Stedman, op. cit., 178.

James Gow consideră că factorul determinant pentru acceptarea Acordului de la Dayton l-a constituit schimbarea raportului de forțe dintre părțile combatante, James Gow, *Triumph of the lack of political will. International diplomacy and the Yugoslav war*, (Londra: Hurst & Co., 1997).

economice comprehensive au drept scop producerea unei schimbări politice la nivelul conducerii vizate, prin producerea suferinței civile. Presupunerea este că cetățenii presați din punct de vedere economic vor pune presiune asupra liderilor lor pentru a-i determina pe aceștia să-și schimbe politicile sau pentru a-i înlătura de la conducere²⁶. În cazul R.F. Iugoslavia, sancțiunile au avut, însă, un efect total opus celui așteptat. În ciuda efectelor lor devastatoare²⁷, sancțiunile nu au determinat o răzvrătire a populației sârbe împotriva regimului Milošević iar acest lucru s-a datorat, în primul rând, neluării în considerare a sistemului politic din R.F. Iugoslavia. Problema este dată de faptul că ideea conform căreia greutățile economice crescânde aveau să îi motiveze pe cetățenii sârbi să protesteze împotriva politicilor promovate de Milošević în Bosnia și, eventual, să răstoarne regimul acestuia, presupunea existența unei democrații funcționale în care oamenii aveau acces la informații necenzurate legate de sancțiuni și de războaiele aflate în desfășurare și în care aceștia se puteau organiza pentru a-și exprima vederile și a vota liber. Serbia, însă, la fel ca și celelalte republici, se afla în fazele inițiale ale creării instituțiilor democratice²⁸. Un deceniu de greutăți economice a hrănit sentimentele naționaliste și auto-defensive ale populației²⁹ în timp ce lipsa unei tradiții democratice, după 50 de ani de monolitism politic, în care a existat un partid unic, precum și controlul ferm pe care îl deținea asupra mass-media, i-a permis lui Milošević să pună sancțiunile pe seama urii pentru sârbi a lumii întregi³⁰. Astfel încât, în loc să submineze puterea guvernului Milošević, embargoul a

²⁶ Thomas G. Weiss și alții, *Political Gain and Economic Pain. Humanitarian impacts of economic sanctions* (Lanham, Rowman and Littlefield, 1997).

²⁷ Fără îndoială, sancțiunile au dat o lovitură serioasă economiei iugoslave, generând numeroase dificultăți pentru cetățenii săi. În acest sens, conform datelor furnizate de către autoritățile iugoslave Consiliului de Securitate al ONU, la sfârșitul anului 1993, un milion de muncitori se aflau în șomaj tehnic, în timp ce alte 750.000 erau șomeri. Pe lângă aceștia, existau 1,2 milioane de pensionari, astfel încât la sfârșitul anului 1992 circa trei milioane de persoane primeau ajutoare sociale. Practic, acest lucru însemna că un milion de persoane angajate susținea populația totală a R.F. Iugoslavia de 11 milioane de locuitori, la care se adăugau și cei aproximativ un milion de refugiați, United Nations, General Assembly, A/48/661, Letter dated 26 November 1993 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Yugoslavia to the United Nations addressed to the Secretary-General, 1 decembrie, 1993, 3. <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/673/94/pdf/N9367394.pdf?OpenElement>

²⁸ Susan L. Woodward, op. cit.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Milica Delević, op. cit. Așa cum relevă Peter van Bergeijk, „descoperirile empirice sugerează faptul că cu cât o țară este mai puțin democratică cu atât este mai probabil ca sancțiunile economice să nu aibă succes în a schimba politicile”, Peter van Bergeijk, 106, apud Willem J.M. van Genugten, Gerard A. de Groot, ed., *United Nations Sanctions: Effectiveness and Effects, Especially in the Field of Human Rights. A Multi-disciplinary Approach*, (Antwerpen – Groningen – Oxford: Intersentia, 1999), 140. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=52371>

determinat amplificarea sentimentului de mândrie națională și, în consecință, a condus la ralierea populației față de liderul lor și a politicii sale naționaliste și antioccidentale³¹.

Mai mult, prin faptul că au crescut nivelul de sărăcie, sancțiunile, în loc de a crea un electorat mai critic, i-au făcut pe oameni mai receptivi la regimurile de factură autoritară și totalitară. În această perioadă, mai mult de o treime din populația R.F. Iugoslavia nu-și putea satisface nevoile de bază, în timp ce altă treime se afla la limita sărăciei. Coroborând acest fapt cu lipsa dorinței statului de a deschide procesul privatizării și cu procentul redus de angajați din societățile private, putem observa o dependență clară a populației față de stat în asigurarea slujbelor și a salariilor. În aceste condiții, opțiunea oamenilor pentru păstrarea status quo-ului și susținerea liderilor existenți apare, credem, ca una justificabilă³².

Pentru guvernul de la Belgrad, sancțiunile au oferit, totodată, o scuză convenabilă pentru orice se întâmpla rău în țară³³. În această privință, mass-media controlată de către regimul Milošević a jucat un rol important întrucât puterea de a interpreta semnificația sancțiunilor se afla în mâinile celor care controlau mijloacele de informare în masă. Regimul sancțiunilor a ușurat sarcina guvernului deoarece a interzis asistența externă pentru sprijinirea unei mass-medii independente, a tăiat resursele forțelor de opoziție, a făcut ziarele prohibitive și a stopat în mod efectiv fluxul de informație din exterior³⁴.

În fapt, izolarea internațională l-a ajutat pe Milošević să conducă, mânia populară putând fi direcționată cu ușurință către opoziție în condițiile în care argumentele anti-Milošević ale acesteia aveau rezonanța celor aparținând puterilor străine ostile. În plus, pentru cei mai mulți sârbi apolitici, care ar fi putut să se opună regimului Milošević,

³¹ Având în vedere și experiența iugoslavă, Secretarul General al ONU, Boutros-Boutros Ghali, averiza asupra unui asemenea efect nedorit. În „Suplimentul la Agenda pentru Pace” din 1995 aceasta aprecia că sancțiunile pot „să aibă un efect contrar scopului lor prin provocarea unui răspuns patriotic împotriva comunității internaționale, simbolizate de către Națiunile Unite, și prin ralierea populației față de liderii a căror comportament sancțiunile intenționează să îl modifice”, citat în United Nations, General Assembly, Security Council, A/50/60 - S/1995/1, Supplement to an agenda for peace: Position paper of the Secretary-General on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Report of the Secretary-General on the work of the organization, 3 ianuarie, 1995, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/080/95/PDF/N9508095.pdf?OpenElement>

³² Milica Delević, op. cit.; vezi și Susan L. Woodward, op. cit.

³³ Jurij Bajec, profesor de economie la Universitatea din Belgrad, considera că „sancțiunile sunt un alibi perfect pentru multe lucruri”. Declarația făcută de acesta pentru „The Washington Post” venea în contextul în care în luna septembrie a anului 1993 guvernul Milošević a decis raționalizarea alimentelor pentru prima dată după 1948, o decizie pentru care cei mai mulți sârbi acuzau Vestul mai degrabă decât guvernul, John Pomfret, “Neighbors Enforce Yugoslav Embargo. Most Borders Finally Close, but Croatia and Slovenia Still Let Trucks Through”, The Washington Post, 14 septembrie, 1993.

³⁴ Susan L. Woodward, op. cit.; David Cortright, George A. Lopez, op. cit., 2000.

sanctiunile încălcau simțul lor de fair-play deoarece alți iugoslavi erau, de asemenea, vinovați de acuzațiile care se făceau³⁵.

În final, departe de a slăbi poziția lui Slobodan Milošević, sancțiunile au consolidat mitul conform căruia Milošević era un martir al națiunii, un mit național care pune accentul pe supraviețuire împotriva dușmanilor externi, indiferent de șansele de reușită, și, de asemenea, au întărit convingerea că Serbia nu poate fi în siguranță fără propriul său stat și propriile sale resurse militare³⁶.

Nici în ceea ce privește embargoul asupra armelor, impus, începând cu 25 septembrie 1991, tuturor componentelor fostei federații iugoslave³⁷, efectele nu au fost cele așteptate. Deși a jucat un rol important în limitarea fluxului de arme către fosta Iugoslavie, această tentativă de a stopa livrările de armament nu a reușit să pună capăt războiului din fosta Iugoslavie. O analiză a Grupului de Lucru pentru Construirea Încrederii și Securității și pentru Măsurile de Verificare din cadrul ONU identifica trei motive pentru acest fapt: 1). războiul din fosta Iugoslavie nu a fost unul cu pierderi materiale foarte ridicate (la nivelul echipamentelor militare); rata de uzură a fost scăzută, ceea ce înseamnă că avioanele, elicopterele, tancurile și tunurile au fost distruse într-un număr relativ redus; 2). în ciuda embargoului asupra armamentului și a sancțiunilor economice, traficul cu arme către fosta Iugoslavie a continuat; 3). cantitatea de echipament militar disponibil în fosta Iugoslavie (atât cel depozitat cât și cel produs la nivel local), a fost mult mai mare decât s-a considerat inițial³⁸. În plus, embargoul asupra armelor a creat un avantaj semnificativ în favoarea sârbilor întrucât aceștia controlau, în cea mai mare parte, armata națională iugoslavă (JNA) și bunurile acesteia. De asemenea, Serbia avea capacitatea de a produce armament, diminuând astfel nevoia sa de a procura arme din exterior. În ceea ce privește Croația, până în momentul instituirii embargoului aceasta achiziționase deja arme. După proclamarea embargoului, având în vedere că acesta nu a fost supravegheat de către actori internaționali, achiziționarea armelor a continuat să fie facilă pentru Croația. Singura parte afectată în mod semnificativ de către embargo a fost guvernul bosniac care, ulterior, a fost

³⁵ Susan L. Woodward, op. cit.

³⁶ Ibidem. Asupra riscului ca sancțiunile economice să ajute la „martirizarea” lui Slobodan Milošević avertiza și Warren Zimmermann care considera că „cei asupra cărora sunt îndreptate pot evita adesea impactul lor direct în timp ce se înfășoară în mantaua martirilor”, Warren Zimmermann, op. cit., 213.

³⁷ Vezi United Nations, Security Council, Resolution 713 of 25 September, 1991, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/49/IMG/NR059649.pdf?OpenElement>

³⁸ Working Group on Confidence and Security Building and Verification Measures, în B. G. Ramcharan, The International Conference on the Former Yugoslavia: official papers, vol. 1 (Brill, 1997), 1653-1654.

capabil să depășească acest handicap prin parteneriatul său cu Croația, aprobarea tacită a SUA și contribuția unor furnizori precum Iranul, Turcia și Arabia Saudită³⁹.

Dincolo de incapacitatea sancțiunilor de a-și atinge multe dintre obiectivele propuse, acestea au produs și o serie de efecte nedorite, cele mai multe contrare chiar principiilor ONU. Unul dintre ele a fost și contribuția pe care sancțiunile le-au avut la stagnarea procesului de creare a economiilor de piață⁴⁰ și a regimurilor democratice în fostele componente ale federației. Sancțiunile au făcut ca statul sârb să reinstituie monopolurile de stat, raționalizarea, controlul prețurilor și distribuția centralizată a alimentelor, combustibilului, medicamentelor și transportului, practici care fuseseră anterior abandonate⁴¹.

De asemenea, regimul sancțiunilor a contribuit la o creștere alarmantă a nivelului de activități ilegale. Mai mult, în timp ce economia subterană este văzută în mod convențional ca operând în afara controlului statului, în cazul încălcării sancțiunilor în R.F. Iugoslavia aceasta a fost, într-o măsură considerabilă, regizată de către stat și promovată drept „contrabandă patriotică”. Sancțiunile au constituit un element central atât pentru dezvoltarea rapidă a economiei subterane cât și pentru restructurarea sa, sub controlul statului, către contrabanda organizată și tranzacțiile financiare clandestine. Milošević a fost capabil să impună loialitate și să colecteze fonduri prin furnizarea accesului preferențial la comerțul realizat prin încălcarea a embargoului, care, la rândul său, a ajutat la susținerea regimului. Pe scurt, sancțiunile au amplificat criminalizarea politicii și politizarea criminalității⁴².

³⁹ Stephen John Stedman, op. cit., p. 185; vezi și Stephen Engelberg, Eric Schmitt, “Serbs Easily Outflank U.N. Arms Embargo”, *The New York Times*, 5 iulie, 1995.

⁴⁰ Chiar autoritățile iugoslave atrăgeau atenția asupra faptului că prăbușirea activităților economice, ca rezultat al sancțiunilor, generase o extindere bruscă a economiei gri, în particular în sectoarele financiar și monetar, i.e. prin tranzacții care contraveneau legilor și regulamentelor existente în acel moment (partea banilor lichizi excedea 50 la sută din totalul rezervei de bani, contrastând cu procentul de 10-15 la sută din economiile dezvoltate); o mare parte din tranzacțiile plătite prin bani lichizi eluda taxarea, care, în schimb, trebuia compensată prin emiterea de bani, cu efecte inflaționiste). Adicional, sancțiunile și criza economică aveau un impact dur asupra sectorului privat și a transformării economiei în privința privatizării. Oficialii iugoslavi considerau, în acest sens, că supraviețuirea a 100.000 de firme era pusă în pericol, paralizând, astfel, antreprenoriatul ca unul dintre segmentele vitale ale țesutului economic, United Nations, General Assembly, A/48/661, 3.

⁴¹ Susan L. Woodward, op. cit.

⁴² Peter Andreas, “Criminalizing Consequences of Sanctions: Embargo Busting and Its Legacy”, *International Studies Quarterly*, 49 (2005), 341. http://www.brown.edu/Departments/Political_Science/documents/Criminalizing_consequences_of_sanctions.pdf

Dintre efectele negative generate în mod involuntar de sancțiuni poate cele mai importante sunt cele de ordin umanitar. În general, sancțiunile sunt percepute ca un instrument de persuasiune pașnic sau moderat. David Cortright și George Lopez consideră, însă, că această percepție nu reflectă realitatea dură a devastării economice și sociale care poate rezulta, în special din sancțiunile comerciale generale⁴³. În lumina experienței iugoslave, dar și a celei din Irak⁴⁴, această realitate a fost evidențiată inclusiv de către Secretarul General al ONU, Boutros-Boutros Ghali. În „Suplimentul la Agenda pentru Pace” din 1995, acesta aprecia că sancțiunile „reprezintă o armă insensibilă” care „ridică întrebarea etică dacă suferința provocată asupra grupurilor vulnerabile din țara țintă reprezintă un mijloc legitim de a exercita presiune asupra liderilor politici a căror comportament este improbabil să fie afectat de către dificultățile suferite de către subiecții lor”⁴⁵.

În cazul sancțiunilor impuse R.F. Iugoslavia, un raport elaborat în 1993 de Comisia pentru migrație a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, după constatări la fața locului, preciza faptul că embargoul economic al Națiunilor Unite contra Serbiei și Muntenegrului părea „să dăuneze, în primul rând, locuitorilor celor mai nevoiași”⁴⁶. Ajutoarele umanitare pe care Serbia și Muntenegru le primeau din partea Națiunilor Unite,

O analiză din 1997 a Comitetului asupra Drepturilor Economice, Sociale și Culturale din cadrul OHCHR arăta faptul că „în mod neintenționat, sancțiunile pot determina consolidarea puterii elitelor opresive, emergența, aproape invariabilă, a unei piețe negre și generarea de profituri uriașe pentru elitele privilegiate care o gestionează, amplificarea controlului elitelor conducătoare asupra populației generale și restricționarea oportunităților de a căuta azil sau de a manifesta opoziție politică”, Office of the High Commissioner for Human Rights, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No 8 (1997). The relationship between economic sanctions and respect for economic, social and cultural rights, 17 noiembrie-5 decembrie, 1997. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G97/197/19/PDF/G9719719.pdf?OpenElement>

În 1991, economia subterană reprezenta circa 23,7 la sută din economia Iugoslaviei, dar în perioada sancțiunilor aceasta a crescut în mod considerabil, Peter Andreas, op. cit., 341; vezi și Richard Garfield, op. cit., 28.

⁴³ David Cortright, George A. Lopez, op. cit., 2000.

⁴⁴ Pentru o evaluare a impactului umanitar al sancțiunilor asupra Irakului vezi Office of the High Commissioner for Human Rights, The Human Rights Impact of Economic Sanctions on Iraq, Background Paper prepared by the Office of the High Commissioner for Human Rights for the meeting of the Executive Committee on Humanitarian Affairs, 5 septembrie, 2000. http://www.humanitarianinfo.org/sanctions/handbook/docs_handbook/HR_im_es_iraq.pdf

⁴⁵ Citat în United Nations, General Assembly, Security Council, A/50/60 - S/1995/1.

⁴⁶ Pentru o analiză detaliată în privința efectelor generate de sancțiuni asupra situației umanitare din R.F. Iugoslavia și a politicilor vizând gestionarea acestora vezi documentele emise de Grupul de Lucru pentru Probleme Umanitare din cadrul Conferinței Internaționale pentru Fosta Iugoslavie în Working Group on Humanitarian Issues, în B. G. Ramcharan, op. cit., vol. 2, 1373-1603; vezi și Richard Garfield, op. cit.

cifrate, la sfârșitul anului 1993, la aproximativ 130 milioane de dolari, erau infime în comparație cu nevoile populației⁴⁷, mai ales în condițiile în care Serbia se confrunța și cu problema sutelor de mii de refugiați din zonele afectate de război⁴⁸. La această situație a contribuit și faptul că, deși Comitetul de Sancțiuni și alte organizații internaționale au furnizat sau gestionat asistență umanitară, nu au existat estimări coroborate ale acestor agenții privind asistența, nivelul de nevoi sau eficiența protecției umanitare. Astfel, în fosta Iugoslavia, deși convențiile internaționale cereau păstrarea demnității umane și interziceau suferințele inutile, niciun sistem nu a fost stabilit pentru a determina dacă, sau în ce mod, aceste principii au fost respectate⁴⁹.

Birocrația excesivă a regimului sancțiunilor a amplificat, de asemenea, dificultățile umanitare. Astfel, deși Comitetul de Sancțiuni a autorizat livrarea de bunuri umanitare, furnizând un mecanism prin care medicamentele și alte produse puteau fi importate, procedura pentru formularea unei cereri de exceptare era complexă, confuză și îndelungată. Comitetul a fost rapid depășit de volumul cererilor⁵⁰, suferind, totodată, de o lipsă de expertiză pentru a le evalua. În consecință, aproape jumătate din fondurile disponibile pentru importurile de medicamente nu au putut fi utilizate din cauza neobținerii aprobărilor în timp util de la Comitetul de Sancțiuni⁵¹.

Pe lângă impactul lor umanitar negativ, sancțiunile au generat și efecte indirecte asupra mediului, sub forma poluării aerului și a defrișărilor. Din cauza embargoului asupra petrolului și în ciuda eludării acestuia, R.F. Iugoslavia a trebuit să găsească surse alternative de combustibil pentru a-și încălzi locuințele și pentru a produce electricitate. Petrolul care era adus prin traficul de la granițe era folosit pentru a alimenta echipamentele militare, e.g. tancuri și jeep-uri, în războiul din Bosnia-Herțegovina, astfel încât s-a

⁴⁷ Paul Lewis, op. cit.

⁴⁸ La sfârșitul anului 1993, conform datelor furnizate de către autoritățile iugoslave, existau pe teritoriul R.F. Iugoslavia 650.000 de refugiați înregistrați, plus alte circa 200.000 de cazuri neînregistrate, United Nations, General Assembly, A/48/661, 3. Dintre aceștia, 250.000 erau copii, care aveau nevoie de asistență medicală și educație elementară, Ibidem, 5.

⁴⁹ Richard Garfield, "Sanctions and the Federal Republic of Yugoslavia: assessing impacts and drawing lessons", Humanitarian Exchange 18 (martie 2001), 48.

⁵⁰ În perioada 1993-1995 Comitetul de Sancțiuni a primit în jur de 70.000 de cereri privind exceptări de la aplicarea embargoului, majoritatea acestora vizând transporturi de ajutoare umanitare. La începutul anului 1995, portofoliul de restanțe al Comitetului număra câteva mii de cereri neprocesate, United Nations, Security Council, S/1996/946, Letter dated 15 November 1996 from the Chairman of the Security Council Committee established pursuant to Resolution 724 (1991) concerning Yugoslavia addressed to the President of the Security Council, 15 noiembrie, 1996. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/320/65/IMG/N9632065.pdf?OpenElement>

⁵¹ Richard Garfield op. cit., 49.

înregistrat o utilizare crescândă a cărbunelui și a arderii copacilor pentru combustibil, acestea devenind substitute pentru resursele petroliere reduse⁵².

Nu în ultimul rând, sancțiunile impuse R.F. Iugoslavia au avut consecințe negative asupra țărilor vecine. Așa cum arată și Margaret Doxey, sancțiunile pot avea efecte directe și indirecte, primare și secundare, temporare și de lungă durată nu doar asupra statului țintă ci și asupra emitenților, în special asupra vecinilor și partenerilor comerciali apropiați⁵³. Dintre toate cazurile de sancțiuni impuse pe parcursul anilor '90, cazul R.F. Iugoslavia a reflectat cel mai bine dimensiunea acestor implicații.

Astfel, pe lângă dificultățile unor economii aflate în tranziție, statele vecine R.F. Iugoslavia au fost nevoite să suporte și consecințele sancțiunilor internaționale, acestea reflectându-se, în primul rând, într-un cost economic uriaș⁵⁴. Efectele economice adverse ale sancțiunilor au fost puse în discuție și într-un raport al Grupului de Lucru asupra Problemelor Economice din cadrul Consiliului de Securitate al ONU ce consemna faptul că „sancțiunile au avut efecte *indirecte* considerabile asupra țărilor vecine Iugoslaviei. Statele au pierdut importante rute comerciale (în special după adoptarea Rezoluției 820) precum și legături comerciale directe”⁵⁵.

⁵² J. Lynch, “Serbia Sanctions (SERBSANC)”, 24 decembrie 1996. <http://www1.american.edu/tesd/serbsanc.htm>

⁵³ Margaret Doxey, “United Nations Economic Sanctions: Minimising adverse effects on non-target states”, în Koenraad Van Brabant, ed., *Sanctions: The Current Debate. A summary of Selected Readings* (Londra: The Humanitarian Policy Group and the Relief and Rehabilitation Network at the Overseas Development Institute, martie 1999).

⁵⁴ În ianuarie 1993, autoritățile române apreciau pierderile totale cauzate României, până la acea dată, ca urmare a respectării embargoului, la 7 miliarde de dolari, United Nations, Security Council, S/25207, Letter dated 29 January 1993 From the Charge D’Affaires a.i. of the Permanent Mission of Romania to the United Nations addressed to the Secretary General, 1 februarie, 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/065/14/IMG/N9306514.pdf?OpenElement>

Bulgaria estima pierderile directe pe care le-a suferit în intervalul 1992-1995 la 1,6 miliarde de dolari, în timp ce pierderile și costurile totale pentru aceeași perioadă erau evaluate la 8 miliarde de dolari, United Nations, General Assembly, Security Council, A/51/330, S/1996/721, Note verbale dated 30 August 1996 from the Permanent Mission of Bulgaria to the United Nations addressed to the Secretary-General, 6 septembrie, 1996, <http://www.undemocracy.com/A-51-330.pdf>

În cazul Ungariei, conform cifrelor furnizate de către autoritățile ungare, aceasta a pierdut în perioada iunie 1992-noiembrie 1995, ca urmare a respectării regimului sancțiunilor, 2,3 miliarde de dolari, United Nations, General Assembly, A/51/356, Economic assistance to States affected by the implementation of the Security Council resolutions imposing sanctions against the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro). Report of the Secretary-General, 13 septembrie, 1996, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/242/31/PDF/N9624231.pdf?OpenElement>

⁵⁵ Working Group on Economic Issues, “The Economic consequences of Sanctions in the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro)”, în B. G. Ramcharan, op. cit., vol. 2, 1628.

Posibilele repercursiuni ale sancțiunilor mergeau, însă, dincolo de perturbarea fluxului comercial obișnuit și acumularea unor pierderi materiale pentru statele din regiune. Acestea puteau contribui la destabilizarea regiunii în ansamblul său. Așa cum, spre exemplu, avertiza, în privința Bulgariei, Nikolay Slatinsky, „pe măsură ce prețul sancțiunilor împotriva Serbiei și Muntenegrului devine prea mare, Bulgaria va fi în mod serios destabilizată și va deveni un alt focar de tensiune din Balcani”⁵⁶. Demisia premierului Philip Dimitrov și a cabinetului său în octombrie 1992 ca urmare a acuzațiilor formulate de serviciile secrete bulgare, conform cărora membri ai guvernului luaseră parte la o înțelegere secretă privind livrarea de armament către republica Macedonia, a reprezentat o reflectare a acestei temeri și a evidențiat dimensiunea consecințelor politice, și nu doar economice, pe care sancțiunile impuse fostei Iugoslavii le puteau avea asupra vecinilor săi⁵⁷.

Efectele politice ale sancțiunilor au fost resimțite și în Ungaria, unde embargoul impus R.F. Iugoslavia a fost un factor ce a influențat inclusiv rezultatul alegerilor parlamentare desfășurate în luna mai a anului 1994. După cum arăta Bela Kadar, ministrul ungar pentru relații economice internaționale, „embargoul iugoslav a contribuit la nemulțumirea din Ungaria”⁵⁸, pierderile directe cauzate de embargo, cifrate în mai 1994 la 1,5 miliarde de dolari⁵⁹, adăugându-se problemelor economice serioase cu care statul ungar se confrunta deja - o inflație de 22 la sută și o rată a șomajului de 12 la sută. Criza economică din Ungaria, la care au contribuit, într-o proporție semnificativă, și sancțiunile internaționale, a făcut, astfel, ca în primul tur de scrutin din 8 mai, Forumul Democratic Ungar, principalul partid din coaliția de guvernare, să obțină doar 12 la sută din voturi⁶⁰. În

⁵⁶ Nikolay Slatinsky, Euroatlantic security: One Viewpoint from Bulgaria, Draft Special Report, North Atlantic Assembly, Defence and Security Committee, octombrie 1993. <http://193.166.3.2/pub/doc/world/NAA/euroatlantic-sec>

În mod similar, președintele bulgar, Zhelyu Zhelev, declara într-un interviu faptul că „fiecare deteriorare a economiei amenință democrația”, citat în R. Longworth, “Bulgaria, Romania resist pull of the West”, Chicago Tribune, 10 octombrie, 1994.

⁵⁷ Carol J. Williams, “As Yugoslav Crisis Worsens, Neighbours Fear Being Pulled Into Balkan Quagmire”, Los Angeles Times, 2 noiembrie, 1992. http://articles.latimes.com/1992-11-02/news/mn-1167_1_neighbors-fear

Dimitrov a respins acuzațiile făcute și a cerut acordarea unui vot de încredere în cadrul Parlamentului bulgar. Neobținând majoritatea pentru un vot pozitiv, acesta, alături de miniștrii săi, a fost obligat să demisioneze, Ibidem.

⁵⁸ Citat în The Christian Science Monitor (Boston), 18 mai, 1994.

⁵⁹ Ian Traynor, “Poor neighbours bear the burden. Stricter sanctions will bring greater hardship to the struggling Balkans”, The Guardian, 4 august, 1994.

⁶⁰ The Christian Science Monitor (Boston), 18 mai, 1994.

final, numai 37 din cele 386 de locuri din Parlament au fost ocupate de această formațiune politică. Pe de altă parte, Partidul Socialist, care reprezenta, în fapt, o variantă reformată a Partidului Comunist, a obținut, cu 209 locuri - majoritatea absolută în Parlament⁶¹, devenind, astfel, principalul partid de guvernământ.

Din punctul de vedere al consecințelor destabilizatoare generate de sancțiuni asupra statelor vecine R.F. Iugoslavia, un alt aspect ce trebuie avut în vedere este efectul lor criminalizant. Embargoul economic precum și cel asupra armamentului au creat condițiile favorabile proliferării traficului cu petrol și armament din aceste țări către Serbia și Muntenegru, contribuind, astfel, la dezvoltarea crimei organizate și a corupției care, în această parte a Europei, se aflau deja la cote alarmant de ridicate. „Banii sunt mai puternici decât războiul”, după cum reliefează și Juriij Bajec, profesor de economie la Universitatea din Belgrad și familiarizat cu formele de încălcare ale embargoului de către republicile iugoslave⁶², în acest sens, un studiu recent arătând că, spre exemplu, comerțul subteran dintre Serbia și Bulgaria a atins, numai în 1994, cifra de cinci miliarde de dolari⁶³.

Repercursiunile regionale ale sancțiunilor au inclus dezvoltarea, cu complicitatea oficială a vecinilor, a rețelelor regionale de încălcare ale embargoului, colapsarea relațiilor comerciale de suprafață cu statul iugoslav și extinderea concomitentă a relațiilor comerciale subterane (partea clandestină a interdependenței economice devenind, astfel, dominantă) precum și dezvoltarea criminalității trans-frontaliere. Nu mai puțin important este faptul că, odată cu ridicarea sancțiunilor, aceste rețele, au continuat să supraviețuiască și să se dezvolte⁶⁴. În acest sens, Raymond Bonner de la „The New York Times” considera că „cel mai durabil și trecut cu vederea prejudiciu cauzat de sancțiuni ar putea fi corupția pe care au încurajat-o în țările vecine precum Albania, Bulgaria, Macedonia, Ungaria și România”. „Consecințele economice asupra vecinilor Serbiei vor putea fi, în timp, depășite. Dar criminalitatea și etosul criminal pe care sancțiunile l-au generat vor fi mult mai greu de dispersat” considera acesta⁶⁵. Astfel, deși nu au fost vizate direct de către sancțiunile internaționale, țări precum Albania, România, Bulgaria, Ungaria și Macedonia

⁶¹ St. Louis Post (St. Louis), 30 mai, 1994.

⁶² „Dincolo de aceasta, niciun fel de sancțiuni nu pot avea succes în proporție de 100 la sută. Facem comerț unii cu ceilalții de prea multă vreme”, considera acesta, citat în John Pomfret, op. cit.

⁶³ Peter Andreas, op. cit., 345.

⁶⁴ Ibidem, p. 336; Richard Garfield, Economic Sanctions, Health, and Welfare in the Federal Republic of Yugoslavia. 1990-2000, (Belgrad, 2001), 33. http://www.humanitarianinfo.org/sanctions/handbook/docs_handbook/Garfield_Ocha-Yug.pdf

⁶⁵ Raymond Bonner, “How Sanctions Bit - Serbia’s Neighbors”, The New York Times, 19 noiembrie, 1995.

au suportat în mod direct atât repercursiunile lor economice cât și efectele lor criminalizante:

Regimul sancțiunilor economice impus Republicii Federale Iugoslavia a fost ridicat de către Consiliul de Securitate al ONU la 1 octombrie 1996, prin adoptarea rezoluției 1074⁶⁶. Cu toate acestea, importanța concluziilor ce pot fi desprinse din experiența iugoslavă a sancțiunilor depășește cu mult spațiul geografic al Balcanilor precum și cadrul temporal al perioadei în care acestea au fost utilizate, păstrând o relevanță aparte nu doar pentru prezent ci, în mod cert, și pentru viitor. În primul rând, cazul iugoslav a ilustrat dificultățile formării și menținerii unei coaliții de guverne dispuse să adopte acțiuni preventive decisive atunci când interese importante dar nu neapărat vitale sunt în joc. În acest sens, deși Consiliul de Securitate a declarat criza iugoslavă ca fiind o amenințare la adresa păcii și securității, membrii săi au fost, în mod clar, nepregătiți să adopte măsuri decisive⁶⁷, soluția sancțiunilor apărând, în acest context, ca o cale de mijloc între intervenție și decuplare totală. În consecință, războiul a persistat, la niveluri variabile de intensitate, timp de mai mult de trei ani din momentul impunerii embargoului, costul uman și material al acestui eșec fiind enorm. În al doilea rând, sancțiunile economice precum și embargoul asupra armelor impuse fostei Iugoslavii au reflectat un aspect comun tuturor embargourilor adoptate de către Națiunile Unite în anii '90. Anume, abilitatea redusă a organizației mondiale de a impune sancțiuni. Într-o eră a constrângerilor financiare în cadrul Națiunilor Unite, Consiliului de Securitate și comitetelor sale de sancțiuni le-au lipsit resursele necesare pentru evaluarea și implementarea sancțiunilor⁶⁸.

⁶⁶ Vezi United Nations, Security Council, Resolution 1074 of 1 October 1996, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/259/27/PDF/N9625927.pdf?OpenElement>

⁶⁷ John Stremlau, op. cit.

⁶⁸ David Cortright, George A. Lopez, op. cit., 2000.

Bibliografie

A. Documente.

1. Office of the High Commissioner for Human Rights, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Implementation of the International Convention on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No 8 (1997). The relationship between economic sanctions and respect for economic, social and cultural rights, 17 noiembrie-5 decembrie, 1997. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G97/197/19/PDF/G9719719.pdf?OpenElement>
2. Office of the High Commissioner for Human Rights, The Human Rights Impact of Economic Sanctions on Iraq, Background Paper prepared by the Office of the High Commissioner for Human Rights for the meeting of the Executive Committee on Humanitarian Affairs, 5 septembrie, 2000. http://www.humanitarianinfo.org/sanctions/handbook/docs_handbook/HR_im_es_iraq.pdf
3. United Nations, Charter of the United Nations. Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression. <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>
4. United Nations, Security Council, Resolution 713 of 25 September, 1991, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/49/IMG/NR059649.pdf?OpenElement>
5. United Nations, Security Council, Resolution 757 of 30 May, 1992, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/011/16/IMG/NR001116.pdf?OpenElement>
6. United Nations, Security Council, Resolution 787 of 16 November, 1992, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/723/03/IMG/N9272303.pdf?OpenElement>
7. United Nations, Security Council, Resolution 820 of 17 April, 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/222/97/IMG/N9322297.pdf?OpenElement>
8. United Nations, Security Council, Resolution 1074 of 1 October 1996, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/259/27/PDF/N9625927.pdf?OpenElement>
9. United Nations, Security Council, S/25207, Letter dated 29 January 1993 From the Charge D'Affaires a.i. of the Permanent Mission of Romania to the United Nations addressed to the Secretary General, 1 februarie, 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/065/14/IMG/N9306514.pdf?OpenElement>
10. United Nations, General Assembly, A/48/661, Letter dated 26 November 1993 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Yugoslavia to the United Nations addressed to the Secretary-General, 1 decembrie, 1993. <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/673/94/pdf/N9367394.pdf?OpenElement>
11. United Nations, General Assembly, Security Council, A/50/60 - S/1995/1, Supplement to an agenda for peace: Position paper of the Secretary-General on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Report of the Secretary-General on the work of the organization, 3 ianuarie, 1995, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/080/95/PDF/N9508095.pdf?OpenElement>
12. United Nations, General Assembly, Security Council, A/51/330, S/1996/721, Note verbale dated 30 August 1996 from the Permanent Mission of Bulgaria to the United Nations addressed to the Secretary-General, 6 septembrie, 1996, <http://www.undemocracy.com/A-51-330.pdf>
13. United Nations, General Assembly, A/51/356, Economic assistance to States affected by the implementation of the Security Council resolutions imposing sanctions

against the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro). Report of the Secretary-General, 13 septembrie, 1996, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/242/31/PDF/N9624231.pdf?OpenElement>

14. United Nations, Security Council, S/1996/776, Letter dated 24 September 1996 from the Chairman of the Security Council Committee established pursuant to Resolution 724 (1991) concerning Yugoslavia addressed to the President of the Security Council, Annex. Report of the Copenhagen Round Table on United Nations Sanctions in the Case of the Former Yugoslavia, held at Copenhagen on 24 and 25 June 1996, 24 septembrie, 1996. <http://www.un.org/Docs/sc/committees/sanctions/s96776.pdf>

15. United Nations, Security Council, S/1996/946, Letter dated 15 November 1996 from the Chairman of the Security Council Committee established pursuant to Resolution 724 (1991) concerning Yugoslavia addressed to the President of the Security Council, 15 noiembrie, 1996 <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/320/65/IMG/N9632065.pdf?OpenElement>

B. Colecții de documente.

1. **G. Ramcharan**, The International Conference on the Former Yugoslavia: official papers, vol. 1 și 2, Brill, 1997.

C. Lucrări generale și speciale.

1. **Andreas, Peter**, “Criminalizing Consequences of Sanctions: Embargo Busting and Its Legacy”, International Studies Quarterly, 49 (2005). http://www.brown.edu/Departments/Political_Science/documents/Criminalizing_consequences_of_sanctions.pdf

2. **Cortright, David, Lopez, George A.**, “Learning from the Sanctions Decade”, Global Dialogue, vol. 2, nr. 3, 2000. <http://www.worlddialogue.org/content.php?id=90>

3. **Idem, Gerber-Stellingwerf, Linda**, “Sanctions”, în Thomas George Weiss, Sam Daws, The Oxford handbook on the United Nations, Oxford Handbooks Online, 2007.

4. **Delević, Milica**, “Economic sanctions as a foreign policy tool”, The International Journal of Peace Studies, vol. 3, nr. 1, ianuarie 1998. http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/Delvic.htm

5. **Doxey, Margaret**, “United Nations Economic Sanctions: Minimising adverse effects on non-target states”, în Koenraad Van Brabant, ed., Sanctions: The Current Debate. A summary of Selected Readings, Londra: The Humanitarian Policy Group and the Relief and Rehabilitation Network at the Overseas Development Institute, martie 1999.

6. **Garfield, Richard**, “Sanctions and the Federal Republic of Yugoslavia: assessing impacts and drawing lessons”, Humanitarian Exchange 18 (martie 2001).

7. **Garfield, Richard**, Economic Sanctions, Health, and Welfare in the Federal Republic of Yugoslavia. 1990-2000, Belgrad, 2001. http://www.humanitarianinfo.org/sanctions/handbook/docs_handbook/Garfield_Ocha-Yug.pdf

8. **Gow, James**, Triumph of the lack of political will. International diplomacy and the Yugoslav war, Londra: Hurst & Co., 1997.

9. **Hufbauer, Gary Clyde, Schott, Jeffrey J., Elliott, Kimberly Ann**, Institute for International Economics (SUA), Economic Sanctions Reconsidered: History and current policy, ediția a II-a, Peterson Institute, 1990.

10. **Idem, Oegg, Barbara**, “The European Union as an Emerging Sender of Economic Sanctions”, Aussenwirtschaft, nr. 58, vol. 4, 2003.

11. **Hufbauer, Gary Clyde, Schott, Jeffrey J., Elliott, Kimberly Ann, Oegg, Barbara**, Economic Sanctions Reconsidered, ediția a III-a, Peterson Institute for International Economics, 2008.
http://www.piie.com/publications/chapters_preview/4075/01ie4075.pdf
12. **Lopez, George A., Cortright, David**, The sanctions decade: assessing UN strategies in the 1990s, Lynne Rienner Publishers, 2000.
13. **Lynch, J.**, "Serbia Sanctions (SERBSANC)", 24 decembrie 1996.
<http://www1.american.edu/ted/serbsanc.htm>
14. Owen, David, Balkan Odyssey, Harcourt Brace, 1995.
15. **Slatinsky, Nikolay**, Euroatlantic security: One Viewpoint from Bulgaria, Draft Special Report, North Atlantic Assembly, Defence and Security Committee, octombrie 1993. <http://193.166.3.2/pub/doc/world/NAA/euroatlantic-sec>
16. **Stedman, Stephen John**, "The Former Yugoslavia", în Haass, Richard, Economic sanctions and American diplomacy, Council on Foreign Relations, 1998.
17. **Stremlau, John**, Sharpening International Sanctions: Toward a Stronger Role for the United Nations. A Report to the Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, Carnegie Corporation of New York, noiembrie 1996.
<http://carnegie.org/fileadmin/Media/Publications/PDF/Sharpening%20International%20Sanctions%20Toward%20a%20Stronger%20Role%20for%20the%20United%20Nations.pdf>
18. **Tunander, Ola, Baev, Pavel, Einagel, Victoria Ingrid**, International Peace Research Institute, Geopolitics in post-Wall Europe: security, territory and identity, SAGE, 1997.
19. **Van Genugten, Willem J.M., de Groot, Gerard A.**, ed., United Nations Sanctions: Effectiveness and Effects, Especially in the Field of Human Rights. A Multi-disciplinary Approach, Antwerpen – Groningen – Oxford: Intersentia, 1999.
<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=52371>
20. **Weiss, Thomas G., Cortright, David, Lopez, George A., Minear, Larry**, Political Gain and Economic Pain. Humanitarian impacts of economic sanctions, Lanham, Rowman and Littlefield, 1997.
21. **Woodward, Susan L.**, "Yugoslavia: Divide and fail", Bulletin of Atomic Scientists, Educational Foundation for Nuclear Science, vol. 49, nr. 9, Chicago, noiembrie 1993.
22. **Idem**, Balkan tragedy: chaos and dissolution after the Cold War, Brookings Institution Press, 1995.
23. **Zimmermann, Warren**, Origins of a catastrophe: Yugoslavia and its destroyers - America's last ambassador tells what happened and why, Times Books, 1996.

D. Presă.

1. **Bonner, Raymond**, "How Sanctions Bit - Serbia's Neighbors", The New York Times, 19 noiembrie, 1995.
2. **Engelberg, Stephen, Schmitt, Eric**, "Serbs Easily Outflank U.N. Arms Embargo", The New York Times, 5 iulie, 1995.
3. **Greenhouse, Steven**, "U.S. View of Sanctions: Turn Up Heat Half Way", The New York Times, 3 iulie, 1994. <http://www.nytimes.com/1994/07/03/world/us-view-of-sanctions-turn-up-heat-half-way.html?src=pm>
4. **Hufbauer, Gary**, "The Futility of Sanctions", The Wall Street Journal, 3 iunie, 1994.
5. **Longworth, R.**, "Bulgaria, Romania resist pull of the West", Chicago Tribune, 10 octombrie, 1994.

6. **Pomfret, John**, “Neighbors Enforce Yugoslav Embargo. Most Borders Finally Close, but Croatia and Slovenia Still Let Trucks Through”, The Washington Post, 14 septembrie, 1993.
7. St. Louis Post (St. Louis), 30 mai, 1994.
8. The Christian Science Monitor (Boston), 18 mai, 1994.
9. **Traynor, Ian**, “Poor neighbours bear the burden. Stricter sanctions will bring greater hardship to the struggling Balkans”, The Guardian, 4 august, 1994.
10. **Williams, Carol J.**, “As Yugoslav Crisis Worsens, Neighbours Fear Being Pulled Into Balkan Quagmire”, Los Angeles Times, 2 noiembrie, 1992.
http://articles.latimes.com/1992-11-02/news/mn-1167_1_neighbors-fear

CONTRIBUȚII LA CRONOLOGIA DAVAELOR DACICE DE PE VALEA SIRETULUI (I)

CRISTESCU Cătălin*

ABSTRACT

THIS PAPER REPRESENTS THE FIRST PART OF A LARGER STUDY FOCUSING ON THE THREE MAJOR DACIAN SETTLEMENTS ON THE SIRET VALLEY, ROMANIA: BRAD, POIANA AND RĂCĂTĂU. A NEW CLOSER GLANCE AT THE PUBLISHED ARCHAEOLOGICAL DATA NEEDED TO BE DONE SINCE THE CHRONOLOGY OF THESE SITES IS STILL A PROBLEMATIC ISSUE IN THE LITERATURE. BY ANALYZING THE STRATIGRAPHIC EVIDENCE, I NOTICED THAT THESE DACIAN SITES HAD THE SAME RELATIVE CHRONOLOGY AND THAT THE UPPER DACIAN LEVELS MAY HAVE POINTED TO A SIMILAR EVOLUTION, BOTH IN TIME AND LANDSCAPE.

KEY-WORDS: LATE IRON AGE, DACIAN ARCHAEOLOGY, DAVA, CHRONOLOGY, SIRET VALLEY

1. Introducere

Literatura de specialitate recentă a subliniat necesitatea cercetării și studierii unor microzone din cadrul teritoriului de răspândire a civilizației dacice, cu scopul de a surprinde anumite particularități locale care să întregescă și să lămurească unele aspecte ale acestei civilizații¹. În acest sens, s-a atras atenția asupra Văii Siretului, de-a lungul căreia au fost amplasate așezările fortificate de la Brad, Răcătău și Poiana (fig. 1), care prezintă unele elemente diferite față de alte zone ale Daciei preromane: toate trei sunt fortificate, dar la scurt timp structurile defensive vor fi dezafectate; sunt întâlnite necropole tumulare, cu inventar specific; edificiile religioase, acolo unde au fost surprinse, diferă față

* Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.

¹ Gelu Florea, „Centru și periferie în lumea dacică. Reflecții asupra unor direcții de cercetare”, în Centru și periferie (lucrările colocviului național, Bistrița, 23-25 noiembrie 2004) (Cluj-Napoca: Accent, 2004), 34.

de situația din Transilvania; anumite tipuri de artefacte (cum ar fi fibulele puternic profilate de tip răsăritean, cerceii cu protome zoomorfe sau vasele paralelipipedice cu protome zoomorfe) sunt întâlnite cu precădere sau exclusiv în această zonă².

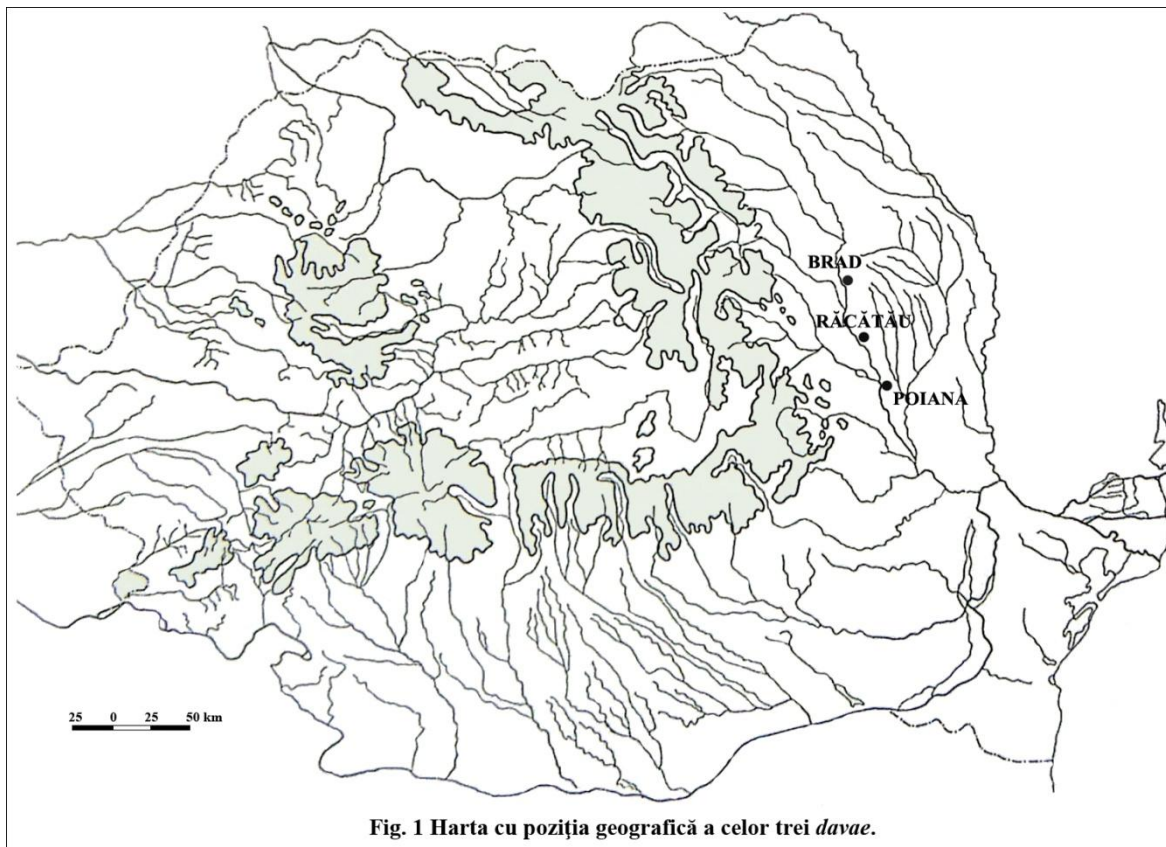

Fig. 1 Harta cu poziția geografică a celor trei *davae*.

Datorită acestor considerente, dar și datorită faptului că așezările respective au fost datate larg, în sec. I î.Ch.-I d.Ch., voi încerca în cele ce urmează o analiză a stratigrafiei celor trei stațiuni arheologice de pe Siret, cu scopul de a rafina cronologia relativă a acestor *davae*. Aceste observațiile făcute pe marginea stratigrafiei verticale a celor trei așezări dacice de pe Valea Siretului trebuie însă completate cu analiza complexelor închise descoperite la Brad, Poiana și Răcătău, coroborată cu cea a materialelor arheologice cu valoare cronologică³.

² Aurel Rustoiu, Războinici și artizani de prestigiu în Dacia preromană (Cluj-Napoca, Nereamia Napocae, 2002), p. 97-112; Gelu Florea, „Centru și periferie în lumea dacică. Reflecții asupra unor direcții de cercetare”, în Centru și periferie (lucrările colucviului național, Bistrița, 23-25 noiembrie 2004) (Cluj-Napoca: Accent, 2004), p. 33; Gelu A. Florea, “The “Public Image” of the Dacian Aristocracy”, *Studia UBB – Historia*, 51, 1 (2006), 7-8; Vasile Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad* (București: Institutul Român de Tracologie, 1995), 190.

³ Prezentul articol constituie prima parte a unui studiu mai cuprinzător pe acest subiect, care cuprinde ideile și concluziile formulate în dizertația mea de master, *Cronologia davae-lor dacice de pe Valea Siretului* (coordonată de conf. univ. dr. Gelu Florea), susținută la Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, 2008.

2. Istoricul cercetărilor

Cele trei *davae*⁴ de pe Siret ocupă fiecare câte o porțiune a terasei înalte de pe malul stâng al râului, aflându-se aliniate la distanțe de aproximativ 40 km, de la sud la nord (Poiana, Răcățâu, Brad). Respectivetele terase, aflate la 50-200 m înălțime față de lunca

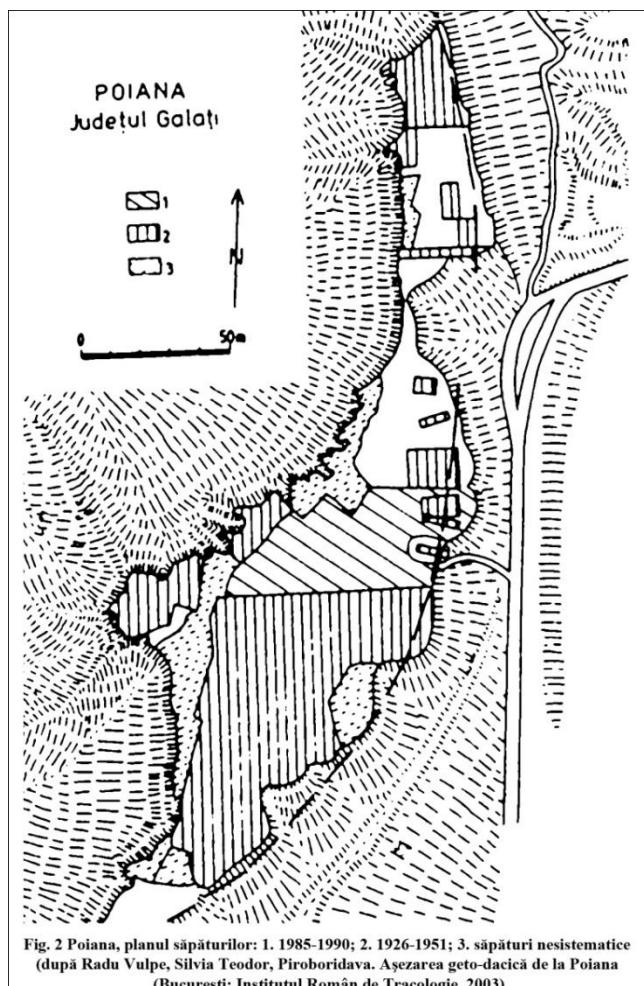

Fig. 2 Poiana, planul săpăturilor: 1. 1985-1990; 2. 1926-1951; 3. săpături nesistematice (după Radu Vulpe, Silvia Teodor, Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana (București: Institutul Român de Tracologie, 2003)

Siretului, oferă vizibilitate la distanțe lungi, constituind astfel importante puncte strategice, cu atât mai mult cu cât latura dinspre Siret a respectivelor așezări nu necesita lucrări de fortificare, malul râului fiind foarte abrupt⁵. Construcțiile defensive ale acestor *davae* permit încadrarea lor în categoria fortificațiilor de tip promontoriu barat. Având în vedere faptul că locuirea din aceste așezări a fost permanentă în momentul funcționării fortificațiilor, ele au fost denumite așezări fortificate⁶.

Dava de la Poiana a fost cercetată sistematic începând cu anul 1927, ultima campanie de săpături având loc în 1990 (fig. 2). Prin peste 40 de secțiuni a fost cercetată o mare parte a așezării dacice

(peste trei sferturi), precum și sistemul defensiv cu val și șanț de pe latura sa de est. Pe lângă rapoartele de săpătură, au fost publicate și studii speciale care au avut ca temă

⁴ În legătură cu acest termen, *dava*, menționez că îl voi folosi în accepțiunea sa arheologică din literatura de specialitate recentă, și anume, tip de locuire intensă (aglomerată), cu elemente de fortificare, care poate îndeplini anumite funcții în teritoriul în care este amplasată: Gelu A. Florea, „Oppidum, *dava*. Câteva observații terminologice”, în *Fontes Historiae. Studia in honorem Demetria Protase (Bistrița-Cluj Napoca: Accent, 2006)*, 248.

⁵ Viorel Căpitanu, „Noi contribuții la cunoașterea civilizației geto-dacice în bazinul Siretului mijlociu, cetatea dacică de la Răcățâu”, în *Carpica*, XXIII/1 (1992), 133; Vasile Ursachi, Zargidava. Cetatea dacică de la Brad (București: Institutul Român de Tracologie, 1995), 9; Radu Vulpe, Silvia Teodor, Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana (București: Institutul Român de Tracologie, 2003), 13.

⁶ Ioan Glodariu, *Arhitectura dacilor – civilă și militară – (sec. II î.e.n.-sec.I e.n.)* (Cluj-Napoca: Dacia, 1983), 50-51, 111-112.

diverse categorii de artefacte. În anul 2003 a văzut lumina tiparului lucrarea monografică a acestei importante aşezări dacice de pe Siret⁷.

Primele informații cu privire la *dava* de la Răcătău au fost culese în 1871 de către Alexandru Odobescu de la învățătorul M. Gh. Burghelea. Prima perieghză a fost făcută de colectivul șantierului arheologic de la Poiana, în 1951, dar identificarea stațiunii cu un punct de locuire dacică s-a făcut în 1967, săpăturile sistematice debutând în anul 1968 și continuând cu întreruperi până în 2003, totalizând peste 50 de secțiuni și suprafețe (fig. 3). Până în prezent nu s-a publicat monografia aşezării de la Răcătău, dar o parte a materialelor au fost publicate, pe categorii, în revistele de specialitate⁸.

⁷ Radu Vulpe, Ecaterina Vulpe, „Les fouilles de Poiana”, în *Dacia*, III-IV (1927-1932); Radu Vulpe et alii, „Evoluția aşezărilor omenești în Moldova de Jos. Raport sumar despre activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci. 1949”, în *SCIV*, I (1950); Radu Vulpe et alii, „Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci”, în *SCIV*, II, 1 (1951); Radu Vulpe, „Șantierul Poiana”, în *SCIV*, III (1952); Silvia Teodor, „Stratigrafia stațiunii arheologice de la Poiana, jud. Galați”, în *Carpica*, XXIII/1 (1992); Silvia Teodor, Virgil Mihăilescu-Bîrliba, „Descoperiri monetare din aşezarea geto-dacică de la Poiana-Tecuci”, în *Arheologia Moldovei*, XVI (1993); Silvia Teodor, „Ceramica de import din aşezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați”, în *Carpica*, XXV (1994); Silvia Teodor, Stela Țau, „Obiecte de port și podoabă din aşezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați (I). Fibule”, în *Arheologia Moldovei*, XIX (1996); Silvia Teodor, Mircea Nicu, Stela Țau, „Așezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați. Obiecte de port și podoabă (II). Oglinzi, ace, obiecte din os”, în *Arheologia Moldovei*, XX (1999); Radu Vulpe, Silvia Teodor, Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana (București: Institutul Român de Tracologie, 2003).

⁸ Viorel Căpitanu, Vasile Ursachi, „O nouă cetățuie dacică pe valea Siretului”, în *Carpica*, II (1969); Viorel Căpitanu, Vasile Ursachi, „Două tezaure de denari romani republicani și imperiali descoperite la Răcătău și Pîncești”, în *Carpica*, IV (1971); Viorel Căpitanu, Vasile Ursachi, „Descoperiri geto-dacice în județul Bacău”, în *Crisia*, 2 (1972); Viorel Căpitanu, Vasile Ursachi, „Noi descoperiri de monede antice în județul Bacău”, în *Carpica*, VII (1975); Viorel Căpitanu, „Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în aşezarea geto-dacică de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *Carpica*, VIII (1976); Viorel Căpitanu, „Raport privind săpăturile arheologice de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *MCA*, XIII (1979); Viorel Căpitanu, „Cercetări arheologice în aşezarea geto-dacă de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *MCA*, nr. XV (1981); Viorel Căpitanu, „Figurine antropomorfe geto-dacice, descoperite la Răcătău (com. Horgești, jud. Bacău)”, în *Carpica*, XV (1983); Viorel Căpitanu, „Fibule de tip Latène descoperite în aşezarea de tip „dava“ de la Răcătău, comuna Horgești, județul Bacău”, în *Carpica*, XVI (1984); Viorel Căpitanu, „Unelte și arme de fier descoperite în aşezarea geto-dacă de la Răcătău, com. Horgești, jud. Bacău”, în *Carpica*, XVII (1985); Viorel Căpitanu, Marius Alexandru, „Amfore cu inscripții descoperite în *dava* de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *Carpica*, XVII (1985); Viorel Căpitanu, „Raport privind cercetările arheologice de la Răcătău, jud. Bacău”, în *MCA*, XVI (1986); Viorel Căpitanu, „Ceramica geto-dacă descoperită în *dava* de la Răcătău, comuna Horgești, jud. Bacău”, în *Carpica*, XVIII-XIX (1986-1987); Viorel Căpitanu, „Obiecte cu semnificație culturală descoperite în *dava* de la Răcătău, județul Bacău”, în *Carpica*, XVIII-XIX (1986-1987); Viorel Căpitanu, „Obiecte de podoabă și piese vestimentare descoperite în *dava* de la Răcătău (antica Tamasidava)”, în *Carpica*, XX (1989); Viorel Căpitanu, „Noi contribuții la cunoașterea civilizației geto-dacice în bazinul Siretului mijlociu, cetatea dacică de la Răcătău”, în *Carpica*, XXIII/1 (1992); Viorel Căpitanu, „Obiecte din arta geto-dacă descoperite în *dava* de la Răcătău, jud. Bacău”, în *Carpica*, XXV (1994). La aceste titluri se adaugă rapoartele de săpătură publicate până în 2003 de V. Căpitanu și colaboratorii săi în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*.

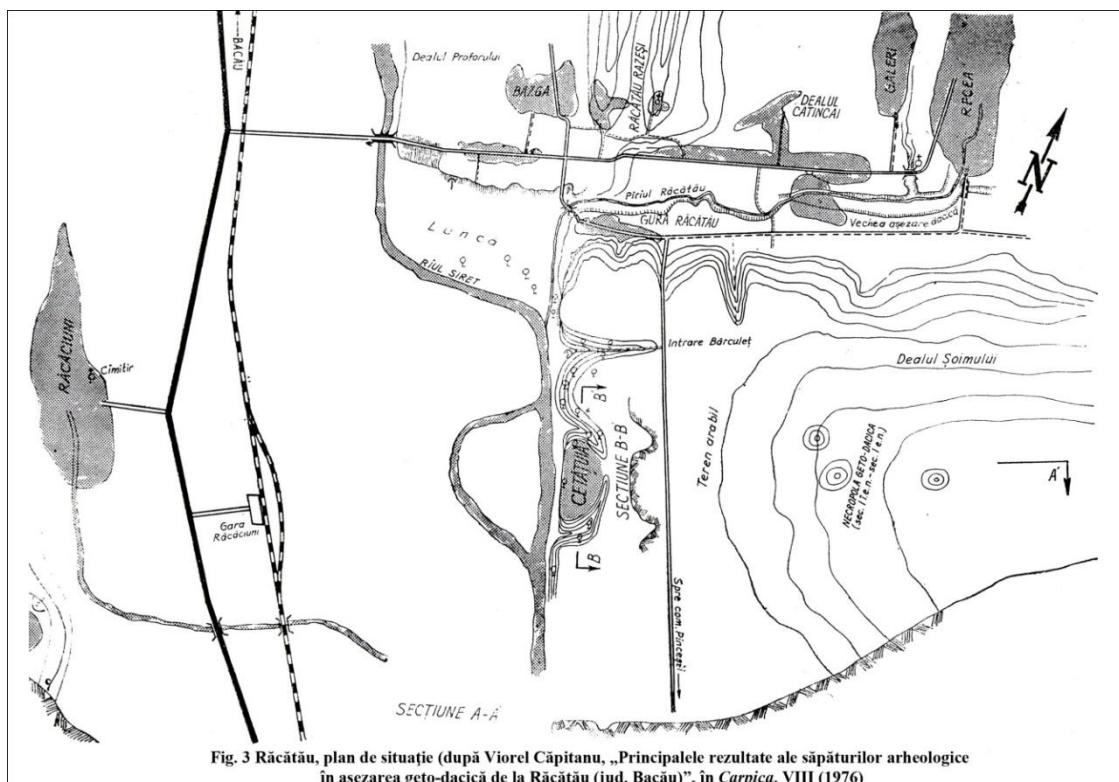

Fig. 3 Răcătău, plan de situație (după Viorel Căpitanu, „Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *Carpica*, VIII (1976)

Cea mai nordică așezare fortificată dacică de pe valea Siretului, *dava* de la Brad, a fost descoperită în urma unei periegeze la care au luat parte Alexandru Vulpe și Vasile Ursachi, în 1962. Cercetarea sistematică a stațiunii a început în 1963, continuând până în anul 2002 (fig. 4). Monografia lucrării a fost publicată în 1995, în rapoartele de săpătură făcându-se mențiunea că se impune tipărirea și volumului doi din această lucrare despre așezarea dacică de la Brad⁹.

⁹ Vasile Ursachi, „Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de Istorie din Roman”, în *Carpica*, I (1968), 171-184; Vasile Ursachi, „Fortificațiile dacice de pe valea Siretului”, în *Carpica*, XVIII-XIX (1986-1987); Vasile Ursachi, „Cetatea dacică de la Brad”, în *Thraco-Dacica*, VIII (1987); Vasile Ursachi, Virgil Mihăilescu-Bîrliba, „Descoperirile monetare din așezarea de la Brad”, în *Arheologia Moldovei*, XV (1992); Vasile Ursachi, Zargidava. Cetatea dacică de la Brad (București: Institutul Român de Tracologie, 1995). La aceste titluri se adaugă rapoartele de săpătură publicate până în 2003 de V. Ursachi și colaboratorii săi în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*.

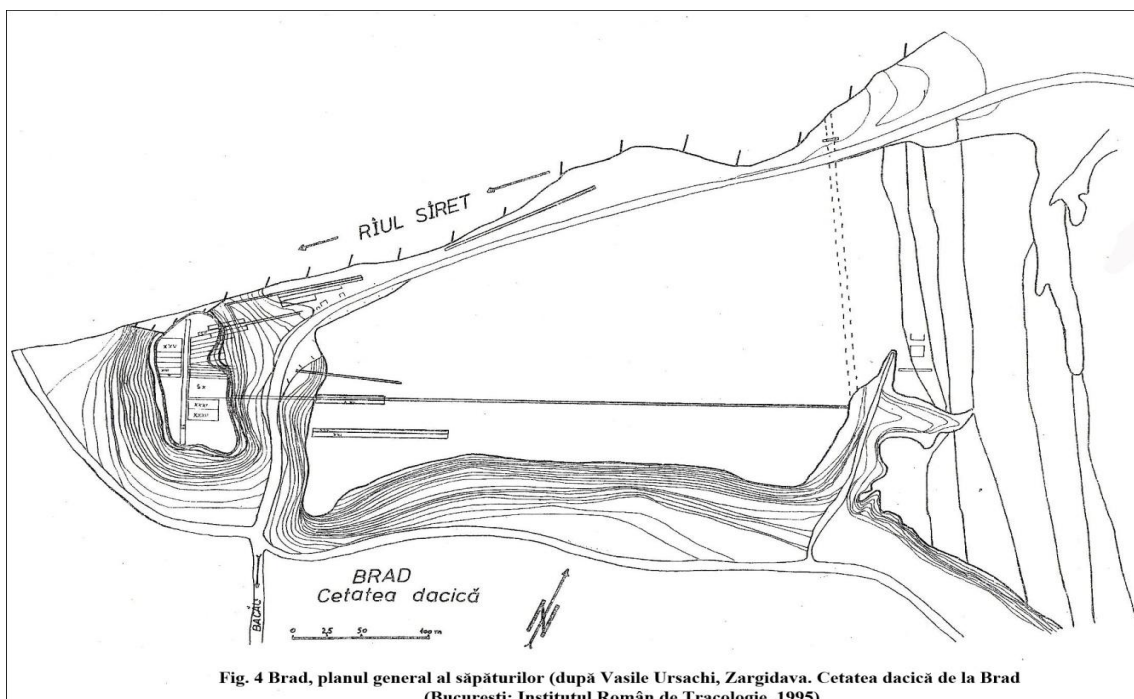

Fig. 4 Brad, planul general al săpăturilor (după Vasile Ursachi, Zargidava. Cetatea dacică de la Brad (București: Institutul Român de Tracologie, 1995)

3. Stratigrafia

Cronologia unui sit arheologic depinde în egală măsură de organizarea și efectuarea săpăturii, cât și de interpretarea acesteia. Metoda stratigrafică impune astfel o documentare riguroasă a săpăturii, precum și recoltarea în mod corespunzător a materialului arheologic. În acest sens, teoria arheologiei atrage atenția asupra importanței care trebuie acordată alcătuirii și verificării stratigrafiei unei stațiuni arheologice: semnalarea intruziunilor de orice natură (acțiuni ale animalelor, infiltrații de apă, activitățile umane), asocierea de artefacte în complexe închise și în strat, precum și sortarea (pe cât posibil) a fragmentelor, după materialul din care au fost confecționate¹⁰.

Monografia așezării dacice de la Brad conține nu mai puțin de 10 figuri cu desene de profile stratigrafice¹¹, precum și o secțiune dedicată stratigrafiei acestei stațiuni arheologice. Succesiunea straturilor de cultură, schițată după primele campanii arheologice, se prezintă în felul următor: cel mai timpuriu strat este cel neolitic (grosime 0,20-0,40 m), cu materiale specifice culturilor arheologice Precucuteni și Cucuteni; urmează stratul de epoca bronzului (grosime 0,10-0,30 m), reprezentat de culturile Monteoru și Noua, suprapus de un strat subțire (0,05-0,15 m) din prima epocă a fierului,

¹⁰ Colin Renfrew, Paul Bahn, *Archaeology. Theories, Methods and Practice*, 3rd edition (London: Thames and Hudson, 2000), 106, 118-119.

¹¹ Vasile Ursachi, Zargidava. *Cetatea dacică de la Brad* (București: Institutul Român de Tracologie), 1995, fig. 2-7, 25, 27, 28, 33.

prezent numai pe acropolă; ultimul strat, dar și cel mai consistent, este cel dacic (circa 2 m grosime), în care se pot identifica mai multe niveluri de locuire (se adaugă prezența cimitirului de sec. XVI-XVIII, care taie stratul dacic)¹².

Primul nivel (Nivelul I) are o grosime de 0,05-0,25 m, fiind de culoare negricioasă; el suprapune direct stratul din prima epocă a fierului. Nivelul II este ușor mai consistent (0,30 m) și are o culoare mai deschisă decât cel precedent, cu mult chirpic ars în compoziție și conținând mai mult material arheologic decât Nivelul I. Aceste două niveluri au fost bine individualizate în săpătură.

Nivelul III dacic are un aspect mai complicat datorită succesiunii fazelor de locuire și mulțimii gropilor, având o grosime de 0,60 m. Materialul arheologic este abundent. Arheologii au identificat, pe baza adâncimii până la care cimitirul medieval a deranjat stratul dacic, limita superioară a Nivelului III la 1,10 m de la nivelul de călcare actual.

Nivelul IV, după cum am menționat, a fost identificat în săpătură în funcție de intruziunile provocate de funcționarea necropolei de sec. XVI-XVIII, cât și datorită unei ușoare schimbări de culoare față de Nivelul III. Așadar, consistența acestui nivel a fost transformată de activități umane ulterioare, chiar și din sec. XIX-XX.

Nivelurile dacice I-IV prezentate mai sus corespund situației stratigrafice de pe acropola *davei* de la Brad. Pentru așezarea deschisă, ea se prezintă mai simplă, mai ales pe măsură ce ne depărtăm de acropolă; stratul de cultură măsoară între 0,15-1,20 m. Primul strat este cel de epoca bronzului, de culoare cafenie-deschis, aparținând culturii Monteoru (grosime 0,10-0,25 m). El a fost identificat pe toată suprafața săpată din așezarea deschisă dacică.

Stratul dacic are doar trei niveluri în această zonă. Nivelul I, cafeniu-închis, conține puțin material arheologic și nu apare în toate punctele cercetate (grosime 0,15 m), fiind prezent doar în apropierea șanțului de apărare al acropolei. Nivelul II în schimb (cenușiu-deschis) se întâlnește pe distanță de 100 m de la șanțul de apărare, fiind mult mai consistent decât cel precedent (grosime 0,30-0,40 m). El corespunde Nivelului III de pe acropolă. Al treilea nivel dacic din așezarea deschisă, mai închis la culoare decât nivelul anterior, este contemporan cu primele faze ale Nivelului IV de pe acropolă. Măsurând între 0,15-0,20 m, acest nivel se întinde până la 400 m de la șanțul de apărare.

¹² Viorel Căpitanu, Vasile Ursachi, „Descoperiri geto-dacice în județul Bacău”, în *Crisia*, 2 (1972), 97-98; Vasile Ursachi, Zargidava. Cetatea dacică de la Brad (București: Institutul Român de Tracologie), 1995, 11, 19-23, 25-26, 28.

Înainte de a trece la analiza profilelor stratigrafice publicate în monografia aşezării de la Brad, aş dori să fac câteva observații. În primul rând, consider că delimitarea nivelurilor III și IV de pe acropolă folosind ca reper perturbările cauzate de mormintele medievale nu constituie o certitudine, indiferent de gradul înalt al distrugerilor provocate Nivelului IV. Diferențierea dintre cele două niveluri trebuie făcută numai pe baza consistenței și culorii acestor contexte stratigrafice, în măsura în care nu s-au putut face precizări ajutătoare în privința materialului arheologic din ele.

De asemenea, cred că era necesară o prezentare detaliată a fazelor de locuire din nivelurile III și IV de pe acropolă, respectiv II și III din aşezarea deschisă. S-ar fi putut astfel urmări evoluția locuirii, eşalonată pe secvențe cronologice mai restrânse, pentru a putea data mai precis artefactele descoperite și activitățile umane în urma cărora au fost produse și utilizate¹³.

În sfârșit, corelarea Nivelului III din aşezarea deschisă cu primele faze ale Nivelului IV de pe acropolă se datorează absenței locuințelor ridicate pe un strat de prundiș, prezente pe acropolă, din consistența primului nivel menționat¹⁴. Or acest fapt nu poate constitui un reper cronologic valid dacă nu este susținut de materialul arheologic databil. În plus, așa cum remarca și V. Ursachi, este posibil ca lucrările agricole să fi deranjat mai în profunzime decât se bănuiește ultimul nivel dacic din aşezarea deschisă.

Revenind la profilele stratigrafice de la Brad, voi încerca să urmăresc ilustrarea nivelurilor dacice de mai sus. Trebuie să precizez faptul că demersul meu a fost îngreunat de limitele, obiective de altfel, ale calității tipăririi desenelor respective. Profilele reprezentând situația de pe acropolă au fost desenate după secțiunile S I, S VI, S X, S XIV, S XII, S XIII-XIII b, în timp ce pentru aşezarea deschisă au fost ilustrate desene din S III, S VI-S A și S XII-XII B.

Din păcate, simbolurile folosite pentru marcarea diferitelor faze, grupi sau niveluri, nu au fost utilizate în mod constant la redactarea desenelor, dificultatea lecturii acestora crescând atunci când s-a preferat descrierea în legendă a consistenței pământului, în loc de numirea expresă a nivelurilor dacice. Cu toate acestea, se pare că stratul de prundiș care era menționat pentru Nivelul IV se află imediat sub *humus*-ul modern; el nu apare decât în

¹³ Colin Renfrew, Paul Bahn, *Archaeology. Theories, Methods and Practice*, 3rd edition (London: Thames and Hudson, 2000), 119.

¹⁴ Vasile Ursachi, Zargidava. Cetatea dacică de la Brad (București: Institutul Român de Tracologie), 1995, 26-27.

anumite zone. Acolo unde Nivelul IV nu este tratat împreună cu necropola medievală, lipsesc gropile, iar faze de locuire numeroase nu se pot distinge. În orice caz, se pare că Nivelul IV nu continuă în șanțul de apărare, umplutura acestuia corespunzând Nivelului III de pe acropolă sau Nivelului II din așezarea deschisă.

În legătură cu aceasta din urmă, situația pare puțin mai limpede. Nivelul III este prezent destul de rar pe profile și are o consistență modestă, dar trebuie remarcat de asemenea că din el (cel puțin după desene) nu pornesc gropi, spre deosebire de Nivelul II, în care acestea sunt numeroase.

O succesiune stratigrafică asemănătoare a fost identificată și în cazul așezării de la Răcătău, încă de la prima publicație. Stratul de cultură cuprindea faze de locuire din epoca bronzului (cultura Monteoru), prima epocă a fierului și epoca dacică, având o grosime de circa 1,80 m. Contribuțiile privind stratigrafia *davei* de la Răcătău nu au constituit subiectul unui studiu aparte, ele ocupând de regulă câteva rânduri în articolele publicate până în prezent. Am întâlnit desenul unui singur profil, peretele sudic al S II/1969¹⁵.

Observațiile făcute în 1969 cu privire la grosimea stratului arheologic au fost corectate în 1976, și susținute în 1992, în urma intensificării săpăturilor arheologice pe acropola așezării. S-a ajuns la concluzia că grosimea stratului este de 2-3 m. Stratul reprezentând epoca bronzului, cultura Monteoru, are două faze de locuire și o grosime de 0,40 m; este frecvent deranjat de gropile dacice. Stratul din prima epocă a fierului denotă o locuire temporară și restrânsă în această perioadă, motiv pentru care el nu este menționat de obicei în succesiunea stratigrafică a *davei* de la Răcătău.

Stratul dacic este foarte consistent, având între 2-3 m grosime, zona de est a acropolei constituind zona cea mai complexă din punct de vedere stratigrafic. În rapoartele de săpătură citate s-au menționat câte un număr diferit de niveluri dacice: 5 niveluri în 1976, 4 niveluri în 1981 (deși sunt descrise doar 3), respectiv 3 niveluri în 1992, care cuprind aceeași perioadă istorică (sec. IV î.Ch.-începutul sec. II d.Ch.). Profilul pe care l-am menționat (din 1976) nu aduce lămuriri în acest sens, deoarece nu există o legendă a desenului (se pot cu greu identifica 5 niveluri diferite, astfel încât, dacă presupunem că

¹⁵ Viorel Căpitanu, Vasile Ursachi, „O nouă cetățuie dacică pe valea Siretului”, în *Carpica*, II (1969), 94-96; Viorel Căpitanu, „Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *Carpica*, VIII (1976), 51-53, fig. 3; Viorel Căpitanu, „Cercetări arheologice în așezarea geto-dacă de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *MCA*, XV (1981), 201; Viorel Căpitanu, „Noi contribuții la cunoașterea civilizației geto-dacice în bazinul Siretului mijlociu, cetatea dacică de la Răcătău”, în *Carpica*, XXIII/1 (1992), 134, 139.

primul ar reprezenta stratul de epoca bronzului, am putea trage concluzia că la Răcățiu stratul dacic se împarte în 4 niveluri de locuire).

Nivelul I este gros de 0,20-0,40 m (dimensiunile variază de la o publicație la alta) și conține material arheologic bogat și diversificat. Culoarea lui este galben sau cenușiu-închis (informațiile publicate sunt contradictorii). Al doilea nivel, brun-cenușiu, cu grosimea de 0,20-0,30 m, este de asemenea bogat în materiale arheologice. Se pare că în stadiul cercetărilor din 1976 acest nivel era considerat al treilea nivel dacic. Nu este exclus însă ca menționarea mai multor niveluri la acea dată să corespundă unei situații stratigrafice reale, cu mai multe faze de locuire (respectiv niveluri se diferențiază prin coloristica diferită).

Nivelul III dacic are consistența cea mai bogată, având o grosime de peste 1 m. Este nivelul cu cele mai multe gropi și cu material arheologic abundent. El se distinge însă de un nivel cu pământ brun-cenușiu de deasupra sa, limita dintre cele două contexte stratigrafice fiind la 0,60 m adâncime. În consecință, și datorită similitudinilor cu situația stratigrafică de la Brad, consider că putem vorbi și de un Nivel IV al *davei* de la Răcățiu, ultima fază de locuire din respectiva stațiune arheologică.

Mai multă atenție a fost acordată stratigrafiei verticale a *davei* de la Poiana, încă de la raportul de săpătură publicat în *Dacia* din 1927-1932, apoi în cele publicate în *SCIV*. Deși numărul secvențelor cronologice a variat în timp, este mai important faptul că mereu s-a manifestat grijă față de identificare sub-fazelor de locuire dintr-un strat sau nivel. Acest fapt s-a materializat și în maniera de redactare și publicare a desenelor de profile stratigrafice. În monografia așezării, stratigrafia se bucură de o secțiune aparte, al cărei conținut reia însă concluziile publicate cu peste 10 ani înainte de Silvia Teodor într-un studiu dedicat exclusiv acestei teme¹⁶.

Arheologii au ajuns la concluzia că stratigrafia stațiunii de la Poiana este compusă din cinci niveluri, cu mai multe faze și subfaze de locuire. Nivelul I corespunde stratului de cultură din epoca bronzului, cultura Monteoru, la fel ca la Brad și Răcățiu. Nivelul se află la 3,60-4 m adâncime și măsoară 0,60 m grosime, având culoarea brun. Pe lângă materialul

¹⁶ Radu Vulpe, Ecaterina Vulpe, „Les fouilles de Poiana”, în *Dacia*, III-IV (1927-1932), 258 (fig. 6), 262 (fig. 10), 266 (fig. 12), 268 (fig. 14), 269 (fig. 15), 270 (fig. 16), 274 (fig. 19), 345-346; R. Vulpe et alii, „Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci”, în *SCIV*, II, 1 (1951), 180-181, fig. 2; Radu Vulpe, „Șantierul Poiana”, în *SCIV*, III (1952), fig. 2; Silvia Teodor, „Stratigrafia stațiunii arheologice de la Poiana, jud. Galați”, în *Carpica*, XXIII/1 (1992), 116-124; Radu Vulpe, Silvia Teodor, „Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana” (București: Institutul Român de Tracologie, 2003), 15-22, fig. 2-8.

arheologic, s-au descoperit și câteva morminte de înhumare (la 3,50 m adâncime). Nivelurile II și III reprezintă stratul de prima epocă a fierului. Nivelul II, brun-cenușiu, lat de 0,30-0,40 m, este caracterizat prin prezența materialului arheologic al culturii Basarabi. Nivelul III este mai subțire (0,15-0,20 m) și are culoare neagră, marcând perioada de trecere la a doua epocă a fierului; el nu se întâlnește pe toată suprafața excavată de pe acropolă.

Stratul dacic este compus din nivelurile IV și V. Nivelul IV este gros de peste 1 m, având în compoziție multă cenușă și dărâmătură. După culoare, a fost împărțit în două faze: una cu pământ cenușiu-deschis, alta cu pământ cenușiu-închis (cea superioară). Materialul arheologic este abundent și aproape inseparabil în ambele faze. La baza acestui nivel (2,10-2,50 m adâncime) s-au descoperit schelete de adulți și copii, întregi sau fragmentare. Pe profile, Nivelul IV se remarcă prin multe refaceri, nivelări și gropi. În sfârșit, Nivelul V are și el două faze: prima este reprezentată de pământ de culoare galbenă, a doua fiind de culoare mai cenușie, cu urme de incendiere. Grosimea nivelului este de peste 1 m, materialul fiind bogat și greu de disociat pentru cele două faze menționate. Succesiunea de nivelări și numărul gropilor dau și acestui nivel un aspect complex.

Analiza profilelor publicate în monografia din 2003 întărește observațiile arheologilor cu privire la stratigrafia stațiunii. Este important de menționat faptul că Nivelul V (deși uneori nu este clar dacă ambele sale faze sau numai cea de-a doua) suprapune valul de pământ al fortificației dacice de la Poiana. De asemenea, același nivel este întotdeauna trecut la legendă ca având o culoare roșiatică sau cărămidie, ceea ce face plauzibilă ipoteza unui incendiu. În orice caz, lipsa sau prezența în număr foarte mic a gropilor din faza V 2 constituie un aspect interesant, similar cu situația de la Brad.

4. Concluzii

Se poate astfel observa o concordanță între ultimele niveluri dacice din fiecare dintre cele trei așezări dacice aduse în discuție. Nivelurile III și IV de la Răcătău corespund nivelurilor III și IV de pe acropola de la Brad, precum și nivelurilor IV și V de la Poiana. Fac totuși precizarea că datorită faptului că stratigrafia de la Poiana prezintă și câteva sub-faze, este posibil ca nivelurilor III de la Brad și Răcătău să le corespundă un nivel format din sub-fazele IV2 și V1 de la Poiana, sub-faza V2 fiind contemporană cu Nivelul IV din primele *davae* menționate.

BIBLIOGRAFIE

1. **Căpitanu, Viorel**; „Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *Carpica*, VIII: 1976, 49-121
2. **Căpitanu, Viorel**; „Raport privind săpăturile arheologice de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *MCA*, XIII: 1979, 139-141
3. **Căpitanu, Viorel**; „Cercetări arheologice în așezarea geto-dacă de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *MCA*, XV: 1981, 201-210
4. **Căpitanu, Viorel**; „Figurine antropomorfe geto-dacice, descoperite la Răcătău (com. Horgești, jud. Bacău)”, în *Carpica*, XV: 1983, 141-152
5. **Căpitanu, Viorel**; „Fibule de tip Latène descoperite în așezarea de tip „dava“ de la Răcătău, comuna Horgești, județul Bacău”, în *Carpica*, XVI: 1984, 61-83
6. **Căpitanu, Viorel**; „Unelte și arme de fier descoperite în așezarea geto-dacă de la Răcătău, com. Horgești, jud. Bacău”, în „*Carpica*“, XVII: 1985, 41-74
7. **Căpitanu, Viorel**; „Raport privind cercetările arheologice de la Răcătău, jud. Bacău”, în *MCA*, XVI: 1986, 109-120
8. **Căpitanu, Viorel**; „Ceramica geto-dacă descoperită în dava de la Răcătău, comuna Horgești, jud. Bacău”, în *Carpica*, XVIII-XIX: 1986-1987, 103-213
9. **Căpitanu, Viorel**; „Obiecte cu semnificație culturală descoperite în dava de la Răcătău, județul Bacău”, în *Carpica*, XVIII-XIX: 1986-1987, 71-101
10. **Căpitanu, Viorel**; „Obiecte de podoabă și piese vestimentare descoperite în dava de la Răcătău (antica Tamasi-dava)”, în *Carpica*, XX: 1989, 97-124
11. **Căpitanu, Viorel**; „Noi contribuții la cunoașterea civilizației geto-dacice în bazinul Siretului mijlociu, cetatea dacică de la Răcătău”, în *Carpica*, XXIII/1: 1992, 131-193
12. **Căpitanu, Viorel**; „Obiecte din arta geto-dacă descoperite în dava de la Răcătău, jud. Bacău”, în *Carpica*, XXV: 1994, 123-140
13. **Căpitanu, Viorel, Ursachi, Vasile**; „O nouă cetățuie dacică pe valea Siretului”, în *Carpica*, II: 1969, 93-130
14. **Căpitanu, Viorel, Ursachi, Vasile**; „Două tezaure de denari romani republicani și imperiali descoperite la Răcătău și Pînțești”, în *Carpica*, IV: 1971, 167-171
15. **Căpitanu, Viorel, Ursachi, Vasile**; „Descoperiri geto-dacice în județul Bacău”, în *Crisia*, 2: 1972, 97-114
16. **Căpitanu, Viorel, Ursachi, Vasile**; „Noi descoperiri de monede antice în județul Bacău”, în *Carpica*, VII: 1975, 45-58
17. **Căpitanu, Viorel, Alexandru, Marius**; „Amfore cu inscripții descoperite în dava de la Răcătău (jud. Bacău)”, în *Carpica*, XVII: 1985, 75-80
18. **Florea, Gelu**; „Centru și periferie în lumea dacică. Reflecții asupra unor direcții de cercetare”, în *Centru și periferie (lucrările colocviului național, Bistrița, 23-25 noiembrie 2004)* (Cluj-Napoca: Accent, 2004), 31-34

19. **Florea, Gelu A.**; „The “Public Image” of the Dacian Aristocracy”, *Studia UBB – Historia*, 51, 1: 2006, 1-11
20. **Florea, Gelu A.**; „Oppidum, dava. Câteva observații terminologice”, în *Fontes Historiae. Studia in honorem Demetrii Protase (Bistrița-Cluj Napoca: Accent, 2006)*, 245-250
21. **Glodariu, Ioan**; *Arhitectura dacilor – civilă și militară – (sec. II î.e.n.sec.I e.n.)* (Cluj-Napoca: Dacia, 1983)
22. **Renfrew, Colin, Bahn, Paul**; *Archaeology. Theories, Methods and Practice*, 3rd edition (London: Thames and Hudson, 2000)
23. **Rustoiu, Aurel**; *Războinici și artizani de prestigiu în Dacia preromană* (Cluj-Napoca, Nereamia Napocae, 2002)
24. **Teodor, Silvia**; „Stratigrafia stațiunii arheologice de la Poiana, jud. Galați”, în *Carpica*, XXIII/1: 1992, 115-124
25. **Teodor, Silvia**; „Ceramica de import din așezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați”, în *Carpica*, XXV: 1994, 73-122
26. **Teodor, Silvia, Mihăilescu-Bîrliba, Virgil**; „Descoperiri monetare din așezarea geto-dacică de la Poiana-Tecuci”, în *Arheologia Moldovei*, XVI: 1993, 121-130
27. **Teodor, Silvia, Țau, Stela**; „Obiecte de port și podoabă din așezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați (I). Fibule”, în *Arheologia Moldovei*, XIX: 1996, 57-106
28. **Teodor, Silvia, Nicu, Mircea, Țau, Stela**; „Așezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați. Obiecte de port și podoabă (II). Oglinzi, ace, obiecte din os”, în *Arheologia Moldovei*, XX: 1999, 27-88
29. **Ursachi, Vasile**; „Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de Istorie din Roman”, în *Carpica*, I: 1968, 111-188
30. **Ursachi, Vasile**; „Fortificațiile dacice de pe valea Siretului”, în *Carpica*, XVIII-XIX: 1986-1987, 31-51
31. **Ursachi, Vasile**; „Cetatea dacică de la Brad”, în *Thraco-Dacica*, VIII: 1987, 100-126
32. **Ursachi, Vasile**; *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad* (București: Institutul Român de Tracologie, 1995)
33. **Ursachi, Vasile, Mihăilescu-Bîrliba, Virgil**; „Descoperirile monetare din așezarea de la Brad”, în *Arheologia Moldovei*, XV: 1992, 97-105
34. **Ursachi, Vasile, Istina, Lăcrămioara-Elena, Plantos, Cristinel**; „Răcătău de Jos, com. Horgești, jud. Bacău”, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2002*, <http://cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2003/cd/index.htm>: accesat 10.04.2008.
35. **Vulpe, Radu**; „Șantierul Poiana”, în *SCIV*, III: 1952, 191-210
36. **Vulpe, Radu, Vulpe, Ecaterina**; „Les fouilles de Poiana”, în *Dacia*, III-IV: 1927-1932, 253-351
37. **Vulpe, Radu, Teodor, Silvia**; *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana* (București: Institutul Român de Tracologie, 2003)

38. **Vulpe, Radu et alii;** „Evoluția așezărilor omenești în Moldova de Jos. Raport sumar despre activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci. 1949”, în *SCIV*, I: 1950, 47-52
39. **Vulpe, Radu et alii;** „Activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci”, în *SCIV*, II, 1: 1951, 177-216

ÎMPROPRIETĂRIREA ÎNSURĂȚELOR PE MOȘIILE STATULUI ÎN FOSTELE JUDEȚE BOTOȘANI ȘI DOROHOI (1864-1914)

LUCA Cătălin-Viorel¹

ABSTRACT

IN THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY THE BIG LAND OWNERSHIP SUFFERED MORE AND MORE TRANSFORMATIONS, CULMINATING WITH THE ADOPTING OF THE RURAL LAW ON AUGUST 14/26TH 1864. DESPITE THE LIMITS OF THE APPLICATION OF THE RURAL LAW, IT REFORMED FROM ITS FOUNDATIONS THE STRUCTURES OF OWNERSHIP AND THE SYSTEM OF RELATIONS IN THE RUMANIAN AGRICULTURE.

THE PREPARATIONS AND THE DEVELOPMENTS OF THE WORKS FOR THE APPROPRIATION OF THOSE WHO DID NOT DO CORVEE BEFORE THE ARMY, HAVE SHOWN, IN MANY CASES, SUPERFICIALITY AND LACK OF ACCOUNTABILITY OF LOCAL COMMISSIONS, WHICH HAD IMPLEMENTED THE RURAL LAW OF AUGUST 1864, REGARDING THE APPROPRIATION OF THOSE WHO DID CORVEE.

AS IT WAS IN 1864 WHEN THE RURAL LAW WAS IMPLEMENTED, SOME IRREGULARITIES APPEARED DURING THE ACT OF APPROPRIATION FOR THOSE WHO DID NOT DO CORVEE BEFORE THE ARMY DUE TO THE LOW NUMBER OF BORDER ENGINEERS. THAT'S WHY FOR DEALING WITH THIS WORK THE AUTHORITIES HAVE TURNED TO TOPOGRAPHIC OFFICERS; IN MANY CASES THE BORDER ENGINEERS AND THE TENANTS OR THE OFFICIALS WORKED TOGETHER AT THE EXPENSE OF THE APPROPRIATED INHABITANTS

IN CONCLUSION, THE GRIEVANCES OF THE PEASANTRY AFTER THE IMPLEMENTATION OF THE RURAL LAW OF 1863, THE APPROPRIATION OF THOSE WHO DID NOT DO CORVEE AFTER THE YEAR 1878 AND THE PURCHASE OF LAND PLOTS OFFERED FOR SALE ON STATE LANDS, CULMINATED WITH THE PEASANT UPRISING OF 1888.

KEYWORDS: *APPROPIATION, RURAL LAW, THE STATE'S LANDS, LAND OWNERSHIP, BORDER ENGINEER.*

¹ Doctorand, anul al III-lea, Facultatea de Istorie, Universitatea "Alexandru I. Cuza", Iași

Se poate constata că, la mijlocul secolului al XIX-lea, transformările din structura marii proprietăți funciare, procesul de extindere și centralizare a acesteia, modul ei de organizare, de exploatare și valorificare economică, de extindere a arendășiei, a muncii salariate și a învoielilor în agricultură „ilustrează existența unei economii de natură capitalistă”².

Relațiile statornicite de veacuri în agricultura românească, bazate pe sistemul muncii de clacă, îngreuna procesul de înnoire a tehnicii agricole, a modului de organizare și exploatare a proprietății funciare și frâna dezvoltarea societății românești, sub toate aspectele sale. Iată de ce, la mijlocul secolului al XIX-lea, mai ales după înfăptuirea Unirii Principatelor, redistribuirea proprietății funciare și stabilirea unui nou sistem de relații agrare se impunea cu necesitate.

Articolul 5 din legea rurală, adoptată la 14 august 1864, stabilea că nu aveau dreptul de a cere pământul ce se dă sătenilor clăcași, „locuitorii veri căruia sat, cari prin învoieli speciale cu proprietarul moșiei, nu aveau decât casă și grădină în satu, fără a fi clăcași”. Asemenea locuitori aveau însă facultatea de a primi pământ pe moșiile statului. Articolul următor specifica că acelor locuitori care nu prestaseră claca dar locuiau la sate și încheiaseră învoieli speciale cu proprietarul nu li se dădea pământ dar li se da posibilitatea de a cere și a primi pământ pentru arătură pe moșiile statului. Puteau cere și primi pământ și dreptul de „a se strămuta pe moșiile statului cele mai apropiate”:

a) sătenii cărora, din cele două treimi ale moșiei supuse exproprierii „nu li se poate împlini întinderea locurilor cuvenit” prin lege;

b) însurășiei (spornicii) care nu puteau primi pământul legiut.

La 2 octombrie 1864, ministrul A. Lahovari arăta că pornind de la faptul că mai mulți proprietari au refuzat a da pământ însurășeilor „vă facem cunoscut că însurășeii având drept de împrumut după legea veche, urmează să li se dea unde ei vor cere întrucât se va dovedi că în anul însurării lor ei au cerut pământ și proprietarii le-au (...)”³.

Pentru că legea rurală nu făcea nici o referire la sătenii aflați „sub steaguri”, la propunerea lui Mihail Kogălniceanu, printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri din 7 octombrie 1864, se hotăra ca toți cei care făcuseră clacă înainte de armată să fie împrumutăriți ca orice clăcași, iar ceilalți care nu fuseseră, însurășeii la încorporare să fie

² Gorgeta Crăciun, Moldova în vremea domnitorului Grigorie Alexandru Ghica (1848-1856). Structuri economice și structuri sociale, (Iași Ed. Noel, 1996), 145.

³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Botoșani, fond Primăria Județului Botoșani, Dosar 6/1864, f. 100. (în continuare se va cita DJAN Bt., fond PJBt.,)

socotiți în rândul spornicilor și „să li se dea locuri pe moșiile statului, potrivit articolul 6 din legea rurală”⁴.

Dealtfel, articolul 54 din legea rurală prevedea că „Guvernul este autorizat a vinde locuri pe moșiile statului la însurăței, precum și la sătenii care se află în cazul articolelor 5 și 6”. Se putea vinde la aceeași familie maximum 12 pogoane, la prețul de 5 galbeni de pogon.

Pe parcursul aplicării legii rurale, pe unele din moșii, în deosebi, cele particulare, cele două treimi din moșie, supuse exproprierii, n-au putut satisface necesarul suprafețelor cuvenite țăranilor îndreptățiți de a primi pământ. Din această cauză pe unele moșii împrumietăria s-a făcut prin „reducție” (reducerea suprafețelor cuvenite celor îndreptățiți a primi pământ), în deosebi, în partea de vest și de nord-vest a județului Dorohoi: pe moșiile Botoșenița și Sinăuți din plasa Berhometele, pe moșia Hilișeu Curt din plasa Coșula și pe moșiile Mogoșeșeti, Novoselița, Târnauca, Probotești, Orofteana de Sus și Orofteana de Jos din plasa Herța.

De pildă pe moșia Hilișeu Curt⁵, sătenilor cu patru boi li s-au atribuit câte 3 fâlci și 69 prăjini, în loc de 5 fâlci și 40 prăjini, la sătenii cu doi boi li s-a dat câte 2 fâlci și 65 prăjini, în loc de 4 fâlci, iar la pâlmași li s-a dat numai câte 1 falace și 60 prăjini, în loc de 2 fâlci și 40 prăjini. Cele mai reduse suprafețe li s-au atribuit clăcașilor de pe moșia Orofteana de Jos⁶ – câte 2 fâlci și 28 prăjini, în loc de 4 fâlci, la cei cu doi boi și câte 1 falce și 37 prăjini, în loc de 2 fâlci și 40 prăjini, la pâlmași.

Pe alte moșii sătenii, cu drept de împrumietărire, urmau să primească pământ de slabă calitate sau în suprafețe reduse. De aceea, încă de la început, unii săteni de pe moșiile particulare din cele două județe au refuzat împrumietăria, și în speranța că vor primi pământ de o calitate mai bună, au cerut, printr-o declarație semnată de fiecare, să fie împrumietăriți pe moșiile statului. Așa au procedat 7 săteni din Brăești-Gheleme⁷ (2 cu patru boi și 5 pâlmași) care au cerut să fie împrumietăriți pe moșia statului Cordărenii Mănăstirii; la fel au cerut și 10 clăcași de pe moșia Brăeștii lui Ghergheli⁸ (4 cu patru boi, 4 cu doi boi și 2 pâlmași), alți 8 locuitori din comuna Brăești erau împrumietăriți la

⁴ D. C. Sturdza- Șcheeanu, Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească, seria I, vol. II, (București, 1907), 941.

⁵ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Botoșani, fond Primăria Județului Dorohoi, Dosar 69/1864, f. 269-274. (în continuare se va cita DJAN Bt., fond PJD.,)

⁶ Ibidem, Dosar 79/1865, f. 36-37.

⁷ Ibidem, Dosar 65/1874, f. 271.

⁸ Ibidem, f. 272.

Cordărenii Mănăstirii; la 28 noiembrie. 1864, 22 clăcași din comuna Călinești au cerut să fie împrumăriți pe moșia Teișoara din județul Botoșani, dar Comisia de plasă găsește îndreptățiți numai 9 dintre ei (1 cu patru boi, 5 cu doi boi și 3 pălmași)⁹; la fel, 25 locuitori din comuna Văculești, județul Dorohoi au cerut „să se strămute” pe moșia statului Teișoara¹⁰ din județul Botoșani.

Împrumărirea celor îndreptățiți a primi pământ pe moșiile statului a început încă din vara anului 1865 pe moșia statului Suharău. La fel ca pe moșiile particulare și pe cele ale statului s-au săvârșit multe nereguli pe parcursul delimitării parcelare și a punerii în posesie a celor îndreptățiți. Numai la doi ani de la împrumărirea, în iunie 1867, mai mulți locuitori¹¹ de pe moșia Suharău reclamau „că arendașul vrea să-i strămute din gospodăriile lor” pe care ei aveau grădini și livezi. Urmare a continuării reclamațiilor, la 5 februarie 1870, subprefectul plășii Herța-Prutu de Sus, raporta prefectului, că în urma cercetărilor făcute, a constatat că 38 locuitori împrumăriți pe moșia Suharău, proprietatea statului „sunt lipsiți de pământuri în urma delimitării făcute de inginerul și avocatul statului”. La solicitarea subprefectului, primarul comunei Suharău răspundea că la 1865, comisia ad.hoc a împrumărit locuitori din satele Comăneștii din Vale, Dămileni și Livenii Várnăvoaiei, dar cei 38 locuitori n-au stăpănit pământul decât un an, pentru că în 1866 pământul le-a fost luat și ei au rămas cu debite.

La 19 februarie 1870, prefectul comunica Ministrului Agriculturii, Industriei și Comerțului, că pe moșia Suharău proprietatea statului, comisia ad-hoc a hotărât împrumărirea a 250 locuitori cu suprafața de 833 ha. Inginerul lt. Pascu în loc să ia de bază Tabela A, nu numai că n-a ridicat în plan acele pământuri și a le deosebi de cele ale proprietății, dar și în planul ridicat și lăsat comunei „nu se notează nimic despre 112 fălci și 75 prăjini, cuvenite la 38 locuitori”, care nici până astăzi nu sunt puși în pământurile lor cuvenite după constatarea comisiei de plasă.

Asemenea nu s-a pomenit de către d-l inginer de 14 fălci de pământ lăsate proprietății în vatra satului. Din această cauză sunt neînțelegeri între locuitori pentru că ei nu știu care sunt cele 14 fălci și care este vatra satului. Locuitorii care aveau case către hotarul moșiei Liveni au rămas pentru că nu se cunosc locurile rezervate în vatra satului. În 1867 arendașul le cerea strămutarea, înainte de a le destina și acestora locurile rezervate.

⁹ Ibidem, Dosar 1/1864, f. 54.

¹⁰ Ibidem, Dosar 65/1874, f. 105.

¹¹ Ibidem, Dosar 17/1867, f. 18.

Prefectul făcea apel la minister pentru a se trimite un inginer care să-i pună pe toți în drepturi și „să ridice în plan locurile cuvenite locuitorilor și cele ale proprietății”¹².

De-abia în februarie 1872, subprefectul plășii detaliază situația celor 38 locuitori: unul cu patru boi, șase cu câte doi boi și 31 pălmași. La aplicarea legii rurale li s-au dat pământurile cuvenite, dar la delimitarea din 1866 li s-au luat de către stat acele pământuri „în sumă de 107 fălci”, rămânând până în prezent fără pământul de hrană. Acele pământuri au fost luate de stat în 1866 și „se cultivează de către arendașul moșiei Suharău”¹³.

La 21 septembrie 1872, de la Administrațiunea Domeniilor i se explica prefectului că prin Tabela A și procesele-verbale ale comisiei se înscriau 250 de locuitori cu 883 fălci, dar inginerul statului nu a dat 112 prăjini la 38 locuitori, fără a face vreo mențiune. Prefectul era rugat să clarifice dacă cei 38 locuitori¹⁴ făceau parte dintre cei 250 împrorietăriți, pentru a-l trimite pe inginerul Emanuel Vincler să facă o nouă măsurătoare. Deși inginerul a fost însărcinat de către prefect, la 28 iunie 1872, pentru „a regula delimitarea”, nici la 31 martie 1873 „încă nu venise”¹⁵.

În județul Botoșani, suprafețele tuturor moșiilor au putut satisface necesarul de pământ cuvenit clăcașilor îndreptățiți la împrorietărire, încât nici pe o moșie nu a fost cazul să se aplice procedeele de reducere. Deși, au existat și în județul Botoșani, cazuri de clăcași care au solicitat să li se permită strămutarea pe moșiile statului, numărul lor a fost de cca. 3 ori mai mic. Au cerut să se strămute¹⁶ 11 clăcași de la Feredieni pe moșia statului Unsa; 24 de clăcași de la Vlădeni pe moșia statului Unsa; 10 clăcași de la Storești, pe moșia statului Vorona, și 5 de la Coșula pe moșia statului Ciornohal.

Pentru a preîntâmpina sau măcar pentru a diminua unele manifestări de nemulțumire ale celor îndreptățiți, a primi pământ prin lege, după 1864 s-au adoptat mai multe legi privitoare la vânzarea moșiilor statului în loturi, cuprinse între 6 și 50 pogoane, la anumite categorii de săteni -1866, 1868, 1872, 1875, 1876, 1881, 1884, 1886, 1889. De pildă, *legea vânzării bunurilor statului din 15 iulie 1866*¹⁷, menționa din început că prin adoptarea ei statul urmărește, în primul rând, realizarea unor sume care „să asigure acoperirea deficitului ce va rezulta la finele anului”¹⁸. Pe de altă parte, faptul că erau

¹² Ibidem, f. 18-19.

¹³ Ibidem, f. 22.

¹⁴ Ibidem, f. 29-30.

¹⁵ Ibidem, f. 37.

¹⁶ Ibidem, fond PJBt., Dosar 75/1864, f. 156-157.

¹⁷ D. C. Sturdza-Scheeanu, op. cit., 3 și urm.

¹⁸ Idem.

scoase la vânzare numai moșiile care la acea dată „aveau un venit ce nu depășea 500 galbeni”, ne dă motive să credem, că în același timp cu satisfacerea cerințelor de pământ ale țărănimii, statul a urmărit să scape de acele moșii care nu aduceau venituri. *Legea din 31 martie 1868*¹⁹, modifica suma de mai sus „moșiile care la 15 iulie 1866 dau un venit de 6.000 lei noi” și menționa că din bunurile scoase la vânzare se exceptează „proprietățile spitalelor și școalelor”. Articolul 13 prevedea că nici o vânzare a vreunui bun „nu va putea fi făcută decât prin licitație publică orală”.

Articolul 7 prevedea împărțirea moșiilor scoase la vânzare în loturi de 6, 8, 12 și 50 pogoane (3, 4, 6 și 25 ha), iar articolul 8 stabilea că loturile între 6-12 pogoane „se vor vinde numai la săteni”, atât la cei cu drept prin legea rurală, cât și la cei care vor să cumpere. Prețul de vânzare a unui pogon era de 5 galbeni, urmând ca suma totală să fie achitată prin rate anuale timp de 15 ani.

Pentru perioada 1864-1888, Ion Ilincioiu totalizează un număr de 38 texte legislative „consacrate raporturilor de proprietate funciară, relațiilor agrare și, în general, agriculturii și satului românesc”²⁰. Nici una din ele, însă, nu cuprindea prevederi categorice privind împrumărirea.

Documentele de arhivă evidențiază faptul că, numărul celor care cereau a se strămuta pe moșiile statului, începând din toamna anului 1865, era foarte mare și în continuă creștere, în deosebi, în județul Dorohoi. Cu toate acestea, până la 1878, când a început împrumărirea (propriu-zisă) pe moșiile statului, numărul celor împrumăriți în conformitate cu articolele 5 și 6 din *Legea rurală* a fost foarte mic – aproximativ 50 locuitori în județul Botoșani și alții 150 locuitori în județul Dorohoi. Cele mai multe împrumăriri, după 1864-1865, au fost aprobate în anii 1873-1874.

Astfel, la începutul lunii februarie 1874, Comitetul Permanent al Consiliului Județean Dorohoi a aprobat împrumărirea, pe moșia statului Suharău, a 36 de însurăței din Comănești Vale, de pe moșia lui Vasile Miclescu. Tot de pe proprietatea lui V. Miclescu, de la Dămileni, s-a aprobat strămutarea la Suharău a 12 familii de însurăței. În ambele cazuri însurăței au primit câte 9 pogoane, adică câte 4 ha și 50 ari²¹. În același an, 26 de familii din plasa Bașeu, cereau a se strămuta pe moșia statului Păltiniș. Pe moșia Cordărenii Mănăstirii și Șipoteni au fost împrumăriți: 6 locuitori din Carasa, 8 locuitori

¹⁹ Ibidem, p. 261 și urm.

²⁰ I. Ilincioiu, *Țăranii, pământul și moșierii în România (1864-1888)*, (București:Ed. Politică, 1982), 91.

²¹ DJAN Bt., fond PJD, Dosar 65/1874, f. 309 și f. 313.

din Miclăușeni, 13 din Hilișeu Gafencu, 8 locuitori din Popenii Vârnavoaiei și 18 de la Vlădeni. Pe o altă moșie a statului, cea din Buhaiu au fost împrăștiți 6 locuitori din comuna Broscăuți, la categoria celor cu câte patru boi²².

Prin circulara din 7 octombrie 1869, M. Kogălniceanu, ministrul afacerilor de interne, cerea tuturor prefecturilor să se preocupe pentru ca toți primarii să întocmească noi tabele cu însurății și celelalte categorii de locuitori, prevăzute la articolele 5-6 din legea rurală, care urmau a fi împrăștiți. Le recomanda să pornească de la tabelele lit. B, întocmite în 1864-1865, dar să le analizeze cu atenție și să întocmească noi tabele cu numărul de pogoane pe care le voiește fiecare, până la 12 pogoane, și suma pentru despăgubire.

În același timp, guvernul constata, că în 1869, numărul locuitorilor care cereau să se strămute pe moșiile statului a crescut, de peste 8 ori, față de 1864-1865; adică de la 5.462 locuitori, după cum rezultă din tabelele lit. B, întocmite în 1864-1865, până la de 44.716 locuitori în 1869²³.

Creșterea continuă a numărului de săteni care solicitau a fi împrăștiți pe moșiile statului a determinat Adunarea Deputaților, ca în sesiunea din 21 iunie 1873, să analizeze situația celor care au dreptul de a fi împrăștiți conform articolelor 5-6 din legea rurală. Stabilind o anumite ordine a priorităților se menționau însurății (spornicii), urmau sătenii cu învoieli speciale (îngrijitori de vite, feciori boierești, pădurari, prisăcari, morari, rotari ș.a.), dar erau luați în calcul și sătenii care n-au putut primi „toată întinderea cuvenită”²⁴ din cele două treimi ale moșiilor supuse exproprierii.

Din vara anului 1873 (lunile iulie-august) se găsesc procese-verbale, mai la toate comunele, prin care comisiile locale motivau prefectului că n-au putut face lucrările de stabilire a celor în drept de a fi împrăștiți, pentru că „locuitorii sunt împrăștiți la muncile câmpului, chiar prin mai multe localități, iar unii prestează serviciul militar”.

Pentru a cunoaște numărul însurăților și a celorlați locuitori îndreptățiți a primi pământ pe moșiile statului conform, articolelor V-VI din legea rurală, în 1874, Ministerul Agriculturii Industriei Comerțului și a Domeniilor Statului a cerut prefecturilor să facă la fiecare comună o confruntare între Lista B (locuitorii vizați de articolul V) și situația reală existentă. Comisiile împuternicite cu executarea acestei lucrări au constatat lipsa Tabelei B

²² Ibidem, f. 264-269.

²³ Ibidem, Dosar 214/1873, f. 2.

²⁴ Ibidem, f. 1 și f. 96.

alcătuită în cadrul lucrărilor de împrumut, la majoritatea primăriilor, fiind nevoiți să stabilească datele cerute pe baza cercetărilor făcute la fața locului.

La 5 februarie 1874, comisia plășii Berhometele consemna prin proces-verbal că în comuna Zamostea, în 1869, au cerut a fi împrumutați un număr de 25 locuitori (20 bărbați și 5 femei). Comisia a constatat că din aceștia „patru sunt morți, doi fugiți, doi neputincioși și cinci văduve, iar 12 stăruiesc a fi împrumutați”; din ultimii, cinci au fost sau sunt dascăli, dar niciodată n-au fost clăcași, cinci au fost servitori și doi stăteau în comună dar n-au făcut claca²⁵. În afară acestora se stabilea că 44 locuitori întrunesc condițiile de a primi pământ pe moșiile statului. La aceeași dată, în comuna Grămești²⁶, din cei 28 de locuitori care ceruseră a fi împrumutați, șapte primiseră teren pentru casă și grădină, 15 erau holtei și șase erau servitori, deci nu întruneau condițiile.

O situație asemănătoare se consemna la Primăria comunei Adâncata, unde din cei 44 locuitori care ceruseră a fi împrumutați pe moșiile statului, comisiunea verificând, constată că „nici unul nu îndeplinește dreptul după articolele 5 și 6 din legea rurală”, deoarece „40 erau holtei, doi servitori și doi cu drept de a primi casă și grădină”²⁷; la comuna Zvoriștea, pe lângă cei care au fost împrumutați s-au găsit 52 „în condițiunea de însurăței sau meseriași cu învoieli speciale”²⁸.

În 1898, Dimitrie P. Moruzi, prefectul județului Dorohoi, a cerut primarilor să întocmească registre speciale pentru fiecare comună, în care să se consemneze toate datele cunoscute cu privire la instituțiile comunale (biserica, școală, primărie) și activitățile desfășurate de acestea în evoluția lor istorică. În cadrul activităților efectuate de primării, o importanță deosebită se acorda lucrărilor de împrumut a locuitorilor comunei până la acea dată, incluzând și împrumutarea însurățeilor și a locuitorilor strămutați pe moșiile statului unde și-au cumpărat pământ, conform articolele V-VI din legea rurală.

În concluzie, comparând datele cuprinse în lucrările pentru aplicarea legii rurale cu cele consemnate în aceste registre constatăm, la majoritatea primăriilor, că pe lângă datele rezultate la împrumutarea din 1864-1865 se găsesc multe date explicative care ne pot ajuta să cunoaștem adăugarea unor clăcași care și-au câștigat dreptul la împrumut prin tribunale, utilizarea neoficială a numelor unor unități administrative, ce vor fi oficializate mult mai târziu, cât și unele date privitoare la împrumutarea însurățeilor.

²⁵ Ibidem, Dosar 80/1864, f. 265.

²⁶ Ibidem, f. 266.

²⁷ Ibidem, f. 265.

²⁸ Ibidem, Dosar 43/1864, f. 75.

- Lucrarea a apărut cu sprijinul financiar în cadrul proiectului POSDRU/88/1.5/S/47646, cofinanțat din FONDUL SOCIAL EUROPEAN, PROGRAMUL OPERAȚIONAL SECTORIAL “DEZVOLTAREA RESURSELOR UMANE 2007-2013”

BIBLIOGRAFIE

A. IZVOARE INEDITE

1. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Botoșani, fond Primăria Județului Botoșani, Dosar 6/1864.
2. Dosar 75/1864.
3. fond Primăria Județului Dorohoi, Dosar 1/1864.
4. Dosar 43/1864.
5. Dosar 80/1864.
6. Dosar 79/1865.
7. Dosar 17/1867.
8. Dosar 214/1873.
9. Dosar 65/1874.

B. LUCRĂRI SPECIALE

1. **Sturdza- Șcheeanu, D. C.**, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. II, București, 1907.
2. **Ilincioiu, Ion**, *Țăranii, pământul și moșierii în România (1864-1888)*, Ed. Politică, București, 1982.
3. **Crăciun, Gorgeta**, *Moldova în vremea domnitorului Grigorie Alexandru Ghica (1848-1856). Structuri economice și structuri sociale*, Ed. Noel, Iași, 1996.

NAȚIONALISM ȘI SPORT ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ¹**CONSTANTIN Pompiliu-Nicolae*****RESUME:**

CET ARTICLE PLACE LA FOCALÉ SUR LA CONNEXION ENTRE LES SPECIFICITÉS DU NATIONALISME ET LA VIE SPORTIVE DE L'ENTRE-DEUX-GUERRES EN ROUMANIE. LA RECHERCHE OFFRE UNE IMAGE SUR L'ÉTAT D'ESPRIT DE LA NOUVELLE ROUMANIE, DANS LAQUELLE LES MINORITÉS REPRESENTENT UNE IMPORTANTE PROPORTION. EN PLUS, LES DIVERGENCES POLITIQUES ET IDEOLOGIQUES SE TRANSPOSENT DANS LA CULTURE SPORTIVE, UN PHÉNOMÈNE URBAIN DOMINÉ PAR LA RÉGION DE L'OUEST DE PAYS, OU LES ETHNIQUES MAGYARS, ALLEMANDS, JUIFS OU SOUABES ONT UNE IMPLICATION ET UN DÉVELOPPEMENT QUI FONT LA CONCURRENCE À LA CAPITALE. L'ARTICLE LIE LE NATIONALISME AVEC UNE TENTATIVE DE « ROUMANISATION » DU SPORT, PARTICULIÈREMENT POUR LES ÉQUIPES NATIONALES, EN REPOSANT L'ARGUMENT SUR ARTICLES MASS-MEDIA QUI EXPLIQUENT L'INITIATIVE D'INTRODUIRE UN SPORT NATIONAL.

KEY WORDS: NATIONALISM, SPORT, MINORITIES, ROMANIAN IDENTITY, OINA

Unirea de la 1 decembrie 1918 a îndeplinit visul naționaliștilor români, dar a reliefat, în același timp, și perspectiva unor noi divergențe, analizând aspectele demografice ale regiunilor alipite după primul război mondial. Rolul minorităților etnice și

¹ Acest articol a fost realizat cu sprijinul proiectului POSDRU 107 / 1.5 / S / 80765 : „Exelență și interdisciplinaritate în studiile doctorale pentru o societate informațională”, cofinanțat de Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013

*Doctorand la Facultatea de Istorie – Universitatea București și Facultatea de Științe Politice – Université Libre de Bruxelles

naționale și densitatea acestora în lumea urbană a menținut un discurs naționalist dinspre orașele importante ale Vechiului Regat, cu precădere din Capitală. Aceste dispute de ordin ideologic au avut impact în toate domeniile, inclusiv în cel sportiv, după cum voi demonstra în cele ce urmează.

1. Imaginea naționalismului românesc interbelic

Istoriografia românească a evidențiat foarte des un spirit național care a învăluit spațiul românesc și din care reiese o dorință de unitate a poporului român, coroborată cu un pericol dublu: interior și exterior. Această idee este una din trăsăturile naționalismului românesc, încadrat într-o tipologie mai amplă, care susține că „orice fel de naționalism are componente organiciste, desemnează un dușman (intern sau extern), interpretează trecutul în avantajul său pentru a elabora un proiect de acțiune și practică mobilizarea maselor cu ajutorul propagandei”².

Termenii din câmpul naționalului nu au o anumită stabilitate în istoriografia românească. Aceștia se află la intersecția dintre ideea de națiune a istoriografiei germane (moștenitoare a concepțiilor lui Herder), accepțiunea franceză (bazată pe ipotezele lui Ernest Renan) și cea din școala anglo-saxonă (cu un naționalism dominat de manifestarea sentimentului național)³. În aceste condiții, se apelează la conceptele predominante în limbajul epocii. Istoricul Victor Neumann merge mai departe propunând ca pentru Europa Centrală și de Sud-Est să se folosească noțiunea de etnonațiune, cu o distincție clară între conceptul de etnos și cel de demos⁴.

În numeroase rânduri, ideea de naționalism se intersectează cu aceea de românism, care suferă anumite mutații, reliefate în lucrarea lui Zigu Ornea⁵. Pornind de la aceste dezbateri și coroborând o serie de elemente precum iredentismul maghiar, dominația economică a evreilor și un sentiment de frustrare pe linie sportivă, ce se făcea simțit în Vechiul Regat, se nasc o serie de probleme ce merită a fi discutate, fiind o realitate a societății interbelice românești.

² Serge Cordellier și Elisabeth Poisson, *Națiuni și naționalisme* (București: Corint, 2002), 36-37

³ Dinu Bălan, „Etnie, Etnicitate, Națiune și Naționalism”, *Codrul Cosminului* 12 (2006), 93

⁴ Victor Neumann, *Neam, popor sau națiune? Despre identitățile politice europene* (București: Curtea Veche, 2003), 59-65

⁵ Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească* (București: Editura Fundației Culturale Române, 1996)

2. Sportul ca apanaj al minorităților

Alipirea Transilvaniei în 1918 a consemnat și creșterea semnificativă a numărului minoritarilor, care au adus un plus și din punct de vedere al culturii sportive, mai ales că Transilvania și Banatul aveau un nivel al culturii fizice mult mai ridicat. Rata practicării sporturilor a crescut, iar acest lucru a forțat înființarea unor competiții și a unor instituții care să organizeze totul. Problema este cu atât mai interesantă cu cât la 1 decembrie 1918, 28% din cetățenii români aparțineau minorităților naționale. Ponderea cea mai mare o aveau maghiarii – 7,9%, urmați de germani – 4,1%, evrei – 4%, ruteni și ucraineni – 3,2%, ruși 2,3%, bulgari – 2%, țigani (romi) – 1,5%, turci – 0.9% etc. Cazul Transilvaniei era special, pentru că potrivit datelor statistice din 1919, structura etnică a acestei regiuni mult mai eterogenă: români – 57,12%, maghiari – 26,46%, germani – 9,87%, evrei – 3,28%, alte naționalități – 3,27%.

Un argument care explică nivelul ridicat al sportului în rândul minorităților este procentul de reprezentare al acestora la nivel urban, spațiul care adoptă sportul ca o activitate obișnuită de petrecere a timpului liber. În 1930, 80% din populația României trăia în mediul rural. Bucureștiul este singurul oraș cu o populație de peste 500.000 de locuitori, urmat de Chișinău, Cernăuți, Iași și Galați, cu peste 100 de mii și nouă orașe cu peste 50.000 de locuitori⁶. Structura etnică este favorabilă pentru minorități în zonele urbane care au fost unificate cu Vechiul Regat în 1918. Românii domină mediul rural, în aceste zone, potrivit statisticilor recensământului din 1910 (realizat de către liderii de Imperiul austro-ungar) și celui din 1930⁷.

Sportul și educația fizică se dezvoltă într-un ritm alert, în perioada dintre războaie. Prosperitatea economică favorizează extinderea activităților sportive după 1930. Reunind mai multe surse, istoricul Bogdan Popa evidențiază în teza sa de doctorat numărul de cluburi și sportivi din perioada interbelică. De exemplu, pentru anul 1934 sunt identificate 580 de cluburi și 58 000 de sportivi, în anul 1936 existau 762 de cluburi și 65 000 de sportivi, iar în 1938, autorul semnalează 808 cluburi și 77 800 sportivi⁸.

⁶ Samuil Manuilă și D.C. Georgescu, Recensământul din 29 decembrie 1930, Populația României (București: Imprimeria națională, 1937), 17-20

⁷ Anton Drăgoescu (coord.), Istoria României. Transilvania, Vol. II, (Cluj-Napoca: Editura George Barițiu, 1997), p. 875

⁸ Bogdan Popa, Educație fizică, sport și societate în România interbelică (București: Facultatea de Istorie – Universitatea București, 2009), 187

Conform statisticilor prezentate în Anuarul Sporturilor 1939-1940, zona de vest a României are monopolul sportiv. Pe teritoriul Banatului, Bucovinei și Transilvaniei existau 427 de cluburi sportive și asociații, ceea ce înseamnă 50.89% din totalul de 839 de asociații și cluburi. Bucureștiul are în această perioadă 184 de asociații înregistrate, fiind orașul cel mai bine reprezentat, cu 21.93% din total. În afara Bucureștiului, în Vechiul Regat există 197 de asociații, reprezentând 23,48%. Basarabia a rămas cel mai puțin dezvoltată, cu 31 de asociații, doar 3,69% din total. În ceea ce privește situația asociațiilor și cluburilor la nivel urban, după București se situează orașele din vestul României: Cluj (59), Timisoara (33), Arad (31), Oradea (30) și Brașov (27)⁹.

Cadrul legislativ din perioada interbelică și creșterea ratei de alfabetizare a permis apariția starurilor sportive, a vedetelor, la nivel local sau național. Sportul se dezvoltă odată cu activitățile politice, economice și culturale. Sunt înființate școli în limbile materne, care acordă educației fizice o perspectivă avantajoasă. Astfel, în 1922 se tipăreau în România 657 de ziare și 524 de reviste, dintre care 181 ziare și 75 reviste în limbile minorităților naționale¹⁰. În acest context s-au dezvoltat cluburile minorităților naționale, multe dintre ele având drept criteriu de organizare apartenența etnică.

Fie că vorbim de maghiari, evrei, germani sau armeni, sportul a ajutat la integrarea acestora în societatea românească interbelică. Ani buni, minoritarii au regretat dispariția regatului austro-ungar și a mitului „bunului împărat”¹¹, la fel ca mulți români din zonele alipite Vechiului Regat în 1918. Competițiile sportive i-au ajutat pe români să indice un argument în plus la evenimentul Unirii, în timp ce minoritarii au găsit în competițiile sportive ale noului stat român o modalitate de revanșă, dar și o cale de afirmare.

Etnicii maghiari, evrei, șvabi, sași, germani, italieni, tătari, armeni, slovaci sau lipoveni se implică serios în toate activitățile sportive majore sau minore interbelice: fotbal, box, hipism, tenis de masă, gimnastică sau atletism. Practic, în fiecare sport sunt sportivi din rândul minorităților care realizează performanțe. Această situație a atras și numeroși critici, adepți ai naționalismului și românizării, sau pur și simplu nemulțumiți față de monopolul impus de sportivii etnici.

⁹ Anuarul sporturilor pe 1939-1940 (București), 1940

¹⁰ Ioan Scurtu și Liviu Boar (coord.), *Minoritățile Naționale din România (1918-1925)* (București: Arhivele Statului din România, 1995), 13

¹¹ Jacques Le Rider, *Modernitatea vieneză și crizele identității* (Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2003), 239

3. Propuneri pentru românizarea sportului

Etnicitatea era o problemă discutată în mod fervent în perioada interbelică, un subiect analizat periodic în mass-media, conferințe, dezbateri publice, etc. Sportul a fost un teritoriu favorabil confruntărilor de idei. Scriitorul Camil Petrescu, care publica în perioada interbelică articole sportive sub pseudonimul „N. Grămătic”, cerea eliminarea minoritarilor din echipele naționale ale României. Practic, toate vedetele din rândul minoritarilor ar fi trebuit înlăturate. Camil Petrescu oferă și o definiție a noțiunii de minoritar, considerat drept *cel ce reprezintă tendința extranațională*¹². În ciuda numeroșilor adepți ai românizării, vedetele din rândul minorităților au păstrat un statut special.

Una din expresiile evidente ale naționalismului interbelic în viața sportivă este încercarea permanentă de a impune oina ca sport național. Acesta era un joc practicat în special în zona Moldovei, însă câțiva intelectuali români (Iuliu Hațieganu, Iuliu Moldovan, Nicolae Iorga, T. Georgescu, George Plagino, Roman Jalobeanu)¹³ au căutat popularizarea acestuia la cel mai înalt rang, ca o tentativă de a estompa influența fotbaliștilor minoritari și a redirecționa preferințele publicului român. Oina a fost însă una din principalele victime ale fotbalului, în opinia lui Bogdan Popa¹⁴. Dacă ar fi să transpunem această idee într-un limbaj beligerant, așa cum se întâmplă în presa de specialitate¹⁵, putem afirma că oina etnicilor români a pierdut bătălia cu fotbalul minoritarilor.

Perioada interbelică a fost marcată de dezbaterile constante referitoare la modul în care ar trebui să fie alcătuită echipa națională de fotbal a României. Din punct de vedere valoric, cei care selecționau fotbaliști nu au putut evita o serie de vedete din rândul etniei maghiare, germane sau evreiești. În rândul presei discuțiile sunt contradictorii, și evidențiază foarte bine și starea de spirit din cadrul spectatorilor. Mai mult, vedetele etniilor au fost acuzate că au boicotat naționala României.

Astfel, un articol sintetizator la adresa românizării echipei reprezentative apare în ziarul Tribuna, de la finalul anilor 30. Indiferent de aceste dezbateri, pentru toată lumea, scorul era esențial. Cronicarul Vl. Stana scria în anul 1938, înaintea unui meci amical al României cu Cehoslovacia, la Praga, că „oridecâteori este programat un meci internațional cu reprezentativa țării noastre se nasc o serie de interminabile discuții cu privire la

¹² Grămătic (C. Petrescu), „Problema echipei naționale”, Rampa, 4408 bis, 24 septembrie 1932, 2

¹³ Nicolae Postolache, Fascinația oinei: jocul românilor de pretutindeni (București: Profexim, 2009), 107-126

¹⁴ Bogdan Popa, „Sport et éducation physique dans la Roumanie d'entre-deux-guerres : oui ou non ?”, Études balkaniques 11 (2004), 197-212

¹⁵ Michael Billig, Banal nationalism (Londra: Sage Publications, 1995), 123

alcătuirea echipei, din care se pot distinge două tabere, bine distincte; una care cere naționalizarea echipei reprezentative a țării prin grefarea ei cu jucători români și alta care ține morțiș la ideea preconcepută că adevăratul football în România numai minoritarii îl știu practica”¹⁶.

Dincolo de aprecierile subiective ale autorului, din care sesizăm atitudinea sa naționalistă, ideea centrală indică faptul rolul selecționarului este foarte important și se încearcă trecerea responsabilității către acesta. Articolul avea și următoarea constatare: ”Nu sperăm să-i batem pe cehi la ei acasă. Dar dacă luăm bătae de ce nu s-a alcătuit o echipă numai din români, pentru că serviciile pe cari le aduce Szanislo, Prassler, Baratky, le aducea, cu siguranță, și Pop Vasile, Rășinaru, Constantinescu sau Bogdan ca să fim împăcați că a mâncat bătae o adevărată națională a noastră”.

Ultimii fuseseră lăsați în afara lotului în urma unui meci-test. Jurnalistul încheie cu ideea că nu se poate mândri cu echipa de la Praga, tocmai pentru că nu este în totalitate românească. După cum se observă în acest text, la fel ca în multe alte opinii din presa interbelică, sportivul minoritar este perceput ca un inamic intern, aflat sub influența unui dușman exterior. Această idee se încadrează în ideea naționalismului, enunțată în debutul acestui articol.

Unul din cei mai aprigi contestatari ai sportivilor minoritari și ai vedetelor fotbalului din rândul maghiarilor sau al germanilor a fost Leoveanu, președintele celor de la Venus, care încerca să se afișeze ca un club al românilor. Acesta critica de fiecare dată modul în care se efectua selecția și susținea că un sistem de joc bazat pe fotbaliști din rândul minorităților este sortit eșecului. În același timp, oficialul susținea că jucătorii săi sunt sabotati constant atunci când se alcătuiește echipa națională a României și vorbea de o ”unificare sufletească”, la începutul anilor 30.

În ciuda numeroaselor articole naționaliste și a unor regimuri politice cu o astfel de direcție, vedetele din rândul minorităților nu au fost eliminate din echipele naționale ale României. La fotbal, s-a încercat impunerea unei limite, cu un algoritm de maximizare a procesului de românizare al echipei României, prin formula „8+3”. Astfel, comisia de selecție a echipei naționale avea în vedere realizarea unui prim 11 compus din opt fotbaliști

¹⁶ Vl. Stana, ”Naționala noastră la Praga”, Tribuna, 32, 5 decembrie 1938, 9

de etnie română și trei minoritari¹⁷. Era un lucru destul de greu realizabil, în condițiile unui număr mare de vedete fotbalistice din rândul minorităților naționale.

Un sondaj de opinie, realizat în iunie 1936, înainte de meciul României cu Iugoslavia, ziarul „Curentul” solicita cititorilor săi alegerea formulei de echipă pentru acest joc, între o alcătuire cu trei fotbaliști de etnie română și opt minoritari și altă componentă de echipă cu opt jucători română și trei minoritari. Au fost primite 224 de răspunsuri, majoritatea pentru formula „8+3”. Au fost și opțiuni pentru alcătuirea „3+8”, din partea unor cititori din Arad, Cluj, Oradea, Timișoara sau Alexandria¹⁸.

Odată cu instaurarea regimului legionar și a impunerii naționalismului extrem, vedetele din rândul minorităților trec în plan secund, iar multe cluburi ale celorlalte etnii sunt desființate. Statul se implică în competițiile interne, iar efectul este vizibil. În 9 august 1940, ca urmare a politicii antisemite, Teofil Sidorovici, Ministrul legionar al Tineretului și comandant al „Străjii Țării”, decide să desființeze cluburile care „nu se compun din cetățeni români creștini”, cluburi de origine evreiască.

În plus, activitatea sportivă se atenuază în perioada războiului, în special în rândul românilor, care au plecat pe front. Minoritarii au dominat într-un mod și mai accentuat competițiile interne, profitând de acest context, în urma căruia o mică parte a fost înrolată în armata română. Din acest motiv discuțiile cu privire la etnicitate în sportul românesc au fost reduse, așa cum era cu câțiva ani în urmă, pentru că războiul era deja un subiect mult prea vast, iar românii aveau de a face cu un dușman concret. Grijile cauzate de al doilea război mondial au trecut sportul într-un plan îndepărtat.

4. Concluzii

Viața sportivă interbelică a suscitat numeroase dezbateri la momentul respectiv, cauzate de o anumită dorință a populației românești de a crea un nucleu de atleți combativi cu aceia ai minorităților. Având nevoie de o justificare pentru a-și impune punctul de vedere, numeroși ziariști și conducătorii cluburilor românești au apelat la argumentele naționaliste pentru a elimina monopolul etnicilor, dar și pentru a stimula dorința de implicare sportivă a românilor.

¹⁷ Bogdan Popa, *Educație fizică, sport și societate în România interbelică* (București: Facultatea de Istorie – Universitatea București, 2009), 265

¹⁸ „Plebiscitul ziarului nostru”, *Curentul*, 2966, 7 mai 1936, 10

Întrecerea athletică și-a păstrat cei doi poli de putere în perioada interbelică: Ardealul și Bucureștiul. Diferențele între sat și oraș au menținut sportul ca atribut al spațiului urban. De altfel, zonele care au prezentat un bilanț economic ridicat și un proces de industrializare accentuat au fost caracterizate și de o activitate sportivă pe măsură. Tocmai faptul că atleții minorităților au ocupat un loc atât de important în dezvoltarea sportului din România, a generat un sentiment național și a determinat implicarea populației românești în sport.

BIBLIOGRAFIE

A. Lucrări generale

1. **Billig, Michael**, Banal nationalism, Londra: Sage Publications, 1995
2. **Drăgoescu, Anton**, (coord.), Istoria României. Transilvania, Cluj-Napoca: Editura George Barițiu, 1997
3. **Le Rider, Jacques**, Modernitatea vieneză și crizele identității, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2003
4. **Manuilă, Samuil; Georgescu, D.C.**, Recensământul din 29 decembrie 1930, Populația României, București: Imprimeria națională, 1937
5. **Ornea, Zigu**, Anii treizeci. Extrema dreaptă românească, București: Editura Fundației Culturale Române, 1996
6. **Pascaru, Mihai**, Sociologia comunităților, Cluj-Napoca: Argonaut, 2003

B. Lucrări de specialitate

1. **Boniface, Pascal (ed)**, Géopolitique du football, Bruxelles: Editions Complexe, 1998
2. **Cordellier, Serge; Poisson, Elisabeth**, Națiuni și naționalisme, București: Corint, 2002
3. **Neumann, Victor**, Neam, popor sau națiune? Despre identitățile politice europene, București: Curtea Veche, 2000
4. **Popa, Bogdan**, Educație fizică, sport și societate în România interbelică, București: Facultatea de Istorie – Universitatea București, 2009
5. **Postolache, Nicolae**, Fascinația oinei: jocul românilor de pretutindeni, București: Profexim, 2009
6. **Scurtu, Ioan; Boar, Liviu**, (coord) Minoritățile Naționale din România (1918-1925), București: Arhivele Statului din România, 1995

C. Studii

1. **Bălan, Dinu**, „Etnie, Etnicitate, Națiune și Naționalism”, Codrul Cosminului, nr. 12, 2006
2. **Popa, Bogdan**, „Sport et éducation physique dans la Roumanie d’entre-deux-guerres : oui ou non ?”, *Études balkaniques*, nr. 11, 2004

D. Periodice

1. Anuarul sporturilor pe 1939-1940, București, 1940
2. Curentul, nr. 2966 , 7 mai 1936
3. Rampa, nr. 4408 bis, 24 septembrie 1932
4. Tribuna, nr. 32, 5 decembrie 1938

TOWARDS A „DEMOCRATIC HISTORY” OF THE COMMUNIST PAST. MEMORY AND REMEMBRANCE OF SUFFERING IN THE ROMANIAN GULAG

ROGOJANU Dumitru-Cătălin¹

ABSTRACT

THE ROMANIAN REVOLUTION IN DECEMBER 1989 HAS BECOME THE TURNING MOMENT IN WHAT CONCERNS THE „DEPARTURE”, ALTHOUGH A PARTIAL ONE, FROM THE PAST IN AN IDEOLOGICAL, POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC OBLIVION, PROFOUNDLY MAINTAINED AT THE LEVEL OF THE POPULACE OF COMMUNIST ROMANIA, FOR HALF A CENTURY.

IN THE SAME TIME, „THE 1989 MOMENT” REPRESENTED A „TOIL OF MEMORY” EXPERIENCED AT THE LEVEL OF THE FORMER PRISONERS, WHICH HAVE GONE THROUGH THE DETENTION SPACES, BUT ALSO AN OCCASION THROUGH WHICH THE „FORCED MEMORY” OF THE SUBJECTS EVIDENCED ITSELF FOR ITS „SINGULARITY” AND „EXEMPLARITY” OF THE „REMEMBRANCE” OF REPROVABLE AND PAINFUL FACTS AND EVENTS.

STARTING FROM A METHODOLOGICAL PERSPECTIVE TO A CLEAR CONCEPTUAL DEFINITION OF SOME TERMS LIKE „MEMORY” AND „REMEMBRANCE”, OUR SCIENTIFIC ENDEAVOR STOPS IN THE END, WITH THE TERMINOLOGICAL INTERPRETATION OF THREE TYPES OF REMEMBRANCE: CONSTRAINED, DETACHED AND UNSHACKLED, AS MORE ETHICAL THAN VINDICTIVE METHODS OF NARRATING AND ASSUMING THE PAST.

KEYWORDS: *MEMORY, REMEMBRANCE, FORCED MEMORY, ETHICS OF MEMORY, CONSTRAINED, DETACHED AND UNSHACKLED REMEMBRANCE.*

Anul 1989 reprezintă un moment esențial în schimbarea viziunii istoriografice românești în ceea ce privește examinarea unor teme “sensibile”, precum cea referitoare la tortionari, dar și alegerea unor “surse alternative”, cum sunt memoriile deținuților care “au luat contact” cu suferința fizică și psihică din spațiul carceral comunist. Prin memoriile sau

¹ Dr. în domeniul Istorie, titlul științific obținut la Facultatea de Istorie și Filosofie din cadrul Universității “Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. E-mail: rogojanucatalindumitru@yahoo.com

mai bine zis „confesiunile”, care iau uneori forma unor depoziții în schițarea unor fapte și evenimente istorice, ce au legatură cu tortionarii comuniști, se evidențiază dreptul victimei *de a mărturisi, a spune și a recunoaște*,² despre un trecut traumatizant, așa cum sugerează istoricul Doru Radosav.

Prin mărturisirile pe care le fac foștii deținuți despre greutățile prin care au trecut în închisorile comuniste se realizează „cea mai înaltă și deplină formă de apropiere a trecutului ca împărtășire, împăcare, întoarcere, pocăință și expiație”³. Aceste mărturisiri și depoziții nu ar fi posibile fără ajutorul *memorării* care este o „modalitate a actului de a ține minte”, dar mai presus prin intermediul *rememorării*, care se distinge prin „reîntoarcerea în conștiința trează a unui eveniment recunoscut a fi avut loc înaintea momentului când acesta declară a-l fi resimțit, perceput, învățat”⁴.

Referindu-ne la spațiul concentraționar comunist, memorarea și rememorarea devin două elemente fundamentale în creionarea complexe relații dintre supliciator și supliciat, dar și a felului în care deținuții își percep tortionarii.

Până în 1989, cu unele excepții, regimul comunist din România „furase” posibilitatea victimelor universului carceral de a-și povesti „mica lor istorie” în așa-zisa „literatură de frontieră” care cuprinde: lucrări memorialistice, jurnale, confesiuni, autobiografii⁵. Acest *abuz al istoriei*⁶ pe care l-au practicat cu ostentație naziștii și

² Doru Radosav, “De la mărturia orală la depoziție sau două modalități de apropiere (asumpție) a trecutului” , Anuarul de Istorie Orală X (2008), 9.

³ Doru Radosav, “De la mărturia...”, 9.

⁴Paul Ricoeur, *Memorie, istorie, uitare*, trad. de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik (Timișoara: Amarcord, 2001), 77. De asemenea, după ce definește cele două concepte, Ricoeur face o comparație între ele, spunând că: „Marca temporală a ceea ce a avut loc înainte constituie astfel trăsătura distinctivă a rememorării, sub dubla formă a evocării simple și a recunoașterii ce încheie procesul rapelului. În schimb, memorarea constă în anumite moduri de a învăța ce au drept obiect cunoștințe, deprinderi, posibilități de a face, astfel încât acestea să fie fixate, să rămână disponibile pentru o efectuare marcată din punct de vedere fenomenologic printr-un sentiment de facilitate, de ușurință, de spontaneitate. Această trăsătură constituie pandantul pragmatic al recunoașterii ce încheie rapelul pe plan epistemologic”.

⁵ Pentru o privire detaliată vezi capitolul “Ce este literatura de frontieră. Locul literaturii memorialistice” la Ion Manolescu, *Literatura Memorialistică*. Radu Petrescu, Ion D. Sârbu, N. Steinhardt (București, Humanitas, 1996).

⁶ Doru Radosav, “Uzul și abuzul de istorie și memorie/Use and Abuse in History and Memory” Anuarul de Istorie Orală IX (2008), 9.

comuniștii s-a „spart” odată cu apariția „explozivă” a lucrărilor memorialistice, dar și a altor surse, cum sunt anchetele sau interviurile de istorie orală. În acest fel, „memoria exuberantă și pătimită” este pusă în mișcare și multe fapte și evenimente pe care statul le-a deformat sau oculat, sunt povestite de cei care au fost închiși în perioada comunistă.

Memoria deținuților despre torționarismul românesc, încărcată cu un mare grad de veracitate câștigă teren în fața unei istorii parțial falsificată de sursele documentare ale regimului comunist. Ascensiunea memorialisticii despre Gulagul românesc nu face decât să producă un balans dinspre istorie spre memorie⁷, dar și reflectarea unui alt tip de istorie, prin memorie: o *istorie democratică*. Totodată, spre deosebire de torționari care au dat aproape totul uitării⁸, memorialiștii și-au păstrat memoria mereu vie și ne-au oferit posibilitatea să le cunoaștem „călăii” și să aflăm uneori o mulțime de amănunte despre metodele și tehnicile de tortură pe care le aplicau în anchete. În această manieră mărturiile deținuților despre experiența lor carcerală se pot distinge prin *singularitatea și exemplaritatea*⁹ suferinței, prin faptul că fiecare deținut își expune povestea diferit, însă suferința, cu mici nuanțe este asemănătoare.

Marea majoritatea a traumele fizice și psihice la care au fost supuși cei anchetați în închisorile comuniste au rămas întipărite într-o *memorie obligată*¹⁰ să recompună evenimente și fapte dureroase trăite.

Este de datoria celor închiși a-și aminti, pentru că „Datoria memoriei este datoria de a face dreptate, prin amintire, altuia decât sieși”¹¹ pentru că „Datorăm o parte din ceea ce suntem celor ce ne-au precedat. Datoria memoriei nu se mărginește la a păstra urma materială, scripturală sau de alt fel a faptelor trecute; ea ne întreține sentimentul că suntem obligați față de ceilalți, despre care vom spune mai târziu că nu mai sunt, dar au fost”¹².

⁷ Doru Radosav, „Uzul și abuzul...”, 9.

⁸ Referindu-se la problema uitării faptelor de către torționarii naziști și comuniști Tzvetan Todorov în lucrarea *Abuzurile memoriei*, trad. de Doina Lică (Timișoara: Amarcord, 1999), la pagina 11, afirmă : „Ceea ce reproșăm călăilor hitleriști și staliniști nu e faptul că rețin unele elemente din trecut și nu pe toate - ci faptul că își arogă dreptul de a controla ce elemente se rețin. Nici o instanță superioară din stat nu ar trebui să poată spune: nu aveți dreptul să căutați singuri adevărul lucrurilor, cei care nu acceptă versiunea oficială a trecutului vor fi pedepsiți”.

⁹ Mai multe amănunte se pot găsi la Tzvetan Todorov, *Abuzurile...*, 28-50.

¹⁰ Paul Ricoeur, *Memorie ...*, 109.

¹¹ Paul Ricoeur, *Memorie ...*, 112.

¹² Paul Ricoeur, *Memorie ...*, 112.

Totuși, *memoria obligată* a victimelor se lovește de unele obstacole în reconstituirea trecutului traumatic, întrucât amintirile pot fi dureroase, iar omul încearcă să le uite sau să le ascundă.¹³ Acest refuz al amintirii, nu poate fi considerat un act de uitare, ci o activare a unui autocontrol printr-o amnezie ce sugerează încă prezența amenințării, deci, amintirile sunt prea dureroase ca să mai poată fi amintite, cum a fost cazul imposibilității de a-și aminti a unor foști deținuți, care au suferit de pe urma fenomenului Pitești.¹⁴ În ciuda faptului că unele amintiri nu pot fi spuse datorită încărcăturii emoționale este extrem de important a sublinia că foștilor deținuți li se oferă „datoria de a nu uita”¹⁵ și a putea povesti despre evenimentele dramatice la care au participat. În acest mod, confesiunile victimelor din spațiul carceral capătă și o latură morală, prin acea *eticizare a memoriei*,¹⁶ sau o *eticizare a neuitării*¹⁷. Latura morală a memoriei suferinței deținuților în raport cu torționarii diferă față de natura istorică de recompunere a experiențelor carcerale comuniste, întrucât discursul istoric poate căpăta și elemente juridice.¹⁸

Pentru reconstituirea unor aspecte legate de torționari și faptele pe care aceștia le-au săvârșit în închisorile comuniste, se poate discuta despre posibilitatea decelării a trei tipuri de rememorare din partea victimelor: *constrânsă, detașată și descătușată*.

Rememorarea constrânsă se manifestă printr-o forță interioră puternică a felului în care se povestesc evenimente tragice, memorialistul fiind oarecum obligat să scrie despre suferința sa, pentru ca generațiile viitoare să cunoască cu adevărat ce au însemnat

¹³Iulia Pop, *Memorie și suferință. Considerații asupra literaturii memorialistice a universului concentraționar comunist* (Cluj-Napoca: Argonaut, 2011), 22.

¹⁴ Iulia Pop, *Memorie...*, 13.

¹⁵ Doru Radosav, „De la mărturia...” 9.

¹⁶ Doru Radosav, „De la mărturia...” 9. Pentru o analiză conceptuală a eticii memoriei se poate consulta lucrarea scrisă de Avishai Margalit, *Ethics of Memory* (Cambridge: Harvard University Press), 2002.

¹⁷ Vezi lucrarea Monicăi Lovinescu, *Etica neuitării. Eseuri politico-istorice, antologie și prefață de Vladimir Tismaneanu* (Humanitas, București: 2008).

¹⁸ Acest raport între eticizarea memoriei (eticizarea memoriei) și juridicalizarea istoriei (judicizarea istoriei) este discutat de istoricul francez Henry Rousso, *The Haunting Past: History, Memory and Justice in Contemporary France* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2002), Henry Rousso, *The Vichy Syndrome: History and Memory in France since 1944* (Cambridge: Harvard University Press, 1991). Acest subiect a fost discutat și de istoricul roman Adrian Cioflâncă, „Istorie și justiție. Un model german pentru ”procesul comunismului” / History and Justice The German model for the ”process of Communism” *Cahiers de l’Echinox* 13 (2007), 97-108, <http://www.scribd.com/> (accesat 20 martie 2010).

regimurile comuniste și ca acestea să nu mai repete tragedia trecută.¹⁹ Acest tip de rememorare este presată de necesitățile timpului prezent și de aceea unele fapte sunt descrise într-o manieră emoțională și categorică.

Rememorarea detașată se exprimă printr-o reflecție normală, fără patos, față de relatările făcute despre Gulagul românesc, iar cel care își povestește suferința o face involuntar, fără a fi foarte mult „apăsător” de prezentul în care trăiește.

Rememorarea descătuișată, se reflectă în dorința imensă a celor care au trăit traumele comuniste de a le povesti cu multe amănunte și într-un stil emfatic, efectul acestor mărturisiri fiind unul „tămăduitor” pentru cel care le relatează, iar vindicativ pentru cei care au torturat.

Indiferent ce tip de rememorare se manifestă la deținuții din spațiul concentraționar, există un element care persistă să rămână toată viața în mintea lor și anume *trauma fizică sau psihică*. Conform psihanalizei „trauma rămâne, chiar dacă este inaccesibilă, indisponibilă”, iar în unele momente particulare, „porțiuni întregi din trecut, crezute uitate sau/și pierdute, pot reveni”²⁰.

Spre deosebire de inconștientul lui Bergson care „acoperă totalitatea trecutului, pe care conștiința centrată pe acțiune o închide în urma sa”, inconștientul lui Freud „pare mai limitat (...), întrucât nu acoperă decât aceea zonă a amintirilor unde accesul este interzis, cenzurat de bara refulării”.²¹ În majoritatea cazurilor, metodele de tortură fizică cele mai dure aplicate de torționari au un impact deosebit asupra memorialiștilor, întrucât acestea vizează o durere enormă, iar simpla amintire a lor provoacă reiterarea suferinței²². Pe de altă parte, pe termen lung trauma morală, ce constă în violență verbală, desconsiderare

¹⁹ Această motivație este descrisă de către fostul deținut Dumitru Bordeianu în cartea de memorii asupra gulagului românesc *Mărturisiri din mlaștina disperării* (București: Scara, s. a.), la pagina 5: “Aceste lucruri le scriu în frica lui Dumnezeu, în Care cred nelimitat, deoarece numai El știe că ceea ce mărturisesc este adevărat. Le mai scriu apoi pentru toți camarazii noștri în viață, care nu au trecut pe unde am trecut noi: elevi, studenți și muncitori, și pentru toți camarazii care vor veni după noi. De asemenea, le scriu și pentru cei ce cred în Dumnezeu, pentru cei cinstiți și de bună credință, ca să cunoască și să înțeleagă și ei de câtă ură, minciună și bestialitate a fost și este în stare o ideologie – ideologia comunistă – provenită nu de la oameni, ci de la diavolul.”. Lucrarea este disponibilă în format electronic pe Scribd: <http://www.scribd.com/> (accesat 20 aprilie 2010).

²⁰ Paul Ricoeur, *Memorie...*, 537.

²¹ Paul Ricoeur, *Memorie...*, 537.

²² Iulia Pop, *Memorie...*, 22.

umană, eludarea statutului social, îi afectează cel mai mult pe foștii deținuți,²³ aceasta provocând consecințe grave în schimbarea comportamentului și a integrării lor în societate.²⁴

²³ Iulia Pop, Memorie..., 22.

²⁴ Iată cum descrie Dumitru Bordeianu tortura morală la care a fost supus în închisoarea de la Pitești: “Din toate torturile pe care le-am văzut și pe care, de acum, cititorul a fost în măsură să le cunoască, tortura morală a întrecut orice imaginație. De aceea, nimeni nu are dreptul în lumea aceasta să siluiască sub nici un motiv intimitatea conștiinței aproapelui său, pentru că libertatea de conștiință a fost dată omului de Dumnezeu. (...). Fiecare dintre noi a fost torturat ca să-și dea seama că nu are nici o posibilitate de a se sustrage acestei „prostituări” morale. (...). Unii dintre noi au început, să povestească, fără nici o reticență, fel de fel de fapte, pe care nu le întâlnești nici în patologie. Sărmanii, nu mai aveau discernământ și nici voință; erau de-a binelea nebuni. (...). Aceste fragmente sunt preluate din lucrarea Mărturisiri din mlaștina disperării, care sunt disponibile pe siteul <http://www.fericiticeiprigoniti.net/metode-de-tortura/282-tortura-constiintei-morale> (accesat 6 aprilie 2011).

BIBLIOGRAFIE

1. **Bordeianu, Dumitru.** *Mărturisiri din mlaștina disperării* (București: Scara, s. a.), <http://www.scribd.com/> (accesat 20 aprilie 2010).
2. **Cioflâncă, Adrian.** "Istorie și justiție. Un model german pentru "procesul comunismului" / History and Justice The German model for the "process of Communism" *Cahiers de l' Echinox* 13 (2007), 97-108, <http://www.scribd.com/> (accesat 20 martie 2010).
3. **Lovinescu, Monica.** *Etica neuitării. Eseuri politico-istorice*, antologie și prefață de Vladimir Tismaneanu. Humanitas, București: 2008.
4. **Manolescu, Ion.** *Literatura Memorialistică. Radu Petrescu, Ion D. Sârbu, N. Steinhardt.* București, Humanitas, 1996.
5. **Margalit, Avishai.** *Ethics of Memory.* Cambridge: Harvard University Press.
6. **Pop, Iulia.** *Memorie și suferință. Considerații asupra literaturii memorialistice a universului concentraționar comunist .* Cluj-Napoca: Argonaut, 2011.
7. **Radosav, Doru.** "De la mărturia orală la depoziție sau două modalități de apropiere (asumpție) a trecutului" , *Anuarul de Istorie Orală* X (2008), 7-10.
8. ----- . "Uzul și abuzul de istorie și memorie/Use and Abuse in History and Memory" *Anuarul de Istorie Orală* IX (2008), 5-14.
9. **Ricoeur, Paul.** *Memorie, istorie, uitare*, trad. de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik. Timișoara: Amarcord, 2001.
10. **Rousso, Henry.** *The Haunting Past: History, Memory and Justice in Contemporary France.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2002.
11. ----- . *The Vichy Syndrome: History and Memory in France since 1944.* Cambridge: Harvard University Press, 1991.
12. **Todorov, Tzvetan.** *Abuzurile memoriei*, trad. de Doina Lică. Timișoara: Amarcord, 1999.

DIN ACTIVITATEA EPISCOPULUI ROMANO-CATOLIC ANTONIO DE STEFANO ÎN MOLDOVA (1848 - 1859)¹

LUCA Constantin*

ABSTRACT

EPISCOPUL ANTONIO DE STEFANO ESTE UNUL DINTRE CEI MAI REPREZENTATIVI PRELAȚI ROMANO-CATOLICI CARE AU ACTIVAT ÎN MOLDOVA ÎN PERIOADA EXISTENȚEI VICARIATULUI APOSTOLIC (1818-1884). CONDUCĂTOR AL MISIUNII CATOLICE DIN MOLDOVA TIMP DE PESTE 10 ANI, ACESTA S-A DOVEDIT UN LUPTĂTOR HOTĂRĂT, DAR ȘI ABIL, PENTRU OBTINEREA DE DREPTURI CIVILE ȘI POLITICE PENTRU CLERUL ȘI PENTRU ENORIAȘII DIN SUBORDINE. BENEFICIND DE UN CONTEXT INTERN ȘI INTERNAȚIONAL FAVORABIL, DE STEFANO REUȘEȘTE SĂ-ȘI VADĂ ÎNDEPLINITE OBIECTIVELE MENȚIONATE, CARE SE VOR REGĂSI ÎN CUPRINSUL CONVENȚIEI DE LA PARIS DIN 7/19 AUGUST 1859. ÎN POFIDA ACESTOR MERITE INCONTESTABILE, CADE VICTIMĂ INTRIGILOR UNOR PREGOȚI CATOLICI ȘI ESTE NEVOIT SĂ RENUNȚE LA FUNCȚIE ȘI SĂ SE RETRAGĂ ÎN ITALIA.

KEYWORD: CATHOLICS, MOLDAVIA, XIX-TH CENTURY, ACTIVITY, ANTONIO DE STEFANO

Introducere

Studiul nostru își propune să evidențieze unele aspecte din activitatea episcopului romano-catolic Antonio de Stefano în Moldova în perioada 1848-1859, perioadă în care Principatul cunoaște transformări radicale de ordin social, economic și politic, care permit intrarea sa într-o nouă construcție statală.

Analiza activității sale trebuie privită în strânsă legătură cu evoluțiile politice interne și externe, cu gradul de relaționare cu ierarhii ortodocși, dar și cu statutul juridic al catolicilor din Moldova, statut care comportă în epocă două nivele diferite de

adresabilitate, unul privind clerul catolic și un altul privind comunitățile catolice, cu o serie de diferențe între ele.

Unul dintre autorii care abordează tematica vizată în opera sa se dovedește a fi Petru Tocănel, în *Storia de la Chiesa Cattolica in Romania. Il Vicariato Apostolico e la missione dei frati minori conventuali in Moldavia*, vol. III, partea 1-2, Padova, Ed. Messagero, 1960-1965.

Autorii Emil Dumea, în lucrarea *Istoria Bisericii Catolice din Moldova* (Iași, Ed. Sapiientia, 2006), și **Fabian Doboș**, în studiul *Catolicii din Moldova. Din activitatea episcopului Antonio de Stefano, vizitator apostolic al Misiunii franciscane din Moldova (1849-1859)*, în „Buletin Istoric”, nr. 1/2000, Editura Presa Bună, Iași, 2000, redau informații despre activitatea episcopului nostru.

Trebuie menționate colecțiile de documente *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea* (serie nouă, volumele III-VI), București, Ed. Academiei Române, (coordonator Daniela Bușă) și *Acte și documente relative la renașterea istoriei României*, (editor Dimitrie A. Sturza), care oferă date de interes pentru studiul nostru, atât din prisma relațiilor clerului catolic, a situației sociale, economice și politice din Moldova în epocă, cât și a implicării lui de Stefano în lupta pentru drepturi a catolicilor moldoveni.

I. Activitatea episcopului Antonio de Stefano în fruntea Vicariatului Apostolic din Moldova

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Biserica Catolică din Moldova a cunoscut o organizare și o evoluție care i-au permis să-și îndeplinească misiunea spirituală în rândul enoriașilor săi. La începutul secolului, în Moldova funcționa o Episcopie catolică la Bacău, înființată la începutul secolului al XVII-lea, însă episcopii titulari ai acesteia nu și au exercitat efectiv funcția, majoritatea preferând să locuiască în Polonia. După anul 1818, odată cu moartea episcopului titular, din cauza opoziției manifestate de clericii ortodocși, Domnul țării nu mai acceptă numirea unui înlocuitor al acestuia.

În fața acestei situații, Sfântul Scaun adoptă soluția înființării Vicariatului Apostolic² al Moldovei, care va funcționa până în anul 1884, când Papa Leon al XIII-lea

* Doctorand anul III în cadrul Școlii Doctorale a Facultății de Istorie a Universității “Alexandru Ioan Cuza” din Iași

² Vicariat apostolic = este o formă de competență teritorială a [Bisericii Catolice](#) stabilită, de regulă, în zonele necatolice sau de Misiune, și în țările sau regiunile în care nu există încă o [dieceză](#). Este condusă de un [vicar apostolic](#) - [episcop titular](#) care are jurisdicție asupra acestei zone, fără a fi însă episcopul ei. Un vicariat

înființează Dieceza (Episcopia) Catolică de Iași. În toată această perioadă, Misiunea catolică din Moldova a fost condusă de vizitatori apostolici³, care, în cele mai multe cazuri, conform uzanțelor, erau numiți episcopi titulari pentru dieceze demult dispărute.

Preotul Antonio de Stefano preia conducerea Vicariatului Apostolic în anul 1848, fiind numit la 1 decembrie de către conducerea Congregației *De Propaganda Fide*⁴ vizitator apostolic *ad tempus* (până la o nouă dispoziție) al Misiunii din Moldova⁵.

Momentul numirii sale coincide cu vacanța scaunului Mitropoliei Moldovei, aspect semnalat superiorilor de la Roma de către părintele de Stefano, care cerea ca numirea sa să fie făcută înaintea celei a noului mitropolit, deoarece exista teama ca noul ierarh ortodox să încerce blocarea șederii unui episcop catolic la Iași, la fel cum se întâmplase la începutul secolului al XIX-lea, în timpul mitropolitului Veniamin Costachi⁶.

Referitor la biografia și activitatea anterioară a lui Antonio de Stefano, trebuie spus că acesta s-a născut la Napoli, în anul 1808, și a venit în Moldova în 1833, fiind printre altele și paroh la Huși, iar, anterior numirii în rangul de episcop, îndeplinea rolul de comisar general pentru disciplină călugărească a misionarilor din Moldova⁷.

După numirea sa, noul episcop a dovedit că, dacă beneficiază de oarecare libertate din partea autorităților locale, se pot face lucruri importante pentru binele spiritual și material al catolicilor. Astfel, acesta a restaurat bisericile vechi din Cotnari, Hălăucești, Călugăra, Valea Seacă și a finalizat construirea caselor parohiale din Oțeleni, Focșani, Botoșani, Talpa, Buruienești, Sagna și Călugăra. La Butea, în pofida împotrivirii boierului local, a deschis centrul parohial, numind primul paroh în persoana lui Angelus Orsini, deschizând ulterior alte centre la Talpa și Dărmănești.

apostolic poate fi administrat temporar de către episcopul unei dieceze vecine, printr-un delegat denumit [vicar episcopal](#), sau foraneu, și care, în virtutea puterilor delegate lui, exercită o jurisdicție limitată asupra vicariatului apostolic.

³ Vizitator apostolic = titlu purtat de reprezentantul papei cu misiuni speciale și tranzitorii, atât pe lângă dieceză, cât și pe lângă guverne.

⁴ Congregația De Propaganda Fide (Congregația pentru Răspândirea Crediței)= congregația romană, responsabilă pentru răspândirea credinței și pentru activități misionare, înființată de către Papa Grigore al XV-lea, în anul 1622.

⁵ Pr. Fabian Doboș, *Catolicii din Moldova. Din activitatea episcopului Antonio de Stefano, vizitator apostolic al Misiunii franciscane din Moldova (1849-1859)*, în „Buletin Istoric”, nr. 1/2000, (Iași: Ed. Presa Bună, 2000), 18.

⁶ Idem, *La Diocesi di Jassy (Romania) durante l'episcopato del vescovo Domenico Jaquet OFM (1895-1903)*, (Iași: Ed. Sapientia, 2008), 56.

⁷ Pr. Dr. Iosif Petru M. Pal, *Originea catolicilor din Moldova și franciscanii păstorii lor de veacuri*, (Tipografia „Serafica” Săbăoani-Roman, 1942), 154.

Totodată, Misiunea susținea financiar școlile din Iași, Huși, Săbăoani, Galați și Petrești, în cadrul cărora predau misionari împreună cu alți profesori laici, învățându-i pe copii să scrie și să citească. După legea civilă din 1859, în aceste școli se învăța și limba română, ca disciplină obligatorie⁸.

La începutul perioadei de episcopat a monseniorului De Stefano, Misiunea din Moldova se găsea într-o situație relativ bună, inclusiv relațiile cu ortodocșii fiind bune, aspect reliefat de faptul că noul mitropolit, ales în martie 1851, Sofronie Miclescu, îi dăruiește episcopului catolic o importantă cantitate de piatră pentru fundația bisericii pe care acesta intenționa să o construiască la Huși.

După numirea sa, episcopul a cerut superiorilor săi de la Congregatia *De Propaganda Fide* permisiunea de a merge în Italia pentru a discuta problemele misiunii, fapt ce se realizează în 1851, după ce îl numește ca superior al Misiunii pe preotul Braya. Ajuns la Roma, el le relatează personal superiorilor săi situația Misiunii franciscane din Moldova, prezentând, totodată, o dare de seamă, în ianuarie 1852, care nu conține însă nici o noutate în ceea ce privește situația catolicilor din Moldova față de cele ale predecesorilor săi⁹.

Pe parcursul șederii sale la post, monseniorul de Stefano nu este scutit de acuzații din partea slujitorilor de rit catolic: un preot ungar a scris sub jurământ Congregației *De Propaganda Fide* că în Misiune se întâmplau numeroase nereguli din partea unor misionari. Acesta cerea chiar trimiterea de la Roma a unui vizitator special pentru a se convinge că lucrurile sunt diferite față de modul cum le prezenta episcopul De Stefano în epistolele sale¹⁰.

Episcopul De Stefano a avut un rol deosebit și în publicarea cărților pentru credincioșii catolici din Moldova și crearea de instituții proprii de învățământ, fapt neagreat însă de clericii ortodocși. Însuși Meletie Brandamur, mitropolitul Moldovei, a prezentat un protest Domnitorului, susținând că acele cărți conțineau idei care erau contrare dogmelor Bisericii Ortodoxe, fiind un real pericol pentru credincioșii ortodocși. Din acest motiv, el îi cerea Domnului permisiunea de a le strânge și distruge, cerere neaprobată însă¹¹.

⁸ Emil Dumea, *Istoria Bisericii Catolice din Moldova*, (Iași:Ed. Sapientia, 2006), 248.

⁹ Pr. Fabian Doboș, *Catolicii din Moldova. Din activitatea episcopului Antonio de Stefano...*, 19.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Printre cărțile publicate în timpul mandatului de episcop al lui De Stefano se numără:

Următorul mitropolit al Moldovei, Sofronie Miclescu, a încercat, la rândul-i, scoaterea din circulație a cărților publicate de episcopul de Stefano. Astfel, în 1851, când acesta era plecat la Roma, mitropolitul a înaintat o notă de protest Domnului Grigore Ghica în care afirma că respectivele cărți conțin elemente contrare dogmelor religiei ortodoxe și constituie motiv de diviziune între credincioșii catolici și cei ortodocși¹².

De Stefano a propus, în anul 1849, înființarea unui seminar, însă Guvernul a condiționat deschiderea sa de o lege privitoare la misionarii catolici, lege care urma să limiteze intrarea în țară a preoților străini. Discuția cu privire la acest subiect revine în actualitate în 1858, când sunt stabilite chiar și disciplinele care urmau să fie studiate în cadrul seminarului ce urma să funcționeze în Iași, iar în 1860 este adoptată o decizie oficială în acest sens, care nu se materializează decât după plecarea din Moldova a episcopului, prin înființarea unui „seminar pentru catolicii de peste Milcov”¹³.

Katehism Krestinesc pentru junimea de religie romano-catolică, alcătuită de părintele Antonius de Stefano din Ordinul Minorilor Conventuali și Misionariu Apostolicu în Principatul Moldavei. Brașov 1848. În tipografia lui Ioan Gatt. În urma intervenției mitropolitului Moldovei, Meletie Brandabur, cartea a fost oprită la vama din Roman, fiind permisă răspândirea ei în rândul catolicilor moldoveni doar după eliminarea unui pasaj considerat incriminator de către Secretariatul de Stat al Moldovei („catehism pentru daco-romano-catolici și, mai ales, pentru cei care frecventează școlile”).

Kalea Crucii, Ascultarea Sfintei Liturghii și metoda de a face o cuviincioasă mărturisire și spre a lua cu vrednicie Sf. Komunicătură pentru junimea Romano-catolică, compus de Părintele Anton de Stefano din Ordinul Minorilor Conventuali și Provizoriu Apostolic Misiunei Romano-catolică în Principatul Moldovei, Brașov, 1849.

Katehismu Krestinescu pentru junimea Romano-catolică, dar mai ales pentru cei în vârstă, compus de Preasfințitul și Venerabilul DD. Antonio de Stefano din Ordinul Minorilor Conventuali ai Sfântului Francisc de Assisi, Episcop de Benden în Epiru, Kavaler Ordinului Sf. Mormânt, Vizitatoriu și Prefectu Apostolicu Misiunei Romano-Catolice în Principatul Moldovei. Liouu, 1857. Din tipografia lui Eduard Winiarski.

Explicațiuni Evanghelice pentru toate Duminecile de preste annu spre conducerea credincioșilor Romano-catolici ai lui Isus pe calea moralului și a vecinicei mântuirii, elaborate în limba română numai pentru trebuința locuitorilor de religie Romano-Catolică din Principatu, de iubitorul de Dumnezeu DD. Antonio de Stefano din Ordinul Minorilor Conventuali ai Sfântului Francisc de Assisi, Episcop Romano-Catolic din Principatul Moldovei, Kavaler Ordinului Sf. Mormânt și al Koroanei de Fer. – Iașii, tipografia lui A. Bermann, Podul-Vechiu No. 79, 1958. Vol. I. Vol. II, 1859.

Rugăciuni către Dumnezeu și Immuri Sacre compuse în limba română pentru Misiunea din România de Excellența Sa Episcop Antonio de Stefano, din Ordinul Minorilor Conventuali ai Sf. Francisc de Assisi, fostul Vicar Apostolicu în țara aceea – Napoli, Tipografia Accattoncellilor, 1886. Probabil din cauza faptului că a fost scrisă la mult timp după părăsirea Moldovei, limba utilizată e plină de greșeli.

¹² Emil Dumea, op.cit., 249.

¹³ Pr. Alois Moraru, 120 de ani de la crearea Episcopiei Romano-Catolice de Iași. Incursiune în istoria celor 120 de ani ai Episcopiei Romano-Catolice de Iași, în „Buletin Istoric”, nr. 5 (2004), Iași, Ed. Presa Bună, 2004, p. 15.

II. Implicarea episcopului de Stefano în lupta pentru obținerea de drepturi civile și politice pentru catolicii din Moldova

Contextul politic din epocă, generat de sfârșitul Războiului Crimeii și încheierea Tratatului de pace de la Paris, în 1856, deschidea pentru români posibilitatea abordării proiectului Unirii. Datorită influenței țărilor care se împotriveau Unirii (Turcia, Austria și Marea Britanie), în componența Divanurilor *ad-hoc* era extrem de dificil să pătrundă catolici sau unioniști, regulamentul de alegere, elaborat în 1857, excluzându-i pe catolici din rândul participanților la vot¹⁴.

Situația Bisericii Catolice era următoarea: misionarii catolici nu aveau încă drepturi egale cu preoții ortodocși în privința răspândirii credinței, căsătoriile mixte nu erau recunoscute de stat decât dacă partea catolică se convertea la ortodoxism, nu era permisă o ierarhie catolică, fiind recunoscut doar un prefect sau vicar apostolic¹⁵.

Pentru a atrage atenția asupra situației critice a catolicilor din Moldova, Antonio de Stefano adresează un memoriu Comisiei Europene de Observație și Anchetă¹⁶, cu sediul la București, și copii cardinalului Barnabo, prefect al Congregației *De Propaganda Fide*, nunțiului de la Viena, Monseniorul de Luca¹⁷, și nunțiului de la Paris, monseniorul Sacconi¹⁸.

După ce, în începutul petiției sale, face o scurtă prezentare a catolicismului din Moldova, episcopul, „*convins că scopul principal al Comisiei, care funcționa în virtutea Tratatului de la Paris, este acela de a face dreptate egală pentru toți*”, cere, în numele catolicilor moldoveni, recunoașterea de către statul moldovenesc a libertății cultului catolic, acordarea clerului calotic acelorași drepturi ca și clerului de rit bizantin, obligația statului de a recunoaște valabile căsătoriile între membrii celor două religii – catolică și ortodoxă – fără problema unui nou botez și a drepturilor civile și politice de care se bucură membrii religiei ortodoxe, pentru toți catolicii indigeni¹⁹.

¹⁴ Emil Dumea, op. cit., 252.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Comisia Europeană de Observație și Anchetă, prezentă în Principate între anii 1857-1858, cu misiunea de a supraveghea alegerile pentru Adunările ad-hoc, de a lua act de „dorințele” acestora cu privire la organizarea lăuntrică a Principatelor și de a întocmi un raport ce urma să servească drept bază a discuțiilor în preconizata Conferință de la Paris a reprezentanților puterilor garante.

¹⁷ Nunțiu apostolic la Viena de pe 16 iunie 1856 până la 13 martie 1863 și pronunțiu apostolic (ca și cardinal) la Viena de pe 13 martie 1863 până pe 6 august 1863.

¹⁸ Nunțiu apostolic la Paris de pe 22 septembrie 1853 până pe 30 septembrie 1861.

¹⁹ Jean Nouzille, *Catolicii din Moldova. Istoria unei minorități confesionale din România*, (Iași:Ed. Sapientia, 2010), 174.

De Stefano era într-o poziție extrem de delicată, deoarece Austria, protectoarea catolicilor, era în tabăra antiunionistă, iar episcopul și catolicii moldoveni, în cealaltă. Drept rezultat, au început să circule zvonuri cum că misionarii catolici ar fi agenți ai Austriei, care vor să aducă în țară domn străin de neam și religia strămoșească. În cadrul Adunării *ad-hoc*, episcopul de Stefano a avut un loc special, în spațiul rezervat ambasadorilor.

La 15 octombrie, Adunarea *ad-hoc* adoptă o serie de chestiuni generale care trebuie să fie discutate, printre ele figurând și două puncte, punctul V - „Libertatea culturilor în mărginirea Capitulațiilor” și punctul IX - „Drepturile politice pentru pământeni de orice religie creștină”; trebuie precizat aici că aceste puncte nu se refereau exclusiv la drepturile catolicilor, ci și la armeni și alți străini instalați în Moldova.

La 25 octombrie 1857, în ședința Adunării *ad-hoc* a fost dezbătut raportul comisiei însărcinată cu punctul V - „Libertatea culturilor în mărginirea Capitulațiilor”²⁰, fiind propus spre votare în următoarea redactare: „Religia domnitoare în România este religia ortodoxă a Răsăritului. Esercițiul celorlate culturi recunoscute este liber, însă cu restricția prevăzută în Capitulații”. Asupra acestui punct au existat numeroase critici, transpuse în patru amendamente, dar, dezbateri aprinse, acesta este adoptat în final, cu votul a 60 de membri, având următorul conținut: „Religia domnitoare în România este religia ortodoxă a Răsăritului; esercițiul culturilor celorlalte religii recunoscute va fi liber, însă cu restricția prevădută în Capitulații”²¹.

Celălalt punct, IX - „Drepturile politice pentru pământeni de orice religie creștină”, a generat la rândul-i ample controverse. În această chestiune, membrii Adunării *ad-hoc* au propus în ședința din 12 noiembrie 1857 următoarea variantă:

„I. Toți pământeni, de orice religie creștină, se vor bucura de toate driturile politice, întocmai ca și toți pământeni de religie ortodoxă.

II. Împământeniții, de orice religie creștină, nu vor putea dobândi drituri politice, întrucât ei nu vor fi primit marea naturalizație votată de Adunarea Legislativă”²².

În ședința din 14 noiembrie 1857, cu un scor strâns, se adoptă decizia ca, având în vedere complexitatea problemei, chestiunea acordării de drepturi politice pentru

²⁰ Este vorba de Capitulațiile încheiate între Țările Române și Poarta Otomană în anii 1393, 1460, 1511, 1529 și 1634.

²¹ Dimitrie A. Sturza, *Acte și documente relative la renașterea istoriei României*, vol. VI, partea I, București, Tipografia Carol Gobl, 1888, 120.

²² *Ibidem*, 220.

pământenii de orice religie creștină să fie înlăturată din propunerile către Congres, urmând a fi dezbătută de viitoarea Adunare Legislativă²³.

În timpul dezbaterilor Adunării *ad-hoc*, unul dintre apărătorii drepturilor catolicilor s-a dovedit a fi Mihail Kogălniceanu, care a solicitat pentru laicii catolici aceleași drepturi de care se bucurau credincioșii ortodocși, iar pentru preoții catolici, propunea ca aceștia să fie tratați ca și cei ortodocși, adică să fie plătiți de stat pentru a se dedica mai bine îngrijirii spirituale și culturale a poporului. Propunerea lui Kogălniceanu a fost adoptată de marea majoritate a componenților Adunării *ad-hoc*, datorită influenței de care se bucura acesta, iar Convenția de la Paris a recunoscut catolicilor aceleași drepturi politice și civile ca ale ortodocșilor²⁴.

La 7/19 august 1858, Conferința reprezentanților celor șapte Puteri europene (Marea Britanie, Franța, Austria, Regatul Sardiniei, Prusia, Rusia și Imperiul Otoman) a adoptat Convenția de la Paris, care stabilea statutul politic, social și administrativ al Principatelor.

Acest document, cu valoare de Constituție, menționa în articolul 46: „*Moldovenii și valahii vor fi toți deopotrivă înaintea legii, înaintea contribuțiilor (dărilor) și primiți deopotrivă în funcții publice [...] Moldovenii și valahii de orice rit creștin se vor bucura deopotrivă de drepturile politice. Exersarea acestor drepturi se va putea întinde și la celelalte culte prin dispoziții legislative*”²⁵.

III. Plecarea lui de Stefano din fruntea Vicariatului Apostolic

În pofida eforturilor depuse în Moldova de episcopul de Stefano pentru a obține drepturi pentru catolici, la sediul Congregației din Roma soseau scrisori care prezentau în mod distorsionat doar partea negativă a misiunii. Într-o astfel de scrisoare, părintele Mikulski, paroh de Ismail (Basarabia) spunea că misiunea din Moldova se găsea într-o stare deplorabilă, iar principalul responsabil de această stare era episcopul de Stefano, pe care îl acuza de lipsă de pregătire și de zel. Se pare că aceste acuze se datorau existenței unui conflict între cei doi, episcopul, la rândul-i, relatând la mod negativ despre preot: „*În Basarabia, unită cu Moldova și împărțită în trei județe, sunt doar vreo sută de credincioși*

²³ Ibidem 249-251.

²⁴ Emil Dumea, op. cit., 257.

²⁵ Convențiunea încheiată la Paris la 19 august 1858, între Franția, Austria, Marea Britania, Prusia, Rusia, Sardinia și Turcia, atingătoare de reorganizarea Principatelor Unite a Moldovei și a Valahiei, urmată de protocoalele celor 19 ședințe ținute spre acest sfârșit, București, Tipografia C.A. Rosetti, 1859.

catolici. Există acolo, în Ismail, o capelă, într-un stadiu mizerabil; și preotul de acolo, care este polonez rămas acolo după plecarea rușilor, nu este fără pată. Dar acum spune că vrea să se întoarcă în țara sa”²⁶.

În anul 1858, Papa Pius al IX-lea face un apel către călugărul benedictin francez Jean-Baptiste Pitra pentru a-i încredința studiul problemei românilor uniți din Transilvania și îl numește pe nunțitul apostolic de viena, Monseniorul de Luca, șeful misiunii apostolice care trebuia să viziteze Transilvania. Această vizită se extinde și în Moldova, unde baronul Goedel-Lanoy, consulul austriac îi proteja pe catolici și încerca să consolideze autoritatea politică a Austriei. Conform raportului prezentat de către episcopul de Stefano la 10 ianuarie 1858 cardinalului Barnabo, în Moldova existau 50.137 de catolici; în același raport, acesta face cunoscut faptul că enoriașii catolici nu obțin drepturi civice din cauza opoziției clerului ortodox și semnalează că Mihail Kogălniceanu și Costache Negri pledează în favoarea acestor drepturi²⁷.

Urmare a acestor scrisori venite din Moldova, conducerea Congregației a decis trimiterea unei persoane în Principat, care să transmită informații exacte despre situația Misiunii. Astfel, preotul Iosif Tomassi a fost numit vizitator general al Misiunii în Moldova, la 30 aprilie 1858, pentru ca după sosirea în Moldova, acesta să înceapă imediat vizitarea întregii misiuni. La finalul anului, în luna decembrie 1858, Tomassi trimitea deja la Roma o relatare compusă din cinci părți, în care făcea o expunere a situației existente²⁸.

La momentul acela, Misiunea catolică era împărțită în patru decanate: Iași, cu șapte parohii Siret, cu șapte parohii, Bistrița, cu opt parohii, și Troțuș, cu cinci parohii, numărul misionarilor care deserveau în aceste patru decanate fiind de 23, insuficient însă pentru necesitățile comunităților de catolici.

Referirile legate la episcopul de Stefano sunt însă subiective, vizitatorul general propunând superiorilor săi înlocuirea acestuia cu un episcop mai energic și mai autoritar, principalul motiv invocat în fundamentarea acestei propuneri fiind acela că nu este ascultat de misionari. Nesupunerea misionarilor pleca de la limba care trebuia folosită în celebrările religioase, ajungându-se la un conflict deschis între preoții maghiari și cei italieni, deoarece primii aveau pretenția ca limba în care misionarii să își exercite pastorația să fie maghiara,

²⁶ Pr. Fabian Doboș, *Catolicii din Moldova...*, 20.

²⁷ Jean Nouzille, *op.cit.*, 177.

²⁸ Petru Tocănel, *Storia de la Chiesa Cattolica in Romania. Il Vicariato Apostolico e la misioni dei frati minori conventuali in Moldavia*, vol. III, partea 1-2, (Padova, Ed. Messagero, 1960-1965), 478.

întrucât considerau româna o limbă schismatică, în timp ce ceilalți continuau să utilizeze limba română, mult mai ușor de învățat decât maghiara²⁹.

După primirea relatării părintelui Tomassi, conducerea Congregației l-a invitat la Roma pe episcopul de Stefano, pentru a discuta despre deciziile necesare în vederea îmbunătățirii Misiunii, astfel că, după ce a asistat la declararea solemnă a lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Moldovei, în ianuarie 1859, acesta pleacă la Roma pentru a analiza măsurile care trebuiau luate, unde Prefectul Congregației îi cere explicații despre problemele Misiunii, administrație, datorii, misionari etc. În toamna lui 1859, episcopul și-a prezentat demisia, acceptată de papa Pius al IX-lea la 27 noiembrie.

După înlocuirea sa, pe lângă păreri de rău față de plecarea episcopului, în Moldova au circulat și o serie de zvonuri cu privire la amestecul în viața Misiunii a guvernului, fundamentate pe intervențiile primului-ministru Mihail Kogălniceanu în favoarea catolicilor, pentru care voia drepturi egale cu ale credincioșilor ortodocși, intervenții ce aveau drept scop secundar înlăturarea protectoratului austriac³⁰.

Concluzii

Episcopul Antonio de Stefano și-a dovedit, pe parcursul șederii în fruntea Vicariatului Apostolic din Moldova, pe lângă calitățile de preot, și pe cele de bun administrator și de abil diplomat, reușind să realizeze lucruri importante pentru binele spiritual și material al catolicilor (clădirea de biserici și școli, tipărirea de cărți religioase pentru enoriașii catolici), dar și să se implice în lupta pentru acordarea de drepturi civile și politice catolicilor moldoveni. Având drept aliați pe Mihail Kogălniceanu și Costache Negri, de Stefano reușește să impună pe agenda dezbaterilor Adunării *ad-hoc* din Moldova situația drepturilor și obligațiilor populației catolice din Moldova, drepturi care vor fi recunoscute prin Convenția de la Paris din 1859.

²⁹ Emil Dumea, op.cit., 255.

³⁰ Ibidem.

BIBLIOGRAFIE

1. **Buşă, Daniela** (coord.), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea, serie nouă, volumul IV-VI*, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2010.
2. **Ciocan, N.I.**, *Monografia creștinilor catolici din județul Roman*, Roman, 1924.
3. *Convențiunea încheiată la Paris la 19 august 1858, între Franca, Austria, Marea Britania, Prusia, Russia, Sardinia și Turcia, atingătoare de reorganizarea Principatelor Unite a Moldovei și a Valahiei, urmată de protocoalele celor 19 ședințe ținute spre acest sfârșit*, București, Tipografia C.A. Rosetti, 1859.
4. **Doboș, Fabian**, *Catolicii din Moldova. Din activitatea episcopului Antonio de Stefano, vizitator apostolic al Misiunii franciscane din Moldova (1849-1859)*, în „Buletin Istoric”, nr. 1/2000, Iași, Ed. Presa Bună, 2000.
5. **Idem**, *La Diocesi di Jassy (Romania) durante l'episcopato del vescovo Domenico Jaquet OFM (1895-1903)*, Iași, Ed. Sapiientia, Iași, 2008.
6. **Dumea, Emil**, *Catolicismul în Moldova în secolul al XVIII-lea*, Iași, Ed. Sapiientia, 2003.
7. **Idem**, *Istoria Bisericii Catolice din Moldova*, Iași Ed. Sapiientia, 2006.
8. **Nouzille, Jean**, *Catolicii din Moldova. Istoria unei minorități confesionale din România*, Iași, Ed. Sapiientia, 2010.
9. **Pal, Iosif Petru M.**, *Originea catolicilor din Moldova și franciscanii păstorii lor de veacuri*, Săbăoani-Roman, Tipografia „Seráfica”, 1942.
10. **Pilat, Liviu**, *Comunități tăcute. Satele din parohia Săbăoani (sec. XVII - XVIII)*, Iași, 2002.
11. **Sturza, Dimitrie A.**, *Acte și documente relative la renașterea istoriei României*, vol. VI, partea I, București, Tipografia Carol Gobl, 1888.
12. **Tocănel, Petru** *Storia de la Chiesa Cattolica in Romania. Il Vicariato Apostolico e la misioni dei frati minori conventuali in Moldavia*, vol. III, partea 1-2, Padova, Ed. Messagero, 1960-1965.
13. **Xenopol, A.D.**, *Istoria Românilor din Dacia Traiană, vol. VI. De la restabilirea domnilor pământeni până la îndoita alegere a lui Alexandru Cuza*, București, Cartea Românească, 1925.

PARADIGMELE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ȘI DIMENSIUNEA RELIGIOASĂ A CIVILIZAȚIEI

DUȚĂ Andeea Emilia¹

ABSTRACT

THE PARADIGMS OF INTERNATIONAL RELATIONS AND RELIGION ARE ONE RELATION WHICH COULD BE VERY PROFITABLE FOR NEW THEORETICAL BUILDING OR NOT. THE HUNTINGTON VISION ON RELIGION IS NOT CONFIRMED UP TO NOW, BUT THE RISE OF RELIGIOUS TERRORISM IS A REALITY. THAT THE EUROPEAN UNION IS OFFICIALLY SECULAR IS NOT A REASON TO STUDY THE IMPACT OF RELIGION ON INTERNATIONAL RELATION; THE ENLARGEMENT OF EUROPEAN UNION IN ORTHODOX TERRITORY (GREECE, ROMANIA AND SOONER SERBIA) IS ONE INTERESTING EVOLUTION OF HUNTINGTON' CLASH OF CIVILIZATION.

BUT THE SITUATION IN ISLAMIC COUNTRIES ARISE THE QUESTION OF RELIGIOUS FANATICS AND INTERNATIONAL RELATIONS PARADIGMS. THERE IS OR NOT COMPATIBILITY BETWEEN DEMOCRACY AND ISLAM? THE ANSWER OF THIS QUESTION COULD BE INTERESTING FOR INTERNATIONAL RELATIONS?

THIS ARTICLE IS DEDICATED RELATION BETWEEN RELIGION AND THE ARCHITECTURE OF THE MAIN PARADIGMS OF INTERNATIONAL RELATIONS.

KEYWORDS: *PARADIGM, INTERNATIONAL RELATIONS, RELIGION, INTERNATIONAL COMMUNITY*

În universul relațiilor internaționale, de la jus cogens la dreptul internațional public, de la teoriile relațiilor internaționale la agenda politicii internaționale există sau își reclamă dreptul la existență o diversitate impresionantă de cercetări și studii cu grade de universalitate diferite.

Dreptul internațional public constituie un ansamblu de norme juridice care guvernează raporturile care se stabilesc în cadrul societății internaționale. Ansamblul statelor și al altor entități angajate în raporturi pe plan internațional (organizațiile internaționale guvernamentale etc.), guvernate de normele dreptului internațional public,

¹ Colegiul German Goethe, București

formează societatea sau comunitatea internațională. Procesul de constituire și de aplicare a normelor dreptului internațional public în cadrul comunității internaționale reprezintă ordinea juridică internațională. Dreptul internațional public nu este o categorie statică, abstractă. Orice modificare care intervine în societatea internațională se reflectă în prevederile sale, dreptul internațional public fiind și un instrument al politicii internaționale. În comunitatea internațională contemporană asistăm la un fenomen de disociere, manifestat în tendința de dezagregare a federațiilor de state, în centrul și estul Europei (Iugoslavia, U.R.S.S), urmat de formarea unor state independente (Serbia, Slovenia, Croația, Macedonia, Bosnia-Herțegovina, Ucraina etc.) sau a unor alte forme de comunitate (C.S.I). Pe de altă parte, în vestul Europei, statele bazate pe similitudini politice sau economice tind să se reunească în cadrul unor structuri organizaționale integrate, cum este Uniunea Europeană.

Revigorarea utilizării paradigmei ca metodă² este o realitate benefică pentru domeniul extraordinar de fertil al relațiilor internaționale. Ceea ce devine capital în demersul nostru este statutul axiologic al deziderabilității bazelor construcției unei paradigme. Mediul de securitate contemporan captiv scenariilor de ordine mondială puternic influențat de scenariul huntingtonian, ne invită o la întrebare tulburătoare: paradigmele relațiilor internaționale³ ignoră sau se sprijină pe religie.

Realismul politic este o paradigmă care apare după al doilea război mondial și instaurarea Războiului Rece și consideră că politica internațională trebuie să fie definită ca fiind o luptă pentru putere. Cel mai important reprezentant al realismului clasic este Hans Morgenthau care în celebra sa lucrare intitulată *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* definește conceptul de putere și evidențiază șase principii care stau la baza acestei școli de gândire. Această concepție bazată pe conceptul raporturilor de forță între state a dezvoltat militarismul și proliferarea înarmării în lume. Într-o lume bipolară ca aceea a Războiului Rece această teorie s-a axat pe satisfacerea interesului național în care valorile ideologice sau cele morale erau irelevante. Soluția propusă de realiști era aceea a

² DEX, (În filozofia științei, expres legat de Th. Kuhn) Set de asumții de fond, de concepte, rezultate și proceduri, un mod global de a privi fenomenele, instituit, de regulă, de anumite opere științifice, în cadrul căruia se desfășoară cercetarea („știința normală”) într-o comunitate științifică și într-o epocă istorică. O paradigmă este schimbată atunci când apar anomalii și disfuncționalități care nu mai pot fi rezolvate în cadrul ei.

³ Paradigmă construită pe The Human Development Report, elaborat Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite, în 1990.

realizării unui echilibru de putere care asigura o poziție de hegemonie bipolară.⁴ Realiztii analizează scena internațională folosind următoarele criterii:

- Care sunt sursele principale ale stabilității și instabilității dintre state?
- Care este echilibru de putere real și dezirabil între state?
- Cum ar trebui să se comporte Marile Puteri una față de celelalte și față de statele mai slabe?
- Care sunt sursele și dinamica schimbărilor contemporane în echilibrul de putere?

Idealismul este o paradigmă de abordare a relațiilor internaționale din perspectiva valorilor morale, a normelor legale, a internaționalismului și a armoniei din interese. Alfred Zimmern și Norman Angell sunt cei mai importanți teoreticieni al acestei școli de gândire. Alfred Zimmern afirmă, în lucrarea sa *The League of Nations and the Rull of Law*, că după primul război mondial există tendința de a înlocui echilibrul de putere în domeniul relațiilor internaționale cu domnia legii. Norman Angell în lucrarea sa intitulată *The Great Illusion: a study of the relation of military power to national advantage*, realizează o analiză axată pe tema incompatibilității dintre război și bunăstarea economică.⁵

O altă paradigmă care s-a impus în câmpul teoretic și care a influențat sistemul relațiilor internaționale este liberalismul urmat și reinterpretat de neoliberalism. Liberalismul proclamă libertatea individului ca fiind problema centrală a societății umane și subliniază rolul statului în a susține și consolida proprietatea privată văzută ca o condiție fără de care nu se poate dezvolta neîngrădit spiritual uman. Liberalismul își are rădăcinile în secolul XIX. O formă a liberalismului clasic a fost cunoscut sub numele de idealism. Paradigma liberală susține că pacea reprezintă un obiectiv major pentru menținerea prosperității economice și de aceea creșterea rolului instituțiilor democratice este fundamental. Extinderea regimurilor democratice pe scară planetară va permite menținerii păcii. În anii '80 ai secolului trecut liberalismul va trece la o nouă fază intitulată neoliberalism. Această școală de gândire recunoaște caracterul anarhic al sistemului internațional ca urmare a lipsei unei mondiale susceptibile să ordoneze și să conducă sistemul, dar nu exclude existența unor grade diferite de interdependență, în cadrul cărora cooperarea este posibilă.

⁴ Morgenthau H. J., Thompson K. W., Clinton W. D., *Politics among nations: the struggle for power and peace*, (McGraw-Hill Higher Education, 2005), 143-146.

⁵ Angell Norman., *The Great Illusion: a study of the relation of military power to national advantage*., (Cosmo Inc, Cornel University, 2011), 78.

Robert Keohane și Joseph Nye în lucrarea *Power and Interdependence* arată că la nivel internațional colaborarea se datorează unei interdependențe complexe. Această interdependență permite dezvoltarea unei cooperări care deși menține la anumite nivele raporturi de putere între state elimină soluția războiului deoarece aceasta devine neproductivă.⁶

Paradigma care critică neoliberalismul este constructivismul. Alexander Wendt este principalul teoretician a acestei școli de gândire. Constructiviștii critică accentul pus de liberali și de neoliberali pe factorul material. Din punctul de vedere al constructiviștilor sistemul internațional trebuie analizat din perspectivă socială, deoarece factorul material luat în considerare de liberali și neoliberali nu are o relevanță fără a lua în calcul procesele sociale⁷.

În anii '60 apare o paradigmă intitulată behaviorism care contestă principiile realismului clasic. Morton Kaplan este considerat unul dintre primii teoreticieni ai școlii behavioriste după publicarea în anul 1957 al studiului intitulat *System and proces in Internațional Politics*.⁸ Behavioriștii plecau de la premisa că rigoarea științelor exacte trebuie să caracterizeze și cercetările din zona relațiilor internaționale, unde toate afirmațiile importante trebuiau justificate prin legile obiective ale domeniului social. Răspunsul la aceste critici va fi dat de Kenneth Waltz care în lucrarea *Theory of International Politics* va pune bazele unei alte paradigme a relațiilor internaționale a realismului structural.⁹

În anii '80, se conturează perspectiva feministă asupra relațiilor internaționale se conturează în anii '80 cu două direcții tematice în abordarea relațiilor internaționale și anume feminismul empiric (*feminist empiricism*) și punctul de vedere feminist (*feminist standpoint*). Prima se referă la încercarea teoreticienilor de a scoate în evidență rolul femeii în ceea ce privește rolul femeii în cadrul economiei globale și a relațiilor interstatale¹⁰. A doua direcție se preocupă de deconstruirea teoriilor clasice, prin introducerea variabilei gen și propunând o analiză bazată pe condițiile materiale a experienței feminine¹¹. Alți

⁶ Keohane R. O., Nye J. S., *Power and interdependence*, (Longman, 2001),.73.

⁷ Alexander Wendt, *Social theory of international politics*, (Cambridge University Press, 1999), 24.

⁸ Monton Kaplan, *System and proces in Internațional Politics*, (Colchester: ECPR, 2005), 23.

⁹ Waltz K. N., *Theory of international politics*, (Waveland Press, 2010), 62.

¹⁰ Griffiths M., O'Callaghan T., Roach S. C. *International relations: the key concepts*, ([Taylor & Francis](#), 2002), 131.

¹¹ Sylvester, C., *Feminist International Relations. An unfinished journey*, (Cambridge University Press, 2004), 46.

teoreticieni delimitează trei mari teme în abordarea feministă, rolul femeii în diversele procese sociale, economice și politice, deconstruirea conceptelor clasice, realiste și liberaliste dar și identificarea unei epistemologii androcentrice.¹²

Postmodernismul, emergent la începutul anilor '80, reprezintă fundația teoretică a unora din abordările critice în relațiile internaționale, precum feminism, constructivism, sau teorie critică. Teoria critică postmodernă deosebindu-se de cea marxistă datorită concepțiilor diferite asupra modernității și a proiectului iluminist.¹³ Realitatea este bazată pe metanarațiuni, adică adevăruri absolute care pot fi sau nu legitime în funcție de relațiile de putere exercitate la un moment dat de cei care le invocă. Paradigma postmodernistă a relațiilor internaționale, se ocupă de deconstruirea unor adevăruri absolute privind conceptele cheie folosite anterior de teoreticieni ai curentelor ortodoxe din acest câmp științific, argumentând că acestea pot fi valide într-un anumit spațiu la un anumit moment. Ceea ce preiau ei de la teoria clasică sunt conceptele de suveranitate, ordine mondială și subiectivitate politică, pe care le reinterpretează folosindu-se de conceptul de bioputere.

Marx a spus că filozofii doar au interpretat lumea, când de fapt cheia era, să o schimbe. Aspirația principală a lui Marx era sfârșitul alienării, exploatării și înstrăinării, și își concentrase eforturile pentru a înțelege legile capitalismului și mișcările istoriei umane. Aceasta era moștenirea de căpătâi a gânditorilor tradiționali marxiști. Marx credea că importul istoric de forțe de producție (tehnologie) și de relații de producție (și în special a diviziunii dintre cei ce dețineau mijloacele și cei ce munceau pentru a supraviețui) a fost neglijată de mișcarea hegeliană, cu care era asociat din timpul anilor săi de formare intelectuală. Hegel se concentrase pe forme de gândire religioase, filozofice, artistice, istorice și politice – pe diverse tipuri de auto-conștiință – prin care rasa umană a trecut pe lungul său drum de autocunoaștere. După moartea sa, și ca parte la lupta pentru moștenirea lui Hegel, rămașii hegelieni au atacat religia, crezând că este o formă de falsă conștiință care nu permitea ființei umane să înțeleagă ceea ce ea este, și ceea ce ea poate deveni. Dar pentru Marx crezul religios nu era o eroare ce trebuia corectată prin analiză psihologică, ci o expresie a frustrării și aspirațiilor oamenilor în lupta cu condiția materială a vieții de zi cu

¹² Salmon, T., Imber, M, Issues in international relations, 2nd edition, (2008), 34.

¹³ Darryl S. L., International relations and the challenge of postmodernism, (University of South Carolina Press, 2000), 132.

zi. Religia era opiumul maselor și semnul unei creaturi oprimite,¹⁴ iar revoluționarii trebuiau să înțeleagă și să înfrunte condițiile sociale ceea ce va duce la minimalizarea credinței religioase. Critica Raiului, cum îi spusese Marx, avea să devină critica pământului.

Securitatea umană reprezintă o paradigmă referitoare la vulnerabilitățile globale ale omenirii, al cărui principiu central este desemnarea individului ca principal subiect al eforturilor de securitate. Susținătorii acestui concept îl teoretizează plasându-l pe o poziție antagonică conceptului tradițional de securitate națională, încercând să demonstreze că o viziune a securității centrate pe individ este imperativă pentru obținerea stabilității naționale, regionale și globale.

Acest concept a apărut după încheierea războiului rece, fiind rezultatul unei abordări multidisciplinare a conceptului de securitate, care opera cu instrumente provenite din diferite domenii ca: relațiile internaționale, studiile strategice și drepturile omului.¹⁵ Astăzi, securitatea umană este un concept deseori adus în discuție în cadrul diverselor dezbateri politice și este predat în majoritatea universităților din lume ca parte integrantă a studiilor asupra drepturilor omului, a relațiilor internaționale și a globalizării.¹⁶ În același timp, conceptul de securitate globală a câștigat din ce în ce mai mult atenția unor instituții cheie ale procesului de dezvoltare globală, cum ar fi Banca Mondială.

Religia are implicații mult mai vaste, în timp și spațiu, decât orice teorie a relațiilor internaționale, prisma foarte largă prin care religia poate teoretiza pe marginea relațiilor internaționale este evidentă. În ciuda acestui fapt, e evident că religia nu ar putea constitui centrul unei astfel de paradigme.

Cea mai reușită încercare de a propune religia ca o categorie centrală pentru înțelegerea relațiilor internaționale este cea a lui Huntington, cu teza sa despre „ciocnirea civilizațiilor”¹⁷. Acesta definește viciile de structură ale civilizațiilor în termeni religioși și

¹⁴ Devetak R., Burke A., George J., An Introduction to International Relations, (Cambridge University Press, 2007), 197.

¹⁵ Raportul din 1994 asupra „Dezvoltării Umane”, care face parte din Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite, este considerat piatra de temelie în domeniul securității umane, aducând ca principal argument faptul că „asigurarea eliberării de teamă” a tuturor persoanelor este cea mai bună cale de acțiune împotriva insecurității globale.

¹⁶ <http://www.humansecuritygateway.com>

¹⁷ Samuel P. Huntington, The Clash of Civilization, (Simon & Schuster UK Ltd., London, 1996).

susține că aceste granițe vor constitui liniile principale ale neînțelegerilor din cadrul relațiilor internaționale din viitorul apropiat¹⁸.

Problema este însă empirică. Huntington însuși admite că neînțelegerile și conflictul sunt mult mai intense între grupurile culturale și politice în interiorul civilizațiilor (statelor și națiunilor) decât în afara lor¹⁹. Statele – organizații căutând să monopolizeze violența și să facă publice regulile din cadrul unui anumit teritoriu – s-au dovedit a fi unități indispensabile în ceea ce privește securitatea și administrația publică. Recent, specialiștii și comentarii publici se întrebă dacă nu cumva globalizarea și alte procese transnaționale, între care se numără și cele religioase, nu amenință poziția statului în sistemul internațional. Viziunea majoritară în această dezbateră e aceea că în timp ce actorii și procesele transnaționale joacă un rol mai important în calculele făcute de către state și în contextul în care statele își desfășoară activitatea, statele continuă „să facă regulile și să stabilească contextul în care funcționează tot ce e legat de transnațional”²⁰.

Națiunile, fie că sunt bazate pe etnicitate sau pe experiențe istorice și instituționale, sunt unitățile culturale care leagă popoarele de state. Prin contrast, religiile sunt unități culturale care sunt amestecate cu statul pentru că nu au teritorii, pentru că sunt cuprinzătoare și nu au granițe similare cu statul, și pentru că ideologic vorbind nu au aspirații înspre suveranitatea de stat. Religiile pot însemna foarte mult pentru procese sau rezultate din politica globală, dar atât timp cât națiunile-state sunt principalele unități ale securității teritoriale și ale administrației, religia va influența politica globală numai la nivelul preferințelor, puterii, percepțiilor și politicilor de stat. Acesta este motivul pentru care teza lui Huntington este nesatisfăcătoare la nivel empiric.²¹

¹⁸ Conflicturile liniilor de falie sunt conflicte comune între state sau grupuri din civilizații diferite. Războaiele liniilor de falie saunt conflicte care devin violente. Vezi, Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilization", (Simon & Schuster UK Ltd., London, 1996), 252.

¹⁹ Conflicturile liniilor de falie din interiorul statelor pot implica grupuri care sunt preponderent localizate în arii geografice distincte și în aceste caz grupul care nu controlează guvernul luptă, normal, pentru independență, și poate sau nu să vrea să se bată pentru ceva ce reprezintă mai puțin decât atât. Conflictelor liniilor de falie din interiorul statelor pot de asemenea implica grupuri care sunt amestecate din punct de vedere geografic și, în acest caz, relațiile încordate devin din când în când violente sau se pot ivi lupte pe scară largă, în special când sunt determinate noile state și frontierele lor și apar eforturi brutale de a separa popoarele prin forță. Vezi, Samuel P. Huntington, op.cit., 253.

²⁰ Stephen D. Krasner, "Power Politics, Institutions, and Transnational Relations," in Thomas Risse-Kappen, (ed., *Bringing Transnational Relations Back In*, 1995), (Cambridge: Cambridge University Press), 56.

²¹ Jeff Haynes, "Transnational religious actors and international politics," (*Third World Quarterly* 22:2, 2001),143-158, și Sidney Tarrow, *The New Transnational Activism*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

O abordare mai productivă ar lua în discuție modalitatea prin care religia ar putea constitui și influența statul în politica globală. Religia ajută la formarea religiilor de stat, influențează câteodată înțelegerea culturală proprie care face o națiune ceea ce aceasta este, influențează dorințele statului-națiune, și generează actorii subnaționali și transnaționali care sunt parte din scena în care statul operează. În acest fel religia generează procese care sunt în centrul paradigmelor relațiilor internaționale, care au statul ca unitate de bază. O caracteristică a lumii musulmane - întoarcerea la islam ca sursă de identitate, sens, stabilitate, legitimitate, dezvoltare, putere și speranță, rezumată în solganul „Islamul e soluția” – este considerat un eveniment istoric de renaștere islamică²².

Trebuie analizată cu atenție maniera în care religia poate fi integrată în aceste paradigme fără a le viola principiile de bază. În principiu, o strategie eficientă poate implica un număr redus de principii de bază, coroborate însă cu un caracter cât mai omogen al acestora. Câteodată însă este necesar, pentru a aplica principiile acestei teorii, a introduce elemente complementare, în măsura în care acestea întrunesc trei principii de bază a extensiei progresive a paradigmei teoretice: elementele nou adăugate nu contrazic principiile de bază și logica teoriei; acestea se regăsesc în prelungirea organică a principiilor de bază; aceste principii explică multe aspecte fără să complice paradigma teoretică de bază. În cele ce urmează vom analiza dacă religia întrunește criteriile pentru a fi considerată un element complementar în cadrul paradigmelor de bază ale teoriei relațiilor internaționale.

Poate părea ciudat să forțezi religia în niște paradigme care i-au refuzat cu abstenență orice rol. La o cercetare mai atentă însă, fiecare dintre cele trei paradigme prezentate mai sus oferă principii solide pe care s-ar putea constitui un cadru pentru studiul religiei și al relațiilor internaționale. Cel mai potrivit punct de plecare îl constituie originile sistemului intra-statal. Stephen Krasner scrie despre urmările războaielor religioase europene și apariția regulilor suveranității de stat referitoare la religie²³. Constructivistul John Ruggie scrie despre rolul central al Bisericii Catolice și al mănăstirilor din cadrul

²² În manifestările sale politice, renașterea islamică prezintă unele asemănări cu marxismul: o viziune asupra societății perfecte, încrederea în schimbarea fundamentală, respingerea puterii și a statului națiune, o diversitate doctrinară. Vezi, Samuel P. Huntington, op.cit., p. 145. Aici autorul este confirmat de evoluțiile încă neclare ale „primăverii arabe”.

²³ Stephen Krasner, *Problematic sovereignty: contested rules and political possibilities*, (New York, Columbia University Press, 2001), 25.

sistemului „heteronim” din Evul Mediu târziu, care în opinia sa nu a fost nici o ierarhie monolitică, dar nici o anarhie a unor unități teritoriale împrăștiate²⁴.

Daniel Philpott explică rolul Reformei Protestante în transformarea acelei ordini în sistemul suveran din Westphalia.²⁵ Chiar și liberalii ar putea vedea Reforma Protestantă ca cea care a generat politica responsabilității populare în guvern: creșterea rolului politic al claselor de mijloc știutoare de carte, „preoția tuturor credincioșilor” ca precursora a Renașterii și a mentalității drepturilor omului, precum și războaiele religioase ca precursora a formării identităților naționale și a ideii autodeterminării naționale populare.²⁶

După cum ne arată aceste exemple, a include religia în cadrul teoriei relațiilor internaționale nu ar trebui să însemne nici includerea unei variabile explicative în lista existentă, nici includerea religiei transnaționale ca un rezultat adițional ce ar trebui explicat. Mai degrabă, ar însemna identificarea modalității prin care religia ar putea constitui un principiu de bază în fiecare dintre paradigmele principale ale disciplinei. Riscul comportat este legat de maniera în care continuitatea și schimbarea sunt înțelese în sistemul internațional. Mulți specialiști se inspiră din aceste paradigme pentru a-și structura cercetarea lor în chestiuni cum ar fi războiul, pacea, cooperarea, integrarea economică și autarhia, alianțe și guvernare, toate acestea fiind chestiuni de bază ale relațiilor internaționale.²⁷

Kenneth Waltz spune că el nu include cultura (și deci și religia) în teoria structurală a politicilor internaționale nu pentru că aceasta n-ar fi importantă, ci pentru construirea unei teorii atât de limitate ar necesita luarea în discuție numai a principiilor de bază ale relației dintre „structură” și „proces”.²⁸

Acordarea unei importanțe sporite rolului religiei în constituirea structurii sistemului internațional și a acțiunii dinlăuntru acestuia se bazează pe elementele centrale pe care se structurează politica în orice sistem internațional.

Mecanismele cauzale de bază ale realismului - cum ar fi dilema securității în caz de anarhie și balanța puterii -, sunt dependente de modul în care sistemul anarhic este

²⁴ John Gerard Ruggie, *Constructing the world polity: essay on international institutionalization*, (London, Routledge, 1998), 34.

²⁵ Hendrik Spruyt, *The Sovereign State and Its Competitors*, (Princeton: Princeton University Press, 1994), 54.

²⁶ Micheline R. Ishay, *The History of Human Rights*, Berkeley: (University of California Press, 2004), 31.

²⁷ Anthony W. Marx, *Faith in Nation*, (Oxford: Oxford University Press, 2003).

²⁸ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (New York: Addison-Wesley, 1979), 82.

structurat, determinând preferințele și percepțiile actorilor în alegerea strategiilor în situații de anarhie. Religia își poate aduce contribuția la elaborarea principiilor de bază.

Structura unui sistem este definită de principiul prin care părțile unui sistem sunt organizate, de diferențierea funcțională a unităților și de distribuția puterii în cadrul acestor unități. Religia are un cuvânt de spus în fiecare dintre aceste trei cazuri. Totodată trebuie luată în considerare relația religie și „interesul național”.

Principiul de bază care guvernează sistemul politic – modul în care unitățile funcționează una în raport cu cealaltă. El oferă două posibilități: ierarhia, un sistem de relație între unități care e guvernat de reguli, și anarhia, un sistem în care unitățile se străduiesc să supraviețuiască lipsei oricărei autorități care le guvernează, care impune reguli și garantează înțelegerile dintre ele. Politica în state este în mod normal ierarhică, în timp ce politica dintre state este anarhică.

Politica internațională este anarhică dintotdeauna și își are bazele în Tucidide. Chiar și în Evul Mediu, când mulți promiteau să susțină politica Papei și când războaiele erau justificate prin ideea de cruciadă, toți jucătorii cheie din sistemul internațional – fie principalități, fie orașe-stat, fie ordine cavalești, fie mănăstiri – acționau ca unități care se ajutau pe ele însele folosind forța în mod oportunist pentru a supraviețui și a prospera în absența unor reguli bine stabilite, puse în aplicare de un sistem suveran.²⁹ În timp ce mărimea și organizarea internă a acestor unități a variat de-a lungul timpului, state, imperii, fortărețele și grupurile etnice existente în sistemele eșuate de stat, toate au trecut prin experiența principiului anarhiei internaționale.³⁰ În principiu, realiștii admit că anarhia ar putea aduce ierarhia – în situația în care, o singură unitate, cum ar fi China antică, ar cuceri restul celorlalți actori dintr-un sistem interactiv – dar ei spun că acest lucru este extrem de rar și puțin probabil din punct de vedere logic pentru că principiul de bază al anarhiei tinde să se autoperpetueze prin mecanismul de auto-ajutorare al unității și prin balanța puterii.³¹

Realiștii tind să trateze religiile drept ipocrite, marginale sau irelevante pentru politică în măsura în care unitățile, fie ele seculare sau religioase, ar trebui să acționeze în

²⁹ Markus Fischer, "Feudal Europe, 800-1300: Communal Discourse and Conflictual Practices," *International Organization* 46:2, spring 1992, 427-466; Rodney Hall and Friedrich Kratochwil, "Medieval Tales: Neorealist 'Science' and the Abuse of History," and Fischer, "On Context, Facts, and Norms," *International Organization* 47:3, summer 1993, 479-500.

³⁰ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, (Cambridge: Cambridge, 1981); Barry Posen, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict," *Survival* 35:1. (Spring 1993), 27-47.

³¹ Victoria Tin-bor Hui, *War and State Formation in Ancient China and Early Modern Europe*, (New York: Cambridge University Press, 2005), 67-78.

maniere similare pentru a juca un rol de succes în politica internațională. O asemenea atitudine reprobativă nu oferă garanții. Religia ar putea juca un rol decisiv în determinarea principiului de bază al sistemului, și ar putea, de asemenea, influența semnificativ comportamentul unităților din sistem, odată ce acesta ar fi constituit.

Acest fapt n-ar trebui să-i surprindă pe realiști, dat fiind accentul pe care ei îl pun pe stat ca unitatea centrală al politicii internaționale. Din punct de vedere weberian, statele sunt organizații care monopolizează violența legitimă într-un teritoriu dat, iar religia oferă adeseori un avantaj semnificativ în pretențiile la legitimitate socială. Modul în care aceste avantaje sînt folosite și reorganizate poate influența într-o mare măsură sistemul internațional.

E adevărat că cea mai mare parte a istoriei e înțeleasă ca anarhie, dar nu întreaga istorie. Imperiile structurate ierarhic, ca cel Roman și cel antic Chinez au subordonat câteodată regiuni întregi, interacționând strategic cu barbarii izolați și periferici, care erau incapabili să coordoneze o politică a balanței de putere.³² Sociologii macroistorici Michael Mann și Rodney Stark arată modul în care religiile au facilitat acțiunile colective și moștenirile istorice de care aceste uriașe imperii au avut nevoie pentru a supraviețui și prospera.³³ Mărimea și forma imperiului putea depinde de modul în care rețelele sociale acceptau ideologia religioasă a imperiului. Nașterea unei noi religii, cum ar fi cea a Islamului, ar putea da naștere unui nou imperiu, iar o nouă schismă religioasă, precum Reforma Protestantă, ar putea distruge ierarhia imperială și reinstaura anarhia. Materialiștii ar putea încerca reducerea acestor dinamici în detrimentul unor factori militari sau economici, dar nu e sigur că un asemenea reduționism istoric este empiric convingător.

Mai mult, nu toate anarhiile sunt sisteme ale unor state suverane. John Ruggie identifică un model clar de ordine internațională, pe care îl numește „heteronomie” (termen pe care îl împrumută de la Friedrich Meinecke), un sistem de multiple relații de obligativitate normativă care depășeste grăntele teritoriale. În acest sistem, legăturile ierarhice ale obligațiilor religioase și feudale privitoare la persoane și organizații au coexistat, împreună cu obligații simultane față de o autoritate teritorială aflată în anarhie. Războaiele apar și aspirațiile de securitate și dominare motivează acțiunea, dar cine cu cine

³² Edward N. Luttwak, *The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century A.D. to the Third*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976, p.60; Alastair Iain Johnston, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, (Princeton: Princeton University Press, 1995), 23.

³³ Michael Mann, *The Sources of Social Power*, vol. I, (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), chapters 9-10; Rodney Stark, *The Rise of Christianity*, (Princeton: Princeton University Press, 1996).

este asociat și cauza pentru care se luptă sunt aspecte greu de înțeles dacă obligațiile sociale și religioase nu sunt luate în considerare.

Religia ajută în a pune ordine într-un sistem. Mai mult, schimbarea în religie aduce dezordine și reordonare a sistemului internațional. Reforma Protestantă a generat războaiele civile din Imperiul Habsburgic și din alte jurisdicții teritoriale, care s-au întins de-a lungul rețelelor transnaționale, unind pe actorii cu mentalități asemănătoare cu preocupări strategice comune în diferite entități teritoriale. Liderii anumitor teritorii au dus o viață înfloritoare atunci când au putut controla și orienta spre scopuri proprii orice tip de entuziasm popular religios, în același mod în care grupuri religioase au supraviețuit numai cu ajutor din partea unităților teritoriale. Această îmbinare a logicii religioase cu cea strategică, combinată cu blocajul militar și ideologic dintre Protestantism și Catolicism a condus la sistemul suveran Westphalian. În acest sens, sistemul anarhic al statelor europene, care era ținut într-o balanță realistă de teoria puterii, a fost constituit în mare parte prin dinamica schismei religioase.

Nu numai că religia joacă un rol în principiile de bază ale sistemului, dar poate da naștere anumitor maniere de comportament și modele existente într-un sistem ordonat. Autoritățile naționale transreligioase propun țelurile sociale și configurează relațiile de supunere ale anumitor actori cu posibilități armate, dar și religia poate da naștere anumitor tipuri de comportament în situații de pură anarhie. Culturile religioase pot să dezvolte strategii culturale diverse care dau naștere la posibilități de a alege în acest context de ambiguitate.

Monica Toft arată că specificul culturii strategice islamice este războinic peste medie atunci când se confruntă cu procese contemporane cum ar fi autodeterminarea populară³⁴. Pe de altă parte, afinitatea religioasă nu este peste calcularea strategică realistă atunci când acestea sunt în conflict direct. Forțele Shia se coalizează câteodată împotriva suniților sau americanilor, în timp ce alții se coalizează cu aceștia împotriva partizanilor lor acum deveniți inamici. Această dinamică realistă nu ar trebui confundată cu tendința competitorilor parteneri de a merge în direcții diferite la nivel unor mișcări ideologice care nu pot avea decât o singură autoritate, cum ar fi Uniunea Sovietică sau China comunistă. Aceste comunități de credință și moștenire se luptă pentru că ele dețin o cultură comună și nu pentru că este ipocrizie cultura lor.

³⁴ Monica Duffy, Daniel Philpott, Timothy Samuel Shan, *God's century: resurgent religion and global politics*, (New York, W.W. Norton, 2011).

BIBLIOGRAFIE

1. **Angell Norman.**, *The Great Illusion: a study of the relation of military power to national advantage.*, Cosmo Inc, Cornel University, 2011, p. 78.
2. **Anthony W. Marx**, *Faith in Nation*, Oxford: Oxford University Press, 2003.
3. **Alastair Iain Johnston**, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton: Princeton University Press, 1995, p.23.
4. **Alexander Wendt**, *Social theory of international politics*, Cambridge University Press, 1999, p. 24.
5. **Darryl S. L.**, *International relations and the challenge of postmodernism*, University of South Carolina Press, 2000, p. 132.
6. **Devetak R., Burke A., George J.**, *An Introduction to International Relations*, Cambridge University Press, 2007, p. 197.
7. **Griffiths M., O'Callaghan T., Roach S. C.** *International relations: the key concepts*, [Taylor & Francis](#), 2002, p. 131.
8. **Jeff Haynes**, "Transnational religious actors and international politics," *Third World Quarterly* 22:2, 2001, pp.143-158, și Sidney Tarrow, *The New Transnational Activism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
9. **Hendrik Spruyt**, *The Sovereign State and Its Competitors*, Princeton: Princeton University Press, 1994, p.54.
10. **Keohane R. O., Nye J. S.**, *Power and interdependence* , Longman, 2001, p.73.
11. **Kenneth N. Waltz**, *Theory of International Politics*, New York: Addison-Wesley, 1979, 82. John Gerard Ruggie, *Constructing the world polity: essay on international institutionalization*, London, Routledge, 1998, p.34.
12. **Markus Fischer**, "Feudal Europe, 800-1300: Communal Discourse and Conflictual Practices," *International Organization* 46:2, spring 1992, 427-466; Rodney Hall and Friedrich Kratochwil, "Medieval Tales: Neorealist 'Science' and the Abuse of History," and Fischer, "On Context, Facts, and Norms," *International Organization* 47:3, summer 1993, 479-500.
13. **Micheline R. Ishay**, *The History of Human Rights*, Berkeley: University of California Press, 2004, p.31.
14. **Morgenthau H. J., Thompson K. W., Clinton W. D.**, *Politics among nations: the struggle for power and peace* , McGraw-Hill Higher Education, 2005, pp. 143-146.
15. **Monton Kaplan**, *System and proces in Internațional Politics*, Colchester: ECPR, 2005, p.23.
16. **Robert Gilpin**, *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge, 1981; Barry Posen, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict, *Survival* 35:1, Spring 1993, 27-47.
17. **Salmon, T , Imber, M**, *Issues in international relations*, 2nd edition, 2008, p. 34.
18. **Sylvester, C.**, *Feminist International Relations. An unfinished journey*, Cambridge University Press, 2004, p. 46.

19. **Stephen D. Krasner**, "Power Politics, Institutions, and Transnational Relations," in Thomas Risse-Kappen, ed., *Bringing Transnational Relations Back In*, 1995, Cambridge: Cambridge University Press, p.56.
20. **Stephen Krasner**, *Problematic sovereignty: contested rules and political possibilities*, New York, Columbia University Press, 2001, p.25.
21. **Victoria Tin-bor Hui**, *War and State Formation in Ancient China and Early Modern Europe*, New York: Cambridge University Press, 2005).
22. **Waltz K. N.**, *Theory of international politics*, Waveland Press, 2010, p. 62.

FUNDAMENTELE IDEOLOGICE ALE SECURITĂȚII EUROPENE

MĂRCĂU FLAVIUS-CRISTIAN¹
 CIOREI MIHAELA ANDREEA²

ABSTRACT:

AVEM NEVOIE DE FUNDAMNETE PE CARE SA PUTEM CONSTRUI UN CADRU CONCEPTUAL AL INTELEGERII SI EXPLICARII SECURITATII. O MODALITATEA INCERCATA SI TESTATA O CONSTITUIE ANALIZA FELULUI IN CARE GANDITORII SI OAMENII DE STAT AU INTELES, PRIN TRADITIE, CE ANUME INSEAMNA SECURITATEA, PRECUM SI SPRIJINIREA PE ACEASTA CUNOASTERE IN STABILIREA PROPRIILOR POZITII. IN EVALUAREA CRITICA A GANDIRII TRECUTULUI, LA INCEPUTUL ACESTEI CALATORII INTELECTUALE NU VOM NUTRI NICI UN FEL DE IDEI PRECONCEPUTE IN LEGATURA CU PUNCTUL CATRE CARE NE VOR CONDUCE OPINIILE NOASTRE DESPRE SECURITATE IN FINAL.

KEYWORDS: SECURITY, LEVIATHAN, PRINCE, SOIAL CONTRACT, HOBBS, TUCIDIDE, MACHIAVELLI, CLAUSEWITZ

INTRODUCERE

Am decis să abordez acest subiect – o nouă abordare a securității europene la începutul secolului XXI – din considerente de actualitate și importanță al acestui subiect. Studiul de față își propune să prezinte noutatea în abordarea securității la nivel European, privita, sau nu, din perspectiva organizațiilor militare. Metodele de cercetare utilizate pentru elaborarea studiului de față sunt: metoda deductivă, relația cauză – efect, analiza de conținut a documentelor (și analiza descriptivă.

¹ Masterand la Universitatea “Constantin Brancusi” din Targu-Jiu, Facultatea de Administratie Publica si Studii Politice Compareate, specializarea Sisteme Administrative si Relatii Internationale

² Masterand la Universitatea “Constantin Brancusi” din Targu-Jiu, Facultatea de Administratie Publica si Studii Politice Compareate, specializarea Administratie Publica Europeana

Omul a dovedit de-a lungul istoriei că are nevoie permanentă de siguranță pentru asigurarea stabilității, iar ca răspuns pentru această realitate a luat naștere conceptul de *securitate*. Dar *ce reprezintă securitate*? A defini înseamnă a delimita, înainte de orice. Metoda obișnuită de a delimita un concept, consideră Giovanni Sartori, este definirea *a contrario*³, prin contrast. Ca să înțelegem mai bine ce înseamnă *teoria a contrario*, voi lua câteva exemple: *care este contrariul albului? Negrul! Care este contrariul iernii? Vara.*

Pentru a stabili *ce este securitatea* trebuie stabilit ce nu este, adică opusul securității: securitatea nu înseamnă război, nu înseamnă anarhie, nu înseamnă lipsa siguranței personale sau incapacitatea unei națiuni de a promova cu succes interesele sale naționale, etc.

Prin *contrastele* folosite mai sus am înțeles ce nu este *securitate*, dar ce este ea până la urmă? Care este definiția ei exactă? Nu poate nimeni da o definiție a securității care să rămână *bătută în cuie*, pe care să o avem ca reper cu toții în viitoarele noastre cercetări. Conform dicționarului explicativ al limbii române, *securitate* reprezintă „*modul de a fi la adăpost de orice pericol; reprezintă sentimentul de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol*”. Pe lângă această definiție regăsită în dicționar, avem diferite definiții date de-a lungul timpului: Ian Bellany consideră că „*securitatea este absența relativă a războiului*”⁴; Penelope Harland-Thunberg spunea în 1982 că „*securitatea reprezintă capacitatea unei națiuni de a promova cu succes interesele sale naționale*”; Martin Laurence consideră că „*securitatea asigură bunăstarea viitoare*” (1983), iar ca ultimă definiție voi folosi descrierea dată în 1989 de către Colegiul Național de Apărare al Canadei: „*prezervarea unui stil de viață acceptabil de către cetățeni, dar care este compatibil cu necesitățile și aspirațiile legitime ale altora*”⁵.

Fiecare din definițiile de mai sus își poate avea originea în contexte istorice diferite – problemele de securitate nu sunt fixe, ba chiar au suferit diferite schimbări de-a lungul timpului: ca exemplu, la începutul secolului XX cea mai bună modalitate de întărire a securității a fost considerată politica pronatalista; după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, politicile de control asupra populației au căpătat o nouă conotație, astfel că nu mai reprezentau sursa securității ci a bunăstării sociale; în timpul Războiului Rece, securitatea s-a limitat strict la termenii militar și a fost văzută din prisma celor doi poli de putere: SUA și

³ Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, (Iasi: Polirom, 1999), 177;

⁴ Buzan Barry, *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, (Chișinău: Ed. Cartier, 2000)

⁵ A se vedea M. Griffiths, *Relatii Internationale. Scoli, curente, ganditori*, (Editura Ziua, 2003)

URSS; după încheierea Războiului Rece conceptul a asimilat noi domenii în sfera de cuprindere: social, politic, economic, etc⁶.

„Securitatea este un parametru de proces și nu de stare, deoarece încercările unui actor al sistemului internațional de obținere a securității absolute pot produce efectul contrar, inducerea unei stări de insecuritate/amenințare altor actori, care vor întreprinde sau cel puțin sunt tentați să întreprindă măsuri de contracarare ce vor conduce, în final la diminuarea nivelului de securitate al inițiatorului, da nu numai”⁷.

I. FUNDAMENTELE SECURITĂȚII LA HOBBS, MACHIAVELLI, CLAUSEWITZ ȘI TUCIDIDE

“Studierea gândirii acestor teoreticieni nu ne va spune tot ceea ce dorim să știm, dar ne va ajuta să învățăm *cum* – și chiar, într-o anumită măsură, *ce* și *de ce* – să gândim despre securitate”⁸. Prin geniul celor patru s-au pus bazele de plecare în studiul securității, de la începuturile ei în lupta Egiptului cu Hitiții, până la Războiul Rece dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică, se aplică intuițiile lor.

Securitatea este înțeleasă că artă militară, iar războiul este legat inevitabil de stat – este o funcție permanentă a acestuia. Prim urma securitatea este asigurată de către stat, iar statul este generator de război, astfel că securitatea gravitează în jurul războiului. Iar străluciții precursori ai studiilor de securitate: Hobbes, Machiavelli, Clausewitz și Tucidide sunt considerații principalii reprezentanți ai artei militare.

Thomas Hobbes (1588 – 1679)

Prin opera sa principală, "Leviathan" (1651), Hobbes a devenit fondatorul filosofiei statale moderne. Dat fiind că în natură domnește "războiul fiecăruia cu toți ceilalți"(homo homini lupus), oamenii încheie un contract social prin care transferă statului puterea și competența. Legitimitate statului constă și în datoria sa de a garanta securitatea.

Acesta consideră că oricare ar fi urmările unor vremuri de război, când fiecare om este dușmanul fiecărui om, ele sunt și urmările unor vremuri când oamenii trăiesc fără a avea vreo altă siguranță decât cea dobândită prin forță și iscusință deopotrivă. Într-o astfel

⁶ A se vedea Alexandra Sarcinschi, Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale, (București: ed. Universității Naționale de Apărare, 2005)

⁷ Ion Palsoiu, Studii de Securitate, (Craiova: ed. MJM, 2010), 6

⁸ Edward A. Kolodziej, Securitatea și Relațiile Internaționale, (Iasi: Polirom, 2007), 67

de stare, nu este loc pentru hărnicie, căci fructul ei este nesigur; prin urmare, pământul nu este cultivat; nu există nici navigație, nici bunurile care pot fi aduse pe mare; nici construcții spațioase, nici instrumente de a muta sau da la o parte acele lucruri care necesită forța; nici arte, scriere sau societate; iar mai rele decât orice sunt frica neîncetată și primejdia unei morți violente⁹. Acest lucru coincide cu *starea de natură coincide cu starea de război*. Hobbes consideră că, datorită faptului că oamenii s-au născut egali, ei se bucură de acea egalitate a șansei de a-și atinge scopul – de regulă, propria conservare. Totuși, pentru a-și atinge acest scop, ei caută să-i distrugă și să-i supună pe ceilalți. Problema ar consta în faptul că oamenii, ființe dominate de pasiune¹⁰, se lasă pradă concurenței și dorinței de glorie. De aceea, orice încercare de a se asocia este sortită eșecului. Din moment ce aceștia *nu dispun de o putere comună care să-i țină la respect, continuă să se afle într-o stare de război* – o luptă a fiecărui om împotriva celuilalt. “Natura războiului nu constă în lupta propriu-zisă, ci într-o dispoziție cunoscută pentru luptă”¹¹.

După cum afirmă Edward Kolodziej, pentru Hobbes, condiția umană era așadar una de insecuritate inevitabilă, oricâte aparențe de suprafață și percepții psihologice individuale de stabilitate și siguranță puteau fi aduse drept contraargumente. Date fiind ciocnirea nesfârșită dintre preferințele și puținele modalități și mijloace de a le satisface, conflictul era înrădăcinat în schimburile sociale ale oamenilor și ale societăților, realizate cu scopul aplicării neobosite, inventive și fără remușcări a preferințelor lor contradictorii¹².

Hobbes a venit cu un răspuns foarte bun pentru stoparea teamei – transferul securității personale către statul care guvernează: *Se întâmplă ca și cum fiecare ar spune fiecăruia: autorizez acest om sau această adunare, și îi abandonez dreptul meu de a mă governa eu însumi, cu condiția că și tu să îi abandonezi dreptul tău și să-i autorizezi toate acțiunile în același fel.*

Max Weber a recunoscut că statul modern își are reprezentarea, metaforică, în Leviathanul lui Hobbes. Cel din urmă a fost preocupat de explicarea și înțelegerea securității din punct de vedere al aspectului esențial pentru condiția umană. “S-a concentrat asupra descrierii, explicării și înțelegerii securității ca aspect esențial pentru condiția umană. Rezolvarea dilemei securității, indiferent dacă definitiv sau nu și stabilirea unei ordini

⁹ Adrian-Paul Ilescu și Emanuel-Mihail Socaciu, Fundamentele gândirii politice modern, (Iasi:Ed. Polirom, 1999), 45

¹⁰ Teoria pasiunii centrale – atât la David Hume cât și la Chesterfield: Dacă vrei să te apropii de cineva află-i pasiunile; A controla pasiunile altora înseamnă a controla propriile pasiuni.

¹¹ Thomas Hobbes, Leviathan, (Wilder Publications, 2007), 110

¹² Edward A. Kolodziej, Securitatea și Relațiile Internaționale, (Iasi: Polirom, 2007), 75-76

politice funcționale constituiau condițiile menținerii și reproducerii vieții sociale dincolo de existent membrilor săi. Soluția Hobbesiană a Leviathanului sau crearea unei puteri copleșitoare și legitimarea ei printr-un contract social imaginar, ce ar fi putut apărea la un moment dat în istorie, exact așa sunt – pur imaginare, după cum insistă criticii”¹³.

Niccolò Machiavelli (1469 – 1527)

Alături de Thomas Hobbes, Machiavelli a adus și el contribuții la apariția concepției realismului politic în teoria relațiilor internaționale. Acesta a fost preocupat de chestiunile securității statului ca principala îndatorire a oricărui principe suveran.

Machiavelli are o abordare total diferită față de Hobbes pentru că nu face referire la omul aflat în starea de natură și la nevoia acestuia de a fi guvernat ci se referă strict la conducător, la principe. Principele este parcurs în întregime de observațiile asupra necesității, asupra inevitabilității răului într-o lume care nu cunoaște bunătatea, ci oameni perversi și cruzi. Acest tratat poate fi considerat într-un anumit fel un veritabil manifest politic.

Acesta prezintă principele ca fiind dublu: om și animal datorită naturii sale care și aceasta este dublă. Animalitatea să se rezumă strict la cele două viețuitoare: vulpea și leul. Observăm că Machiavelli nu a ales aceste animale la întâmplare ci pentru caracteristicile proprii pe care le au în înfruntarea sau ocolirea dușmanului. Vulpea, reprezintă însăși viclenia principelui ”care este în special cea în virtutea căreia angajamentele luate capătă o față umană, generoasă, religioasă și pioasă”¹⁴. Machiavelli consideră că principele trebuie să știe să folosească bine mijloacele animalului: ”Trebuie, așadar, să fi vulpe, pentru a recunoaște cursele, și să fi leu, pentru a-i speria pe lupi. Aceia care procedează numai în felul leului nu se pricep deloc în arta guvernării”¹⁵.

Pornind de la cele relatate mai sus ajungem la concluzia că măsurile extraordinare, inclusive folosirea forței, se justifică pentru a restabili și menține securitatea unui stat. “Puterea reprezintă un concept central în relațiile internaționale dar și un instrument fundamental de analiză în științele politice și sociale. Definierea puterii s-a dovedit o sarcină extrem de dificilă. Întrucât este un concept multidimensional, cu sensuri multiple și uneori

¹³ Edward A. Kolodziej, *Securitatea și Relațiile Internaționale*, (Iasi: Polirom, 2007), 78

¹⁴ Pierre Manent, *Originile politicii moderne Machiavelli/Hobbes/Rousseau*, (Nemira: București, 2000), 19

¹⁵ Niccolò Machiavelli, *Principele*, (Antet: București, 2001), 63

exclusive”¹⁶. Ideea de putere se regăsește în Principele lui Machiavelli unde acesta ne prezintă trecerea de la statutul de persoană privată la cel de Principe – obținerea puterii. El se dedică studiului diverselor mijloace ce servesc acestei transformări: talentul, bunurile altuia, nelegiuirea unită cu talentul – transformări cu ajutorul cărora, Principele, armonizează funcțiunile statului.

“Chestiunea armonizării funcțiilor statului este obiectivul oricărei guvernări, indiferent de influențele mediului de securitate, în așa fel încât să se creeze echilibrul social, atingerea stării de ordine a statului, o ordine capabilă să încorporeze în ea toate forțele în loc de a fi la discreția lor”¹⁷.

În lumea lui Machiavelli, aerul este rarefiat și cerul e înnorat. O umbră misterioasă ne privează de cerul inteligibil. Cu toate acestea, e inutil să încerci să ataci argumentele marelui Secretar. Dar argumentația lui, îmbibată de cruzimea pe care o dezvăluie și o recomandă, nu ar putea prevala împotriva acestui atac: rațiunea își continuă murmurul universal între existențele separate, iar încercarea de a aduna elementele disparate ale unei naturi umane uitate rămâne întotdeauna posibilă.

Carl von Clausewitz (1780 – 1831)

“Pe linia ipotezelor hobbesiene, Carl von Clausewitz a tras concluzia logic potrivit căreia statele, ca și indivizii lui Hobbes, trăiau în condiții de conflict perpetuu tinzând către “războiul pur”. Hotărârea lor de a rămâne independente și autonome, interesele lor conflictuale, precum și viziunile contrare asupra ordinii preferate care le guvernează relațiile au obligat statele să considere războiul un imperativ continuu și o prioritate absolută. Dacă nu ar fi controlat altfel, lupta pentru putere și dominație între state în condiții de anarhie s-ar transforma în finalul extrem al jocului postulat de Hobbes în privința indivizilor”¹⁸.

Clausewitz, în lucrarea sa *Despre Război*, a promovat o viziune diferită bazată pe războiul clasic și inspirată din războaiele napoleoniene. Acesta spunea că “războiul nu este numai un act politic, ci un adevărat instrument politic, o continuare a relațiilor politice, o realizare a acestora cu alte mijloace. Ceea ce mai rămâne specific războiului se referă doar

¹⁶ Gabriel Gabor, Puterea și Securitatea în Relațiile Internaționale, în Echilibrul de Putere și Mediul de Securitate, (București: ed. Universității Naționale de Apărare “Carol I”, 2011), 151

¹⁷ Gabriel Gabor, Puterea și Securitatea în Relațiile Internaționale, în Echilibrul de Putere și Mediul de Securitate, (București: ed. Universității Naționale de Apărare “Carol I”, 2011), 155-156

¹⁸ Edward A. Kolodziej, Securitatea și Relațiile Internaționale, (Iasi: Polirom, 2007), 80

la natura specifică a mijloacelor sale. Arta militară poate pretinde în general, iar înaltul comandant în fiecare caz în parte, ca direcțiile și intențiile politicii să nu intre în contradicție cu aceste mijloace și aceasta pretenție. Într-adevăr, nu este mică, dar oricât de puternic reacționează războiul, în anumite cazuri, asupra intențiilor politice, această reacție trebuie gândită întotdeauna că o modificare a lor, căci intenția politică este scopul, iar războiul este mijlocul și niciodată mijlocul nu poate fi gândit fără scop”¹⁹.

Acesta spunea, la începutul secolului al XIX-lea, că victoria vine nu din bătăliile câștigate sau prin impunerea uzurii inamicului, ci din atacarea centrelor de greutate ale acestuia.

Clausewitz a observat că războiul își atinge rareori formă pură în relațiile reale dintre state. Războaiele reală contrastau cu “modelul ideal” și “războiul pur”. Acesta din urmă era un joc final dictat de logica puterii, dacă relațiile dintre state erau reduse doar la forță și violență. Constrângerile materiale și de mediu, fără a mai menționa șansa, întârziu sau împiedicau aproape întotdeauna realizarea formei pure a războiului – finalitatea logică a unui schimb de forță și violență între rivali, cu scopul de a obține ce vor. Totuși, constrângerile decisive nu erau de natură materială,. Acestea erau limitele politice și morale impuse folosirii puterii de stat de către regimuri și populațiile lor, în negocierile și tranzacțiile cu alți actori, cu scopul de face “un târg”, înainte de a se ajunge la anihilarea materială²⁰.

Tucidide (cca 460-398 î.Hr)

Grație teoretizării lui Tucidide privind violența și războiul, povestirea sa și lecțiile instructive învățate în urma războiului peloponeziaca încă sunt relevante pentru a înțelege și a explica dilemele de securitate cu care se confruntă popoarele lumii în prezent.

Autorii moderni, mai ales cei preocupați de războiul rece dintre Statele Unite și URSS, au apelat, de asemenea, la descrierea realizată de Tucidide războiului grec pentru a ilustra concepția hobbesiană privind dilema securității dintre societăți și state. După cea de-a Doua Conflagrație Mondială, Japonezii au făcut apel la Tucidide pentru a putea explica înfrângerea primită.

Tucidide a fost primul care, prin relatarea războiului dintre Atena și Sparta în secolul al V-lea î.Hr., a prezentat dilema securității. Potrivit acestuia, dilemă o constituie

¹⁹ Carl von Clausewitz, Despre război, (Editura Militară, București, 1982), 67

²⁰ Edward A. Kolodziej, Securitatea si Relatiile Internationale, (Iasi: Polirom, 2007), 81

tocmai problema forței care trebuie abordată luând în calcul și uzul de forță contracarat ce va fi folosit de către ceilalți actori. Prin urmare, concluzia este că "rezultatul final este un joc în care pierd toți participanții, întrucât războiul acaparează capacitatea oamenilor de a defini condiții acceptabile și tolerabile reciproc pentru securitate și ordine"²¹. Acesta ne spune că Atena nu a avut sorți de izbândă datorită unor erori esențiale în urmărirea securității: și-a concentrat atenția numai supra forței. "Mai întâi, și-a supraestimat puterea de a-i intimida pe aliații oprimați și de a înfrânge Spartă și partizanii ei. Dacă atenienii ar fi reflectat mai mult la neajunsurile unei soluții violente, pure, la securitatea lor, probabil că și-ar fi regândit strategia de cucerire și expansiune. Probabil ar fi căutat șiș a inițieze o relație, indiferent cât de fragile, cu rivalii lor, tocmai pe baza considerațiilor respinse de ei în discursul fatal ținut în fața melienilor"²²

O mare parte a interesului continuu față de relatarea lui Tucidide despre un război antic pentru supremație între doi rivali ireconciliabili constă în expunerea dilemelor de alegere cauzate de căutarea neîncetată a securității. Dacă numai *dialogul melian* este citat drept text de urmat, după cum insistă numeroși analiști de securitate, atunci puterea materială trebuie căutată cu toate forțele. În aceste condiții, securitatea s-ar afla în slăbiciunea rivalilor și aliaților unui actor. Dominația ar aduce cu sine securitatea. Acest sfat a fost cel care i-a aruncat pe atenieni în dificultate. Iar melienii și-au pierdut orașul și viețile din cauza dorinței atenienilor de securitate necondiționată²³.

II. Școala de la Copenhaga și Securitatea

În lucrarea de față, am pus în discuție o problemă în ceea ce privește securitatea, (europeană), referitor la spațiul evoluțiilor militare, instituționale, economice, geopolitice, care au impact asupra securității Europei în special.

În a doua jumătate a secolului douăzeci, conceptul de "securitate" a fost privit ca referindu-se în mod exclusiv la relațiile de securitate militară... "Școala de la Copenhaga" a devenit numele comun pentru întreaga analiză a conceptului de securitate prin care s-a reconceptualizat fundamental înțelesul termenului de "securitate" și al elementelor cărora trebuie să li se asigure securitatea. Toată această literatură a fost generată de anumiți

²¹ Celac C. Sergiu – Mică enciclopedie de politologie, (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977), 401-402

²² Edward A. Kolodziej, Securitatea și Relațiile Internaționale, (Iasi: Polirom, 2007), 89

²³ A se vedea pe larg Edward A. Kolodziej, Securitatea și Relațiile Internaționale, (Iasi: Polirom, 2007), 83-94

analizți asociați Centrului de la Copenhaga pentru cercetare în domeniul păcii și al conflictelor. În mod clar, cei mai influenți analizți au fost Barry Buzan și Ole Wæver. Activitatea lor inovatoare a contribuit major, și în unele cazuri a reorientat dezbaterile asupra naturii securității și a studiilor de securitate. Deosebit de important este felul în care au încercat să “extindă” conceptul de securitate – s-a considerat studiile de securitate ca fiind problematice dacă sunt construite îngust, în jurul dimensiunii militare a securității și excluzând alte dimensiuni.

Școala de la Copenhaga a pus în discuție cine și ce trebuie să fie protejat; în ce dimensiuni trebuie să opereze securitatea, de asemenea, mijloacele prin care limba și discursul influențează interese și acțiuni legate de securitate. Impactul “Școlii de la Copenhaga” a influențat politica majorității statelor membre ale organizațiilor europene de securitate. În 1991, la întâlnirea la nivel înalt de la Roma, NATO a decretat - în limbajul clasic al Școlii de la Copenhaga - că securitatea are acum 5 dimensiuni: militară, socială, politică, economică și de mediu.²⁴

Dimensiunea militară a spațiului de securitate europeană se referă strict la teritoriile “acoperite” de aranjamente militare efective. Alianța Nord-Atlantică și Organizația Tratatului de la Varșovia au fost, pe de o parte, actorii majori ai aceste scene în timpul Războiului Rece. Alianța Nord-Atlantică a fost creată în 1949. Actul fondator a fost semnat de 12 țări, la Washington; Tratatul de la Varșovia a fost încheiat de URSS și “sateliții” săi, în 1955. Între 1949 și 1991 (data auto-dizolvării Organizației Tratatului de la Varșovia) Europa a reprezentat în ochii tuturor, frontul principal al Războiului Rece, într-o lume bipolară. Deși Uniunea Sovietică și Statele Unite s-au întâlnit și s-au confruntat, indirect. Ideologiile și tehnologiile militare în numeroase dispute locale și regionale din întreaga lume, nici una nu a fost mai importantă și mai simbolică decât Războiul Rece din Europa.²⁵

²⁴ Tim Bird și Stuart Croft, “Școala de la Copenhaga și Securitatea Europeană”, în “Studii de Securitate”, British Council, (București: Ed. Cavallioti, 2005), 7

²⁵ Valentin Naumescu, “Spațiul Securității Europene”, în “Studii de Securitate”, British Council, (București: Ed. Cavallioti, 2005), 30-31

Dimensiunea sociala

Ole Weaver²⁶ și Barry Buzan²⁷ subliniază faptul că securitatea socială nu este doar un sector al securității, ci și un obiect distinct de referință care cuprinde menținerea identităților naționale colective, a limbilor vernaculare, a culturilor tradiționale, a religiilor și obiceiurilor unei națiuni.

Acest concept a avut parte de critici, din punct de vedere al abordării, prin dezbaterile pe care le-a lansat. Helen Sjursen susține că “potențiala existență a regulilor și respectul pentru normele care definesc scopul și legitimitatea politicii de securitate, este lăsată neexplorată și neexplicată în ansamblul schemei propuse de școala de la Copenhaga. Astfel ca aceasta schema nu poate ține locul unei posibile schimbări a standardelor normative pentru rezoluția conflictului și întărirea acrodurilor legale de unificare. Cu alte cuvinte, posibilitatea ca politica de securitate să fie, sau să poată fi, transformată într-un instrument de susținere a ordinii legale globale care întărește drepturile individului, mai degrabă decât să fie un instrument cu care este protejat interesul celui mai puternic, nu este cercetată. De aici rezultă, (în abordarea Copenhaga) că politica de securitate va fi guvernată de cel mai puternic, fie va fi preluată de grupuri particulare ca răspuns la amenințările simțite în legătură cu supraviețuirea lor”²⁸.

Dimensiunea economica

Această dimensiune are în vedere două considerente: 1) spațiul economic de piață liberă și 2) spațiul economic al nivelelor înalte de competitivitate. Conform lui Buzan, securitatea în conformitate cu această dimensiune, înseamnă: „*acces la resurse, finanțe și piețe necesare pentru a susține nivele acceptabile de bunăstare a cetățenilor și putere a statului*”²⁹.

Depășind atât spațiul Uniunii Europene ca organizație cât și spațiul geografic, securitatea economică include doar state în care democrația este puternic dezvoltată – aici bunăstarea socială și nivelul de competitivitate sunt ridicate. Ca exemplu, Valentin Naumescu, a luat Norvegia

²⁶ Ole Weaver, *Insecuritate. Identitate: une dialectique sans fin în Entre union et Nation: L'Etat en Europe*, M. Le Gloanec (coord.), (Paris: Presses de Sciences Po, 1998), 93.

²⁷ Buzan, Barry, *Popoarele, statele și teama*, (Chișinău: Editura Cartier, 2000), 31

²⁸ Sjursen, H., (2004), “Arena Working Papers: Changes to European Security in a Communicative Perspective”, WP 1/04 Oslo: Arena), 5-7

²⁹ Barry Buzan, *People, State and Fear*, (Londra: Harvester Wheatsheaf, 1991), 20

care este cu siguranță parte a acestui spațiu economic, cu toate că cetățenii sau au refuzat ca țara lor să devină membră a Uniunii Europene³⁰.

Perspectivă societală

Ole Wæver descrie societatea ca fiind o entitate umană rezultată în urma unui proces de conviețuire dintre oameni și grupuri care poartă o serie de atribute comune (rasă, etnie, limbă, etc.) și care dau expresia unor sentimente comune, cum ar fi: identitatea, valorile și simbolurile. Max Weber consideră că societatea este o comunitate de sentimente care se manifestă în mod adecvat sub forma unui stat propriu, putând fi privită ca o comunitate care tinde să genereze propriul stat.

Facând abstracție de sensul securității naționale și cea individuală, securitatea societală se referă la partea ramasă necoperită de cele două tipuri de securitate.

Această perspectivă societală a securității stă la baza aspectelor de identitate ale Europei, astfel că beneficiază de o cultură care presupune: acceptarea diversității, a toleranței, a solidarității și respectului pentru ființa umană.

O astfel de abordare este extrem de generoasă reliefând modelele multiculturale în multe regiuni ale Europei, promovând o organizare consociatională în interiorul societății și solicitând o viziune integratoare în procesul decizional. Securitatea societală presupune dreptul de preservare și dezvoltare a identităților culturale, pentru diferitele grupuri și comunități care conviețuiesc în cadrul societăților plurale³¹.

Mediul înconjurător

Buzan susține că securitatea mediului se referă la menținerea biosferei locale și planetare, ca suport esențial de care depind toate acțiunile oamenilor

Această parte a securității acoperă un domeniu complex de conținuturi științifice, civice și politice, cu privire la conservarea biosferei și a echilibrului ecologic, iar în agenda securității mediului se regăsesc: dereglarea ecosistemului (schimbarea climatică), criza energetică (epuizarea resurselor naturale energetice), criza demografică (migrația de masă, sub-urbanizarea), criza alimentară (supraconsum, sărăcia din Africa), criza

³⁰ Valentin Naumescu, "Spațiul Securității Europene", în "Studii de Securitate", British Council, (București: Ed. Cavallioti, 2005), 32

³¹ Valentin Naumescu, "Spațiul Securității Europene", în "Studii de Securitate", British Council, (București: Ed. Cavallioti, 2005), 33

economica (protectia unor economii poluante) si dezordinea civila (distrugerea mediului prin razboi)

Naumescu ne spune ca odata „cu sfarsitul anilor `60, problematica mediului a devenit treptat parte a discursului public occidental, castigand din ce in ce mai multi sustinatori si jucand uneori rolul unei „a treia optiune” politica”³². Pe viitor, problematica mediului inconjurator va deveni, cu siguranta, unul dintre cele mai importante domenii de interes, atat national cat si international. „Partea centrala a argumentarii in favoarea inovaii conceptuale in domeniul securitatii ecologice sau a mediului este chiar potentialul ei mobilizator (...) Eticheta securitatii este un instrument util atat pentru a semnala pericole cat si pentru a fixa prioritati”³³.

Fiecare dintre perspectivele de mai sus defineste un punct central, in cadrul problematicii securitatii ca si un mod de a ordona prioritatile, dar toate sunt intretesute, conform lui Buzan, intr-o stransa retea de legaturi.

Perspectivile (geo)politice, pot sugera un spațiu mai larg al evoluțiilor în domeniul securității luând în considerare toate regiunile conectate (direct sau indirect) cu Europa. Pe lângă țările vest-europene care reprezintă nucleul acestui spațiu , multe alte țări trebuie desigur, incluse, datorită participării lor și impactului, mai mare sau mai mic, pe care îl au asupra agendei de securitate europeană. Din această perspectivă, se cer menționate: SUA, Canada, Rusia, fostele state socialiste din Europa Centrală și de Est, Țările Baltice, Ucraina și Republica Moldova, Balcanii, Grecia și Turcia, Ciprul, Caucazul și într-o măsură tot mai mare, chiar Orientul Mijlociu, prin consecințele evidente asupra securității globale.³⁴

CONCLUZII

Pe parcurs va deveni clar ca acesti scriitori clasici si criticilor lor li se alatura teoreticieni inventivi si influenti, in cercarea de a-si generaliza sau a-si universaliza pozitiiile privind securitatea, Tocami aceasta cautare a unor generalizari – a explica si a intelege securitatea – constituie forta motrice a studierii fenomenelor endemice conditiei umane, dupa cum am ajuns sa o cunoaste, Autorii clasici au demonstrat ca este posibil sa se generalizeze in timp si spatiu. Ei descriu ceea ce spun si fac oameni – ii iau pe acestia ca

³² Valentin Naumescu, “Spațiul Securității Europene”, în “Studii de Securitate”, British Council, (Bucuresti: Ed. Cavallioti, 2005), 33

³³ Ronnie Lipschutz, *On Security*, (New York: Columbia University Press, 1995), 63

Valentin Naumescu, “Spațiul Securității Europene”, în “Studii de Securitate”, British Council, (Bucuresti: Ed. Cavallioti, 2005), 31-32

atare. Dimensiunile și profunzimea contribuției lor constituie un bun punct de pornire în reflecția asupra problemei³⁵.

În contemporaneitate, conceptul de securitate va deveni tot mai complex, iar viitorul ne va dovedi că evoluția acestui concept nu se va opri aici, depinzând doar de tehnologia din domeniul militar, cultural, social și politic al statelor.

Contribuția Scolii de la Copenhaga a fost definitorie în domeniul studiilor de securitate și a dezvoltat gândirea asupra securității pe continentul european de astăzi. Pronind de la o nemulțumire datorată îngustării agendei de securitate din timpul Războiului Rece, cadrul conceptual de la Copenhaga a avut un impact contemporan foarte puternic.

³⁵ Valentin Naumescu, “Spațiul Securității Europene”, în “Studii de Securitate”, British Council, (București: Ed. Cavallioti, 2005), 95

BIBLIOGRAFIE:**CARTI:**

1. **Barry, Buzan;** *Popoarele, statele și teamă. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Ed. Cartier, Chișinău, 2000
2. **Clausewitz, von Carl;** *Despre război*, Editura Militară, București, 1982
3. **Griffits, M.;** *Relații Internaționale. Școli, curente, gânditori*, Editura Ziua, 2003.
4. **Hobbes, Thomas,** *Leviathan*, Wilder Publications, 2007
5. **Iliescu, Adrian-Paul; Socaciu, Emanuel-Mihail,** *Fundamentele gândirii politice modern*, Ed. Polirom, Iași, 1999
6. **Kolodziej, Edward A.;** *Securitatea și Relațiile Internaționale*, Iași: Polirom, 2007
7. **Machiavelli, Nicollo;** *Arta Războiului*, Antet: București, 1999
8. **Machiavelli, Nicollo;** *Principele*, Antet: București, 2001
9. **Manent, Pierre;** *Originile politicii moderne Machiavelli/Hibbes/Rousseau*, Nemira: București, 2000
10. **Paloiu, Ion;** *Studii de Securitate*, Craiova: ed. MJM, 2010
11. **Sarcinschi, Alexandra;** *Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale*, București: ed. Universității Naționale de Apărare, 2005
12. **Sartori. Giovanni;** *Teoria democrației reinterpretată*, Iași: Polirom, 1999
13. **Sergiu, Celac C.;** *Mică enciclopedie de politologie*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1977

ATICOLE:

1. **Gabor, Gabriel;** *Puterea și Securitatea în Relațiile Internaționale*, în Echilibrul de Putere și Mediul de Securitate, București: ed. Universității Naționale de Apărare “Carol I”, 2011
2. **Lasan, Nicoleta;** *Seuritatea – concepte in societatea contemporana*, in Revista de Administratie Publica si Politic Sociale, An II, Nr. 4(5)/Decembrie 2010

**DESCENTRALIZAREA ȘI DECONCENTRAREA:
PROCESE DE ACTUALITATE ÎN TEORIA ȘI PRACTICA
ADMINISTRAȚIEI PUBLICE**

MARIN Ștefan - Claudiu¹

ABSTRACT

TO A LARGE EXTENT, DECENTRALISATION INVOLVES THE MOVEMENT FROM THE CENTER TO THE EDGE. IN THE CONTEXT OF PUBLIC ADMINISTRATION, DECENTRALISATION REPRESENTS THE PROCESS OF DISPERSING DECISION-MAKING GOVERNANCE CLOSER TO THE PEOPLE AND/OR CITIZENS, A VERTICAL TRANSFER OF AUTHORITY AND RESPONSIBILITIES FROM THE NATIONAL GOVERNMENT TO LOCAL AUTHORITIES.

FOR DECENTRALISATION AND DECONCENTRATION TO BECOME A REALITY IS NECESSARY A CHANGE AT A CONCEPTUAL LEVEL, A COMPLETE REFORM OF THE SYSTEM, IN ORDER TO ENSURE A BETTER DISTRIBUTION OF THE COMPETENCES IN DECISION AS CLOSER TO THE PLACE WHERE THEY ARE APPLIED. THE LIGHTNESS DECENTRALISATION SHOULD PROGRESSIVELY INSTALL A NEW TYPE OF ADMINISTRATIVE SYSTEM, WITHOUT THE CURRENT INFLEXIBILITY.

KEY-WORDS: *DECENTRALISATION; DECONCENTRATION; PUBLIC ADMINISTRATION; DECISION*

I. Descentralizarea în doctrină

Centralizarea concentrează întreaga putere de decizie la nivelul guvernului central; îndeplinirea sarcinilor administrative din teritoriul național și-o asumă statul, prin intermediul unei administrații ierarhizate și unificate. Fiind privită că raportul natural al puterii centrale cu cea locală, opusul centralizării administrative este lipsă de raport, fapt ce nu ar fi posibil, pentru ca în realitate există întotdeauna un raport, o legătură între interesul general și cel special. Prin urmare, descentralizarea nu reprezintă opusul centralizării, ci

¹ Masterand în cadrul Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu-Jiu, la Facultatea de Administrație Publică și Studii Politice Comparate, specializarea Administrație Publică Europeană.

micșorarea ei, diminuarea concentrării puterilor, ea sporind pe măsură ce scade centralizarea, amândouă fiind fenomene relative în viața oricărei societăți². Descentralizarea reprezintă, în viziunea lui Michel Crozier³, soluția problemelor administrației publice contemporane, percepută drept un sistem blocat unde orice schimbare survenită conduce la crize și blocaje instituționale; transformarea profundă a sistemului, prin creșterea gradului de descentralizare ar permite schimbarea, evitându-se problemele generate de aceasta. În opinia sociologului francez, blocajul sistemului administrativ francez se originează în caracteristicile acestei administrații (foarte asemănătoare cu cea din țara noastră); factorul fundamental generator îl constituie centralizarea, în sensul că agenții administrativi decidenți dețin uneori doar în mod formal competența de decizie, aceștia cunoscând realitatea administrativă de o manieră generală, fapt ce conduce la luarea deciziilor în neconcordanță cu realitatea. De remarcat este și disparitatea existentă între decidenți și cei însărcinați să ducă la îndeplinire decizia administrativă; cei care decid nu au cunoștințele și informațiile necesare, iar cei care dețin aceste informații sunt lipsiți de puterea de a lua decizii. În acest mod factorii de decizie sunt străini de problemele administrației, permițând arbitrariul în actul decizional. Tocmai de aceea, pentru că descentralizarea să devină o realitate administrativă este necesară o schimbare la nivel conceptual, o reformă a întregului sistem în ansamblu, în vederea asigurării unei distribuții raționale a competențelor la niveluri de decizie cât mai aproape de locul unde acestea sunt aplicate. Suplețea adusă de descentralizare ar permite impunerea în mod progresiv a unui nou tip de sistem administrativ, lipsit de rigiditățile actuale.

În sens generic, descentralizarea implică depărtarea față de centru, deplasarea de la centru către margine. În contextul administrației publice, prin descentralizare înțelegem un transfer vertical al autorității și responsabilităților de la guvernul național către autoritățile administrației publice locale. Autoritățile centrale transferă astfel întreaga arie de competențe inclusiv competențele decizionale însoțite de resursele necesare, competențele de control, manageriale și execuționale⁴; astfel, descentralizarea presupune procesul prin care se tinde către realizarea autonomiei locale, prin transferarea la nivelul sub-național a unei arii cât mai extinse de competențe de la nivelul național. Totuși, deși descentralizarea se caracterizează prin existența unui anumit grad de autonomie față de administrația

² Dana Apostol Tofan, Instituții administrative europene, (București: C.H. Beck, 2006), 115

³ Ioan Alexandru, Tratat de administrație publică, (București: Universul Juridic, 2008), 228 și urm.

⁴ Mădălina Voican, Principiile cadru ale administrației publice locale, (București: Universul Juridic, 2008), 21

centrală, aceasta nu trebuie înțeleasă în sensul unei libertăți totale, eliminând orice intervenție a statului (atunci când aceasta se dovedește necesară). Autonomia locală implica descentralizarea administrativă; autonomia este un drept iar descentralizarea este sistemul care o presupune.

În doctrină, descentralizarea (privită ca unul dintre procesele de modernizare a administrației publice) a fost definită în variate moduri:

– Descentralizarea în administrația publică este un regim juridic [...] în care rezolvarea problemelor locale nu se mai face de funcționari numiți de la centru, ci de către cei aleși de corpul electoral sau desemnați de aceștia⁵;

– Termenul de descentralizare provine din francezul *descentralization*, care semnifică o mișcare contrară a centralizării⁶;

– Descentralizarea administrativă presupune existența unor persoane publice locale, desemnate de comunitatea teritoriului, cu atribuții proprii, ce intervin direct în gestionarea și administrarea problemelor colectivității, implicând autonomia locală. Astfel, prin descentralizare se renunța la unitatea caracteristică centralizării, rezervându-se colectivităților locale, în primul rând, sarcina de a-și rezolva problemele și de a-și satisface interesele lor specifice⁷;

– Descentralizarea nu reprezintă opusul centralizării, ci micșorarea ei, diminuarea concentrării puterilor. Problema ce preocupă orice națiune este deci cea a gradului de descentralizare necesar, ce variază după întinderea teritoriului, mărimea populației, condițiile economice și politice existente, tradiții etc⁸

La nivel doctrinar au fost identificate două forme ale descentralizării: descentralizarea teritorială și descentralizarea tehnică sau descentralizarea prin servicii. Descentralizarea privită din punct de vedere teritorial presupune existența unor autorități alese, la nivelul unităților administrativ-teritoriale, autoritate ce dispun de competență materială generală; descentralizarea teritorială are o semnificație atât administrativă cât și politică. Descentralizarea tehnică sau prin servicii⁹ presupune existența unor persoane morale de drept public, care prestează anumite servicii publice, distincte de masa

⁵ Mircea Preda, *Drept administrativ - Partea generală* (Ediția a IV-a), (București: Lumina Lex, 2006), 334

⁶ Corneliu Manda, *Drept administrativ - Tratat elementar* (Ediția a IV-a revăzută și adăugită), (București: Lumina Lex, 2007), 116

⁷ Dana Apostol Tofan, *Drept administrativ* (vol. I, Ediția a II-a), (București: C.H. Beck, 2008), 254

⁸ Constantin Dissescu, *Drept administrativ - Curs de drept public roman* (vol. III), (București: Stabilimentul Grafic I.V. Socec, 1891), 845

⁹ Consacrată atât prin Legea nr. 15/1990 privind organizarea regiilor autonome și a societăților comerciale ce desfășurau servicii publice, cât și prin Legea nr.69/1991 cu privire la administrația publică locală

serviciilor publice prestate de autoritățile statale, fiind generată mai degrabă de rațiuni de eficiență a activității¹⁰.

Descentralizarea, însoțită în general de măsuri și mecanisme ce permit participarea cetățenilor la conducerea și administrarea comunităților locale, a fost numită și descentralizare democratică sau descentralizare locală democratică¹¹. Colectivitățile teritoriale de cetățeni reprezintă entități intermediare, interpușe între individ și puterea centrală, având rolul de a adapta regulile la cadrul geografic, dar și de a personaliza autoritatea statală în raport de problemele locale existente. Existente în societatea modernă, contradicțiile și pluralismul (de opinii, de interese) implică o varietate extinsă de comportamente, fapt ce generează necesitatea adaptării la specificul local a deciziilor luate la nivel central.

Descentralizarea reprezintă un instrument pentru realizarea democratizării administrației publice, un mod de a oferi servicii publice mai eficiente; aceasta reprezintă procesul prin care se poate atinge un grad cât mai mare de independență administrativă și financiară a comunităților locale, printr-un transfer de competențe de la autoritățile centrale. Prin descentralizare se dorește apropierea deciziei de beneficiarii serviciului public; altfel spus, dacă autoritățile publice locale cunosc cel mai bine nevoile și probleme cu care se confruntă comunitățile, acestea sunt și cele mai în măsură să le satisfacă, într-un mod cât mai adecvat. În acest mod, descentralizarea nu se limitează la asigurarea unei mai bune satisfaceri a nevoilor cetățenilor; ea responsabilizează în egală măsură autoritățile publice locale. Scopul principiului descentralizării este acela de a realiza democrația de proximitate prin soluționarea problemelor acolo unde ele apar. Prin transferul de autoritate de la centru la local se urmărește pe de o parte degrevarea centrului dar și aducerea deciziei cât mai aproape de cetățeni. Autoritățile locale sunt acolo unde apar problemele comunității, cunosc cel mai bine cauzele și, deci, și soluțiile optime¹².

II. Aspecte legislative privind descentralizarea

În România, cadrul legislativ al descentralizării a cunoscut o evoluție pozitivă odată cu adoptarea Constituției din 1991, continuând cu ratificarea Cartei Europene a Autonomiei Locale¹³ și adoptarea și revizuirea continuă a legislației specifice

¹⁰ Dana Apostol Tofan, op. cit., p. 119 și urm.

¹¹ Ioan Alexandru, op. cit., p. 177 și urm.

¹² Mădălina Voican, op. cit., p. 28

¹³ Prin legea nr. 199/1997 pentru ratificarea Cartei Europene a Autonomiei Locale

administrației publice locale, precum: Legea nr. 69/1991¹⁴, Legea 215/2001 (modificată și completată prin OUG nr. 74/2001, Legea nr. 216/2002, Legea nr. 161/2003, Legea nr. 141/2004, Legea nr. 340/2004, Legea nr. 393/2004)¹⁵, Legea 286/2006 fiecare dintre aceste acte normative conferind o atenție specială principiului descentralizării.

Constituția României revizuită consacră principiul descentralizării ca principiu de bază pe care se întemeiază administrația publică din unitățile administrație teritoriale, alături de principiul autonomiei locale și de principiul deconcentrării serviciilor publice.

Legea cadru a descentralizării nr. 195 / 2006¹⁶, în art. 2 lit. (l) definește descentralizarea astfel: "transferul de competența administrativă și financiară de la nivelul administrației publice centrale la nivelul administrației publice locale sau către sectorul privat". Elementul de noutate al acestei definiții este acela ca transferul de competențe se poate realiza atât către autoritățile publice locale cât și către sectorul privat. Deasemena, legea enumeră la art. 3 principiile pe baza cărora se desfășoară procesul de descentralizare în România, astfel:

- a. principiul subsidiarității, care constă în exercitarea competențelor de către autoritatea administrației publice locale situată la nivelul administrativ cel mai apropiat de cetățean și care dispune de capacitate administrativă necesară;
- b. principiul asigurării resurselor corespunzătoare competențelor transferate;
- c. principiul responsabilității autorităților administrației publice locale în raport cu competențele ce le revin, care impune obligativitatea realizării standardelor de calitate în furnizarea serviciilor publice și de utilitate publică;
- d. principiul asigurării unui proces de descentralizare stabil, predictibil, bazat pe criterii și reguli obiective, care să nu constrângă activitatea autorităților administrației publice locale sau să limiteze autonomia locală financiară;
- e. principiul echității, care implică asigurarea accesului tuturor cetățenilor la serviciile publice și de utilitate publică;
- f. principiul constrângerii bugetare, care interzice utilizarea de către autoritățile administrației publice centrale a transferurilor speciale sau a subvențiilor pentru acoperirea deficitelor finale ale bugetelor locale.

În aceeași notă, structura centrală însărcinată cu coordonarea procesului de reformă administrativă, Unitatea Centrală pentru Reforma Administrației Publice (abrev. UCRAP),

¹⁴ Publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 238 din 28 noiembrie 1991

¹⁵ Publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 204 din 23 aprilie 2001

¹⁶ Publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 453 din 25 mai 2006

din cadrul Ministerului Administrației și Internelor (abrev. MAI) definește descentralizarea ca fiind "transferul de competențe administrative și financiare de la nivelul administrației publice centrale la nivelul administrației publice locale sau către sectorul privat"¹⁷.

Legea administrației publice locale nr. 215/2001 prevede la art. 2 alin. (1) faptul că "administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale se organizează și funcționează în temeiul principiilor descentralizării, autonomiei locale, deconcentrării serviciilor publice, legalității și al consultării cetățenilor în soluționarea problemelor locale de interes deosebit".

Descentralizarea reprezintă atât un proces esențial pentru reforma generală a administrației publice în România cât și unul din obiectivele prioritare cuprins în documentele strategice precum Strategia actualizată a Guvernului României privind accelerarea reformei în administrația publică (2004 - 2006¹⁸), adoptată prin Hotărârea de Guvern nr. 699/2004¹⁹.

Reprezentând rezultatul voinței statelor membre, de la care a preluat o serie de prerogative, în Uniunea Europeană transferul de competențe a cunoscut o traiectorie ascendentă (de la statele membre la Uniune). În România (dar și în restul statelor foste dictaturi comuniste) în cadrul procesului de descentralizare transferul de competențe a avut loc în sens descendent, statul moștenitor al sistemului comunist excesiv de centralizat cedând treptat comunităților locale o parte din prerogativele sale. În ambele cazuri are loc o cedare de competențe de la nivelul statului, în primul caz către o entitate superioară - Uniunea Europeană iar în al doilea caz către entități mai mici - comunitățile locale.

Europa este una a colectivităților locale descentralizate, accentul se pune pe descentralizare, pentru a permite dezvoltarea de contacte pe care statul hipercentralizat nu le-ar fi promovat și pe care, oricum, nu le-ar fi putut tolera. Se poate afirma că descentralizarea este unul din drumurile care duc la un fel de "normalitate" europeană și că ea participă la realizarea acestui scop²⁰. Statul federal descentralizat Germania se caracterizează prin partajarea puterii între diferitele niveluri ale guvernului; contrar altor sisteme federale (unde responsabilitățile sunt repartizate în domeniile politicului),

¹⁷ Ibidem, p. 22

¹⁸ Începerea negocierilor din cadrul procesului de aderare al României la Uniunea Europeană a impus Guvernului un efort susținut de reformă a administrației publice, astfel că Strategia actualizată a Guvernului României privind accelerarea reformei în administrația publică (2004 - 2006) a fost precedată de alte două strategii, formulate în 2001 și 2003

¹⁹ Pentru aprobarea Strategiei actualizate a Guvernului României privind accelerarea reformei în administrația publică, 2004-2006

²⁰ Ioan Alexandru, op. cit., p. 182 și urm.

federalismul german se remarcă printr-o partajare a funcțiilor legislative, administrative și financiare, acest lucru generând o mare capacitate de adaptare a eșaloanelor regionale și locale la cerințele extrem de diverse ale cetățenilor. În istoria recentă a Europei, descentralizarea etnică și lingvistică a condus în final la federalizarea statului Belgia, după ce a parcurs progresiv un regim intermediar între federalism și descentralizare (1970 - 1980), apoi o semi-federalizare (1989 - 1988) pentru că începând cu anul 1988 să devină stat federal (fapt consacrat expres de articolul 1 al Constituției Belgiei din 17 februarie 1994). În Italia, autonomia regională nu prezintă aceleași caracteristici precum autonomia locală; regiunile își pot stabili statutul, însă acesta trebuie aprobat de parlament; există însă anumite regiuni cu statut special (Valle d'Aosta, Trentino-Alto Adige, Friuli-Venezia Giulia, Sicilia și Sardinia) ale căror competențe sunt mai extinse.

Carta Europeană a Autonomiei Locale²¹ a creat un cadru general comun (care reunește standardele europene) în privința atribuirii și păstrării anumitor competențe de gestionare a treburilor publice în sarcina autorităților locale cele mai apropiate de cetățeni (considerate a fi cele mai îndreptățite în acest sens), în vederea asigurării posibilității acestora de a participa efectiv la luarea deciziei. În acest sens, art. 3 din Carta consacră dreptul și capacitatea efectivă ale autorităților publice locale "de a soluționa și de a gestiona, în cadrul legii, în nume propriu și în interesul populației locale, o parte importantă a treburilor publice".

III. Deconcentrarea administrativ-teritorială

Uneori, cerințele practice au determinat o atenuare a sistemului centralizat, acordându-se unor servicii și unor funcționari publici ai statului dreptul de a soluționa ei înșiși, în cadrul circumscripțiilor administrativ-teritoriale, problemele, care nu mai sunt înaintate centrului spre rezolvare. Prin deconcentrare administrativă se înțelege transferul unor atribuții, care revin structurilor administrative centrale, unor instituții din subordine, care funcționează în teritoriu. Deconcentrarea administrativă reprezintă deplasarea în teritoriu a unei părți importante a activității administrației publice centrale²².

Asemeni descentralizării, deconcentrarea implică depărtarea de centru, deplasarea de la centru către margine. Deconcentrarea serviciilor publice presupune acordarea structurilor teritoriale ale statului (agenților statali din teritoriu) de puteri publice pentru a

²¹ Adoptata la 15 ianuarie 1985 la Strasbourg

²² Emil Bălan, op. cit., p.55

fi exercitate în numele statului, însă la nivel teritorial, fiind prin urmare o variantă a centralizării²³.

Ambiguitatea terminologică dintre noțiunile descentralizare și deconcentrare au reprezentat subiectul a numeroase controverse; existența confuziilor terminologice impune identificarea diferențelor dintre cele două concepte, astfel:

- deconcentrarea presupune transferul de autoritate sau responsabilitate către o sub-structura componentă a unei organizații mai mari, în timp ce descentralizarea presupune transferul vertical de autoritate sau responsabilități de la guvernul național către autoritățile administrației publice locale;

- deconcentrarea se realizează prin transferul de competențe administrative și financiare către ministere și celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale către propriile structuri de specialitate din teritoriu, în timp ce descentralizarea se face prin transfer de competențe (administrative, financiare și decizionale) de la nivelul administrației publice centrale la nivelul celei locale sau către sectorul privat; astfel, deconcentrarea se limitează la transferul puterii manageriale și asigurarea resurselor necesare, nu și la transferul puterii de decizie;

- în cadrul procesului de descentralizare competențele se transferă de la nivelul național la nivel local prin intermediul autorităților descentralizate; în cazul deconcentrării, competențele rămân la același nivel (cel național), acestea fiind implementate la nivel local printr-un sistem de organe înființate în teritoriu, numite servicii deconcentrate (fiind lipsite însă de putere de decizie sau resurse proprii, precum autoritățile descentralizate);

- funcțiile transferate autorităților descentralizate au caracter permanent și irevocabil, în vreme ce funcțiile aparținând serviciilor publice deconcentrate pot avea caracter temporar, reprezentând numai o delegare de sarcini;

- autoritățile descentralizate (autonome) implementează propriile decizii luate la nivel local; serviciile publice deconcentrate implementează deciziile luate la centru de către autoritățile centrale;

Necesitatea ca serviciile publice să fie organizate și să funcționeze atât prin intermediul autorităților descentralizate cât și prin serviciile deconcentrate se fundamentează pe următoarele argumente²⁴:

²³ Cristina Renert, Daniel Pop, Impactul serviciilor deconcentrate ale ministerelor asupra politicilor publice locale, (Fundatia Soros România, 2007), 5

- menținerea caracterului unitar al statului;
- natura serviciilor furnizate;
- dimensiunea și amploarea proiectului;
- aspecte legate de integritatea actului administrativ.

În doctrină, deconcentrarea administrativă a fost definită astfel:

– Deconcentrarea constituie o măsură intermediară în procesul descentralizării, fiind privită ca transfer de atribuții de la centru la agenții puterii centrale aflați la conducerea diferitelor organisme locale; ea înseamnă mult mai puțin decât descentralizarea și presupune recunoașterea unei anumite puteri de decizie, în favoarea agenților statului repartizați pe întreg teritoriul țării (prefectul, serviciile exterioare ale ministerelor răspund ideii de deconcentrare)²⁵;

– Deconcentrarea constă în trimiterea în teritoriu a unor reprezentanți ai puterii centrale, care să exercite atribuții ale acesteia în teritoriul respectiv, sub puterea ierarhică a Executivului central²⁶;

– Deconcentrarea, în ceea ce privesc serviciile, constă în deteriorarea până la un anumit grad a ansamblului administrativ din care fac parte, sustragându-le autorității directe a organelor conducătoare ale colectivităților de care depind și care nu păstrează asupra lor decât un anumit control, funcționând aproape complet sub autoritatea organelor proprii, acordându-le individualitate financiară și personalitate juridică²⁷;

– Deconcentrarea constituie un regim juridic administrativ care se situează între centralizare administrativă și descentralizare administrativă, fiind o centralizare atenuată sau o slabă descentralizare²⁸;

Unul din elementele de noutate aduse prin revizuirea Constituției în 2003 se referă la administrația publică din unitățile administrativ-teritoriale, prevăzându-se că pe lângă principiile descentralizării și al autonomiei locale, administrația publică se întemeiază și pe principiul deconcentrării serviciilor publice, subliniindu-se faptul că între prefect și celelalte autorități publice locale nu există raporturi de subordonare. Bază legală a principului deconcentrării serviciilor publice se regăsește în art. 120 și art. 117 alin. (2) din

²⁴ Mădălina Voican, op. cit., p. 95

²⁵ Dana Apostol Tofan, op. cit., p. 219

²⁶ Dan Claudiu Danișor, *Drept constituțional și instituții politice* (vol. I) - Teoria generală, (București: C.H. Beck, 2007), 102

²⁷ Ioan Alexandru, *Drept administrativ*, (Editura a II-a, revăzută și adăugită), (București: Lumina Lex, 2007), 175

²⁸ Mircea Preda, op. cit., p. 344

Constituția revizuită; art. 120 consacră principiul deconcentrării ca principiu de bază pe care se întemeiază administrația publică din unitățile administrativ-teritoriale, alături de principiile descentralizării și cel al autonomiei locale, în timp ce art. 117 alin (2) conferă Guvernului și ministerelor²⁹ dreptul de a înființa în teritoriu organe de specialitate, aflate în subordinea acestora. Legea nr. 215/2001 privind administrația publică locală nu reglementează organizarea și funcționarea serviciilor deconcentrate, întrucât astfel de reglementări nu intră în sfera celor privitoare la administrația publică locală, vizând mai degrabă administrația publică centrală (a cărei activitate este reglementată prin Legea nr. 90/2001 privind organizarea și funcționarea Guvernului României și a ministerelor³⁰). În Legea-cadru privind descentralizarea nr. 195/2006³¹ întâlnim la art. 2 lit. j). definirea deconcentrării: redistribuirea de competențe administrative și financiare de către ministere și celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale către propriile structuri de specialitate din teritoriu. Deasemenea, deconcentrarea nu se remarcă nici în documentele strategice, aceasta fiind de cele mai multe ori corelată cu descentralizarea; de remarcat este cazul Strategiei actualizată a Guvernului României privind accelerarea reformei în administrația publică (2004 - 2006), unde cele două procese sunt amintite împreună.

IV. Concluzii

Analizând diversitatea interpretărilor conceptului, observăm că descentralizarea reprezintă un ideal al structurilor administrative viitoare, rezistent la șocuri, crize și blocaje, capabil să depășească problemele administrației actuale. Descentralizarea astfel concepută nu este doar o tehnică administrativă, ci și o speranță politică³². Realizată prin aplicarea principiului subsidiarității, descentralizarea se înscrie într-o politică generală în care, concomitent cu tendința de reducere a sferei de intervenție statală, individul (și nevoile sale) reprezintă finalitatea acțiunii administrației publice.

Întrucât procesul deconcentrării este unul deosebit de complex, cu implicații deosebite atât la nivelul administrației centrale cât și locale, se impune dezvoltarea unui cadru legislativ similar descentralizării, care să facă referire la aspecte esențiale precum principiile de bază ale deconcentrării, regulile acestui proces și cadrul instituțional.

²⁹ Cu avizul Curții de Conturi

³⁰ Publicată în Monitorul Oficial nr. 164 din 2 aprilie 2001

³¹ Publicată în Monitorul Oficial nr. 453 din 25 mai 2006

³² Ioan Alexandru, op. cit., p. 229.

BIBLIOGRAFIE

- **Lucrări de specialitate**

1. **Alexandru, Ioan;** *Drept administrativ*, (Ediția a II-a, revăzută și adăugită), București: Lumina Lex, 2007
2. **Alexandru, Ioan;** *Tratat de administrație publică*, București: Universul Juridic, 2008
3. **Apostol Tofan, Dana;** *Drept administrativ* (vol. I, Ediția a II-a), București: C.H. Beck, 2008
4. **Apostol Tofan, Dana;** *Instituții administrative europene*, București: C.H. Beck, 2006
5. **Danișor, Dan Claudiu;** *Drept constitutional și instituții politice* (vol. I) - *Teoria generală*, București: C.H. Beck, 2007
6. **Dissescu, Constantin;** *Drept administrativ - Curs de drept public român* (vol. III), București: Stabilimentul Grafic I.V. Socec, 1891
7. **Manda Corneliu;** *Drept administrativ - Tratat elementar* (Ediția a IV-a revăzută și adăugită), București: Lumina Lex, 2007
8. **Preda, Mircea;** *Drept administrativ - Partea generală* (Ediția a IV-a), București: Lumina Lex, 2006
9. **Renert Cristina, Pop Daniel;** *Impactul serviciilor deconcentrare ale ministerelor asupra politicilor publice locale*, Fundația Soros România, 2007
10. **Voican, Mădălina;** *Principiile cadru ale administrației publice locale*, București: Universul Juridic, 2008

- **Documente**

1. Monitorul Oficial al României nr. 204 din 23 aprilie 2001
2. Monitorul Oficial al României nr. 238 din 28 noiembrie 1991
3. Monitorul Oficial al României nr. 453 din 25 mai 2006
4. Monitorul Oficial al României nr. 164 din 2 aprilie 2001
5. Monitorul Oficial al României nr. 453 din 25 mai 2006
6. Strategia actualizată a Guvernului României privind accelerarea reformei în administrația publică (2004 - 2006)

SUBMINAREA RETORICII DIDACTICE ȘI PROTESTUL DADAIST ÎN *ENGLEZEȘTE FĂRĂ PROFESOR* DE EUGEN IONESCU

MIHALACHE Gabriela*

ABSTRACT

THIS PAPER SURVEYS THE HISTORY OF THE RECEPTION OF "ENGLEZEȘTE FĂRĂ PROFESOR" ("ENGLISH WITHOUT TEACHER"), THE ONLY DRAMATIC TEXT THAT EUGEN IONESCU WROTE IN ROMANIAN, PINPOINTING, AT THE SAME TIME, SOME ARGUMENTS IN FAVOUR OF ITS AFFILIATION TO THE EUROPEAN AVANT-GARDE MOVEMENT. RECONTEXTUALIZED, AFTER RECOVERING AND PUBLISHING, IN 2008, THE GREATER TEXT THAT IT IS PART OF, "SCLIPIRI ȘI TEATRU" ("SPARKLES AND THEATRE"), THE PLAY DISCLOSES ITSELF AS A SMALL BIT OF A CRYPTIC COLLAGE, ASSEMBLED IN A MANNER CLOSE TO DADA. ITS CONTROVERSIAL RECEPTION IN ROMANIA MIRRORS THE RELATIVE BELATEDNESS AND DOGMATISM OF OUR LITERARY MILIEU, IN THE COMMUNIST YEARS, UNABLE TO TAKE IN THE LATEST DEVELOPMENTS IN THE EUROPEAN ARTS. THE PLAY HAS MANY TRAITS REMINDING OF THE DADA-SURREALIST THEATRICAL EXPERIMENTS OF ANDRÉ BRETON, PHILIPPE SOUPAULT, OR TRISTAN TZARA, AND REPRESENTS AN OBVIOUS CONNECTION BETWEEN THE ROMANIAN AND THE FRENCH AVANT-GARDE MOVEMENTS OF THE 1910S-1920S, THAT WILL EVENTUALLY RESULT IN THE THEATRICAL FORM WIDELY APPRAISED AS "THE THEATRE OF THE ABSURD". LAST BUT NOT LEAST, THE TRIPTYCH "SCLIPIRI ȘI TEATRU" MAY BE CONSIDERED THE TURNING POINT WHERE IONESCU LEAVES BEHIND HIS EARLY COMMITMENT TO THE ELITE OF THE "YOUNG GENERATION", IN ORDER TO GET CLOSER TO THE WRITING AND PERFORMANCE PRACTICES OF THE AVANT-GARDE.

KEYWORDS: ANTI-THEATRE, AVANT-GARDE THEATRE, LITERARY COLLAGE, HISTORY OF RECEPTION

Istoria singurei piese de teatru redactate de Ionescu în limba română este astăzi cunoscută, iar influențele ei asupra dramaturgiei care l-a consacrat, deja stabilite în analize comparative și contextualizări istorico-literare detaliate. Textul a fost definitivat în perioada în care Ionescu se afla la Vichy (începutul anilor '40; anul cel mai vehiculat este 1943, dar datarea exactă a fazelor în care scriitorul ar fi lucrat la el a rămas neclarificată¹),

*doctorand, an III, Universitatea București, Facultatea de Litere

¹ Ipoteza elaborării piesei încă din România a fost avansată de Emmanuel Jacquart în notele care însoțesc varianta publicată în ediția Pléiade și preluată de unii dintre exegeții operei ionesciene. Matei Călinescu arată,

trimis în țară lui Petru Comarnescu, pe atunci membru în comitetul de lectură al Teatrului Național din București, și publicat într-un moment de relaxare a cenzurii (1965) în revista *Secolul 20*. Un alt exemplar ajunsese la Londra, în posesia lui Miron Grindea, spre a fi tipărit în *Adam International Review*², sub titlul *Follow my leader*³. Deși varianta sa extinsă și franțuzească, *La cantatrice chauve*, se juca de câțiva ani și era deja foarte celebră, textul care conținea în nuce revoluția teatrului postbelic trecea cu discreție prin lumea literară de la noi, căci momentul politic nu era prielnic reacțiilor necenzurate.

Comparând cele două exemplare ale piesei și refăcând, pe baza corespondenței scriitorului, parcursul micuței comedii, cercetătorul spaniol Mariano Martin Rodriguez avansează o ipoteză care ar putea duce la o nouă receptare a acesteia, mai conectată la contextul său istoric. Luând ca reper textul ajuns în posesia lui Miron Grindea, precum și alte documente din arhiva sa aflată la King's College din Londra, Martin Rodriguez stabilește că *Englezește fără profesor* reprezintă doar o secvență a unei construcții mai ample, alături de o serie de fabule umoristico-absurde pe care autorul le intitulase *Sclipiri*⁴. Într-adevăr, în cuvântul înainte prin care Comarnescu introduce piesa la prima sa apariție în România, el amintește:

„Textul acesta l-a trimis prietenilor în țară îndată ce l-a scris în limba lor, însoțindu-l de o serie de aforisme, fabule, reflecții – intitulate *Sclipiri* - și la fel de paradoxale ca și replicile personajelor din piesă, scormonind, cu același umor al absurdului, unele situații ale vieții cotidiene.”⁵

de pildă, în Eugène Ionesco: teme identitare și existențiale (Iași: Junimea, 2006), 130, că piesa ar fi fost scrisă în perioada războiului, „poate în anii '41-'42, reluată în anii petrecuți la Vichy (...) și rescrisă în limba franceză, în anii postbelici, probabil în 1948”. Aceeași teorie este susținută de Ion Vartic, în articolul „«Dupălogul» lui Eugen Ionescu” (Manuscriptum, XXXIX, nr. 1-4, 2009, 17) : „«Comedia într-un act» Englezește fără profesor datează din 1942, ultimul an când scriitorul s-a mai aflat în România. Ulterior piesa a fost înrămată în niște așa-numite «sclipiri» și «alte sclipiri» prozastice, toate la un loc formând materia unui volum intitulat *Scipiri și teatru* (...)”

² O documentată descriere a „destinului zbuciumat” de care a avut parte *Englezește fără profesor* este realizată de cercetătorul Mariano Martin Rodriguez în Ionesco înainte de «*La cantatrice chauve*». Opera absurdă românească, (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2009), capitolul *Destinul (zbuciumat) al unei opere*

³ În traducere englezească, titlul piesei (*Follow my leader. A sketch by Eugène Ionesco, translated from French by Donald Watson, copyright by Donald H. Watson*) redă numele unui cunoscut joc pentru copii. În articolul „Ghici cine sună la ușă” (Apostrof, Cluj-Napoca, an IX, nr. 9, 1998, 152) Ion Vartic atrage atenția asupra numelui de cod al traducătorului care face „trimiteri amuzante la «sărmanii» Watson multiplicași la nesfârșit în poveștile soților Smith, precum și la presupusul Donald din aceeași piesetă.” Versiunea englezească nu a fost publicată.

⁴ „...această mărturie insistă asupra ideii că fabulele și comedia formau pentru Ionesco o singură operă și nu o compilație circumstanțială de texte”, Mariano Martin Rodriguez în Ionesco înainte de «*La cantatrice chauve*». Opera absurdă românească, (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2009), 62.

⁵ Petru Comarnescu, „Eugen Ionescu, inedit. Debutul Cântăreței chele”, *Secolul 20*, ianuarie, 1965, 52

Versiunea publicată în *Secolul 20*, privată, prin intervenția cenzurii, de câteva replici importante pentru încadrarea piesei, a rămas totuși, până nu demult, singura cunoscută cititorilor din România. Secvențele eliminate aveau un pronunțat caracter argotic cu funcție ludică, în maniera celor practicate de dadaști (Tzara, Paul Dermée)⁶, iar finalul alternativ, prevăzut de Ionescu pentru un public mai empatic, și eliminat, la rândul lui, este replica în oglindă a scenei ultime din piesa *S'il vous plaît*, semnată de André Breton și Philippe Soupault în 1919, unul dintre primele experimente teatrale de factură dada. Mai târziu, într-un interviu acordat Annabelei Melzer, Soupault recomanda finalul bretonian-soupaultian (cu o istorie la fel de agitată ca și a celui ionescian⁷), ca pe un moment de „anti-teatru”⁸, care ar fi anunțat cu decenii în avans seria așa-numitelor „anti-piese” ale noii dramaturgii de avangardă de la jumătatea secolului XX. Iată varianta de rezervă pe care Eugen Ionescu – avangardist în spirit – o imaginează alături de cea, mai cunoscută, a mitralierii spectatorilor:

„Mai este și un alt final posibil, dacă avem de-a face cu un public prea sensibil. După plecarea din scenă a celor patru protagoniști, scena rămâne goală. Publicul așteaptă până se enervează. După câteva minute se strigă: «Să vină autorul!», «Autorul, la rampă!» Autorul apare surâzând. Publicul îl primește cu râsete, fluierături, huiduieli. Autorul își schimbă expresia, se îndreaptă în fața scenei și strigă:

Autorul: Să mă pupați în cur!

(În timp ce cortina se lasă repede)”⁹

Nici primul final propus de scriitor, cel publicat în revista *Secolul 20* și reluat odată cu reeditarea piesei în volumul *Eu*, nu rămâne neafectat de unele omisiuni de natură să modifice semnificația textului. După cum se știe, și aici eroul principal este Autorul care, după tirul abătut asupra publicului revoltat, se recomandă:

„Mulțumesc că mi-ați luat apărarea față de măgarii ăștia! (*Arată sala*) Eu sunt un autor de Stat!”¹⁰

⁶ Replicile fac parte din dialogul final al celor patru protagoniști: „Doamna Martin: Cur de oaie. Cur de oaie (replica este rostită de paisprezece ori, n.n) Domnul Martin: „Marișo, țăto, cur de cratiță! (...)”, Eugène Ionesco, *Destellos y Teatro. Sclipiri și teatru: trifoiul cu patru foi* (Caracaș: Editorial Fundamentos, 2008) 262, 264

⁷ ”The fourth act was lost. After Breton’s death we looked over his papers and found it. It’s very important because it’s no longer just the authors who present, but the actors too.”, Annabelle Henkin Melzer, *Dada and Surrealist Performance* 3 rd. ed. (Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1994), 184

⁸ Annabelle Henkin Melzer, *Dada and Surrealist Performance* (Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1994), 184

⁹ Eugène Ionesco, *Destellos y Teatro. Sclipiri și teatru: trifoiul cu patru foi* (Caracaș: Editorial Fundamentos, 2008), 262, 264

Ipoteza avansată de Matei Călinescu în *Eugène Ionesco. Teme identitare și existențiale*, potrivit căreia acest sfârșit sfidător și sângeros ar trăda relația problematică a scriitorului cu publicul român¹¹, trebuie reconsiderată din perspectiva contextului său în fine întregit. Replica cenzurată „Eu sunt un autor de Stat!” îndreaptă ironia mușcătoare a tânărului Ionescu în primul rând împotriva teatrului *mainstream* românesc, a autorilor recunoscuți și acceptați pe scenele oficiale în anii '30-'40, adepți ai teatrului realist social sau psihologic, și, abia prin ricoșeu, împotriva publicului conformist de pretutindeni, obișnuit cu un tip specific de reprezentare scenică. În acest final violent non-conformist se regăsește atât scenariul, cât și intenția din piesa *Le cœur à gaz* a lui Tzara¹², protestul față de o viziune artistică pe care scriitorul o pastîșează pentru a o deconstrui până la ultima sa consecință, atacând convenția scenică, cea pe care mișcarea experimentală de la începutul secolului a detonat-o pentru prima dată în istoria actului teatral.

Potrivit cercetării lui Martin Rodriguez, fragmentul dramatizat *Englezește fără profesor* aparține unei creații-colaaj de factură avangardistă, care cuprinde o alcătuire narativo-dramatică de secvențe, unele absurde, altele paradoxale prin banalitate, dispuse aleatoriu. Opera îi este dedicată boemului calamburist Oscar Lemnaru și se dorește un antidot sau o reacție târzie față de condamnarea pe care Eugen Ionescu și-o atrăsese, printr-un concurs de împrejurări, odată cu publicarea celebrului articol *Fragmente dintr-un jurnal intim* în revista *Viața românească*¹³. Repudiat printr-un proces juridic-cultural-politic răsunător, condamnat în contumacie și exclus din paginile tuturor revistelor din țară, Eugen Ionescu trăiește, simultan cu impunerea în mediul intelectual parizian, experiența metafizică a blamării și marginalizării, căreia îi răspunde prin acest act de protest. *Sclipiri*

¹⁰ Eugène Ionesco, *Destellos y Teatro. Sclipiri și teatru: trifoiul cu patru foi* (Caracaș: Editorial Fundamentos, 2008), 260

¹¹ „Chiar și finalul românesc mai dadaist în care spectatorii sunt izgoniți din sala de teatru de jandarmi, nu-i lipsit de o anumită semnificație politică (în situația de război în care a fost concepută piesa), deși probabil că ea n-ar fi fost percepută corect în momentul premierii pariziene în 1950. Nu mă pot împiedica să cred, totuși, că soluția de final adoptată, indicând, cum spuneam adineauri, interșanjabilitatea personajelor, maschează întrucâtva o dimensiune importantă a piesei: atitudinea polemică a autorului față de spectatori (inițial români imaginari) și substratul ei de furie și violență.” Matei Călinescu, *Eugène Ionesco: teme identitare și existențiale* (Iași: Junimea, 2006), 121-122

¹² La prima reprezentare, din 1921, Tzara prezintă publicului piesa astfel: „...c'est la seule et la plus grande escroquerie du siècle en 3 actes, elle ne portera bonheur qu'aux imbéciles industrialisés qui croient à la existence des génies.”, Tristan Tzara, *Œuvres complètes* (Paris: Flammarion, 1975), 154

¹³ În 1946, după publicarea amintitului articol și reacția în valuri a unor publicații precum *Glasul armatei, Dreptatea sau Scânteia*, Eugen Ionescu este condamnat la unsprezece ani de închisoare în contumacie și cinci ani de interdicție corecțională „pentru ofensa armatei și ofensa națiunii”. Un detaliat istoric al acestui moment este realizat de Marta Petreu, *Ionescu în țara tatălui* (Cluj-Napoca: APOSTROF, 2001), 87-117

și *teatru* se declară un manifest anti-sistem (literar, social, politic) și, ca mai recentul volum *Nu*, își propune o zdruncinare din temelii a valorilor consacrate.

„Dragă Lemnaru,

M-am gândit mult la tine și te-am crezut mort, ca atâția alții, unii iluștri, alții anonimi. Îți scriu acum ca să-ți spun că, în urma sancțiunii ce mi s-a oferit, am găsit prilejul să reflectez asupra cazului meu ca în propria mea oglindă și am ajuns astfel, după mai multe demersuri, la convingerea că totul nu e decât o parabolă. Și, fiindcă «cui pe cui se scoate», după cum ne învață tehnica poporului român, am scris și eu următoarele parabole pe care le-am intitulat *Sclipiri*, așa cum li se potrivește mai bine.

Numai ție puteam pentru ca să ți le dedic.

Al tău, Eugen Ionescu, august, 1946”¹⁴

Colecția de „fabule” care încadrează piesa e concentrată, mai mult decât *Englezește fără profesor*, în jurul unei dezbateri etice. Multe dintre „parabolele” ionesciene au în recuzită haina militară, aluzia la amintitul diferend¹⁵, altele sunt pure jocuri de cuvinte, în spirit dada, combinații de sonorități și semnificații aleatorii cu trimiteri argotice¹⁶; câteva aveau să devină celebre, în traducere franțuzească, găsindu-și locul în varianta extinsă a piesei *Cântăreața cheală* și urmau să contribuie la nașterea „noului teatru”¹⁷. Toate sunt, în esență, mici situații burlești cu tipologii bine definite, secvențe dramatizate ale unei „istorii ieroglifice” personale, a căror singură coerență de construcție pare a fi paradoxul „moralei”¹⁸.

O parte dintre aceste *Sclipiri*, cele care preced piesa de teatru, fuseseră publicate de către Mircea Popa în revista clujeană *Apostrof* încă din 1998, independent de *Englezește*

¹⁴ Eugen Ionescu, *Destellos y Teatro. Sclipiri și teatru: trifoiul cu patru foi* (Caracaș: Editorial Fundamentos, 2008), 170

¹⁵ „Vulpea galonată: Odată, un căpitan văzu o vulpe purtând galoane. Căpitanul opri vulpea cu forța și o întrebă amenințător:

«Ai făcut-o dinadins?»

«Ba te-nșeli», răspunse vulpea.

Morala

Orice naș își are nașul”, Eugen Ionescu, *Destellos y Teatro. Sclipiri și teatru: trifoiul cu patru foi* (Caracaș: Editorial Fundamentos, 2008), 178

¹⁶ „Poemă: Telefonista telefonează / Telefonistii n-au telescop/ Scopul lor este să/ Telescofească, să telescopească: telescopitul e periculos” Eugen Ionescu, *Sclipiri și teatru* (Caracaș: Editorial Fundamentos, 2008) 182

¹⁷ Cinci dintre aceste fabule, Căinele și boul, Vaca și vițelul, Vulpea și șarpele, Cocoșul și Buchetul sunt reluate în *Cântăreața cheală* și incluse în șirul de anecdote ce constituie scena a VIII-a a piesei.

¹⁸ „Corcodușul: Un corcoduș, odată, se plictisea să tot facă corcodușe. S-a gândit să facă altceva, prune. S-a căznit un an, s-a căznit doi ani, s-a căznit șapte ani și nu a reușit.

Morala

Imposibilul nu se poate.” Eugen Ionescu, *Destellos y Teatro. Sclipiri și teatru: trifoiul cu patru foi* (Caracaș: Editorial Fundamentos, 2008), 268

fără profesor, fiind recomandate drept „cele mai urmuziene dintre toate producțiile”¹⁹ lui Eugen Ionescu, anticipând, la rândul lor, viziunea absurdistă a dramaturgului. Discutându-le la această primă și discretă apariție, Ion Vartic îl va recunoaște aici *in nuce* pe șarmantul Pompier, interpret al „fabulelor experimentale” din antipiesa *La cantatrice chauve*²⁰.

Acest colaj epico-dramatic, cu biografia sa fracturată, surprinde declicul scriiturii ionesciene către mișcarea de avangardă, într-un moment în care vechile sale teme generaționiste, marcate de paradoxurile discursului rațional, erau încă vii și se topeau în noua formă de expresie adoptată de scriitor. Printre parabole regăsim un *Autoportret (în oglindă)* în genul celui inserat în torentul critic din *Nu*:

„Un cap: nas, ochi, gură, frunte, obraji, urechi, bărbie, - apoi gâtul care leagă capul de trunchi, umeri, brațe, pieptul, burta (toate acestea de fapt nu se văd, dar se ghicesc sub îmbrăcăminte).

Pulpele, genunchii și picioarele (încălțate fac cinci, - și cu una șapte).

Morala

Ceafa, numai dacă mă-ntorc cu spatele (și cu ea face șapte, fiindcă am socotit una în plus adineauri).

Altă morală

Oglinda nu-i interesantă fiindcă nu-ți arată niciodată nimic nou.”²¹

Apar, de asemenea, reflecții de natură etico-socială, paradoxuri ale unei societăți anti-individualiste, care amintesc de paginile românești din *Prezent trecut, trecut prezent*, scrise la începutul anilor '40:

Auto-poveste

„Odată, mi-am pus pălăria pe cap ca să ies la plimbare.

«Cap cassă!», zisei și ieșii din casă (în loc de rămas bun).

Drept care, fiind luat drept un anonim, un om mă strigă după pseudonim:

«Dreacătrătră!» (pronunțând cu oarecare greutate).

Întoarsei urechea dreaptă și surâsei cu cea dreaptă:

«E aceeași!», mă lămuri un trecător mai mult decât viu. Rectificai. Desigur, tot o dreaptă fuse. Dar a cui vina?

Cel puțin mă făceam înțeleș.

Morala:

Și cratița are urechi.”²²

¹⁹ Mircea Popa, „Opera necunoscută a lui Eugen Ionescu”, *Apostrof*, Cluj, an IX, nr. 9, 1998, 149

²⁰ „Dactilograma aceasta e foarte interesantă deoarece conservă momentul intermediar dintre Englezește fără profesor și Cântăreața cheală, în care scrierile insulare așteaptă încă să se țasă între ele (...) citind Scrierile auzim deja cum sună la ușă Pompierul, ispitindu-ne cu specialitățile lui narative.”, Ion Vartic, „Ghici cine sună la ușă”, *Apostrof*, Cluj, an IX, nr. 9, 1998, 153

²¹ Ion Vartic, „Ghici cine sună la ușă”, *Apostrof*, Cluj-Napoca, an IX, nr. 9, 1998, 278

Volumul *Scipiri și teatru* marchează un timp al metamorfozei, în care pot fi surprinse în oglindă momentele, ce păreau de neconciliat, din viața scriitoricească a lui Eugen Ionescu. Acel eu „bovaric, supradimensionat, al celui care se distanțează nu odată de sine pentru a se privi admirativ ori condescendent din afară”²³, pe care Laura Pavel îl identifica în nevoia de miracol a ficțiunilor ionesciene, se detașează acum de egocentrismul „tinerei generații”. El se va regăsi răsturnat urmuzian în anti-utopia sa dramatică.

Întâmplarea a făcut ca această creație-manifest să fie receptată secvențial, iar sensul ei recuperat târziu, astfel încât singura legătură a dramaturgului cu mediul literar românesc să fie, până nu de mult, doar scheciul *Englezește fără profesor*.

Îndelung dezbătută este și sursa de inspirație declarată a piesei. Metoda Assimil folosită de Ionescu pentru a învăța limba engleză devine cauza unei „extraordinare distopii lingvistice”²⁴ și proiectează, în mintea ingeniosului învățăcel, imaginea unei Anglii alcătuite dintr-o sumă de locuri comune și stereotipii. Suntem, așadar, în fața unei piese de influență livrescă, a unui „teatru de gradul al doilea”²⁵, în care autorul nu-și propune să dezvolte un conflict dramatic, ci să transmită tensiunea apărută între reprezentarea de manual și imaginea încetățenită a vieții casnice, cotidiene, într-o familie tipică. Convenția discursului, care în sursă urmează rigorile didactice ale învățării unei limbi străine (vocabulary tematic, limitarea la anumite forme gramaticale, text ajutat de imagini ușor caricaturate etc.) este dublată, aici, de o serie de cutume culturale, schematizate, ale mediului în care se desfășoară dialogul. Primul text de teatru al lui Ionescu parodiază, în primul rând, retorica pedagogică, descoperindu-i paradoxurile comice, exagerându-i clișeele, pentru a-i reflecta caracterul artificial. Chiar dacă mai târziu autorul va afirma „Mi se pare uneori că m-am apucat de scris teatru pentru că îl uram”²⁶, e greu de presupus că acesta își propune să creeze, prin *Englezește fără profesor*, un manifest împotriva scenei. El pare mai preocupat de minarea metodei didactice, pe care, ca profesor de limba franceză, trebuie să o fi cunoscut destul de bine.

Într-un volum de comentarii (tot de uz didactic) ale primelor piese ionesciene, Michel Bigot și Marie-France Savéan pun chestiunea acestor deturări de replici pe seama câtorva detalii din biografia scriitorului:

²² Ion Vartic, „Ghici cine sună la ușă”, *Apostrof*, Cluj-Napoca, an IX, nr. 9, 1998, 278

²³ Laura Pavel, Ionescu. Anti-lumea unui sceptic (Pitești: Paralele 45, 2002), 62

²⁴ Matei Călinescu, Eugène Ionesco: teme identitare și existențiale (Iași: Junimea, 2006), 122

²⁵ Michel Lioure, *Lire le théâtre modern. De Claudel à Ionesco* (Paris: Dunod, 1998), 132

²⁶ Eugen Ionescu, *Note și contranote* ediția a treia (București: Humanitas, 2011), p. 45

«À la conscience ancienne d'une tragédie du langage s'ajoute l'expérience professorale de Ionesco qui a enseigné le français en Roumanie et a connu bien d'autres manuels de langue. Son bilingvisme n'est pas étranger à sa faculté de prendre une distance critique pour juger du langage. En fait, Ionesco a choisi dans Assimil un certain nombre de points d'appui, des fragments de dialogue qu'il transforme le plus souvent, quelques sketches dont il s'inspire sur le plan de la construction dramatique.»²⁷

„Tragedia limbajului”, un brand ionescian *par excellence* și un punct de plecare al multor interpretări critice, nu trebuie considerată neapărat și o „tragedie” a limbajului teatral, chiar dacă în spiritul obsesiv negativist cu care își familiarizase cititorii încă din volumul *Nu*, Ionescu își intitulează textele dramatice „anti-piese”, cu un prefix fetiș al avangardei²⁸. În structura primei sale piese se recunoaște cu ușurință succesiunea tipică a lecțiilor din manualele de conversație, plasate însă într-o dispoziție specifică unei comedii de situație de factură clasică. Ionescu este un artist al așteptărilor înșelate, căci, în mod curios, ingredientul comic al piesei sale vine nu din această asociere inedită, ci din inserția, în dispoziția pseudo-conflictului, a unui „terț”. Registrul dada, pe care tânărul Eugen Ionescu îl exersase de-a lungul câtorva ani de polemică și negare, în epoca de vârf a avangardei românești, recenzându-i revistele sau angajându-se în paginile lor, impregnează acest artefact și îl subminează. Astfel, pentru început, tema culinară (discuția inițială a soților Smith), asociată cu problema genurilor și a gradelor de rudenie (secvența Bobby Watson) e creată din interiorul rubricii de ziar, o inserție nelipsită din teatrul avangardist, cu rolul de a amesteca registrele și de a interfera senzaționalul mediatic și cel teatral:

(*Domnul Smith, continuându-și lectura, face un zgomot cu limba*) (...)

Dl. Smith: A! Uite, spune că a murit Bobby Watson!²⁹

Scena a II-a prezintă noul cuplu, familia Martin și introduce mult discutata recunoaștere, tratată ironic în cheie aristoteliană³⁰. Aceasta survine, cum e și firesc, după o

²⁷ Michel Bigot, Marie-France Savéan, *La cantatrice chauve et La Leçon d'Eugène Ionesco* (Paris: Gallimard, 1991), 19-20

²⁸ „«Anti-» est un des prefixes fétiches des avant-gardes pour signifier leur opposition constructive. «Anti-poésie», «anti-théâtre», «anti-langage», «anti-representation», ces mises en cause visent aussi bien les genres esthétiques, que l'art lui-même et son ambition à reproduire et à signifier”, François Noudelmann, *Avant-gardes et modernité* (Paris: Hachette, 2000), 23

²⁹ Eugen Ionescu, *Englezește fără profesor* (Cluj-Napoca: Echinoc, 1990), 207

³⁰ „Eugen Ionescu parodiază unul din elementele clasice ale intrigii dramatice, așa-zisa recunoaștere ce reprezintă, conform Poeticii lui Aristotel, trecerea personajelor «de la neștiință la știință în urma unor revelații. Mai mult chiar, cu puțină pedanterie putem spune și care anume recunoașteri sunt parodiate în Englezește fără profesor: a treia categorie (provocată de amintire) și a patra, aceea ce decurge dintr-un silogism.”, Ion Vartic, „Eugen Ionescu și critica teatrului analitic” în *Steaua*, ianuarie, 1990, 7

întorsătură de situație dintre cele obișnuite în *commedia dell'arte*, unde sluga, mai abilă și mai dominatoare, își ia adesea peste picior stăpânii, stârnind râsul:

„Mary: De ce-ați venit așa târziu? Acu stați și-așteptați!”³¹

Și tot acum, pentru a încurca firele și a insinua o pistă falsă, Ionescu suprapune peste situația inițială un scenariul polițist:

Mary: „Cine este adevăratul Donald? Cine este adevărata Elisabeth? Cine are interes ca această încurcătură să se producă? Iată ceea ce nu trebuie să încercăm să descoperim; să lăsăm mai bine lucrurile încurcate. (Face câțiva pași spre ușă, revine, se adresează publicului) Am uitat să mă prezint: Sherlock Holmes.”³²

Un detectiv sub acoperire cu funcții matrimoniale întâlneam și în *S'il vous plaît*, piesa lui Breton și Soupault, sau în *Le Trésor des jésuites* de Aragon și Breton, iar rolul lui nu era, și nu e nici aici, doar unul parodic. Cum deconspirarea identității ascunse a personajului se face în *aparté*, ca în vechile comedii molierești, efectul este de a induce publicului o stare de complicitate, dar și impresia, obișnuită în spectacolul clasic, că prezența sa e inclusă în țesătura dramatică. Acest episod este urmat aici de scena vizitei și a conversației de salon. În acest moment din manualul dramatizat se desprind, ca imperativele unui poem dadaist, nu doar câteva sofisme adecvate oricărui subiect, ci și o listă de expresii idiomatice greșit aplicate, secvențe de conversație, sau pur și simplu confuzii între cuvinte asemănătoare. Noile idei se rup de contextul lor și se amestecă, culminând în poeme fonetice și bolboroseli de factura celor practicate de Tzara:

„D-na Smith: Peter are dreptate: nu ești așa de liniștit cum este el.

D-na Smith: Care sunt cele șapte zile ale săptămânii?

Dl. Smith: Monday, Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday, Saturday, Sunday.

Dl. Martin: Edward is a clerk; his sister Nancy is a typist and his brother William a shop assistant (...)

Dl. Martin: Hârtia este pentru scris, pisica pentru șoarece, brânza este pentru zgâriat.”³³

Firește, asocierile sonore obscene sunt și aici prezente. Actul final, în care, după o îndelungă așteptare a unei continuări clarificatoare, spectatorii revoltați intră pe scenă și sunt mitraliați, în timp ce Autorul distruge tot constructul, apărând din culise pentru a insulta publicul, aplică la virgulă tehnica frustrării, atât de bine elaborată în perioada de glorie a avangardei europene.

³¹ Eugen Ionescu, *Englezește fără profesor* (Cluj-Napoca: Echinoc, 1990), 213

³² Eugen Ionescu, *Englezește fără profesor* (Cluj-Napoca: Echinoc, 1990), 217

³³ Eugen Ionescu, *Englezește fără profesor* (Cluj-Napoca: Echinoc, 1990), 218-219

„ ...Trebuie așteptat până ce publicul se înfurie de tot și până ce vreo douăzeci de spectatori năvălesc pe scenă, țipând, înarmați cu ciomege. Furioșii se îndreaptă spre fundul decorului, dar în momentul acela, din cele patru colțuri ale scenei răpăiesc mitralierele. Spectatorii furioși cad morți (...)

Autorul (către directorul teatrului): Vă mulțumesc că mi-ați luat apărarea față de măgarii ăștia! (arată sala)

Directorul teatrului (către spectatorii îngroziți): Canaliilor! (către un spectator din sală) Scoală-te! Ce meserie ai? (...) Autorul: De ce veniți aici să ne încurcați? Eu mă duc să fac ghetete în locul cizmarului...?”³⁴

Structural, *Englezește fără profesor* se înrudește cu *S'il vous plaît*, primul text dramatic de factură avangardistă, dar îi e superior printr-un plus de conștiință teatrală. Rigorile genului nu sunt nici ignorate (ca în primele piese dada), nici subminate. Eugen Ionescu așază totul într-un cadru unitar, aduce în decor obiecte care trebuie să puncteze desfășurarea în timp (pendula), ca aluzie la celebra unitate clasică, marchează prin replici, cu o acuitate de tragedian, intrările și –mai ales – ieșirile personajelor din scenă, dar introduce, așa cum am văzut, în toată această desfășurare coerentă, o serie de procedee specifice scheciurilor dada-suprerealiste. Melanjul este spectaculos, limbajul devine doar un pretext al acestei complexe desfășurări, prin care dramaturgul debutant își îndreaptă tirul spre un anumit tip de societate și prejudecățile ei.

³⁴ Eugen Ionescu, *Englezește fără profesor* (Cluj-Napoca: Echinox, 1990), 222-223

BIBLIOGRAFIE

1. **Bigot, Michel et Savéan Marie-France**, *La cantatrice chauve et La Leçon d'Eugène Ionesco*, Paris: Gallimard, 1991
2. **Breton, André**, *Œuvres complètes*, Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1992
3. **Călinescu, Matei**, *Eugène Ionesco: teme identitare și existențiale*, Iași: Editura Junimea, 2006
4. **Comarnescu, Petru**, „Eugen Ionescu, inedit. Debutul *Cântăreței chele*”, în *Secolul 20*, nr. 1, 1965
5. **Ionesco, Eugène**, *Destellos y Teatro. Scipiri și teatru: trifoiul cu patru foi*, Caracaș: Editorial Fundamentos, 2008
6. **Ionesco, Eugène**, *Note și contranote*, traducere și cuvânt introductiv de Ion Pop, ediția a treia, București: Editura Humanitas, 2011
7. **Ionescu, Eugen**, *Englezește fără profesor*, în *Secolul 20*, nr. 1, 1965
8. **Ionescu, Eugen**, *Eu*, ediție îngrijită de Mariana Vartic, Cluj-Napoca: Editura Echinoc, 1990
9. **Ionescu, Eugen**, *Război cu toată lumea*, ediție îngrijită de Mariana Vartic și Aurel Sassu, București: Editura Humanitas, 1992
10. **Ionescu, Gelu**, *Anatomia unei negații*, București: Editura Minerva, 1990
11. **Lioure, Michel**, *Lire le Théâtre moderne. De Claudel à Ionesco*, Paris: Dunod, 1998
12. **Martin Rodriguez, Mariano**, *Ionesco înainte de „La Cantatrice Chauve”. Opera absurdă românească*, traducere Iulia Bobăilă, Cluj: Casa Cărții de Știință, 2009
13. **Melzer, Annabelle**, *Dada and Surrealist Performance*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1994
14. **Noudelmann, François**, *Avant-gardes et modernité*, 3 rd. ed., Paris: Hachette, 2000
15. **Pavel, Laura**, *Ionesco. Anti-lumea unui sceptic*, Pitești, Paralela 45, 2002
16. **Popa, Mircea**, *Opera necunoscută a lui Eugen Ionescu, Apostrof*, an IX, nr. 9, 1998
17. **Petreu, Marta**, *Ionescu în țara tatălui*, Cluj-Napoca: Apostrof, 2001
18. **Tzara, Tristan**, *Œuvres complètes*, I, texte établi, présenté et annoté par Henri Béhar, Paris: Flammarion, 1975
19. **Vartic, Ion**, „Ghici cine sună la ușă”, *Apostrof*, an IX, nr. 9, 1998
20. **Vartic, Ion**, „Eugen Ionescu și critica teatrului analitic”, *Steaua*, ianuarie, 1990
21. **Vartic, Ion**, „«Dupălogul» lui Eugen Ionescu”, *Manuscriptum*, XXXIX, nr. 1-4, 2009

BIOGRAFIA MISTIFICĂRII COTIDIANULUI ÎN POEZIA LUI LEONID DIMOV

LIȚOIU (MURĂRIȚA) Cristina*

ABSTRACT

THE WORLD THAT LEONID DIMOV EMBODIES IN HIS POEMS IS A MIXTURE OF ORDINARY ELEMENTS COMBINED WITH ABNORMAL ACCOUNTS OF IMAGINATION, A PACT BETWEEN THE PROSAIC DIMENSION OF EXISTENCE AND THE FASCINATION FOR WISTFULNESS AND FANTASIA. USING A FASTIDIOUS VOCABULARY THE AUTHOR MYSTIFIES COMMON PHENOMENON LIKE: LOVE, LIFE, DEATH, PEREGRINATIONS, GASTRONOMY INTRODUCING MIRACULOUS CHARACTERS AND EVENTS TO ESCAPE THE UNBEARABLE FEAR OF ANXIETY THAT OVERCOMES HIS CREATION, ENTIRELY. THE SURREALISM RESHAPES THE ORDINARY PROPORTION OF CONCEPTS AND OBJECTS CONFERRING THE POSSIBILITY OF EXPLORING THE WORLD IN AN EXHAUSTIVE MANNER.

KEY WORDS

MYSTIFICATION, ANXIETY, ORDINARY, MIRACULOUS, PHENOMENON, ELEMENTS, FANTASIA

1. Premise

Sunt trepte evolutive pe care Dimov le parcurge în identificarea metaforei cotidiene, trepte ce parcurg un areal sinuos trecând prin varii stadii: de la domesticul insipid la absurdul inopinat și mai departe către un funambulesc gratuit. E o biografie a faptului comun ce abdică de la rutină prin asumarea (în fapt tangențială) unei suprarealități în care tragi-comicul banal concurează cu uimire refugiul în absurd. Dimov întârzie în visare dar luciditatea nu-i e defel străină căci adaptează registrul fantastic derizoriului din realitatea imediată. E un firesc pe care Dimov îl destructurează negăsind o corelație viabilă între “ce este” și “ce ar putea fi” duce astfel banalul într-o aventură fabuloasă, neverosimilă, într-un teritoriu subteran al subconștientului din care imerg enigme și spaime acaparante. ”Sub travestitul unei lumi de bazar sau de marionete, de fotografii în atitudini rigide, sub profunzimea ornamentica plină de culoare, poetul ascunde, cu echivocă

complicitate, obsesia morții”¹. Paradoxul dă un impuls imaginației ce introduce elementul subversiv scindând orice ordine sau liniște preexistentă. Se recurge la o abolire a cauzalității, evenimentialul e practic inexistent, predispoziția estetică înclinând spre o metodă ce supralicitează ornamentalul, descriptivul în defavoarea coerenței, adâncind misterul conținutului.

2. Delir imagistic vs. angoasa realului

Uluirea în fața unui text scris de Dimov rezidă din nota de mister pe care lucrurile simple o dezvoltă și, astfel ”absurdul oniric se configurează gradat ca o aglomerare vertiginoasă de elemente de la cele ale banalului cotidian la cele terifiante care constituie un fel de vid al logicii...”² Sentimentul necunoscutului transpare în rutină improvizând scenarii cu metamorfoze neverosimile în care personajele exotice pășesc în lumea de zi cu zi căutându-și o identitate măsluită:

“Purtând un recipient enorm plin de băutură sângerie
După ce tocmai ieșise de la tutungerie,
Un monstru calm, de sex femel,
Cu pandantiv, cu brățară, cu inel,
În picioarele goale
(Niște picioare lungi, imperiale)
Purtând un cap negru, ca un fund de ceaun
Mai lat sus, de forma unui scut de hun
Sau, mai bine zis, ca o șa
Cu subtile excrescențe de baccara,
Împrăștiind ectoplasmatiche unduiri luminescente
Cu aspect de cârcei ori filamente,
În jurul marilor ochi portocalii
Lăcrimând de singurătăți și de duioșii”
Voiaj în jurul grădinii de velur

“O sugestie a absolutului cu atât mai misterioasă cu cât contingentul din care este extras apare mai rizibil încărcat de podoabele unei gratuități pervertite.”³ Treptele existențiale sunt relevate fulgurant tranzitând ludicul copilăriei “jocul cu sfere”, tinerețea “hârjonindu-se”, vârsta matură, întemeierea cuplului “perechi-perechi” și-n cele din urmă extincția:

* Lițoiu (Murărița) Cristina, profesor drd. Școala Generală Constantin Brâncuși – Târgu Jiu

¹ M. Nițescu, Poeți contemporani, (București, editura Cartea Românească, 1978), 202

² Iulian Boldea, Scriitori români contemporani, (editura Ardealul, 2002), 35

³ Gheorghe Grigurcu, Existența poeziei, (ed. Cartea Românească), 136

“Aici ne vom opri o clipă, două,
 Să ne jucăm cu sfere, arșice, ouă,
 Până când jocul ne va scoate fără veste
 În curtea zărită pe ferestre
 Unde, hârjonindu-se, trăgându-se de urechi,
 Locuitorii cetății, perechi-perechi,
 Mai cu talpa, mai cu cotul
 Se împing până dispar cu totul
 Dincolo de negura alburie...”

Amintiri

Se recurge la o disimulare a convenționalului, refugiu din sfera realului ascunde teama de clișeizare, de aplatizare a trăirilor și cultivă doctrina imediatului peste care aduce fantomatic “lumi de dincolo”. Dimov poate fi uneori extrem de calm în utopiile imaginate punând sub semnul relativității orice context și spulberând sensul prin plasarea amănuntului inedit ce răstoarnă perspectiva realului. Nu-i nimic bizar în universul pe care îl descrie, el descrie practic o lume în care evenimentele zilnice se succed și orice logică a realului este abolită ”în imagini ce ne dezvăluiesc lumi și metalumi, ritm, rima, strofa, alegere intuitivă a anumitor vocabule”⁴ Printre nesfârșitele exemple mărturie stă și poemul *O masă* în care atmosfera debutează în real cu o banală invitație la masă și apoi prin caracteristicu-i derapaj Dimov “aduce” un personaj ce simbolic înfățișează paricidul și pentru ca absurdul să aibă o voluptate cu iz de calomnie, e asemuit unui “coleg de servici”. Apoi pentru ca imaginarul să capete substanță, locul în care se desfășoară totul este de fapt Olimpul (termenul poate crea confuzie prin raportarea fie la stațiunea balneoclimaterică românească, fie la binecunoscutul locaș al zeilor, incertitudinea favorizând nota fabuloasă).

“Poftiți la masă, ne-au spus chelnerii în frac
 Învârtind șervete albe în șiac
 Și zâmbind a bătaie de joc.
 M-am așezat într-un loc
 Departe de tot de tine
 Și-am început să mănânc măslina,
 Refuzând orice altceva.

.....

Am stat așa, prefăcându-ne că ducem la gură
 Lingurile cu ciorbă, cupele cu băutură,
 Până când a-ncetat orice râs, orice măscară
 Venirii așteptate încă din epoca de pubertate

⁴ Damaso Alonso, Poezia spaniolă. Încercare de metode și limite stilistice, trad. și prefața de Sorin Mărculescu, (București, editura Univers, 1977), 87-88

A paricidului pus în libertate.
 Și când, bineînțeles, a sosit și el aici
 Am văzut că semăna cu un coleg de serviciu
 Ba era chiar el, pentru că ne-a cunoscut.

.....
 M-am uitat în farfuria mea, ca un nătâng
 M-am uitat la tine și mi-a venit să plâng
 Pentru că, deși știai că suntem în Olimp,
 Ți-a căzut o lacrimă în același timp.”

O masă

Erosul face parte alături de fascinația pentru gastronomic din aceeași sferă a prozaicului însă bolgiile realului sunt mi mereu înfrânte de geografia mitologicului. La Dimov nici femeia nu poate fi pur și simplu femeie, o ființă normală, implicată în metafora cotidianului. Întotdeauna e ceva mai mult, un eclecticism între o existență derizorie, banală, anodină și o supralicitare a propriei identități când sub impactul metamorfozei devine o ființă supranaturală aflată într-un teritoriu fabulos la confluența dintre contingent și transcendent. O astfel de apariție fantomatică și senzuală îl îmbie pe un acar într-o neîncetată și furibundă căutare, femeia din vis nefiind altceva decât o proiecție a imaginarului ce aduce din subconștient tara prizonieratului într-o existență lipsită de factorul erotic:

“Deodată se opri:
 în al șaptelea cupeu de clasa-ntâi [...]
 Stătea așezată cuminte,
 cu un coșuleț de rafie dinainte,
 cea mai fragilă, cea mai străvezie,
 cea mai nevisată femeie, în rochie azurie
 ca de zmalț, cu ilic violet și nasturi de piele [...]
 Era atât de mică, de veche, de ne-ncepută
 femeia aceea necunoscută [...]
 Apoi zâmbetul ei de nepătruns
 deveni ispititor, de-a dreptul obscen. În loc de răspuns,
 cu un gest expert și nătâng,
 femeia cea mică își scoase pantoful stâng
 apoi pe cel drept. După ciorapii de mătase
 se ghiceau degete dulci, aproape religioase
 ridicându-și rochia de lapis-lazzuli
 necunoscuta-și scoase jarteaua și o azvârli
 pe bancheta din față.

Simți o răcoare de gheață
la auzul ciorapului tras dintr-un fâșâit
de pe pulpă. Totul îl chema, negreșit,
înăuntru, pe bancheta de catifea.”

Povestea acarului și a miraculoasei călătoare

Eroticul e mereu acaparat de angoasă. Harold Bloom⁵ identifică drept cauză angoase și nevrozele compulsive enunțate de Freud.

Orice tip de relație ipotetică sau având măcar tangențial legătură cu realul, are drept finalitate la Dimov latura fizică, perspectiva consumării relației dar într-un ritm alert, mecanic, lipsit de afectivitate. Afețiunea e un aspect vetust ce nu mai cadrează cu hedonismul clipei. Iubirea e la Dimov dublată de o frivolitate încântătoare, candoarea învăluie pasiunea iar limbajul urmează elementaritatea reveriei sexuale:

“Mica femeie și scoase ciorapii, ilicul, brățara
își aprinse țigara
și privea pe fereastră. Hai!
îl îndemnau ochii ei de Paraguay [...]
Goală, mica femeie se-ntinsese
pe catifele.”

Povestea acarului și a miraculoasei călătoare

Irealitatea și faptul comun se întâlnesc mirabil și-ntr-o neverosimilă istorie de iubire între “fata cea goală cu tricorn” ce resemnată urmează să fie o “pradă dulce – mâncată de licorn” (*Vis cu licorn*).

Celebrele eroine dimoviene, Lili și Jeny, trăiesc atemporal aceeași dragoste consumistă, prima într-o uimitoare legătură cu un uliu, contorsionându-se ca-ntr-un spasm al metamorfozei ritualice și cea de-a doua trăind exhaustiv cultul plăcerii într-o relație multiplă cu patru sergenți evadați. În *Ospeție* ipostazele feminine chiar dacă urmează același ciclu destinat aspectului comun “își fac un rost”, îmbătrânesc apoi mor, transgresează limita realului rămânând în același timp “la fel”, “fecioare și iubețe”, “pârâiau de tinerețe”. E un elixir al tinereții de care beneficiază doar o parte din ele îndemnând aluziv la gândul către un destin ce se dovedește imparțial de cele mai multe ori.

⁵ Harold Bloom, *Anxietatea influenței - o teorie a poeziei, traducere și note Rareș Moldovan, Pitești, editura Paralela 45, 2008, p.104, ”Anxietatea influenței e atât de îngrozitoare întrucât e deopotrivă un soi de anxietate de separare și începutul unei nevroze compulsive sau frica de o moarte care e un supraeu personificat [...] poemele nu sunt produse de plăcere, ci de neplăcerea unei situații periculoase, situația anxietății alcătuite în mare parte de nefericirea influenței.”*

Peisajul erotic ca și cel comun aderă la o mirabilă transformare, unul dintre dezideratele dimoviene fiind înfrumusețarea banalului, convertirea lui într-o fantezie a derizoriului dus până la limita ritualului. Deseori textul lui Leonid Dimov ne trimite departe chiar dacă implică în structurile sale poetice lumi reale, acestea nu sunt decât un simulacru mascând prin clivajul existențial absurditatea repetată. Estetica acestui tip de discurs reclamă un protest în fața inerției rutiniere, obiectele, mecanismele, ființele capătă o altă turnură, se detașează de propria identitate ca într-un elaborat proces de reificare. Îndemnul către fantasmagoric și ludic e ca o recuperare a serenității, o escapadă într-un univers încărcat de simboluri care nu poate însă eluda emoția subterană, funestă ori tribulațiile erotice. Jocul descrie lumi labirintice”proiecția spațială a ratacirii mentale, a realității absurde, angostoasă”⁶ „într-o căutare frenetică de scenarii halucinante. Întâlnim această deghizare a realului în infinite stanțe ce mimează o normalitate aproape degajată, tablouri în care se îngrămădesc de-a valma lumi multiple, într-un bazar în care izbucnesc desfășurările unui haos controlat. Și toate cu un sens bine definit, explicat chiar de autorul acestor năucitoare stihuri într-un articol despre Anton Pann în care, cu ușurință regăsim și motivația creației dimoviene: “ne îndeamnă astăzi a dansa în incendiul bine făcător al stărilor dintre vis și veghe, a sonda cu alegreță zonele de vecinătate dintre viață și moarte, a încerca, întemeiați pe materiile reale să construim lumi distincte care să adauge cotidianului cantitatea de poezie necesară pentru a surmonta paradoxul neantului și al eternității.”⁷

Tablourile domestice vizează la Dimov și tangența cu latura gastronomică, tablouri ce procesează un contact direct cu materia (alimentele iau dimensiuni hiperbolizante justificând teoria lui Bahtin⁸ sau se înscriu în sfera insolitului ducând apetența alimentară spre un viciu bizar). În *Vis de carne* eul liric e un “parlagiu cu trei eșarfe” (un soi de măcelar-magician) gata să elibereze sufletele animalelor hărăzite sacrificării într-un abator al chinului, în fapt, un Purgatoriu animalier care “jertfindu-se” ajung la redempțiune și printr-un eufemism elaborat capătă atributele Divinității prin “înviere”. Plutesc apoi ca într-o vastă frescă suprarealistă într-un eden reinventat. Nota

⁶ Ivan Evseev, Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale, editura Armacord, Timișoara, 1994, p.4

⁷ Leonid Dimov, Anton Pann și lumea sa în Luceafărul, 1978, nr.23, 2

⁸ Mihail Bahtin, Francois Rabelais și cultura populară în Evul Mediu și în Renaștere, traducere S. Recevschi, București, editura Univers, 1974, p. 310 “În actul mâncării limitele dintre trup și univers sunt biruite în favoarea trupului; el triumfă asupra lumii, a inamicului, serbează Victoria raportată împotriva acestuia, crește în detrimentul său...”

funestă este inserată prin sintagmele “Judecății de apoi” și copii “scrofuloși” ce vor impune stigmatul spaimei întregii structuri:

“Azi sunt parlagiul cu trei eșarfe
De cu seară furișat în abator
Să slobozesc sufletele tuturor
Taurilor, berbecilor, vierilor
Pentru dimineața învierii lor,
Când vor pluti cu toții, ocarine de lut
Colorate-n zmeuriu și verde-nvăscut
Lacrimi de tinichea le vor atârna
De ochii puși în grabă, la saftea,
Și-i vor vinde din nou, și-i vor duce
La copii scrofuloși așezați la uluci...”

Întâmplări simple, dintr-un prozaic lumesc se desfășoară în ampla pânză pe care Dimov o țese dar extravaganta și puternica senzație de neobișnuit se inserează intruziv argumentând ideea lui Marin Mincu conform căreia” Leonid Dimov e sincron cu teoria lumilor posibile”⁹ Un astfel de act descrie poemul *XIX* din *Amintiri* ce descrie o conviețuire senzuală între o bizară “văduvă [...] cu neg pe umăr” și un elev “repetent [...] și năuc”. Artificial, trăirea este absentă, comportamentul sexual primează și printr-o extrapolare (pornind de la supoziția unei semnificative diferențe de vârstă între elev și văduva sa dar și accentuând statutul de văduvă al femeii) am putea regăsi aici teoretizarea conceptului oedipian ce provoacă o stare nevrotică de culpabilizare (finalul vine ca o căutare a disculpării prin gestică femeii ce face semnul crucii):

“Văduva puse gramofonul în semn de cinste,
Gata de desfătări și necinste
Și mă dezgoli cu mâinile ei
O, cum s-au așezat cei șapte Dumnezei
Prelunghi, să privească
La nimicicia noastră lumească...”

Putem identifica aici un abuz de simboluri (cifra șapte, idolul hindus, Dumnezeii) fiecare dintre ele având o semnificație aparte, cifra șapte – cifra creației dar și număr fatidic, Dumnezeii sunt în fapt instanța supremă iar idolul hindus e zeitatea păgână care prin cromatică (indigo) trimite către spleenul existențial. Sub imperiul prezenței atâtor

⁹ Marin Mincu, *Poeticitate românească postbelică*, (Constanța, editura Pontica, 2000), 203

elemente defavorabile, actul ce se consumă între cei doi este unul artificial, o formă de frivolitate exacerbată. Din faptul comun sunt decantate insolitul și decorativul, spectacolul lumii fiind augmentat prin efecte stranii și tainice care reciclează faptul real estompându-i sensurile. E o succesiune inerentă a procesualității mentale ce transpare în obiectual confirmând parcă ideea lui Jung potrivit căreia: „procesele psihice se comporta ca o scala, de-a lungul căreia conștientul glisează, fiind când în apropierea proceselor instinctuale și căzând aici sub influența lor, când în vecinătatea celui alt capăt unde precumpănește spiritul care asimilează chiar și procesele instinctuale ce îi sunt opuse”¹⁰

Apetența pentru insolit întră, însă, într-o contradicție flagrantă cu arealul în care se desfășoară acțiunea poemelor, spațiu ce e mai degrabă un atlas domestic în care sunt cartografiate: cofetăria (Vis cu bufon), interioarele casei (Poemul odăilor), strada sau mahalaua (Tramvaiul 2, O dimineață noroasă, Vis cu mahala, Vis sezonier), frizeria (Vis cu frizerie), puntea unui vapor (Destin cu bile), bucătăria de internat (Vis cu institutoare), biserica (Realitate). Lexicul ce vizează acest spectru al dialecticii banalului se zugrăvește parodic în termeni precum: *faianță, prăjituri cu fistic/nuci/ciocolată, grămezi de pite, striuri de clisă, roate cașcaval, pătlăgele, cataifuri, baclavale, rulade, pișcoturi, ciur, draperia de velur, aluaturi, tutnagerie, hărdăul cu saramură, fețe de masă, perne, băligar, gamelă cu aburi, briceag, ciubere, tejghele, neveste mâniate, clăbuc, tăvi cu colivă, rufe, fierturi cu cimbru, crivăț (pat), covată, batiste, autobuze, viața sexuală, clanțe, linguri, așternut, vespasiana, living-room, hârjoană, mirodenii, plită, scârț de care, cingătoare, livezi, saboți, velințe, jgheaburi, clinchet de cuțite și linguri, mașina de gătit, tub de cauciuc, covată, țâțe, berze, nagățe, vânat, coșuri, bidoane, dușumeaua, solnițe, taxiuri, dantele, măruntaie, canistre de otravă, pahare cu absint, vinegrete, ferăstrău, foișoare, tăvi etc. Se manifestă astfel o dispoziție laborioasă în întocmirea inventarului materiei ce umple spațiul cotidian care mai apoi va fi scos din tiparele sale habituale și redat unui fantastic halucinant. Oricât de fantezist ar fi discursul său Dimov rămâne un adept al percepției ordinarului cu o melancolie absconsă a lucrurilor simple, comune:*

“Bulgări de abur căzut
Zac după gard și pe case.
Trece un circ cunoscut,
În zori, pe străzi somnoroase.

¹⁰ Carl Gustav Jung, Puterea sufletului. Antologie, (București, editura Anima, 1994) .69

Grea, pardoseala de lut
Mângâie tălpi lipicioase
Hai să ieșim din trecut
Sus, în grădina cu oase.

Tremură-n semn de salut
Plopul cu frunze lucioase
Uite bănuțul pierdut
Jos, pe sub bancă, la șase.”

Regăsire

Un fapt inedit al aspectului comun expus în versurile dimoviene și având o tangențială legătura cu erosul este apetența autorului pentru organic, un fiziologic exacerbant aflat la aceeași fluidă limită între adevăr și închipuire. Exemplificarea acestei maniere o definește exhaustiv replica lui Corin Braga: ”Scenele înlănțuite după o logică ce deriază la fiecare pas sfârșesc prin a genera, prin conglomerare o nebuloasă emotivă, afectivă, senzorială, imaginativă”¹¹ Discursul poetic merge în același sens clasic al dislocării termenilor din spectrul analizei lor standard și prin procesarea unor scenarii uimitoare acești termeni capătă cu totul alte valențe.

“Închipuiți-vă o simplă vale
O vale nesfârșită cu spitale
Din loc în loc cu așezări termale
Și-apoi închipuiți-vă o jale
Suind spre cerul surd în rostogoale
Din inimi, din plămâni, din amigdale
Albastre, verzi ori stacojii dar goale
Împrăștiate-n spârc printre cristale...”

Rotunjimi

Descrierea unui spațiu decupat din real e succedată de o intromisiune în corpul uman, cu o prezentare precisă a interiorului organic probând parcă o sferă a recognoscibilului în care cea mai mare certitudine a noastră e legată palpabil. Dezintegrarea fizică vine cu scindarea între organic și anorganic, aducând cu sine dezintegrarea unui echilibru interior sau a spiritualului” dificultatea formei, mai mult decât aceea a conținutului face ca poezia să para rezervată unui număr restrâns de cititori, fără largă audiență”¹² Același oniric scenariu suprarealist se desfășoară și în *Vis cu deviscerații*:

¹¹ Corin Braga, *De la arhetip la anarhetip*, (Iași, editura Polirom, 2006), 255

¹² Al. Piru, *Poezia românească contemporană (1950-1975)*, (București: editura Eminescu, 1975), 231

“Ne-am întors apoi pe dosce veline
 Inimi, stomace, ghemuri de intestine,
 Albaștri plămâni ca niște chiparoși
 Spălați cu furtunele de tuberculoși...”

Organicul, carnavalul visceral e parte a existenței terestre intrând într-o contradicție cu lumea ideatică. Nota de inedit în poezia lui Leonid Dimov vine tocmai din acest aspect al plierii obiectualului, comunului pe latura fantasmatică, fluctuantă a imaginarului, fiind așa cum Nicolae Manolescu observa: “Nici real în fantastic, nici fantastic în real, maniera lui Leonid Dimov ar trebui definită ca o confuzie atât de perfectă a celor două planuri încât nu le mai putem percepe separat.”¹³

Treptele mistificării cotidianului nu urmăresc un scenariu precis, o regulă metodică care să dicteze structuralului, o formulă estetică punctuală, ci, abstractizând sau exacerbând elementele comune, încifrează imagini feerice într-o fantezie de bazar ontologic.

3. Concluzii

Există la Dimov o versatilitate dar și o predispoziție viscerală spre îmblânzirea cuvântului, găsirea metaforei insolite, a rimei conotative, a ritmului muzical pertinent într-un joc al imaginii în care cititorul rămâne uimit și contrariat în descifrarea sensului uzând de “imagini ce ne dezvăluiesc lumi și metalumi, ritm, rimă, strofă, alegere intuitivă a anumitor vocabule, extrase – tocmai ele – din întinsul lac cenușiu al lexicului, afinitate selectivă între cuvinte, lupta lor de a se plasa, cu toată exactitatea, unele lângă altele. Afinități ale sunetelor izolate – vocale, consoane – care clocotesc la rândul lor [...] și se asociază, se împreunează sau se ocolesc.”¹⁴

Fizionomiile versului au la Dimov o reflectare vibrantă în esențe tari pornind de la efectul senzorial al rimei, ritmului până la decorativul și muzicalitatea strofei, totul încadrându-se perfect într-un mecanism estetic în care antiteza dintre delirul fantasticului și pragmatismul realului se întrepătrund într-o fascinantă confuzie.

Teoria lui Mircea Iorgulescu conform căreia în spatele întregului spectacol fabulos oferit de lirica dimoviană stă o anxietate incontestabilă este pe deplin argumentată în opera

¹³ Nicolae Manolescu, Carte de vise, în Contemporanul, nr. 19, 1969

¹⁴ Dámaso Alonso, Poezia spaniolă. Încercare de metode și limite stilistice, trad. și prefață de Sorin Mărculescu, (București, editura Univers, 1977), 87-88

sa de debut: “Poezia lui Dimov are ca notă distinctivă tonul jovial, ironia cu aparență bonomă; la prima vedere, nimic nu pare să agite această lume de «peizaje» fabuloase; poetul e însă dominat de un intens sentiment al tragicului, închizându-și adevărata stare în podoabe strălucite și somptuoase ale versurilor, în bufonele viziuni ale bâlciului zgomotos și sclipitor. Jocul e aici expresia spaimei, miraculosul e un refugiu: jovialitatea poetului are un secret fior tragic. Acumularea enormă devine un mijloc de protecție a fragilității și a sensibilității, goana prin lumile fluide, nestatornice, înseamnă de fapt o fugă de sine, o tentativă de uitare.”¹⁵

Anxietatea și trauma sunt închise într-un joc imagistic plin de fantasmе, miraculosul devenind refugiu. Personaje fantastice de dimensiuni uriașe acaparează întreaga scenă evocând paradisuri absurde clădite într-un uriaș flux lăuntric ce asociază închipuirea unei realități proxime în sensul în care Alan Watts descria mitul: “Un mit este o imagine în termenii în care încercăm să dăm sens lumii.” Impresia de fastuozitate excesivă hiperbolizează discursul conferindu-i un vizionarism ce leagă două lumi într-un mecanism ludic asumat de ambele părți.

¹⁵ Mircea Iorgulescu, *Rondul de noapte*, editura Cartea Românească, București, 1974

BIBLIOGRAFIE

1. **Damaso Alonso**, *Poezia spaniolă. Încercare de metode și limite stilistice*, trad. și prefața de Sorin Mărculescu, București, editura Univers, 1977
2. **Mihail Bahtin**, *Francois Rabelais și cultura populară în Evul Mediu și în Renaștere*, traducere S. Recevschi, București, editura Univers, 1974
3. **Harold Bloom**, *Anxietatea influenței - o teorie a poeziei*, traducere și note Rareș Moldovan, Pitești, editura Paralela 45, 2008
4. **Iulian Boldea**, *Scriitori români contemporani*, editura Ardealul, 2002
5. **Corin Braga**, *De la arhetip la anarhetip*, editura Polirom, Iași, 2006
6. **Leonid Dimov**, *Anton Pann și lumea sa în Luceafărul*, 1978, nr.23
7. **Ivan Evseev**, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, editura Armacord, Timișoara, 1994
8. **Gheorghe Grigurcu**, *Existența poeziei*, ed. Cartea Românească
9. **Carl Gustav Jung**, *Puterea sufletului. Antologie*, editura Anima, București, 1994
10. **Nicolae Manolescu**, *Carte de vise*, în *Contemporanul*, nr. 19, 1969
11. **Marin Mincu**, *Poeticitate românească postbelică*, editura Pontica, 2000, Constanța
12. **M. Nițescu**, *Poeți contemporani*, București, editura Cartea Românească, 1978
13. **Al. Piru**, *Poezia românească contemporană (1950-1975)*, editura Eminescu, 1975, București

MALCOLM BRADBURY AND THE CONDITION OF THE POSTMODERN CRITICISM

Elena CIGĂREANU¹

ABSTRACT:

THE AIM OF THIS PAPER IS TO PRESENT TO EVOLUTION OF THE PERIOD OF POSTMODERNISMS UNTILL THE MOMENT WHEN SOME CRITICS CONSIDERED IT DEAD. MALCOLM BRADBURY IS ONE OF THESE CRITICS WHO ANALYSED THE MOVEMENT, ESPECIALLY THE EVOLUTION AND ITS MANIFESTATIONS. THE PAPER CONSISTS OF THE THREE PARTS, THE FIRST ONE PRESENTS THE CONDITION OF MALCOLM BRADBURY IN THE POSTMODERN PERIOD, THE SECOND ONE DEALS WITH THE EVOLUTION OF THE MOVEMENT, AND THE THIRD ONE IS RELATED TO MALCOLM BRADBURY'S PERSPECTIVES ON THIS POSTMODERNISM. THE CONCLUSIONS OF THIS PAPER ARE RELATED TO THE NECESSITY OF A FURTHER ANALYSIS IN ORDER TO EXTEND THE AREA OF RESEARCH.

KEY WORDS: POSTMODERN CRITICISM, POSTMODERN FICTION, EVOLUTION OF POSTMODERNISM, LITERARY CRITICISM, SOCIAL CHANGES.

1. Malcolm Bradbury – a postmodern literary critic or a critic of postmodern fiction

Malcolm Bradbury was a personality of the previous century, who was known to the public both as a literary critic and fictional author. Furthermore, he wrote in a period of major changes in society, and also in the history of thought. This is one argument that sustains the idea of this article, the fact that even if he had a background coming from modernism, Bradbury, influenced and extremely attracted by the new developments, he decided to write postmodern fiction and to change the perception over the work of criticism. So one of the major questions that govern his career was whether he wrote fiction just to exercise the ideas that appear in his critical works, and in this case we can also speak about a hidden structuralism in a postmodern cover.

¹ Ph.D. Candidate, University of Bucharest, Doctoral School of Literary and Cultural Studies, Romania, IInd year of study.

If we are to analyse both his texts of criticism and his fiction novels, we will notice postmodern elements that are clearly designed to be discovered by reader after a close reading. Moreover, his novels do not reveal the narrator's intention or the character's real structure, nor even the plot, as it is the case of "*The History Man*". What is more, his characters usually hide a drama, which is revealed either at the end of the novel, or throughout the development of the plot. And this drama is not visible from the beginning, as it is usually hidden between false demonstrations of well-being and a high social status of the characters that does not betray their inner thoughts. But, all of these ideas mentioned above cannot apply on all Bradbury's work, as starting with the 1990's his ideas on postmodernism change radically. In a study called "*What was post-modernism?*" (1995) Bradbury implies that postmodernism does not exist anymore, which takes us back to a previous question, whether he had ever believed in the concept or everything was just a writing exercise of practising postmodern fiction or mocking postmodernism in a realistic manner.

On order to support our arguments presented in this introduction, we will structure the paper into two main parts, the first one in which we present the condition of postmodernism and what it implies for the evolution of literary criticism, and a second one in which we will present these ideas, but from Malcolm Bradbury's perspective.

2. Literary criticism in the postmodern period

When we want to discuss about postmodernism we must throw a quick glance over the general context when people started noticing the changes in all the areas of activity and knowledge. Starting with the 1960's the postmodern attitude began to interfere with the previous conceptions of modernism and the western societies began to feel the need of finding new ways of expression, both in literary and artistic lives, and social development. Some of the social events that have influenced the evolution of human mankind starting with the 1960's are the assassination of president Kennedy, together with the huge development of industry and technology, the evolution of media resources and freer access to higher education: "The medium, and not its content, was the message, and "culture" now meant the signs, structures and technologies of modern media and processes themselves – into which the revolution of consciousness was itself being incorporated".²

² Malcolm, Bradbury, *The Modern British Novel*, (England, Penguin Group, 1993), 357.

But like many other movements (sociocultural, literary or economic) the definition of the movement cannot be summarized only in a couple of words and also the perspective depends on the person who provides the definition. Postmodernism is more of a sum of features that regard both the past and the future to define the present.

Therefore, by the early 80's, the concept of postmodernism changed if we are to judge it by some critics' views. For instance, Malcolm Bradbury and Richard Ruland argue that: "Postmodernism looks like a stylistic phase that ran from the 1960's to the 1980's".³ So, there may be some that consider that around the 1990's we can speak more about postmodernism, or post-postmodernism. Moreover, the same idea is also shared by Patricia Waugh who claims: "By the early eighties, however, the term [postmodernism] had shifted from the description of a range of aesthetic practices involving "double-coding", playful irony, parody, parataxis, self-consciousness, fragmentation and the mixing and meshing of high and popular culture, to a use which encompassed a more general shift in thought and which seemed to register a pervasive cynicism towards the progressivist ideals of modernity".⁴

Furthermore, as innovation was one of the words of the period, some changes were also required by the general literary criticism. As one characteristic of postmodern literary criticism is the emphasis on and the revival of the concept of consciousness, there has been a shift from the tendency of being scientific when dealing with a text, seen as an object, to being interested in the subjectivity of the text and the "intentional consciousness"⁵. Of course, the difficult task is an answer the question how we can analyse consciousness by means of objective criteria. A possible solution to this problem, offered by Patricia Waugh, is to stop judging the text in terms of which one is "truer" than the other, so we can try to use the criterion of relevance and usefulness to its purpose. In other words, the necessity of a text should be judged in terms of applicability and necessity within the given purpose.

Another point of view that marks the evolution of postmodernism criticism is the one supported by Jean Francois Lyotard in *The Postmodern Condition* where he considers that the postmodern age should no longer be based on the modernist ideas of the "liberation" the world through science, but we should take into account the reasons that

³ Malcolm, Bradbury, Roland Ruland, *From Puritanism to Postmodernism* (New York, Penguin Groups, 1991).

⁴ Patricia, Waugh in *Literary Criticism*, Chapter 22 - Postmodernism, (Cambridge, The Cambridge History of Literary Criticism, 2008) 293.

⁵ *Ibidem*, page 304.

sustain the universal knowledge. Also, Lyotard foresees that the nature of knowledge was going to be strongly influenced by the huge amounts of information provided by the development of technology and computer science. He also predicts that the nations would soon fight to gain control the areas of information so there will be some sort of global knowledge war.

On the other hand, Lyotard somehow avoids actually giving a definition for the exact period of postmodernism as he claims that postmodernism in a continuous existence that we cannot speak about a moment when it appears and another moment when it may be replaced by another movement: “A work can become modern only if it is first postmodern. Postmodernism thus understood is not modernism at its end but in the nascent state, and this state is constant”.⁶

As we can see the concept of postmodernism is of a high ambiguity, at least from two points of view: firstly, it is not clear the period when it reached its high acceptance. We know from historical facts that it started around the 1960’s but we cannot say for sure if it ended around the 1980’s or it just its form. Secondly, the opinions related to postmodernism are not necessarily unanimously shared. Literary critics cannot provide a complete and similar definition to the concept and they cannot say for sure what changes the postmodernism movement brought. For instance, Barry Lewis, in the essay *Postmodernism and Literature*, from *The Routledge Companion to Postmodernism*, where he analyses the postmodern period of the 1960-1990, establishes some of the major characteristics of the postmodernist fiction. He speaks about the temporal disorder, pastiche, fragmentation, looseness or association, paranoia, vicious circles, and he explains that such characteristics are not necessarily new and many of them could be easily recognised in modernist fiction and poetics, but what makes them innovative are the reasons, the “motivations” as he calls them, that lay behind them.

Another point of view that should be considered when we speak about the literary postmodern criticism is David Lodge’s opinion expressed in *The Modes of Modern Writing* (1977). In his study he establishes the three most important modes of writing that characterize the twenty-first century: modernism, postmodernism and antimodernism. In the second chapter of the book, Lodge examines four of the most important features and elements of postmodernism: life as expression of realism, metafiction, intertextuality and

⁶ J.F. Lyotard, What is postmodernism? in *Modernism/Postmodernism – a reader*, Peter Brooker, page 60.

carnavalesque. Judged from this perspective these are the main techniques that make Lodge a postmodern writer and critic. Intertextuality is broadly used in his fictional writings, especially in the Trilogy, where he criticizes the world of academics and the postmodernist dark vision over the human life by means of parody of the Arthurian legends and other myths of the literary classics. All of these features lead to his antimodernist view of literature, where he deliberately rejects the experimentation of modern life, states the writers' obligation to deal with real life situations and universal themes, and also to create objective characters, inspired from reality that people can identify to. Moreover, Lodge is one of the best examples that the condition of literary critic and criticism during the postmodernist period had a double status: on one hand, we can easily notice postmodern techniques in his writings, techniques that he clearly admits to experiment, and on the other hand, Lodge's main orientation is structuralism, in a period governed by postmodernism. He plays and combines all the major characteristics of the movements, and then he discusses about them in his critical works.

But opinions have changed dramatically after 1990, when the concept of postmodernism got a totally new direction. What postmodernism was in the 1960's till 1980's is now something outdate, and the literary criticism is now oriented to other new directions. There are many of those who state that postmodernism is now dead, and it may have been replaced by a new type of critical realism inspired by the evolution of technology that could not have been foreseen more than twenty years ago. We now live in a very commercial culture and this aspect had a great impact on the types of fiction promoted. Literature nowadays can hardly be seen as having the same value as it had twenty years ago. Other critics speak about a so-called pseudo-modernism⁷ not based on the author, but on the reader or viewer whose desires must be fulfilled by the new-modernism.

3. Malcolm Bradbury and the postmodern movement

Malcolm Bradbury's opinions on postmodernism are at the middle of the dispute we have already mentioned in this chapter: was there a real movement called this way or it was just another form of modernism, in a new society? Bradbury states his perspective

⁷ See Kirby, Alan, The Death of Postmodernism and Beyond, www.philosophynow.org/issue58/58kirby.html

very clearly in at least two of major works: *From Puritanism to Postmodernism – A History of American Literature*, and *The Modern British Novel*.

In *The Modern British Novel*, Chapter Six – The sixties and after, Chapter Seven – Artists of the Floating World, 1979 to the Present, Coda – An Afterword from the Nineties, Bradbury discusses the changes in the society that influenced the fiction of the times. In Chapter Six, Bradbury explains the most important moments in the history of the 1960's why the postmodernism appeared in this context. So, according to Bradbury, all the “revolutions” of the period, including here the war in Vietnam, the Russian suppression of the Prague Spring, the assassination of Kennedy, the rebellions in the university campuses, the easier access to drugs and the rising of expectations lead to changes of conceptions and different people desires. As Bradbury states it, all those changes in the society were actually produced by artists, by those who had the power of influencing conceptions by means of creation: “Literary criticism (now elevating itself into literary theory) was not slow to acknowledge a significant cultural change was occurring – not surprisingly, since cultural politics were central to the Sixties, and the mood of revolt was disproportionately derived from artists, painters, actors, film-makers, music-makers, dramatists, poets and novelists, rather than political figures. Contemporary forms were changing fast; so were the underlying structures”.⁸

Bradbury also takes into account the new consequences of globalization, a phenomenon that starts to develop and interest the world of academics, especially American ones, but Bradbury's fields of vision also include this domain of knowledge. His opinions about the “global village”, which as he states “was less a village, but than a high-tech international conglomerate”⁹ can also be traced in other authors' works, such as Arjun Appadurai in *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*, where he speaks about the global culture that can be seen through different perspectives, such as ethoscapes, mediascapes, technoscapes, finascapes and ideoscapes.¹⁰

As we have already seen, we cannot speak about postmodernism without referring to the changes in technology that occurred at that time. Bradbury also mentions in a couple of times the technological “revolution” that influenced both the world of goods, but also people mentalities and expectations towards the society. Bradbury speaks about the

⁸ Malcolm, Bradbury, *The Modern British Novel*, (England, Penguin Group, 1993), page 356.

⁹ Malcolm, Bradbury, *The Modern British Novel*, (England, Penguin Group, 1993), 358.

¹⁰ Arjun, Appadurai, *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization* (University of Minnesota Press, 1996).

“technological culture” characterized by adaptation, quotation, pastiche, parody and stylistic mockery that also leads to the rise of the “consciousness industry”. All of these techniques can be considered postmodern characteristics of Bradbury’s style of writing, as one can identify them both in fiction and in critical works. Bradbury likes to play with parody and pastiche, for instance, but also, he does not forget the realist tradition.

Subsequently, as Bradbury sees this whole evolution period, the literary criticism and fiction also needed a fresh new pale of air. For many critics, including here Bradbury, Lodge and Barthes, the novel and the authors were “dead”, the old fiction had disappeared, or it had to be brought up to date. The writers were in search of new topics, new ideas and new conceptions to explore, and the critics needed some proofs to show that the twentieth –century was in bloom and that it was going to mark the historical evolution of literature: “But if old stories were used up, the times provoked many new ones – generic crossovers, crossing of borders, easy passage between the high and the popular forms, or the literary and the media arts. Novelists looked back into the labyrinths of narrative to explore new or different paths, and – in a time of unstable realities, when history itself seemed more like fiction – “fictionality” became a value on its own account [...] The result was a period of considerable innovation in which – perhaps for the first time – it seemed that a new late twentieth – century style was being formed: that, as the critics increasingly began to put it, the arts had entered on a period of “postmodernism”¹¹

But this evolution came to an end twenty years after Bradbury wrote the above words, when as he claimed later, all the important periods of evolution, all the movements must have a big ending. In the last chapter of the book, called *An Afterword from the Nineties (1994)*, Bradbury presents a retrospective of the modern and postmodern times, with their major directions and approaches. As he states, “the eighteen century ended in an age of revolutions”, meanwhile the nineteenth century ended in a “less radical change, nothing less than the revolution of modernity” and so was the case of the twentieth century. The entire twenty century can be characterized by a revolutionary spirit, from the beginnings till the ending, from the First and Second World War, continuing with the great evolution of society and technology that lead to changes in the global mentality and society, then the postmodernist age which raised a great interest in the student unions and academics, causing some other revolts, and the final ending was the fall of the communist

¹¹ Malcolm, Bradbury, *The Modern British Novel*, (England, Penguin Group, 1993), 358.

regimes from all around Europe, “in November 1989, at the end of a hundred years of “modern” and “postmodern” history, forty-five years of political and ideological stasis came to an end; the great map of world power changed fundamentally. Politicians like George Bush began to speak of the New World Order, historian like Francis Fukuyama of the End of History”.¹²

But actually this end of century lead to the revival of old unsolved political problems, as many ethnic groups started asking for new rights and the borders of many countries had to be re-evaluated.

4. Conclusions

This paper summarizes the main directions that the postmodern movement involved and also it applies these ideas from a critic and writer’s point of view. The postmodern movement appeared and evolved from the 1960’s to the 1980’s when it started to fade, due to the same facts that made it appear: the changes in the society and the need to change something in the history of ideas. The postmodernism was a movement that was sentenced to death by some authors and critics, but as it had plenty of forms, borrowed from art, music and sciences, it was difficult to say whether it is dead or not or what is the name of the period we are living nowadays.

The same ideas are shared by the literary critic, Malcolm Bradbury, who presents the evolution of postmodernism in three works of criticism, *The Modern America Novel*, *The British Novel*, and *From Puritanism to Postmodernism*. Malcolm Bradbury underlines a problem that most of the critics state, related to the evolution and the end of this period. This a question to which only time can answer, because it is difficult for the contemporary critics to foresee the real evolution of criticism, literature and society

¹² Malcolm, Bradbury, *The Modern British Novel*, (England, Penguin Group, 1993), 467.

BIBLIOGRAPHY

1. **Arjun, Appadurai**, *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*, University of Minnesota Press, 1996.
2. **Malcolm, Bradbury**, *The Modern British Novel*, England, Penguin Group, 1993, 467, 358, 357, 356.
3. **Malcolm, Bradbury**, Roland Ruland, *From Puritanism to Postmodernism*, New York, Penguin Groups, 1991.
4. **Malcolm, Bradbury**, *The Modern American Novel*, Oxford, Oxford University Press, 1992, 197-284.
5. **David, Lodge**, Nigel, Woods, *Modern Criticism and Theory – A Reader*, Longman, 1988.
6. **Patricia, Waugh** in *Literary Criticism*, Chapter 22 - Postmodernism, *The Cambridge History of Literary Criticism* , Cambridge, Cambridge University Press 2008, 293.
7. **J.F. Lyotard**, *What is postmodernism?* in *Modernism/Postmodernism – a reader*, Peter Brooker, Northampton, Longman-Pearson, 1992, 60.

ASPECTE PRIVIND CONSOLIDAREA STÂLPILOR DIN ZIDĂRIE CU MATERIALE COMPOZITE CPAF

Mihai PURCARU ¹

ABSTRACT

HISTORICAL MASONRY CONSTRUCTIONS HAVE STRUCTURAL DEFICIENCIES AND ARE PRONE TO BRITTLE FAILURES UNDER SEISMIC AND STATIC OVERLOADS. THUS, RETROFIT AND STRENGTHENING OF THIS CATEGORY OF CONSTRUCTION IN ORDER TO FURNISH STRUCTURAL DUCTILITY AND ADDITIONAL STRENGTH IS OF PRIMARY IMPORTANCE. THE RECENT RESEARCH CONCLUDED THAT FIBER REINFORCED POLYMER COMPOSITES IS AN EFFECTIVE SOLUTION AT BOTH STRUCTURAL AND AESTHETIC LEVEL. THE CURRENT PAPER PRESENTS A SUMMARY OF PROBLEMS THAT OCCUR WHEN USING THESE MATERIALS TO THE STRENGTHENING OF MASONRY STRUCTURAL ELEMENTS, EMPHASIZING THE FACTORS THAT INFLUENCE THE EFFICIENCY OF THESE SYSTEMS. IN THE ABSENCE OF TECHNICAL REGULATIONS ON THE USE OF THESE MATERIALS IN ROMANIA (COMPUTING ELEMENTS AND DETAILS OF INSTALLATION), WILL BE PRESENT THE MAIN STEPS OF AN ALGORITHM FOR MASONRY COLUMNS CONFINED WITH COMPOSITES MEMBRANES, THAT EXIST IN ITALIAN STANDARD CNR-DT 200/2004. IN THE END, THE PURPOSE OF NUMERICAL APPLICATION IS TO DETERMINE THE AXIAL CAPACITY OF A MASONRY CIRCULAR COLUMN WRAPPED WITH A SIKA WRAP 230C CARBON SHEET.

KEYWORDS: *HISTORICAL MONUMENT, COMPOSITE, MASONRY, RETROFIT, EARTHQUAKE*

1. Introducere

Clădirile din zidărie, majoritatea monumente istorice, reprezintă partea cea mai vulnerabilă a fondului construit existent în România. De-a lungul timpului, acestea au avut de „suferit” datorită acumulării unor efecte multiple, cauzate de: utilizarea inadecvata a materialelor și a tehnicilor de construcție, acțiunea seismică, acțiunea vântului și a

¹ Doctorand, Universitatea Tehnică de Construcții București (PhD Student, Technical University of Civil Engineering), Facultatea de Constructii Civile, Industriale si Agricole (Faculty of Civil, Industrial and Agricultural Constructions, e-mail: mihai.purcaru@gmail.com)

mediului înconjurător. În plus, schimbarea funcționalității și apariția unor norme de proiectare mai stricte în ceea ce privește respectarea exigențelor, fac necesară găsirea unor metode și tehnici noi de remediere a deficiențelor structurale.

Printre metodele tradiționale utilizate la reabilitarea structurală, folosirea elementelor masive din metal și a cămășuielilor armate din beton sunt tehnicile cele mai des întâlnite, destul de eficiente în creșterea rezistenței, rigidității și a ductilității clădirilor din zidărie, însă prezentând unele dezavantaje:

- cămășuielile grele sporesc mult greutatea proprie adăugând încărcări permanente destul de mari, uneori imposibil de transmise la terenul de fundare, mai ales când la parter sunt bolți sau arce;
- încărcările suplimentare din greutatea proprie modifică răspunsul dinamic al structurii fiind posibilă suplimentarea încărcării seismice;
- grosimile cămășuielilor pot altera aspectul estetic și reduc spațiul util din clădiri;
- soluția este mare consumatoare de manoperă și pe durata realizării lucrărilor este obstrucționată utilizarea normală a clădirii.

Toți acești factori au condus cercetările recente la ideea utilizării în consolidări a materialelor compozite polimerice armate cu fibre (CPAF). Prin definiție (Fig.1), un material compozit este alcătuit din mai multe componente cu proprietăți fizice și chimice diferite, materialul astfel obținut având proprietăți superioare și îmbunătățite față de cele ale materialelor individuale din componenta sa. Materialele compozite polimerice conțin cel puțin o fază discontinuă denumită ranforsant sau armătură (fibre de carbon, sticla, aramida) înglobată într-o fază continuă, cunoscută sub numele de matrice (rășini epoxidice, vinilesterice, poliesterice) având următoarele proprietăți:

- rezistența și rigiditate ridicată în direcția fibrelor;
- rezistența la coroziune;
- greutate redusă.

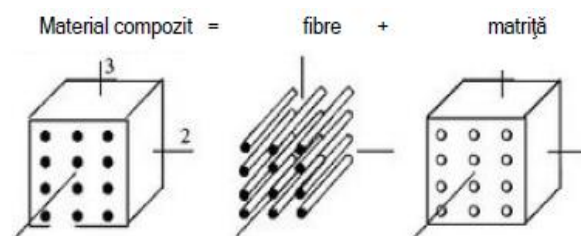

Figura 1. Materiale compozite armate cu fibre

Scopul consolidării stâlpilor din zidărie cu materiale compozite este de a crește capacitatea portantă la încărcări axiale a acestora, precum și a deformațiilor specifice la

rupere. Materialele compozite se pot aplica pe suprafața exterioară a elementului sub forma unor țesături sau plase sau pot fi sub forma de bare introduse în găuri special practicate.

Este de menționat faptul că materialele compozite utilizate trebuie să aibă proprietăți mecanice compatibile cu cele ale sistemului suport.

3. Comportarea mecanică și la deformații a zidăriei

Zidăria poate fi asimilată cu un material anizotrop cu o comportare neliniară. În zidăria comprimată (Fig.2) se dezvoltă o stare triaxială de tensiuni care este influențată de proprietățile blocurilor de zidărie și ale mortarului: compresiune verticală, întinderi transversale la care se adaugă tensiunile suplimentare cauzate de variația dimensiunilor cărămizilor, a tehnologiei de preparare a mortarului și a execuției rosturilor de mortar². Ruperea zidăriei se înregistrează ulterior depășirii rezistenței cărămizilor. Ruperea cărămizilor se face după direcția forțelor de compresiune (perpendicular pe direcția tensiunilor transversale de întindere)³.

Zidăria lucrează defavorabil la solicitările de întindere, încovoiere și forfecare, având o comportare casantă, ceea ce duce la evitarea utilizării acestui material în astfel de cazuri. Întinderea la zidărie poate avea loc în secțiuni nelegate (continue), când efortul de întindere acționează perpendicular pe asize, respectiv în secțiuni legate (țesute), când forța de întindere

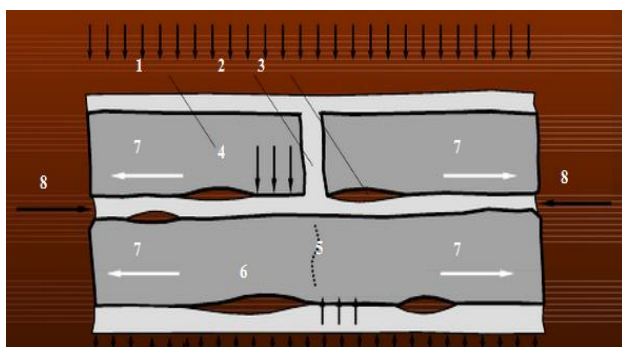

Figura 2. Starea complexă de eforturi în blocuri (cărămizi) și întindere:
mortar :1.cărămizi; 2.mortar; 3.goluri de aer;4.zona de compresiune locală;5.secțiune de forfecare; 6. zona încovoiată;7.tensiuni de întindere în cărămizi; 8. tensiuni de compresiune în mortar

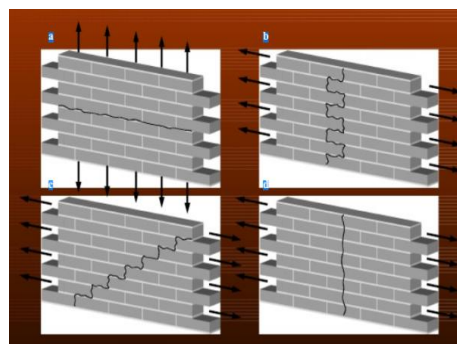

Figura 3. Ruperea zidăriei la

- a). după secțiuni nelegate;
- b).c).d). după secțiuni legate

² Mihai Niculiță, „Consolidarea clădirilor din patrimoniu”, (Iasi: Ed. Mateiu-Teiu Botez, 2007), 242

³ Idem

este paralelă cu rosturile orizontale. În mod obișnuit ruperea zidăriei în secțiuni nelegate are loc prin stratul de mortar sau prin desprinderea blocurilor. Valoarea rezistenței la întindere este net inferioară celei de compresiune fiind determinată în mare măsură de aderența dintre blocuri și mortar, care depinde la rândul ei de marca, compoziția, lucrabilitatea și vârsta mortarului.

3. Considerații generale și moduri de cedare a materialelor compozite

Materialul compozit are o comportare liniară până când se atinge valoarea caracteristică a rezistenței la rupere⁴. Un sistem compozit se impune a fi proiectat astfel încât să preia întotdeauna eforturi de întindere. Supuse la compresiune, materialele compozite sunt incapabile să îmbunătățească comportamentul elementului de zidărie pe care se aplică. Mai mult, apariția unor eforturi de compresiune pot cauza desprinderi și deteriorări locale care pun în pericol eficiența ulterioară a sistemului.

Legat de modul de cedare a materialelor compozite, cercetările experimentale au arătat că principala cauză o constituie fenomenul de delaminare (pierderea aderenței la interfața compozit-zidărie) care se manifestă prin:

- desprinderea zonelor de capăt a membranelor sau fașiiilor compozite;
- desprinderea în zone intermediare datorită apariției și dezvoltării fisurilor la suprafața zidăriei;

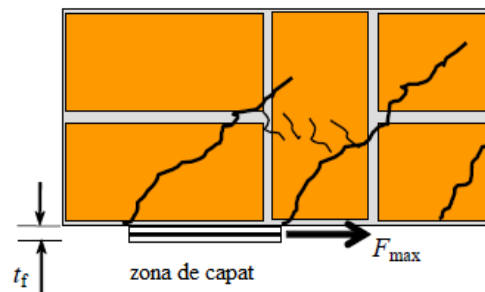

Figura4. Desprinderea în zona de capăt cu smulgerea zidăriei

- exfolierea compozitelor cu rigiditate ridicată la încovoiere aplicate în special pe suprafețele curbe;
- desprinderea prin forfecare cu smulgerea (antrenarea) unor bucăți de zidărie în zonele de capăt.⁵ (Fig.4)

⁴ Vlad Munteanu, Gabriel Opreșan, Nicolae Țăranu, Ioana Entuc, „Efectul confinării stâlpilor din zidărie cu membrane compozite”, în „Consolidarea clădirilor din patrimoniu”, (Iași: Ed. Mateiu-Teiu Botez, 2007), 119

⁵ National Research Council, „Guide for the design and construction of externally bonded FRP systems for strengthening existing structures”, CNR-DT200/2004, Rome-July 13, 2004, 84

Pentru a se realiza un transfer convenabil de tensiuni între componentele sistemului de consolidare și elementul de zidărie pe care se aplică, lungimea optimă de ancorare (l_e) pe zona de capăt se impune a fi egală cu:

$$l_e = \sqrt{\frac{E_f x t_f}{2 x f_{mm}}} \quad (1)$$

în care:

E_f – modulul de elasticitate al materialului compozit;

t_f – grosimea sistemului de consolidare;

f_{mm} – rezistența medie la întindere a zidăriei.

4. Algoritm de calcul

În prezent, în România nu există reglementări tehnice cu privire la utilizarea materialelor compozite pentru repararea/consolidarea clădirilor din zidărie. În aceste condiții, majoritatea informațiilor privind utilizarea CPAF (detalii de montare și elemente de calcul) provin de la furnizori.

Conform normei italiene, CNR-DT 200/2004, capacitatea la forța axială a stâlpilor din zidărie consolidați cu materiale compozite ($N_{Rmc,d}$) trebuie să depășească valoarea de calcul a forței axiale la care este supus elementul ($N_{S,d}$).

$$N_{Rmc,d} \geq N_{S,d} \quad (2)$$

Relația (1) se poate scrie sub următoarea formă:

$$N_{Rmc,d} = \frac{1}{\gamma_{Rd}} x A_m x f_{mcd} \geq A_m x f_{md} \quad (3)$$

⁶ National Research Council , „Guide for the design and construction of externally bonded FRP systems for strengthening existing structures”, CNR-DT200/2004, Rome-July 13, 2004, 85

⁷ National Research Council , „Guide for the design and construction of externally bonded FRP systems for strengthening existing structures”, CNR-DT200/2004, Rome-July 13, 2004, 98

în care:

γ_{Rd} – reprezintă coeficientul de siguranță pentru zidărie;

A_m – reprezintă aria secțiunii transversale a elementului de zidărie;

f_{md} – reprezintă valoarea de calcul a rezistenței de proiectare la compresiune a elementului de zidărie neconfinat;

f_{mcd} - reprezintă valoarea de calcul a rezistenței de proiectare la compresiune a elementului de zidărie confinat.

Pentru determinarea valorii de calcul a rezistenței la compresiune a elementului confinat trebuie să se ia în considerare valoarea rezistenței la compresiune a elementului neconfinat, precum și valoarea presiunii de confinare exercitată de membrana compozită pe suprafața stâlpului de zidărie.

$$f_{mcd} = f_{md} + k' \alpha f_{1,eff}^9 \quad (4)$$

în care:

k' – este un coeficient adimensional, exprimat în funcție de densitatea zidăriei ($k' = \frac{g_m (kg/m^3)}{1000}$);

);

$f_{1,eff}$ – reprezintă valoarea presiunii de confinare efectivă exercitată de membrana compozită;

Valoarea presiunii de confinare efectivă se afectează cu un coeficient de eficiență, k_{eff} , definit ca raport între volumul efectiv de zidărie și volumul de zidărie confinată.

$$f_{1,eff} = k_{eff} \alpha f_1 = k_h \alpha k_v \alpha f_1^{10} \quad (5)$$

k_h, k_v – coeficienți de eficiență pe direcție orizontală, respectiv verticală.

⁸ Idem

⁹ Idem

¹⁰ National Research Council, „Guide for the design and construction of externally bonded FRP systems for strengthening existing structures”, CNR-DT200/2004, Rome-July 13, 2004, 99

În final, pentru determinarea presiunii de confinare (f_1) se va ține cont de procentul volumetric de armare cu material compozit, coeficient care depinde de forma și dimensiunile secțiunii de zidărie, grosimea și aspectul de continuitate a membranei compozite aplicat.

Exemplu numeric - *Calculul capacității la forța axială a stâlpilor din zidărie cu secțiune circulară consolidată cu materiale compozite*

Scopul aplicației numerice este de a determina capacitatea la forța axială a unui stâlp din zidărie de cărămidă cu secțiune circulară având diametrul $D=500\text{mm}$ (Fig.5). Consolidarea stâlpului constă în aplicarea prin lipire pe suprafața exterioară a unei țesături din fibră de carbon de tip Sika Wrap 230C.

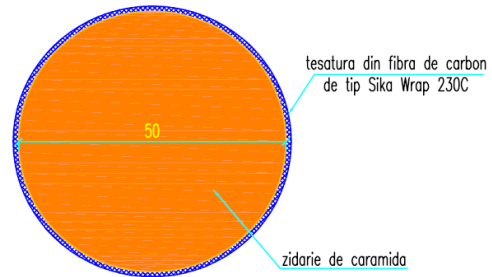

Figura 5. Secțiune transversală stâlp

Caracteristicile materialelor utilizate

- rezistența medie la compresiune a zidăriei $f_{md}=5\text{N/mm}^2$;
- modulul de elasticitate al zidăriei $E_m=29000\text{N/mm}^2$;
- densitatea zidăriei $g_m=1600\text{kg/m}^3$;
- modulul de elasticitate al țesăturii din fibră de carbon $E_f=238000\text{N/mm}^2$;
- grosimea de calcul a țesăturii $t_f=0.131\text{mm}$;
- deformația specifică ultima pentru țesătura $\varepsilon_{fk}=1.8\%$.

Din relația (3) rezultă capacitatea la forța axială a stâlpului înainte de consolidare:

$$N_{S,d} = A_m \cdot x f_{md} = \frac{\pi \times 500^2}{4} \times 5 = 981.25 \text{ KN}$$

Valoarea coeficientului k' este: $k' = \frac{g_m}{1000} = \frac{1600}{1000} = 1.6$

În cazul stâlpilor circulari consolidați cu fășii continue de material compozit, presiunea de confinare este:

$$f_1 = \frac{1}{2} \times (\rho_f \times E_f) \times \varepsilon_{fd,rid} = \frac{1}{2} \times (1.05 \times 10^3 \times 238000) \times 0.014 = 1.75 \text{ N/mm}^2 \quad 11$$

În care:

ρ_f - este procentul volumetric de armare cu material compozit și are valoarea:

$$\rho_f = \frac{4 \times t_f}{D} = \frac{4 \times 0.131}{500} = 1.05 \times 10^{-3} \quad 12$$

$\varepsilon_{fd,rid}$ - reprezintă valoarea deformației reduse a materialului compozit cu următoarea valoare:

$$\varepsilon_{fd,rid} = \eta_a \times \frac{\varepsilon_{fk}}{\gamma_f} = 0.85 \times \frac{0.018}{1.10} = 0.014 \quad 13$$

η_a - este un factor de conversie¹⁴;

γ_f - coeficient parțial de siguranță al materialului compozit¹⁵;

Coeficienții de eficiență pe direcție orizontală, respectiv verticală au valoarea 1 și va rezulta o presiune efectivă de confinare cu valoarea:

$$f_{1,eff} = k_h \times k_v \times f_1 = 1 \times 1 \times 1.75 = 1.75 \text{ N/mm}^2$$

Cu aceste valori va rezulta din relația (4) valoarea de calcul a rezistenței la compresiune a elementului confinat:

¹¹ National Research Council , „Guide for the design and construction of externally bonded FRP systems for strengthening existing structures”, CNR-DT200/2004, Rome-July 13, 2004, 100

¹² National Research Council , „Guide for the design and construction of externally bonded FRP systems for strengthening existing structures”, CNR-DT200/2004, Rome-July 13, 2004, 99

¹³ National Research Council , „Guide for the design and construction of externally bonded FRP systems for strengthening existing structures”, CNR-DT200/2004, Rome-July 13, 2004, 100

¹⁴ National Research Council , „Guide for the design and construction of externally bonded FRP systems for strengthening existing structures”, CNR-DT200/2004, Rome-July 13, 2004, Tab.3-4, 42

¹⁵ National Research Council , „Guide for the design and construction of externally bonded FRP systems for strengthening existing structures”, CNR-DT200/2004, Rome-July 13, 2004, Tab.3-2, 40

$$f_{mcd} = f_{md} + k' x f_{1,eff} = 5 + 1.6 x 1.75 = 7.8 N / mm^2$$

In final, capacitatea la forța axială a stâlpului din zidărie consolidat cu țesătura din fibra de carbon va fi egală cu:

$$N_{Rmc,d} = \frac{1}{\gamma_{Rd}} x A_m x f_{mcd} = \frac{1}{1.1} x \frac{\pi x 500^2}{4} x 7.8 = 1391.6 KN$$

4. Concluzii

Rezultatele exemplului numeric pun în evidență o creștere semnificativă a capacității portante la forța axială a stâlpului din zidărie cu secțiune circulară prin consolidare cu țesătura din fibră de carbon, stâlpul fiind capabil să preia o forță axială de 1391.6KN.

La nivel mondial, progresul obținut în ceea ce privește fabricarea materialelor compozite, la care se adaugă multiplele dezavantaje ale metodelor tradiționale de reabilitare structurală, au ca rezultat utilizarea din ce în ce mai frecventă a materialelor CPAF atât pentru construcțiile existente, cât și pentru cele noi. In România, absența unor reglementări tehnice privind calculul și modul de instalare al acestui sistem de consolidare duce la reticență din partea specialiștilor în domeniu. Astfel, un obiectiv viitor constă în completarea legislației în vigoare (Cod de proiectare seismică – Partea a-III-a – Prevederi pentru evaluarea seismică a clădirilor existente – Indicativ P100-3/2008) cu elemente specifice acestor sisteme de consolidare.

BIBLIOGRAFIE

1. **Mihail Ifrim** „Dinamica structurilor și inginerie seismică”, Editura Didactică și Pedagogică, Bucuresti, 1973;
2. **Mihai Niculiță**, „Consolidarea clădirilor din patrimoniu”, Ed. Mateiu-Teiu Botez, Iași, 2007;
3. P100-3/2008, „Cod de proiectare seismică - Partea a-III-a - Prevederi pentru evaluarea seismică a clădirilor existente”, Bucuresti;
4. P100-1/2006, „Cod de proiectare seismică - Partea I - Prevederi de proiectare pentru clădiri”, Bucuresti;
5. CR6-2006, „Cod de proiectare pentru structuri din zidărie”, Bucuresti;
6. CR0-2005, „Bazele proiectării structurilor în construcții”, Bucuresti;
7. **Dan Olaru**, „Evaluarea siguranței seismice a construcțiilor vechi din zidării masive”, revista AICPS, nr.2-3, 2010

ANALIZA CALITĂȚII APEI UZATE EVACUATE DIN PERIMETRUL CARIERELOR DE LIGNIT JILȚ NORD ȘI JILȚ SUD

BUȘE Dan¹

ABSTRACT

THIS PAPER PRESENTS MEASUREMENTS MADE ON SAMPLES TAKEN FROM THE GUARD CHANNELS MINING STALL AND STALL SOUTH NORTH TO ESTABLISH WATER POLLUTION DISCHARGED INTO THE STREAM STALL. MEASUREMENTS WERE PERFORMED FOR THE CONCENTRATION OF SUSPENDED SOLIDS, CHLORIDES, PH, MAGNESIUM, FIXED RESIDUE, SULPHATES, CALCIUM, IRON AND PHENOLS.

KEYWORDS: ANALYSIS, WATER QUALITY, CAREER

1. Introducere

Activitatea desfășurată în perimetrul minier Jilț, prin cele două exploatări la zi, influențează resursele de ape subterane din zonă prin lucrări specifice de asecări în zona câmpului minier, pentru menținerea stratelor de cărbune și steril în stare de exploatabilitate.

Activitățile miniere au următoarele efecte asupra apelor freatice:

- întreruperea continuității acviferelor, în special a celui freatic, prin excavare și haldare;
- coborârea nivelului pizometric general datorită funcționării sistemelor de asecare;
- izolarea față de rețeaua hidrografică, datorită lucrărilor de canalizare și regularizare;
- formarea de noi acvifere;
- modificarea raportului dintre apele subterane și cele de suprafață [1], [2];

¹ Student al Universitatii "Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Facultatea de Inginerie

2. Material și metode

Pentru menținerea carierelor în stare de exploatabilitate, apele provenite din orizonturile acvifere, precum și cele acumulate din precipitații sunt evacuate cu ajutorul pompelor în canalele de gardă (fig. 1), fiind apoi preluate de receptorii naturali, respectiv pârâul Jilț.

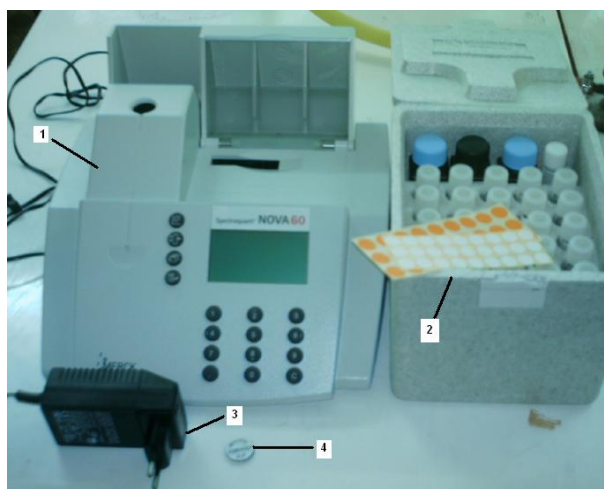
Fig.1. Apă uzată evacuată în canalul de gardă al carierelor Jilț

Pentru monitorizarea calității apelor uzate s-a procedat la recoltarea unor probe de apă din canalul de gardă, iar analizele chimice au fost efectuate cu fotometrul Nova 60 (fig. 2) și kituri de reactivi specifici acestor tipuri de analize.

Rezultatele monitorizărilor au fost comparate cu concentrațiile maxime admisibile ale normativului NTPA 001/2005.

Fig. 2. Kitul de măsurare al fotometrului NOVA 60

- 1 – fotometru;
- 2 – kitul cu reactivi;
- 3 – adaptor de tensiune;
- 4 – cip de memorie.

3. Rezultate și discuții

Calitatea acestor ape, la nivelul anului 2010, evacuate de cele două cariere este prezentată în tabelul 1.

Tabelul 1. Calitatea apelor evacuate din perimetrul minier Jilț

Indicatori fizico - chimici	Unitate de măsură	Jilț Nord				Jilț Sud				C.M.A. conform NTPA 001/2005
		<i>Perioada de prelevare (2010)</i>				<i>Perioada de prelevare (2010)</i>				
		II	IV	VII	XI	II	IV	VII	XI	
pH	Unități pH	7,89	8,29	8,11	8,08	7,54	8,22	7,73	7,79	6,5 – 9,5
MTS	mg/l	86	47	110	67	50	62	92	74	35
Reziduu fix	mg/l	245	450	332	741	116	421,4	545,6	693,6	2000
Cl ⁻	mg/l	11,7	11	8,5	14,8	6,73	25,16	11,54	34,03	500
SO ₄ ²⁻	mg/l	19,2	43,8	44,4	66	13,3	63,9	56,5	52	600
Ca ²⁺	mg/l	70,5	72,1	141,8	160,3	25,6	91,38	169,9	75,3	300
Mg ²⁺	mg/l	24,2	36,8	18,4	27,1	7,7	26,2	11,74	51,3	100
Fe ²⁺	mg/l	0,18	0,2	0,26	0,22	0,22	0,1	0,34	0,32	5,0
Fenoli	mg/l	0,2	0,16	0,18	0,2	0,1	0,14	0,16	0,18	0,3

Având în vedere faptul că aceste ape ajung în final în apele de suprafață, respectiv pârâul Jilț, interpretarea rezultatelor măsurătorilor efectuate pe parcursul anului 2010 s-a făcut în conformitate cu prevederile Normativului NTPA 001/2005 privind stabilirea limitelor de încărcare cu poluanți a apelor uzate industriale și orășenești la evacuarea în receptorii naturali.

Analizând valorile obținute pentru indicatorii mășurați se constată că numai în cazul materiilor în suspensie (M.T.S) s-au înregistrat depășiri ale limitei admise de 35 mg/l, atât pentru cariera Jilț Nord, cât și pentru Cariera Jilț Sud. [3]

Astfel, în cazul carierei Jilț Nord, au fost înregistrate depășiri în toate cele patru perioade de prelevare din anul 2010 (Fig. 3).

Cea mai mare valoare a fost înregistrată în luna iulie 2010 (110 mg/l), aceasta fiind de 3,14 ori peste limita admisă.

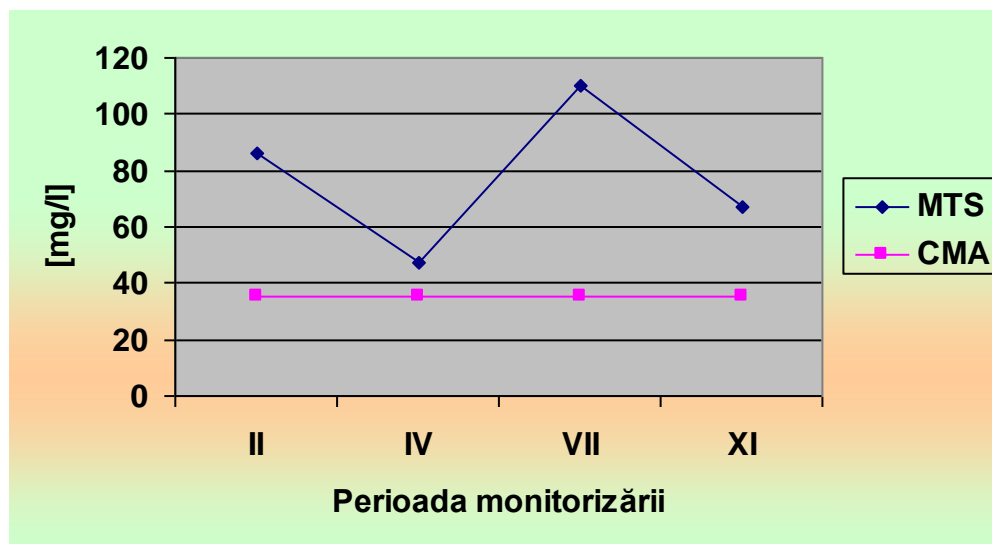

Fig. 3. Variația concentrației de MTS în apa evacuată din cariera Jilț Nord în anul 2010

În cazul carierei Jilț Sud au fost înregistrate în luna iulie 2010 (92 mg/l), depășirea față de limita admisă fiind în acest caz de 2,63 ori (Fig. 4), iar cea mai mică concentrație a fost înregistrată în luna februarie 2010 și a fost de 1,42 ori peste limita admisă.

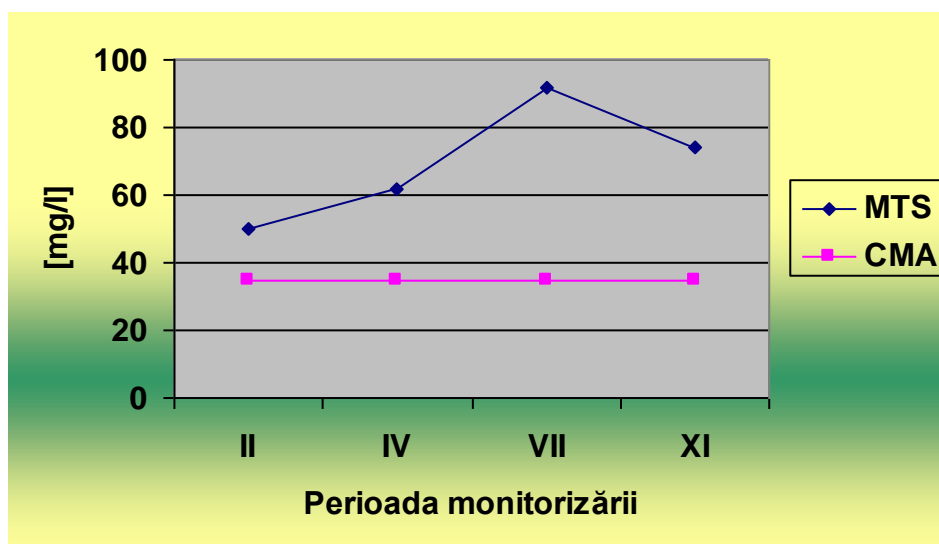

Fig. 4. Variația concentrației de MTS în apa evacuată din cariera Jilț Sud în anul 2010

Valorile celorlalți indicatori analizați s-au situat sub concentrațiile maxime admise.

Cele mai mici valori, comparativ cu concentrațiile maxime admise, au fost înregistrate în cazul indicatorilor cloruri și fier, care au fost de 74,3 ori mai mici în cazul clorurilor și sub limita de detecție în cazul fierului.

Cele mai apropiate valori de concentrația maximă admisă au fost înregistrate în cazul calciului și magneziului. Astfel, pentru calciu, valoarea cea mai mare măsurată a fost de 1,7 ori sub limita admisă, iar pentru magneziu de 1,9 ori.

4. Concluzii

Pe baza celor prezentate în lucrarea de față, se pot formula câteva concluzii cu privire la activitatea de exploatare la zi din perimetrul minier Jilț și la impactul acesteia asupra calității apei.

- în prezent activitatea de extracție a cărbunelui din perimetrul minier Jilț se desfășoară prin cele două cariere, Jilț Nord și Jilț Sud;
- prin lucrările specifice de asecări, necesare menținerii carierelor în stare de exploatabilitate, sunt influențate resursele de ape subterane din zonă;
- evacuarea acestor ape de carieră în receptorii naturali din zonă, respectiv pârâul Jilț, are influență asupra calității acestuia, mai ales asupra regimului de mineralizare;
- chiar dacă valorile indicatorilor mășurați nu a depășit concentrația maximă admisă de normativul în vigoare, totuși la anumiți indicatori (calciu și magneziu), aceste valori au fost apropiate de limita maximă admisă;
- singurul indicator de calitate care a înregistrat depășiri ale concentrației maxime admisibile a fost materiile totale în suspensie (MTS).

BIBLIOGRAFIE

1. **Antonio R**, Epurarea apelor uzate industriale, Editura Tehnică, București, 1987;
2. **Androne Ioan**, Epurarea apelor uzate industriale vol. II, Bucuresti, 1989
3. **Ghemicescu G., Hîncu I.**, Chimia și controlul poluării apelor, Editura Tehnică, București, 1974;
4. **O. Ianculescu, Gheorghe Ionescu, Ovidiu Ianculescu, Raluca Racoviteanu**, Epurarea apelor uzate, ed Matrixrom, Bucuresti
5. **Claudia Maria Simonescu**, Epurarea biologica a apelor uzate, Bucuresti, ed. Matrixrom, 2009
6. **Mihai Dima**, Epurarea apelor uzate urbane, Iasi, ed Tehnopress, 2005
7. Normativul NTPA 001/2005 privind stabilirea limitelor de încărcare cu poluanți a apelor uzate industriale și urbane la evacuarea în receptorii naturali.

RECUPERAREA PACIENȚILOR CU DISFUNCȚII VENTILATORII OBSTRUCTIVE

PAPUC Valentin¹

ABSTRACT:

DVO FUNDAMENTAL CHARACTERISTIC OF THE PATIENT WITH THE SYNDROME IS OBSTRUCTIVE. AIRFLOW CHARACTERIZED SEVERAL ENTITIES: CHRONIC BRONCHITIS, EMPHYSEMA, BRONCHIAL ASTHMA, BUT CAN BE FOUND IN OTHER RESPIRATORY DISEASES. CLINICAL DIAGNOSIS OF BPOC IS MADE CHRONIC RECURRENT PRODUCTIVE COUGH LASTING MORE THAN TWO YEARS, AT LEAST THREE MONTHS A YEAR OR PERSISTENT DYSPNEA. ASTHMA DIAGNOSIS DEFINES A CHRONIC DISEASE WITH PAROXYSMAL ATTACKS OF BREATHLESSNESS THAT DISAPPEAR SPONTANEOUSLY OR A BRONCHODILATOR. PATIENTS WITH RESPIRATORY CONDITIONS OF ASTHMA BPOC SHOULD AVOID EFFORTS THAT REQUIRE HIGH OXYGEN CONSUMPTION. THE MOST IMPORTANT RISK FACTOR FOR BPOC IS SMOKING, EXPOSURE TO A TOXIC ENVIRONMENT, INDUSTRIAL DUST AND CHEMICAL POLLUTANTS, PROLONGED EXPOSURE TO SMOKE PRODUCED BY BURNING BIO-FUELS: COAL, WOOD. USUALLY TREATMENT RESULTS ARE SATISFACTORY TO GOOD, OVER 75% OF PATIENTS HAVE IMPROVEMENT OF SYMPTOMS.

KEYWORDS: PATIENTS, SYMPTOM, DIAGNOSIS, TREATMENT, RECOVERY

Scopul lucrării :

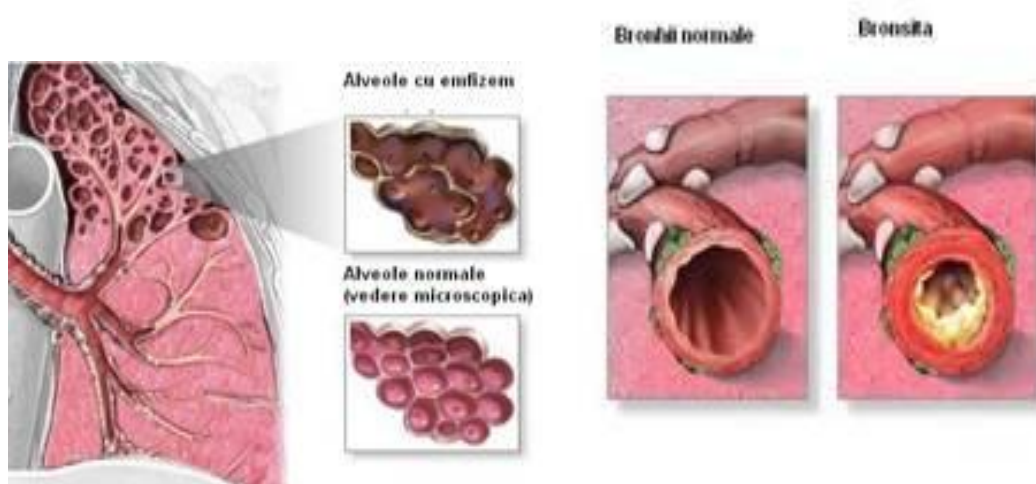
- prezentarea importanței reabilitării respiratorii.
- în Europa, prevalența Astmului este de aproape 2 ori mai mică decât cea a BPOC.
- la adult crește prevalența bolilor respiratorii cronice.
- factorii de mediu au și ei un rol considerabil în creșterea numărului de îmbolnăviri respiratorii.

¹ Student, Universitatea Constantin Brâncuși, Facultatea de Științe Medicale și Comportamentale, Specializarea Chinetoterapie și Motricitate Specială

Sindromul Obstructiv

Caracteristica fundamentală a bolnavului cu DVO este prezența sindromului obstructiv. Sindromul obstructiv caracterizează câteva entități: bronșita cronică, emfizemul pulmonar, astmul bronșic, dar poate fi întâlnit și în alte afecțiuni respiratorii. Diagnosticul de BPOC este pus clinic pentru tusea productivă cronică sau recidivantă cu o durată mai mare de doi ani, cel puțin trei luni pe an și sau dispnee persistentă.

Diagnosticul de Astm bronșic definește o boală cronică cu crize paroxistice de dispnee care dispar spontan sau la administrarea unui bronhodilatator.

Elemente caracteristice de diagnostic diferențial între Astm și BPOC

Elemente de diferențiere	AB	BPCO
Hiperinflație	În criză	Frecventă
Atopie	Prezentă	Absentă
Fumat	Mai rar incriminat	Factor cauzator principal
Debut	Criză de dispnee	Inițial tuse cu expectorație, ulterior dispnee
Dispnee	Paroxistică	Cronică
Tuse	În criză	Prelungită , cronică
Expectorație	Prezentă inconstant	Cronică, frecvent abundentă
Cianoză	Rar	Frecventă
PaO2	Normală (hipoxemie doar în crize severe)	Hipoxemie marcată, Persistent
Cord pulmonar cronic	Absent	Prezent frecvent
Bronhodilatatoare	Eficiente	Puțin eficiente
Corticoterapie	Frecvent eficace	Rar eficace
Evoluție	În episoade	Progresivă
Eficiența tratamentului	Bun în 80% din cazuri	Stagnarea sau încetinirea degradării

Principii ale tratamentului de recuperare în sindromul ventilator obstructiv:

- * Informarea pacienților privind conceptul de recuperare medicală:
- * Suprimarea tuturor factorilor favorizanți de mediu
- * Îndepărtarea factorilor organici, funcționali și psihologici de întreținere sau agravare a deficitului funcțional respirator

- * Dezobstrucția bronșică prin măsuri
- * Scăderea costului ventilației și tonifierea musculaturii respiratorii
- * Ameliorarea distribuției intrapulmonare a aerului, egalizarea rapoartelor V/Q, corectarea schimbului gazos și a gazelor din sânge
- * Readaptarea la efort
- * Reinserția socio-profesională

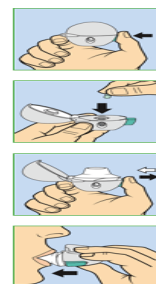
Metodologia de recuperare

Măsuri farmaco-dinamice

Taking SPIRIVA requires four main steps:

1. OPEN the HandiHaler device and the blister
2. INSERT the SPIRIVA capsule
3. PRESS the green piercing button
4. INHALE the medication

Măsuri igieno-dietetice și educaționale

Măsuri fizioterapeutice : Se recomandă aerosoloterapia, ventilația asistată, oxigenoterapia, cura balneară, kinetoterapia.

Metodele cele mai frecvent utilizate sunt :

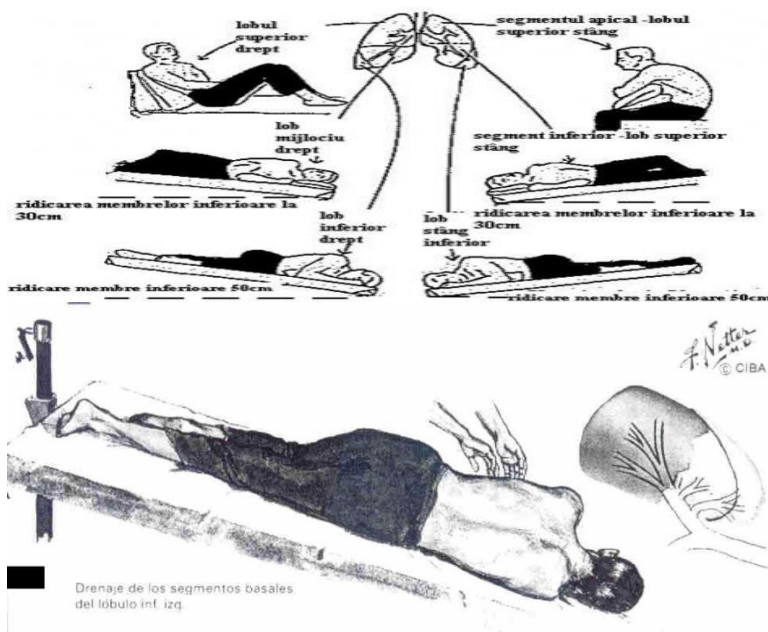
a) repausul și poziționarea corectă a bolnavului

b) deranjul postural

Drenajul de postură = cea mai eficace/simplă metodă de facilitare a evacuării secretelor bronșice.

Principiul- poziționarea toracelui cu declivitate spre trahee- gravitația progresa secrețiilor din zonele distale spre cele proximale ale arborelui bronșic.

c) tusea controlată

d) respirația în presiune

e) oxigenoterapia

f) reeducarea respiratorie

1. Dirijarea aerului la nivelul căilor respiratorii superioare

2. Dirijarea aerului la nivelul costal -reeducarea costală

g) readaptarea la efort

h) psihoterapia

i) corectarea deficiențelor musculo-scheletale

Studiu de caz

În scopul realizării acestei lucrări am luat în studiu 20 de pacienți ,suferinzi de afecțiuni respiratorii obstructive și care au fost diagnosticați ca atare și luați în evidență în Compartimentul de Recuperare Medicală Respiratorie din cadrul Clinicii de Pneumoftiziologie din Timișoara .

Explorări funcționale respiratorii :

- Spirometria ;
 - Dinamometrie;
 - IMC;
 - Impedantometrie;
 - Test de mers 6 minute;
 - Puls-Oximetrie;
 - Măsurarea funcțiilor vitale.

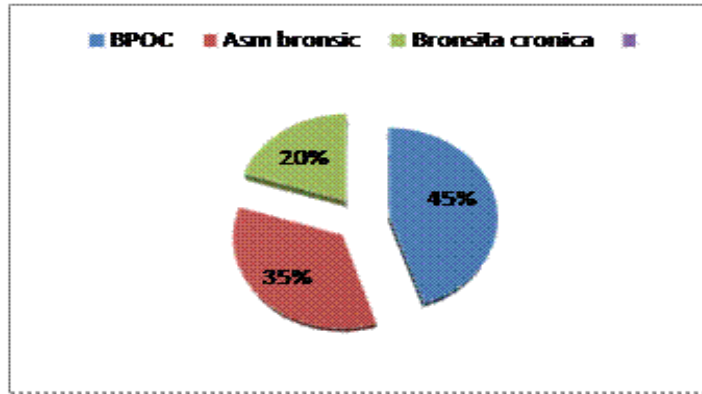
Tratament medicamentos: bromhexim,spiriva,seretide

Proceduri terapeutice:

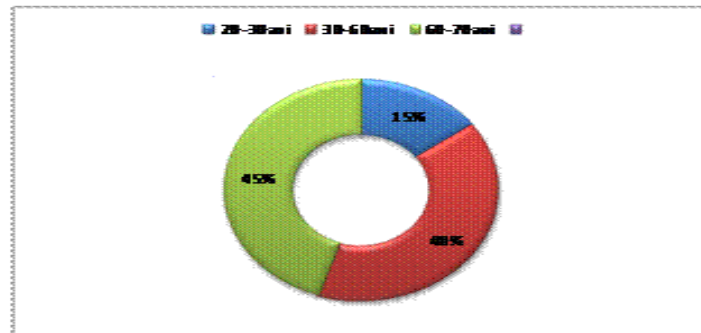
- ciclul activ al tehnicilor respiratorii
 - exerciții de expansiune toracică
 - exerciții de reeducare respiratorie
 - exerciții pentru diafragm
 - tehnici de clearance
 - kinetoterapia musculaturii toracelui și abdomenului
 - exercitii de creștere a forței musculare a musculaturii respiratorii
 - exerciții fizice pentru creșterea complianți
- aerosoloterapie

REZULTATE

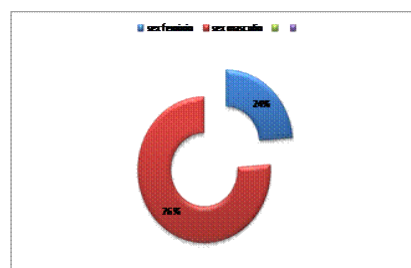
În urma selecționării lotului de pacienți s-a observat ca BPOC este mai frecvent întâlnit la pacienți decât ASTMUL.

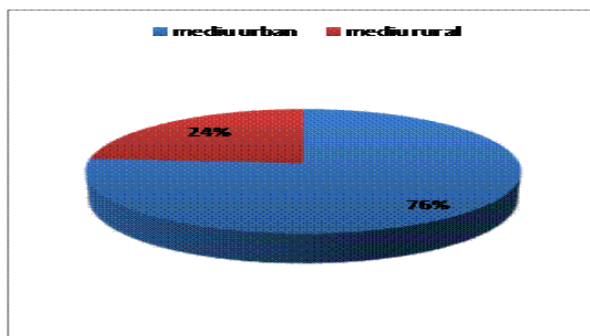
În graficul următor se va observa incidența bolilor respiratorii pe 3 grupe principale de vârstă. Concluzia fiind predominantă afecțiunilor odată cu înaintarea spre grupe mai mari de vârste.

S-a observat ca în afecțiunile respiratorii obstructive sexul masculin este predominant.

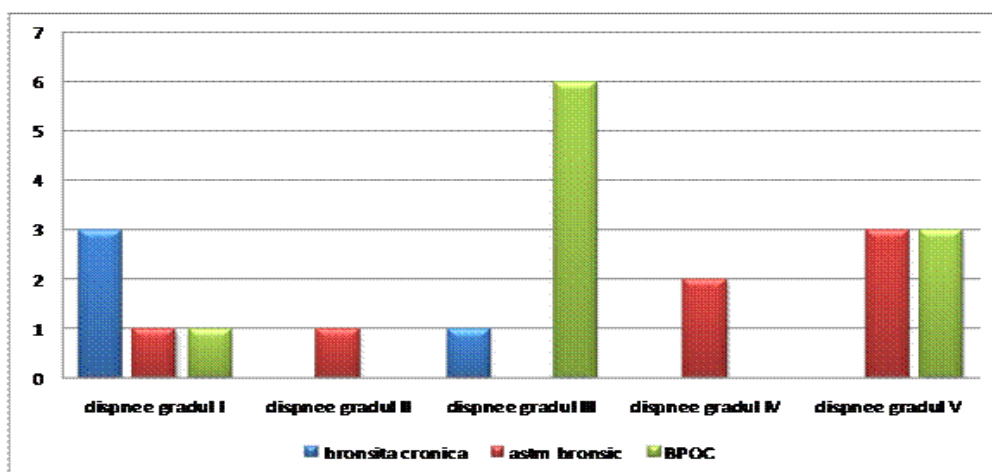
În urma selecționării din lotul de pacienți s-a constatat că în mediul urban afecțiunile respiratorii obstructive sunt mai întâlnite decât în mediul rural.

S-a făcut evaluarea la inițierea tratamentului și la 6 luni de tratament , prin aprecierea gradului de dispnee la efort, conform „British Medical Research Council”

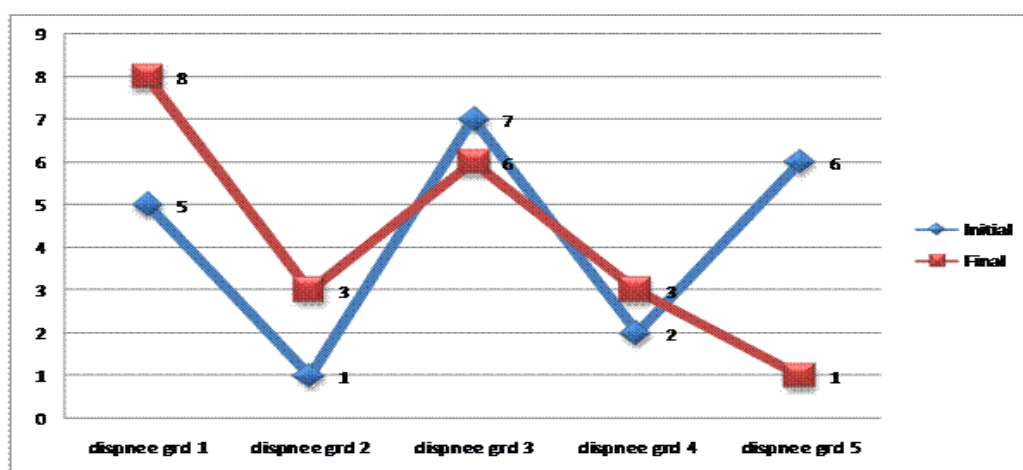
- gradul 1: dispneea apare la urcatul pantelor și scărilor (dupa 15-20 trepte);
- gradul 2: dispneea apare și la mersul pe plat în ritmul impus de o persoană sănătoasă;
- gradul 3: dispneea și la mersul pe plat în ritm propriu;
- gradul 4: dispneea apare și la activități uzuale: îmbrăcat, spălat, vorbit, etc;
- gradul 5: dispneea este prezentă și în repaus.

La instituirea tratamentului kinetic de recuperare, evaluarea dispneei la pacienții luați în studiu a fost următoarea:

După 6 luni de kinetoterapie, individualizată pe tipurile de patologie, gradul de dispnee s-a redus astfel:

Nr. pacienți	Dispne e grd 1	Dispne e grd 2	Dispne e grd 3	Dispne e grd 4	Dispne e grd 5
Inițial	5	1	7	2	6
Final	8	3	6	3	1

Concluzii

Bolnavii cu afecțiuni respiratorii a astmului bronic și BPOC trebuie să evite eforturile susținute ce solicită un consum mare de oxigen .

Cel mai important factor de risc pentru BPOC este fumatul, expunerea la mediu toxic, pulberi industriale și noxe chimice, expunerea îndelungată la fumul produs prin arderea combustibililor biologici: carbune, lemn.

Cel mai mare factor de risc pentru dezvoltarea astmului îl reprezintă expunerea, mai ales în copilărie, la alergenii de interior, iar fumul de țigară și alți iritanți de natură chimică de la locul de muncă sunt factori adiționali.

Rezultatele tratamentului sunt satisfăcătoare spre bune, peste 75% dintre pacienții prezintă îmbunătățiri ale simptomatologiei.

Prin lucrarea “RECUPERAREA PACIENȚILOR CU DISFUNCȚII VENTILATORII OBSTRUCTIVE” se demonstrează importanța tratamentului de recuperare medicală în afecțiunile respiratorii.

BIBLIOGRAFIE

1. **Bailliere Tindal** – (1990) - Respiratory medicine, Ed. by R.A.L. Brevis, G. J. Gibson, D.M. Geddes. Bungay. Suffolk
2. **Cofton J. & Douglas A.** – (1975) – Respiratory diseases. Second edition. BlackwellScientific Publication.
3. **Drăgan I.** Cultura fizică medicală . - București, Editura Sport – Turism 1981.
4. **Dumitru D.,** - (1981) -Ghid de reeducare funcțională. - București, Editura Sport - Turism.
5. **Duțu Ș. și Jienescu Zoica** – (1984) – Ghid de investigații funcționale respiratorii. Editura Medicală. București.
6. **Ionescu, A.** Gimnastica medicală, București,Ed. All 1994.
7. **Sbenghe T.** Recuperarea medicala a bolnavilor respiratori., Bucuresti, Ed. Med 1983.